SV. ČECH

VZPOMÍNKY Z CEST A ŽIVOTA

II.

SVATOPLUK ČECH:

VZPOMÍNKY
Z CEST A ŽIVOTA

II.

NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC
V PRAZE.

SEBRANÉ SPISY

SVATOPLUKA ČECHA.

DÍL VII.

VZPOMÍNKY Z CEST A ŽIVOTA.

II

V PRAZE.

NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC.

1901.

VZPOMÍNKY Z CEST A ŽIVOTA.

II.

Napsal

SVATOPLUK ČECH.

V PRAZE

NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC.

1901.

Tiskem České graf. spol. »Unie« v Praze.

Vzpomínky z cest a života.

II.

NĚKOLIK OBRÁZKŮ Z KAVKAZU.

—

Dojmy cesty vykonané na Kavkaz r. 1874 vylíčil jsem v řadě feuilletonů a cestopisných črt, jichž sebrání vyšlo později ve dvou knihách: »Kresby z cest« roku 1884 a »Upomínky z Východu« r. 1885. Z první knihy kladu sem tyto obrázky, napsané r. 1874—76 a původně uveřejněné v »Lumíru«. Za 26 let změnilo se ovšem mnoho na Kavkaze a novější výzkumy opravily v některých věcech ruské a jiné spisy, jejichž údajů a zpráv jsem tehdáž místy použil; některá nesprávnost vloudila se snad také do líčení a posuzování věcí, které jsem sám bezprostředně na své poměrně krátké cestě pozoroval. Kdo by si žádal pouze věcného poučení o Kavkaze, sáhne zajisté po spisech novějších. Ostatně byly tyto mé obrázky hned původně psány spíše s intencí belletristickou nežli přesně poučnou; ponechávám je tedy — kromě nepatrných škrtů — beze změny.

S. C.

Adige.

Nemotorná loď turecká kolébá se jasně zelenou, hluboko průzračnou vodou. Samotinká vynáší své záplatované, lehce nadulé plachty z okrouhlého, vlnitého, v dálce šedozeleného prostoru, nad nímž se rozpíná tmavomodrá báň nebeská.

Závistivě pošilhávají lodníci, smažící se na horoucím slunci, do stinné, z plachet upravené skrýše pod stožárem, kde velitel jejich na ošumělém koberci sladce si hoví. Sedí na skřížených nohou a pohlíží klidně na skleněnou, zlatými hvězdičkami okrášlenou baňku svého kalianu, v níž se při každém vdechnutí vonného dýmu křišťálová voda perlí a pění. Nevšímá si člověka, jenž zahalen v plstěnou pokryvku nedaleko něho natažen ve stínu plachty leží. Z pokryvky čouhají dole krátké, těsně přiléhající boty z červené kůže a nahoře obklopují záhyby její kostnatý, přisnědlý obličej s příkře ohraničeným čelem, s tenkým, silně vypouklým nosem a s tenkýma, pevně sevřenýma rtoma, od jejichž koutků a středu splývají šedivé, zcuchané vousy. Víčka očí

jsou přimčena jako v hlubokém snění Pochmurný, téměř bolestný jest výraz hubeného toho obličeje; zdá se, že v ryhách a vráskách jeho leží stín dlouhého utrpení. Po celý čas plavby nevyjasnil se ani na okamžik Snad mořská nemoc! Snad unavenost, rozmrzelost z té jednotvárné pouti mezi vodou a nebem, z té neproměnné vlnité linie obzoru, jen zřídka přerušené bělavou plachtou! myslili sobě lodníci.

Pán lodi odstavil náhle svůj kalian a vztáhnuv ruku do předu, obrátil tvář napolo k ležícímu starci. »Hleď, Arslan-beji!« pravil klidně.

Stařec otevřel zvolna oči. Tyto černé veliké oči změnily mžikem výraz jeho obličeje. Celá tvář zmládla živým jejich bleskem o mnoho, mnoho let a stín utrpení v hrbolatých tazích rozptýlen byl sršícím vzdorem jejich. Chvíli hleděl směrem naznačeným a znova změnil se výraz jeho líce. Oči se zajiskřily, všechny svaly pohnuly se vyšlehnutím jediného prudkého citu. Zároveň vzchopil se Arslan-bej, odhodil pokryvku, poskočil do středu paluby. Pohyby jeho byly pružné, mladické; pozoruje ze zadu vysokou ztepilou postavu, hrdě vzpřímenou šíji, krásné obrysy nepokryté, hladce ostříhané hlavy, obdivoval se pán lodi v duchu té jedli mohutné, nezlomené tíží tolika let. Oděn byl Arslan-bej v tureckou strakatou hazuku sáhající až po lýtka; na prsou byla málo odchlípena, že's viděti mohl na levém prsu, na hnědém kabátě řadu přišitých, dlouhých pouzder stejné barvy, z nichž vyčnívaly nahoře kovové blyštivé konce nábojů v nich uschovaných. Jediná tato část oděvu dokazovala, že není Arslan-bej soukmenovcem ostatních; neboť tuto bojovnou zdobu nosí jen hrdý Kavkazan na mohutných prsou.

Upjatým zrakem hleděl Arslan-bej do dálky. Co tam viděl? Šedý hrbolatý stín v čistém blankytu, nad obrubou černavého moře. Snad hornatý břeh, snad šedivé mračno vystupující zvolna na oblohu — hádal bys. Arslan-bej nehádal: orlí zrak jeho vypátral, tlukoucí srdce jeho pocítilo mžikem blízkost obrovských hor a nekonečných lesů, v nichž bloudíval roztouženým duchem tolik, tolik let!

Dlouho stál jako socha na palubě. Nic nedbal žhavého slunce, které mu pražilo na obnaženou hlavu, nic lodníků, kteří s šepotem a významnými posuňky sobě ukazovali na zkamenělého starce: zrak jeho viděl jen ten šedivý, hrbolatý pruh v dálce, kterýž se před ním zvětšoval, určitěji ohraničoval, živější barvitosti nabýval. Již rozstupoval se v jednotlivé vrcholky, táhlé hřbety, vysoké kužele, již viděti bylo široké paty jejich, opásané mořem.

»Arslan-beji!« ozvalo se z pozadí.

Jakoby ze sna procitl, s hlubokým povzdechem obrátil se stařec. Turek v plachtové skrýši poposedl stranou a zval ho zrakem k sobě. Váhavě uposlechl vyzvání toho a přisedl k němu na ošumělý koberec. Chvíli mlčeli oba.

»Arslan-beji!« začal konečně Turek. »Jen ku snažné žádosti tvé vzal jsem tě s sebou. Nemáš-li peněz, odvezu tě zadarmo nazpět.«

»Děkuju ti za dobrou vůli, Mahmude,« odpověděl stařec tiše, avšak pevně.

Mlčeli zase. Mahmud pohrával si na pohled lhostejně černými lesklými kuličkami svého růžence, po chvíli prohodil: »U nás jsou také hory.«

»Ovšem.« Kolem rtů Arslanových zahrálo při té odpovědi něco jako posměch.

Mahmud, zdálo se, nezahledl ten posuněk Pokračovalť vážně: »Dobrovolně přistěhovali jste se k nám. My vám dali role a pastviny. Jako bratry přijali jsme vás, souvěrce své.«

»Allah vám nahradí vše, Allah ví, proč kroky mé obrátily se tam,« pohnutě odvětil Arslan, okazuje na daleké hory.

Turek se zamyslil. Arslan-bej upjal znova oči na malebné pořadí hor, jejichž rozmanité tvary nyní již zcela zřetelně na modrém nebesklonu se odstiňovaly, po jejichž bocích již tmavé úžlabiny, klikaté výběžky a výrůstky pátrajícímu zraku se jevily. Již rozeznals lysiny a místa lesem zarostlá. Již poznávals mezi ostatním stromovím cypříše a rozložité vrcholy kmenů jalovcových po tmavější jejich barvitosti. Zdálo se ti, že bys k sráznému břehu kamenem dohoditi mohl.

A přece trvalo ještě dosti dlouho, nežli doplula loď naše k obrovské, příkře do moře spadající skále a nežli se nepatrný záhyb moře za ní proměnil v širokou dalekou zátoku, lesknoucí se v paprscích zapadajícího slunce. Po pravici skláněla se až těsně k ní souvislá řada různotvárných, většinou bujně porostlých hor, zabíhajíc ještě daleko za dlouhou zátoku, kolem rozsáhlé lesnaté kotliny, až se tam v šeřivé dáli spojovala s řetězem nižších vrcholků, tahnoucích se po levé straně zátoky. A na této straně, při nejzazším chobotu zátoky zatřpytila se na slunci zelená báň kostela, začervenala se kupa střech.

»Novorossijsk!« zvolal Mahmud.

Z očí starcových vyšlehl divoký blesk, rty jeho

sevřely se pevněji, zaťatá jeho pěst zdvihla se bezděky směrem k přívětivému městečku.

Zvolna plula loď zátokou. Slunce bylo již zapadlo a hory po pravici zbarvily se lehounkým fialovým nádechem. Nádech ten bledl, mizel, měnil se v slabě modrý, šedý. Teplá jižní noc s myriadami zářivých hvězd rozestlala se nad zátokou.

Uprostřed zátoky přiblížila se loď k pravému břehu, kde hustý les úbočím hory až k samé vodě sestupoval. Do vody spuštěn člun a do toho seskočil Arslan-bej a jeden lodník. Veslovali ku břehu. Tam vyšinul se stařec prudkým skokem k starému dubu a zachytil se ho oběma rukama. Chvíli držel jej takto v objetí, přitisknuv k němu širokou hruď. Přiložil také obličej těsně k drsnému kmeni.

Tak se vrátil starý Čerkes, starý Adige na půdu, v níž odpočíval prach jeho dědů, s níž byly sloučeny krásné upomínky bujaré mladosti jeho, jejíž hory se před lety ozývaly rachotem jeho pušky, válečným pokřikem jeho bratří, s nimiž hájil v boji zoufalém svou sveřepou volnost, své divoké, velebné hory. Vytiskl je cizinec daleko, daleko do cizí země, v níž stařec uprostřed souvěrců nemohl zapomenouti ztracené vlasti.

Obrátil se, sáhl za pás a hodil něco do člunu. S podivením zdvihl plavec těžký kožený sáček, naplněný ryzím zlatem. —

Čerkes hledal cestu k rodnému aúlu. S těží ji našel. Zarostla místy bujným křovím, vysokou travou; kameny svalivší se shora, mechem porostlé vývratě ji zahrazovaly; větvice doubí a habří tvořily nad ní nízká, listnatá klenutí. Ostrým kinžalem musil si kle-

stiti dráhu. Tvrdé ostny kavkazských trnin rozdíraly jeho ruce, trhaly svrchní jeho oděv v strakaté cáry. Nedbal toho. Zrak jeho obracel se časem mezerami listové klenby k holému, bledému vrcholu hory, který jak přítel z dávných, dávných dob radostně zval ho k sobě. Dostihl ho. Nastala obtížnější cesta dolů, kolem propastí.

Celou noc prosekával se Arslan-bej pichlavým křovím, přelézal obrovské balvany, skákal přes rokle, brodil se po kolena horskými potoky, provázen vytím hladových šakalů. Konečně dostihl posledního vrcholu, za nímž ležela vesnice jeho otců. Překonán mdlobou, usnul nahoře.

Když se probudil, pálilo již slunce vysoko na obloze. Zdvihl se stěží; údy jeho byly jak olověné. Kalným, opuchlým okem rozhledl se kolem. Viděl temena hor, pokrytá lesem, přepásaná prouhami mlhy, horu za horou, vždy vyšší a vyšší, bledší a bledší, až je tam na dalekém, dalekém obzoru věnčila bílá, hrbolatá páska — sněhový diadem královských kamenných velikánů. Viděl hluboká údolí, prorývaná bystrými potoky, zavalená balvany a zvrácenými kmeny, nebo postlaná zeleným kobercem trávy. Přehledl obrovské prostranství a celá ta bohopusta až k nejzazšímu obzoru hora a les.

Zde na těch výšinách, v těch slujích obýval před lety hrdý jeho národ kamenná svá hnízda, houkaly pušky, řehtali bujní oři, pásla se bělavá stáda, řinčely cepy, zněly divoké písně, scházely se plnoňádré dívčiny se džbánky na hlavách k čistým studánkám.

A teď, kam oko dohlédá, vše mrtvo a pusto; v nesmírném tom hrobě nespatříš živé bytosti, ni

stopy po ní, ba ani chomáč dýmu vystupující z nekonečných těch lesů. Ni hlásek lidský, ni štěkot psí, ni ráz toporu nezavadí o tvé ucho. Velikolepá, hrůzně velebná mohyla obkličuje tě, a ticho její přehluboké naplňuje tě citem neznámým, vznešeným i teskným zároveň. Zdá se ti, že vymřel celý boží svět a žes tu zbyl sám, sám jediný s mrtvou, lepou i strašnou přírodou.

S hlavou svislou, okem truchlivým rozhlížel se Adige po bývalé vlasti. Rozedranou tureckou halenu byl již dříve odhodil. Teď tu stál s kosmatou černou burkou na zádech, v dlouhém hnědém kabatě s řadami zastrkaných nábojů na prsou a s přiléhajícím ke krku límcem, v úzkých bílých nohavicích, s čepicí zelenou, jejíž huňatý černý okraj divoce se ježil kolem ostříhané hlavy. U pasu visel mu ozdobný kinžal a křivá, tenká šaška, čerkeská šavle V zadu houpala se mu dlouhá, štíhlounká puška v pošívce z černé srsti, s dlouhými chlupy.

S hlubokým povzdechem vydal se na další cestu. Nemá již daleko. Zde na té stráni leží rodný aúl. Však co to? Po vesnici ani stopy. Javor i jasan, dub i habr, vaz i klen, dřín i šípek, ořešina i ostružina rostou tu bujně vedle sebe, nad sebou, divoce krásný chaos zelený, jejich větve a haluze křižují, přepínají, protýkají se a všechno to proplétá, oplétá, kývá nad tím pěknými svěskami širokolistý chmel, divoká réva, svlačec s velikými ohnivými květy. Z dola pak vyrůstá do toho vysoká tráva, krásně zpeřené kapradí, květiny bujných tvarů a různobarvých kvítků.

S ustrnutím, s bolestným pohnutím zastavil se Arslan-bej na chvíli před touto spoustou. Pak vychvátil znova kinžal slábnoucí rukou a klestil si cestu.

Síly ho opouštěly. Však prosekal se konečně k nízké pobořené zdi. Zarostlá se všech stran, s houští větví a bylin na ploské střeše stojí tu rodná jeho chýše. Břečtan obestírá její stěny, štěrbinou vyniká větvička planých růží, na kamenném rozpadlém prahu sloní se štíhlá ještěrka, zelená jako brčál.

Stařec sklesl na tento práh; šedivá jeho hlava sklonila se hluboko do třesavých dlaní. Vzdechy a stony jeho neslyšel nikdo. —

Starý Řek, jenž se odněkud zdaleka do Novorossijska vrátil, pobouřil celé město zprávou, že se potloukají Čerkesi v horách. Viděl jednoho na vlastní oči Cestou horami dohnala prý ho žízeň k tomu, že vyhledal starou čerkeskou studánku, o níž mu byli lidé povídali Nedaleko ní v husté porostlině zpozoroval vysekanou cestu a když se po ní do houštiny odvážil, spatřil tam polozbořenou chýši čerkeskou a na prahu jejím ležícího starého Čerkesa s bílými vousy. Že to byl Čerkes, poznal dle tváře i oděvu. V ruce měl vytasený kinžal. Řek dal prý se ovšem ihned na zpáteční cestu z houštiny a pádil dále co mohl.

Kozák jeden s bílými kníry prohodil k naslouchající tlupě: »Možná, že je ten jediný Čerkes v horách. Vracejí se časem stařici z Turecka.«

»A proč se vracejí?« ptal se jiný.

»Proč? Ďábel ví, proč. Zakopali si prý před vystěhováním tu a tam poklady v naději, že se brzy vrátí. Teď přicházejí si pro ně. Toť myslím, že příčina.«

Však vojenská správa okruhu neměla stejný náhled s kozákem. Vypravila silnou četu do hor.

Našla vše, jak byl bázlivý Řek udal. Ba co divnějšího: Cerkes ležel na prahu v témž způsobu, jak byl Řek vylíčil, natažen na své černé huňaté burce, s kinžalem v ruce, s okem přivřeným, čapka svezla se mu vzadu s ostříhané hlavy. Jeden z kozáků kopl ho nohou. »Huňatý ďábel« — kozácká přezdívka kavkazským povstalcům — nepohnul sebou.

Přišel si do vlasti pro hrob.

Svanet.

Seděl jsem v prostém hôtelu v městě Kutaisu, srdci krásné Imerecie. Sám a sám seděl jsem u malého stolu, s láhví červeného imeretinského vína před sebou, v pošmourné, vysoké jídelně, která se podobala spíše porotní síni Neslyšel jsem než dopadání kapek dešťových na dlažbu pod oknem.

Očekáváte jistě, že jsem se nudil. Ale nuď se, když ti hlavou víří tisíc obrazů, jejichž obrysy tě uchvacují novostí a lahodností svou, jejichž barvy tě omamují svěžestí a živostí svou, že nevíš, který z nich zachytiti a položiti první do rámce zpomínání. Popřál jsem jim volného průchodu.

Znova vynořila se přede mnou krásná stolice bývalých knížat imeretinských z moře bujné šťavnaté zeleni, z něhož se tu a tam vypínaly štíhlé, tmavé jehlance cypřiší, šíré koruny obrovských ořechů a rozmanité vrcholky platanů, sladkých kaštanů, fíků a jiného vzácného stromoví. Znova se rozepjal nad tímto podobenstvím ráje čirý, nesmírný blankyt nebeský, planoucí jakoby láskou k té líbezné krajině, poseté tisíci ohnivých květů granátových jak šperkem svatebním.

Opět zamihli se přede mnou jako střely dva ztepilí jezdci s huňatou čapkou, v čochách (svrchních oděvech) s rozstřiženými vlajícími rukávy, jak letěli o závod středem ulice, tu k hřivám nakloněni, tu ve třmenech přímo stojíce, tu na pravo na levo pozdrav máchajíce tlupám sourodých diváků, kteří je stopovali jiskřivým okem, povzbuzovali veselými pokřiky.

Pak se mi připletlo na mysl hnědé medvídě, kteréž mne bylo plnou čtvrt hodiny bavilo pitvornými svými pohyby, lezouc po dřevěném zábradlí armenské pavlače a skotačíc s jasně zeleným věncovím révy, jako si hrává koťátko s řásní oděvu

Ba, kajicně přiznávám se, myšlénky mé prodlely také při mladistvé choti mého hostitele, spanilé Imeretince, při čistém oválu jejího obličeje, s jehož čerstvou bělostí libě kontrastovaly černý hustý vlas, černé obočí a řasy a pod nimi černé, milostné oko. Dlouho kolébala se vzpomínka má na třech skleněných slzách visících jí s pozlacené čelenky do jasného čela. Představil jsem si ji znova, sedící na nízké stoličce v kuchyni a kojící sličné děcko, k němuž shlížela s něžnou mateřskou péčí — nespatřil jsem krásnějšího skupení! Zrak její setkal se s mým a spočíval na mně chvíli dětsky naivně v čistém lesku krásy, nezkaleném ni dechem západní sentimentálnosti a koketerie. Oko srny hledící z hloubi zelených větví, přímo z čarokrásné duše přírody.

Posléze vymknuly se myšlenky mé z vonného, žhavého objetí kutaiských sadů přelétly mžikem dalekou, širokou rovinu rozestlanou na sever jak zelený koberec, protkaný stříbrnými páskami řek čeřící se vrcholky nesčíslných stromů, a zahloubaly se do velebné tlupy hor, jejichž bílá temena zřetelně se lá-

mala a třpytila na čistém nebi Tam po táhlých, klikatých úbočích a hřebenech, na kolmých stěnách, v hlubokých úžlabinách a kotlinách, ve svěžím horském vzduchu, daleko až k velebnému králi hor kavkazských, Elbrusu, roztroušeny jsou malebně podivné vesnice, skládající se z několika čtyřhranných, do výše se súžujících kamenných věží, obstoupených a oblepených kupou nízkých kamenných a hliněných chat s ploskými střechami. A v těchto žije národ surový a divoký, vzrůstu vysokého, tváří nepěkných a rysů hrubých, s vlasem namnoze světlým, obdařený neobyčejnou pružností a silou tělesnou Do nedávna zahalen byl tento národ pro Evropany mlhou tajemnou a jen bujná obraznost různých spisovatelů odvažovala se časem do jeho strmých, nepřístupných hor. Vyprávěli, že se v úkrytu těchto hor tají rozkošná údolí, vynikající úrodností a krásou nad všechny krajiny světa, že tam na jevě leží hroudy zlata, jejichž lesk prý mnohého cizince přivábil do této země, však žádný z odvážlivců těch prý se nevrátil. V novějším čase, když byla Rus mohutným ramenem obepjala celou bohopustu hor kavkazských a hlaholem slovanským vítězně provála ten Babel jazyků, vnikli pod záštitou mocného jména jejího střízliví badatelé do tajemné země a z části věrně nakreslili nám ji i její obyvatelstvo. Země ta nazývá se Svanecií dle národa v ní bydlícího, Svanetů.

Svaneti jsou jménem křesťané, ale duší a skutkem pohané. Mají v horách svých mnoho starožitných kostelů křesťanských, v těch drahocenné kříže, obrazy, posvátné knihy gruzínské a jiné církevní nářadí; sklánějí čelo ve chrámech těchto, ale při tom bojí se Kadži, zlého ducha hor, vraždí prý novorozeňátka

ženského plemene věříce, že se jim za každou zabitou dceru narodí syn, a zachovávají v nejhroznější způsobě kanlu (krvinu, krevní pomstu), hubíce druh druha, rodina rodinu, vesnice vesnici, krajina krajinu. Barbarský obyčej ubíjení novorozených děvčátek způsobuje prý mezi nimi veliký nedostatek ženských, tak že často brannou rukou ze sousedních krajů nevěsty sobě unášejí.

Povaha jazyka svanetského není ještě s dostatek objasněna. Většina badatelů pokládá jej za nejzazší větev jazyka gruzínského, kdežto v něm někteří spatřují jazyk zcela zvláštní, jádrem svým ode všech sousedních rozdílný, však valně pokažený gruzínskými, tatarskými a jinými příměty.

S Gruzií bývala Svanecie v šeré již dávnověkosti v nejtěsnějším styku. Velikou královnu gruzínskou Tamaru jmenují Svaneti též cařicí svou a slaví ji v přemnohých písních. Křesťanské chrámy svanetské založeny byly gruzínskými cary a velmoži a posvátné knihy v nich se nalézající psány jsou vesměs jazykem gruzínským.

Bajky o rajských údolích a hrudách zlata v zemi Svanetů zůstaly bohužel bajkami, ale zlatý prach nalézá se tam přece a sice ryžuje se v novější době po řece Inguru.

»Libo-li boršč, antrykot, štufat, zrazy (stálá čísla ruských jídelních cedulí, jejichž recepty by mi pro dnešek zbůhdarma odebraly času)?« rozprášil tu jasným, zvučným hlasem garçon hôtelu mé svanetské myšlenky, stavě rozžatou lampu na stůl.

Garçon tento, as osmnáctiletý pružný hoch, byl rodem Abcház. Za útlého mládí přenesl ho osud do kvetoucích nížin Imerecie, a rozkošné podnebí její,

zdálo se, zaokrouhlilo jeho tvary a změkčilo jeho povahu. Obyčejný francouzský oblek, špiravý ubrousek na lokti a stojatý škrobený límec košile nemohly vtěsnati samorostlý jeho zjev v západní šablonu sklepnickou. Každý pohyb jeho dýchal přirozenou gracií, nejevě ni stopy naučenosti nebo affektace. Obličej měl pěkně oválný, pleť přisnědlou a lesklou, ústa aristokraticky malá, nos bezvadný, vlasy drobně kadeřavé a černé jak havran a černé oči plné jisker. Výraz jeho tváří byl měkký, přívětivý, a když se smál, což se stávalo nad míru často, přikláněly se dlouhé černé řasy k blyštivým očím a celý jeho obličej hrál a leskl se přirozenou, dětinnou veselostí, kteráž mu rázem dobývala srdce každého

Poručil jsem si jídlo a dodal, rozhlížeje se po veliké prázdné jídelně, v jejíchž koutech šero tajemné vzdorovalo slabým paprskům lampy: »Což dělá tvůj pán?«

»Pije v kuchyni čaj,« odpověděl Abcház. »A což, mám ti přinésti ještě láhev? Toť se rozumí.«

Musím podotknouti, že Kavkazané vůbec — vyjma poruštilé a pofrančilé — každému bez rozdílu tykají

Čiperný sklepník pochopil dobře význam rozhledu mého po jídelně a mé otázky, neboť za chvilku přiloudal se majitel hotelu, palce maje zastrčeny za šle svých francouzských pantalonů, do pokoje. Dle zevnějšku nebyl bys uhodl, že je Imeretin. Měl pohodlné evropské šaty, vlasy a vousy po francouzsku upravené a činil v prvním okamžiku dojem blaseovaného západníka prostředních let Vzrůst jeho byl obyčejný, tvář sice pěkně utvořená, ale tahů ochablých a pleti mizivé. Výraz její, když s naň déle pohlížel, jevil se ti

imeretinsky měkkým, trochu melancholickým Pohyby jeho nebyly tak ladné a pružné, jak vůbec u soukmenovců jeho; jakási stísněnost panovala v celém jeho zjevu Ale přes to všechno byly posuňky jeho velmi živé, oko zžíhalo se chvílemi v netušeném blesku a řeč proudila se rychlým tokem Měkký, zpívavý hlas dodával ruštině jeho, jinak dosti správné, zvláštního rázu.

Mlčky usedl naproti mně, oči jeho upjaly se do stropu.

Pod nátlakem nedávných myšlenek svých otázal jsem se ho po chvíli, přicházejí-li do Kutaisu často Svaneti.

»Svaneti?« Oko jeho zalesklo se živěji. »Přichází, ale zřídka. Víš, národ nevzdělaný, surový — nu, divoši! Nebývá jim tu volno. Šourají se ulicemi, jakoby byli právě spadli s měsíce, na všecko valí oči, couvají leknutím, spatří-li někde svůj obličej v zrcadle. Někteří nosí beranice, jiní špičaté klobouky. Zůstávají tam nahoře, v pustých horách. Aúly jejich jako hnízda orlí. Cesty k nim úžlabina skalní, povalený strom nad propastí, zpěněná bystřina, stezka do oblak. K některým se jen po provaze vysoukáš. Divoký národ! Slyšels, co učinil Ciocha Dadeškaliani?«

»Neslyšel.«

»Nu, dobrá. Povím ti to. Nemýlím-li se, stalo se to roku 1857. Tehdy vládl ještě horní Svanecií poslední z Dadeškalianů, Konstantin Ciocha Dadeškaliani. Byl muž krásy neobyčejné, ale povahy ukrutné a surové. Krev na kinžalu jeho neosýchala. Vraždil celé vesnice, pobil i pokrevní bratry své. Celá Svanecie kypěla vnitřním rozbrojem, vražedný boj šířil se již i za hranice její. Rusové nemohli k tomu ovšem ne-

činně přihlížeti. I došel rozkaz z Tiflisu, aby se zmocnili knížete svanetského stůj co stůj a poslali ho do Petrohradu. Nu, věc byla na pohled snadná. Dadeškaliani přicházel časem do Kutaisu. Tehdejší gubernátor, kníže Gagarin, dověděl se, že mešká kníže svanetský právě v městě. Poslal pro něho. Našli ho v jednom kostele, kdež se právě sloužila mše. Slíbil, že navštíví gubernátora, až budou služby boží skončeny. Dostál slovu. Přišel sám a sám. Kníže Gagarin přijal ho laskavě a sdělil mu, že si gosudar přeje osobně ho seznati, aby tedy nemeškal a vypravil se s přichystanou již družinou na cestu do Petrohradu, že se mu tam dostane skvělého uvítání a pohostění. Ciocha na to, že není připraven na cestu tak dalekou, že se musí prve doma převléci a šatstvem i prádlem se zásobiti.«

Při tomto místě nemohl se Imeretin ubrániti poznámky: »A zatím nosí takový Svanet jedinou košili, až se mu na těle špínou rozplyne.« Škubl pohrdlivě rtoma.

»Kníže Gagarin,« vypravoval dále, »odpověděl mu, že košili a všechno na cestu potřebné dostane. Dadeškaliani vymlouval se pak, že musí prve domácnost svou uspořádati, s příbuznými a přátely se rozloučiti a pod. Gubernátor již přísně, že třeba odejeti hned, že tak zní rozkaz knížete Barjatinského. Svanet prohlásil zkrátka, že nepojede. Kníže Gagarin, že musí. Že musím? vzkřikl na to Dadeškaliani, mžikem vychvátil kinžal a v příštím okamžiku válel se gubernátor v krvi své na podlaze, maje v boku hlubokou, smrtnou ránu. A na pravo i na levo sršel kinžal, že zrak sotva stačil bleskům jeho, i padaly mrtvoly na vše strany. Hleď, právě v této síni to bylo, zde měl

gubernátor své obydlí. Tato prostora byla plna důstojníků, činovníků, družiny gubernátorovy a hleď, všichni ztrnulí netušeným děsným divadlem tiskli se k těmto stěnám, do těchto koutů. Nu, víš — horec —« při tom naznačil hostinský zdviženýma rukama výšku svého hrdiny — »a ve vzteku svém lítý tygr. — Bez překážky, s krvavým kinžalem v ruce vyšel odtud na ulici. I tam běda chodci, který dost rychle neodskočil daleko od zběsilého Svaneta. Připletla se mu stará židovka, již vznášel se široký nůž nad její šedivou hlavou, však náhle odkopl ji Dadeškaliani od sebe pravě, že nestojí za pokálení kinžalu. Mezi tím byla se již bleskem po Kutaisu roznesla zpráva, že kníže svanetský zavraždil gubernátora Sbíhali se za vrahem, jenž kráčel volně středem ulice, obrovská postava s pocuchaným vlasem a vousem, s koulícím se zarudlým okem, máchaje divoce kolem sebe kinžalem, celý postříkán krví. Ale znali rozkaz, že má být živý přiveden do Tiflisu, a k němu si netroufali; proto, víš, z pozdálečí jen kameny zdvihali a po něm házeli, úředníci a vojáci, Imeretini i Arméni, muži, ženy, starci i děti. A tu hleď se Dadeškaliani vzpamatoval a jaksi zastyděl, že po něm všichni jen kamením házejí, i vrazil do jednoho domu a zatarasil se tam v pokoji, odkud byly ženy při jeho zjevu okny vyskákaly. Nu, k čemu dále povídat! Obklíčili dům — oknem prostřelili mu pravici — vzal kinžal do levice — jeden voják poznamenal se svatým křížem a vniknuv do pokoje probodl mu bodákem i druhou ruku. Vzdal se. Rusové ho postavili před vojenský soud a zastřelili. Pozdě došel z Petrohradu rozkaz, aby jej tam živého přivedli. Za to vyvezli na Rus celou rodinu Dadeškalianů a dali jim tam v náhradu

za právo knížecí a holé svanetské skály několik milionů, pak rozsáhlé statky v podolské gubernii.«

»A všechno to pravda?«

»Zeptej se koho chceš,« odpověděl Imeretin poněkud uražen. »Ryzí pravda.«

A tak tomu bylo. Až na některé nepatrné přímětky a ozdůbky vypravoval mi věrně historii konečného připojení Svanecie k ruským provinciím kavkazským.

»Dobrou noc!« pravil vstávaje. »Hleď, alespoň nám čas uběhl!«

Mocamethi.

Po krkolomné jízdě hrbolatou křemenitou stezkou, tu příkře stoupající, tu srázně padající, na níž jsme častokráte slézati a klopýtající koně za otěž za sebou táhnouti musili, tu po kluzkých balvanech se drápajíce, tu pod kmeny větrem na úvoz sraženými neb v pádu protějším stromovím zachycenými podlézajíce, vyjeli jsme konečně z divoce krásného lesa na skalnatý břeh Cchali - Citheli (červené říčky) a těsně před námi okázal se na kolmém výstupku skály malebný klášter Mocamethi (čti jak psáno, ne Mokamethi).

Klášter tento leží nedaleko města Kutaisu v Imerecii a vystavěn byl dle pověsti na místě, kde prý se arba (dvoukolý vůz kavkazský) s mrtvolami gruzínských svatých Davida a Konstantina, pro křesťanskou víru v Tiflise ubitých, sama od sebe zastavila.

Podél chatrně ohrazeného, srázného břehu, vedouce koně za sebou stoupali jsme po stupních do skály vytesaných vzhůru k brance klášterní. Byla otevřena Vešli jsme na ohraženou prostoru, kde stála bídná dřevěná chata s plochou střechou, s jedním malým okénkem. Z ní ozýval se přitlumený hlas, od-

říkávající jednotvárně, bez přestávky nějaké modlitby. Přivázavše koně k mladému fíku opodál stavení ubírali jsme se dále. Prázdnou jakousi předsíní vešli jsme do vnitřního nádvoří kláštera. Zde stojí nový chrám, nepříliš veliký, stavěný po způsobu všech kostelů gruzínských s půdorysem v podobě kříže se stejnými krátkými rameny, se čtyřmi stejnými průčelími a s mohutnou věží uprostřed, končící vysokou kuželovitou střechu. Kolem nádvoří skupeno je malebně několik chat, šedivých, zasmušilých, podobajících se chatrčím rybářským. Hlasitě rozmlouvajíce chodili jsme po nádvoří, však neokázala se živá duše. Ticho hluboké, posvátné panovalo kolem, jakoby jen duchové svatých patronů kláštera byli obyvateli toho místa.

Vyšedše protější brankou nádvoří, zastavili jsme se na chatrných, dřevěných schůdkách vedoucích ke stráni bujně porostlé dosti příkře k Červené říčce se sklánějící. Obhledli jsme klášter i krajinu.

Kdyby někdo z vás, zanevřev na svět a lidi, ucítil v sobě melancholickou tu náladu mysli, toužící z hlučného světa skutečnosti v tichý svět vlastních upomínek a snů, z níž vykvetla pochmurná myšlenka mnišství, poradil bych mu: Jdi do Mocamethi, usaď se v některé z těch dřevěných chatrčí a najdeš tam ideál všeho toho, po čem prahneš.

Na skalnatém výběžku srázného břehu, strmícím jak poloostrov nad červenavým proudem Cchali-Citheli, přilepena jest jako hnízdo kupa tichých šedivých stavení a mezi nimi vypíná se v poklidné velebnosti klášterní svatyně, jejíž cizorodý, malebný sloh dlouho, dlouho poutává oko cestovatele. A tichý ten útulek zbožnosti uzavřen jest se všech stran nikoli mrtvými

hradbami, ale živou zelení keřů a stromů pokrývajících vysoké okolní stráně. Temena jejich ukrývají klášter před ostatním světem a zatahují čáru obzoru úzce kolem něho, že oko mnichovo od věčně zelených stěn toho těsného krásného žaláře bezděky se obrací do světa vnitřního. Na jedné pouze straně, k severu, rozstupuje se málo úžlabina a tam míhá se něco jako velikolepá, horská krajina, bledě a nejistě, jako mlhavá světská vzpomínka v hlavě mnichově. Ostatek les, překrásný zelený les; než při prvním pohledu do té houště smaragdové poznáváš, že to není starý známý z chladného severu, že to není vážná střízlivá doubrava naše. Tu nepyšní se pouze jasan a dub, javor a buk a to celé přátelstvo, jímž se zelenají chladnější končiny naše; zde druží se k nim vavřín, zimostráz, fík, platán, tis, rhododendron, sladký kaštan, mišpule, merunka, cesmina a všechno toto stromoví roste v nejbujnějším přepychu, v malebném stěsnění a zmatku druh druha obrůstajíc, objímajíc a pronikajíc a vším tím prosmyká se jako hádě réva, zavěšujíc od větvi k větvi, až k nejvyšším vrcholkům, ozdobné guirlandy svých velikých, jasně zelených listů. S ní závodí divoký chmel, břečtan, pichlavý smilax i jiné rostliny úponkovité a v tomto chaosu listů nejrůznějšího tvaru, rozličných odstínů zelené barvy průsvitných i tuhých, lesklých i bledých vynikají ohnivé barvy tisícerých květů, nade všechny pak veliký, dužnatý tmavočervený květ granátový, kvetoucí to oheň.

Sestupovali jsme uprostřed bujného toho rostlinstva točitou pěšinou k Červené říčce. Na břehu jejím usadili jsme se pod obrovskou košatou hruší a zahleděli jsme se na protější skálu. Však co dím? Vždyť's tam nespatřil ani píď holého kamene; celá ta vysoká

kolmá stěna postlána byla hustě lesklou zelení kavkazského břečtanu, jenž po ní visel od shora až dolů, v nesčetných praméncích jako vodopád drobných, tmavozelených lístků. Stěží rozeznal jsi asi v polovici její výšky tmavý otvor jeskyně hledící k nám tou zelenou prškou záhadně, příšerně jako prázdné oko lebky.

Když jsme se vraceli ke klášteru, potkali jsme první bytost lidskou. Byla to stará Imeretinka, jíž jsme hádali málem sto let; tělo její bylo kost a kůže, však nápadně vysoké a dosud přímé, vlasy bílé jako len visely jí v divokých zcuchaných pramenech na ramena, z vráščitého, bezbarvého obličeje hleděly dvě vytřeštěné oči jako z jiného světa. Oděna byla v dlouhou kazajku a široké kalhoty, vlastně v cáry jakési světlé špinavé látky, které zvyšovaly strašidelný dojem její vysoké, hubené postavy. Na hlavě nesla kuvšín (hliněnou nádobu s vysokým štíhlým hrdlem). Mlčky jako stín sešla kolem nás k řece.

V klášteře byl se mezi tím probudil člověčenský ruch. V nádvoří očekávali nás dva mniši v černých, až k zemi sáhajících oděvech s širokými rukávy, s dlouhými krásně zkadeřenými vousy a vlasy (přední ozdobou gruzínských i ruských kněží) a uvedli nás do kostela. Tam kýval již třetí horlivě velikou kaditelnicí, z níž vystupovaly pravé oblaky bílého dýmu Omamující jeho vůně uvedla mne skutečně v jakési mysticky blouznivé rozpoložení ducha: ve zbožné úctě díval jsem se vzhůru do veliké, hrubými malbami ozdobené kupole a na obrazy sv. Davida a Konstantina v nadživotní velikosti vymalované na protější stěně. Byli tu vypodobněni jako spanilí jinoši ve válečné zbroji. Byl bych se rád přesvědčil, jsou-li, jak

mne v Kutaisu ujišťovali, podobizny tyto podobné originalům, jejichž balsamované mrtvoly tu odpočívají vedle sebe v kovovém sarkofágu stojícím na lvích pazourech; ale všechny prosby naše, aby nám mniši odklopili těžké víko rakve, zůstaly marny. »Otvírá se jen dopoledne,« poučil nás jeden z nich lámanou ruštinou.

Zaplativše povinný dárek za otevření chrámu, vrátili jsme se ke koním. Z chaty zazníval dosud přitlumený, jednotvárný hlas modlícího se mnicha

Na zpáteční cestě lesem vypravoval mi soudruh následující pověst:

Před lety žil prý v Mocamethi imeretinský mnich, jenž byl vzorem pobožnosti. Od rána do večera sedával ve své kelji nad starým psaltýrem, nehledě ani na pravo, ani na levo Tváře jeho byly bledé a vpadlé, tělo hubené z ustavičného postu. Ve společnosti ostatních mnichů dlíval zamyšlen, s okem sklopeným, promluvil zřídka, neusmál se nikdy.

Tak žil v klášteře po mnohá léta. Když jednou unaven bděním a čtením oči s psaltýru zdvihl, spatřil v otevřeném okně své chaty kvetoucí větvičku granátovou. Vida ty krásné červené květy, jakoby prosebně do světničky se deroucí, popošel bezděky k oknu a ulomil kvetoucí haluz. Ale když se s ní k psaltýru vrátil, splynuly náhle všechny písmeny v knize, že nemohl jediného slova rozeznati.

Asi za hodinu na to vešli do cely mniši, kteří jej byli k nemalému svému udivení při chrámové pobožnosti pohřešovali. Než co spatřili! Pobožný jejich soudruh seděl za psaltýrem, ale s okem do předu upjatým, podivně zaníceným, s rukama vztaženýma. Bratří mluvili k němu, třásli jeho ramenem: nepo-

hnul sebou. Oči jeho byly upřeny do prázdného vzduchu, jakoby tam viděly postavu nějakou, ruce vztahovaly se po ní a rty šeptaly sladce, toužebně: »Tasio! Tasio!« a pak zase volaly úpěnlivě, až to srdce rozrývalo: »Tasio! Tasio!«

Hrůzou uchváceni stáli mniši kolem něho, až sáhl posléze jeden z nich bezděky po větvičce granátové, jež ležela před ním v otevřeném psaltýru. A jak větvičku tu zdvihl a oknem vyhodil, poklesly rázem vztažené ruce mnichovy a zraky jeho rozhledly se udiveně kolem, jakoby byly procitly z těžkého spánku. Nyní věděli mniši, kolik uhodilo: poznalit, že ďábel pokušitel tou větvičkou granátovou vloudil se do cely a že použil slabé chvilky jeho, aby mámením pekelným odvrátil mysl jeho od Boha. Spálili větvičku, vymýtili a spálili celý keř granátový, rostoucí pod oknem chaty.

Mnich vedl život přísnější než dříve. Vyznal se jednomu z bratří, že zahořel co mciri (novic) hříšnou láskou k mladé Imeretince, Tasii, která city jeho opětovala. Však poznav s pomocí boží veliké provinění své, odtrhl násilně srdce své od srdce jejího a snažil se v postu a modlitbě umrtviti každou vzpomínku na ni, což se mu během času podařilo. Však dívka zmizela beze stopy; rybáři vyprávěli, že ji spatřili naposled na břehu Cchali-Citheli, v němž bezpochyby utonula. A hle! obraz té nešťastné dívky vykouzlil ďábel před oči jeho, když utrhl větvičku granátovou. Po tolika letech spatřil ji zase před sebou, krásnější než tehdáž, když byl krvácející srdce od ní odtrhl, lehkou jako stín, v bělostné čádře (svrchním oděvu Gruzínek i Imeretinek) jako v mlze ranní, a

černé, toužebné oči její zanítily v něm znova dávno uhaslý plápol vášně.

Uplynula léta. Mnich pohřbil se za živa ve své cele; čelo jeho rozryly vrásky, vlasy prokvétaly stříbrem. Obraz Tasie ustoupil, zdálo se, navždy před silou jeho vroucí modlitby. Tu otevřel jednou okno chaty a zadíval se v modlitbě, s rukama sepjatýma do modrého nebe. Náhle usedlo mu líbezné ptáče na rameno. Bylo bělounké jako sníh a konce křidélek mělo červené jako purpur. Vzal je do ruky a posadil na dlaň, aby se obdivoval jeho kráse. Však ptáče začalo pěti píseň tak krásnou a sladkou, že zapomněl na modlitbu i na Boha a naslouchal jako u vytržení těm zvukům, povědomým z dávných dob. Byla to píseň Tasie. A když pohlédl oknem, viděl, že Tasie sama pěje píseň tu, stojíc před chatou a kynouc mu bílou rukou. Mnich pohodil psaltýrem a růžencem a vyšel z chaty. Jako ve snách kráčel k libému vidění, kteréž se zvolna vzdalovalo před ním. Na štěstí spatřili jej tak mniši i spatřili na rameni jeho ptáče nevídané krásy; poznavše nové mámení ďábelské dotkli se křížem ptáčete a hned zmizelo toto i vidění zbožného mnicha.

Tento přesídlil se pak z kláštera, kde ho obklopovala moc satanská, do vysoké té jeskyně ve skále za řekou. Ve společnosti jednoho mnicha, který se dobrovolně věnoval k jeho úsluze, klečel tam ve dne v noci na tvrdém kameni, až se v něm prohloubily stopy jeho kolenou. Vlasy bílé jako sníh visely mu na ramena. Na provaze spuštěném k řece posýlali jim tam z kláštera každodenně potravu Však jednou rozvodnil se Cchali-Citheli. Červenavé jeho vlny stoupaly výš a výše, již nemohl se člun odvážiti přes řeku,

již věšela se pěna její na úponky břečtanové, které zasláněly otvor jeskyně. Záhuba obou poustevníků byla jistá. Tu požádal starý mnich svého soudruha, aby na okamžik odhrnul břečtanovou záslonu, aby před smrtí ještě jednou pohlednouti mohli na posvátný Mocamethi, na boží svět. A jak slova ta vyřkl, rozhrnuly zvenčí bílé, drobné prstíčky úponky břečtanové a v otvoru jeskyně objevila se bílá podoba Tasie, stojící na ověnčeném člunu, s věncem granátových květů v černých kadeřích, a zvala k sobě okem i rukou bývalého milence. A ten hleděl upřeně na ni, slzy kapaly mu s očí, zdvihal se pomalu, kráčel ke vchodu a než tomu zděšený soudruh zabrániti mohl, chopil se ruky Tasie a vstoupil do člunu. V tom spojily se úponky břečtanové, Červená říčka opadla rázem na bývalou míru, a mnicha nespatřil nikdo více. Tak unesl duši jeho ďábel v podobě mrtvé milenky.*)

---

*) Při novém vydání této črty poznamenávám, že legenda vložená zde do úst cestovního soudruha byla vlastní moje smyšlenka, vzniklá z dojmů návštěvy mocametského kláštera.

Město ve skále.

Nezáviděl jsem Diomedovi nikdy příjmí »krotitele ořův« Přes nebezpečí, že klesnu hluboko ve vážnosti čtenářstva, přiznávám se upřímně, že jest mi desetkráte milejší cestování v nejbídnější kalmycké káře, než vysoko na hřbetě koňském, na němž jsem si vysloužil jaktěživ málo cti a slávy. Mohl bych čtenáře na své útraty pobaviti několika situacemi, v jaké jsem uveden byl svéhlavými hřebci a vrtkavými sedly na svých nucených projížďkách koňmo po Kavkaze, — mohl bych, pravím, ale nechci z mnohých důvodů.

Po tomto zahanbujícím vyznání nemusím ani zvláště vytknouti, jak snadnou volbu jsem měl mezi oběma dopravnými prostředky, které mi úslužný Armén v staroslavném gruzínském městě Gori pro výlet do Uphlis-ciche*) nabídl: totiž mezi osedlaným koněm, »dobrým jako ovce«, — jak Armén v právě arménské schytralosti podotkl — a krásným, pohodlným »faetonem«.

Na druhý den zažil jsem dvojí trpké sklamání: předně nelišil se vychválený »faeton«, který se z rána

*) Čti, jak napsáno, ne Uflis-ciche.

u vrat mého hostince zastavil, ničím od našich židovských pryček a za druhé vykonal jsem cestu do Uphlis-ciche vlastně pěšky.

Tato cesta vede totiž po holém, spáleném břehu řeky Kury, kterýž jest v pravém slova smyslu rozsekán množstvím hlubokých a srázných úžlabin. Každou chvíli otvírala se před námi taková rozsedlina, na jejíž obrubě jsem po příkladu kočího Gruzína s velikou ochotou »faeton« opouštěl. Kočí vedl opatrně koně po jedné stráni dolů, po druhé nahoru a já jsem následoval pěšky za nimi. Nahoře jsem usedl do vozu a sotva jsem roztřesené sedadlo poněkud urovnal, stáli jsme před novou prohlubní.

Takovýmto způsobem dostali jsme se konečně k holé kostrbaté skále, kterou jsme byli po celou tuto — sit venia verbo — jízdu zdánlivě na dohození kamenem před očima měli. Již z daleka poznává cestovatel, že není tato skála jen obyčejnou skalou Jest na povrchu jaksi podivně ohryzána a rozhlodána, sotva asi — vtírá se ti hned na mysl — jen zubem vše sžírajícího času.

Já jsem pohlížel na tu podivnou skálu ovšem již zrakem zasvěcence. Věděl jsem, že skrývá v ňadrech svých pověstné město Troglodytů, tajemnou památku pradávných, nezbádaných věků. Již při své jízdě po železnici z Gori do Tiflisu byl jsem spatřil v kouzelné hře barvitých září, čarovném tom půvabu kavkazských večerů, na straně této skály, obrácené ku břehu Kury, přečetné tmavé otvory — okna a dvéře opuštěného skalního města.

Vjeli jsme do gruzínské vesnice, ležící pod skalou. Podobá se spíše skupině velikých krtčích hromádek. Vhodná věru příprava k návštěvě u Troglodytů!

Jsou-li obyvatelé této vesnice potomky jejich, povznesli během tisíciletí příbytky své jen o málo nad zemi, v níž si vyhloubávali praotcové jejich svá obydlí Většina těchto bídných gruzínských »saklí« vyhrabána jest na polo ve svahu země, z níž vyhlédají pouze přední a části postranních stěn z hrubého kamene, bez omítky, se skulinami na místě oken. Plochou střechu, pokrytou zemí, nerozeznáš z dálky od okolní půdy; v předu spočívá vyčnívající kus té střechy na dvou neb více neotesaných, neobarvených kmenech, zastupujících místo sloupů. Tak vypadá většina těchto obydlí; některé vybraly se sice úplně ze země, okazují poctivé čtyři stěny a mají též onačejší vzezření, ale všem psána jest bída na čele. Kolem nich leží v nepořádku rozličné primitivní dřevěné náčiní a mezi tím stojí obrovské hliněné nádoby. Hle! tam zadělána jest jedna z nich na polo do střechy, a kouř, vycházející z učazeného hrdla, svědčí, že proměněna byla tímto způsobem po vyražení dna v originelní komín.

Plamenný žár jižního slunce leží na celém tom prostranství a jen místy stele po něm osamělý strom meruňkový chudičký stín. Teprve doleji u řeky skupeny jsou hustěji rozličné ovocné stromy, tvořící svěží zelenou oasu uprostřed zprahlého okolí.

Příjezd náš zbudil ve vsi nemalý poplach. Psi vyběhli nám se zběsilým štěkotem vstříc; na plochých střechách zdvihly se opálené děti, některé v rajském oděvu, a vyvalily na nás udiveně veliké černé oči; mezi saklemi mihlo se několik pestře oděných ženštin, z nichž si některé spěšně zastřely obličej dlouhou bílou plachetkou; muži v huňatých špičatých čepicích, ve spodkách a v přepásaných dlou-

hých kabátech různých barev, zastavovali se kolem cesty.

Když jsme stanuli, shromáždila se kolem nás tlupa vesničanů. Prohlášení mé, že mi dostačí jediný průvodce, bylo hlasem volajícího na poušti: nikdo z přítomných neuměl rusky. Musil jsem tedy celé uspořádání výletu přenechati taktu kočího a poněvadž nebyl ozdoben stejnou skromností jako já, stoupal jsem na skálu v průvodu co do četnosti věru knížecím.

Než vás uvedu do města jeskyň, musím předeslati několik slov na vysvětlenou. Na mnohých místech Kavkazu viděl jsem v kolmých stěnách skalních podlouhlé, čtyřhranné otvory: z počátku měl jsem je za díla pouhé přírody nebo blouznivých asketů, ale když se objevovaly na všech stranách, když jsem je spatřil skupené v několika dlouhých pravidelných řadách nad sebou jak otvory holubníků, nabyl jsem přesvědčení, že jsou to řádná obydlí, vesnice a města nějakého národa, bydlivšího ve skalách. Ale jak se jmenoval tento národ? Kdy žil? Proč zalézal do těchto skalních doupat? Bylo mu vydlabání jeskyně pohodlnější, než sestrojení chatrče? Přiměla ho k tomu způsobu života vrozená náklonnost, nebo strach před dravou zvěří, sveřepým nepřítelem a jiným nebezpečím?

Zdá se věru, že poslední. Jeskyně tyto nalézají se většinou vysoko v kolmých stěnách skalních, v místech nepřístupných, k nimž se nyní cestovatel toliko shora pomocí provazu spustiti může, a vypadají jako poslední zoufalé útulky lidí, kteří jen takto věčnému pronásledování uniknouti mohli. Však tu naskytá se nová otázka: Povstaly tyto skalní osady v pradávné,

předhistorické době, kdy si člověk jen tímto způsobem bezpečný útulek před člověkem a dravcem upraviti mohl, či za dob pozdějších jakožto občasná útočiště za vpádu nepřátelských plemen a krvavých vnitřních rozbrojů?

Všechny tyto otázky křižovaly se hlavami mnohých učenců, ale odpovědi k nim nedopátral se žádný. Jako prázdné důlky umrlčí lebky, podivně a tajemně, shlížejí k nim ty černé otvory, roztroušené hustě po skalách Kavkazu, Krymu, Persie a Malé Asie. F. Remy ve svém německém dílo o Krymu troufá si ovšem prohoditi, že »jen germanské pěsti a germanská vytrvalost tak obvivuhodná díla vykonati mohly«, ale chlubivé toto tvrzení je přece jen trochu germansky smělé. Většina spisovatelů má za to, že byly skalní ty vesnice vyhloubány v dobách předalekých, dějepisu nedohledných od neznámého nějakého národa. Neznajíce věci, pomáhají si alespoň jménem. Vypůjčily si je od Strabona, který vypravuje, že na severním sklonu Kavkazu žije národ Troglodytů, bydlící v jeskyních a mající hojnost ovoce a obilí. Odtud jméno Troglodytů vůbec pro dávné, neznámé ony obyvatele jeskyň.

Uphlis-ciche však zaujímá mezi těmi osadami Troglodytů zcela zvláštní místo. Především není vytesáno řadami jeskyň do kolmé skalní stěny, nýbrž skupeno jest jaksi tarasovitě, ale v nepořádku po hořejším šikmém svahu skály. Není do této jen vtesáno, nýbrž částečně z ní též vytesáno: jednotlivé jeho příbytky, utvořené obyčejně skupením několika souvislých jeskyň, jsou i vně zpracovány, okazujíce ploskou střechu, průčelní neb i postranní stěny a mezi nimi táhnou se uličky, chodby, schodiště.

Druhá zvláštnost Uphlis-ciche spočívá ve vnitřní úpravě jeho komnatek. Ostatní osady Troglodytů, o nichž jsem shora promluvil, skládají se z pouhých krychlovitých jeskyň, s holými stěnami beze všech ozdob, svědčíce o surovosti obyvatelů V Uphlisciche naproti tomu spatřuješ rozmanitá klenutí, sloupy, oblouky, vkusné ozdoby na stropě a stěnách a vůbec mnoho věcí, jež hlásají vyšší stupeň vzdělanosti a vybroušenější krasochuť jeho původců. Překvapují tě v něm stopy starořecké, římské, arabské a gotické architektury.

Než pohleďme již do něho. Zahnuvše po úzké stezce, podobající se spíše hlubokému kamennému žlábku, na stranu skály k řece obrácenou, spatřili jsme nad sebou v rozervaném svahu zvětralé skály množství černých otvorů, vyhlížejících podivně, tajemně z nepravidelné směsi různotvárných, z části lidskou rukou zpracovaných skalisek. Uprostřed těchto skalních doupat stojí volně gruzínsky kostelík, ale na polo zbořený, věkem celý sešedivělý — však jest zajisté mladíčkem nezkušeným mezi těmito byty dávného plemene, do jejichž kruhu byl vlepen nábožností novějších pokolení.

Nejprve prošli jsme těsnou uličkou, již nazývají průvodčí »bazarem«. Okazují ti po obou stranách krámy a duchany (krčmy) — otevřené brlohy se stopami laviček v předu, podobající se tvarem svým jakž takž nynějším saklím gruzínským

Když jsme z uličky této vyšli, přibyla k průvodu mému posila v osobě štíhlého, mladého kněze gruzínského v dlouhém černém taláru, s kulatým černým kloboukem na hlavě, Černý jeho vous a havraní, kučeravý vlas, na znaku v ozdobný cop spletený, dávaly

podlouhlému jeho obličeji s velikýma, tmavýma očima ráz velice důstojný. Uměl trochu rusky. Na další cestě zvětšovala se stále má suita novými přírůstky a na konec, myslím, že bylo vůkol mne shromážděno všechno mužské obyvatelstvo vesnice.

Vstoupiv s knězem do nejbližší jeskyně byl jsem nemálo překvapen. Octnul jsem se v prostranné, čtyřhranné síni, jiż oddělovaly po obou stranách pěkné sloupy ode dvou pobočních komnat. Především vzbudil strop toho sálu můj obdiv: napodoboval totiž v překrásné práci strop trámový. Uprostřed vytesáno bylo mohutné břevno, k němuž s obou stran přiléhaly ozdobně řady příčních trámců. Na břevnu viděti stopy okrouhlých sloupů, jež kdysi strop podpíraly a jejichž krásné podstavce se dosud na podlaze zachovaly. Do pobočních komnat vedou schůdky; ve stěnách spatřují se různé výklenky a ve stropě okrouhlý pravidelný otvor tvořící nepochybně komín. V zadní stěně sálu otvírá se ještě jedna malá tmavá komnatka, k níž se vystupuje po dvou schůdcích — snad povýšená ložnice bohatého Troglodyta, který před tisíciletími obýval tento skalní appartement.

Ještě mocnější dojem učinila na mne následující jeskyně. Strop její skládá se ze čtyř krásných, křižujících se klenutí, jež rozděleny jsou pěkně vyřezanými pruty, sbíhajícími se uprostřed nad hlavicí sloupu s něžnými ozdůbkami. Mezi četnými výklenky ve stěnách poutá k sobě pozornost jeden dlouhý, prostranný, jenž sloužil bezpochyby za postel neb lehátko. V jedné stěně této jeskyně prolomen jest otvor v hlubší, prostrannější komnatu.

Po příkrých schůdkách sestoupili jsme na to v jeskyňku, za níž vytesána jest malá klenutá síň se

sloupy v rozích a se zbytky znamenitých okras na stropě: spatřuješ kolo s hvězdou, jejíž paprsky spojují sklenuté konce rohových oněch sloupů. V levo otvírá se postranný výklenek s vyvýšeninou na způsob oltáře. V prostranných stěnách toho výklenku spatřují se naproti sobě dírky se zbytky uhnilého dřeva. Průvodčí nazývají tuto jeskyni »kostelem«. Jak slulo neznámé božství, před nímž shýbalo se koleno lidské na kamenný stupeň toho oltáře?!

Však nebudu vás prováděti všemi kobami skalního města. Dle uvedeného můžete si již představiti ráz jejich. Rozměry jich jsou většinou skrovné, ale za to překvapuje navštěvovatele ozdobná práce na stěnách a stropech: jsou tu stropy klenuté, na způsob břevnoví vytesané, čtverci, růžičkami a hvězdami ozdobené — zkrátka viděti tu pravé květy umění kamenického. Všude nalézají se stupně, sedátka, výklenky, sloužívší buď za lože anebo za špižírny. Některé z jeskyň těchto jsou celé učazené, jiné pískem a hnojem do pola zanesené. Ba, valná jich část stala se již dávno nepřístupnou noze lidské a jen černé otvory, vyhlížející stranou k vesnici ze srázné skály, svědčí o jsoucnosti jejich. Znamenitějších jeskyň přístupno jest asi dvacet.

Usednuv konečně na stupeň jedné z nich, zabral jsem se do myšlenek. Kdo mi poví historii divného tohoto města?

Dle gruzínských letopisů založil je Uphlis, v šestém nebo sedmém koleni potomek Jafeta, syna Noahova. Uphlis-ciche znamená hrad Uphlisův. Obydleno bylo prý až do vpádu strašného Čingis-chana. Dle vzoru Uphlis-ciche vytesala prý si krásná Thamara koncem XII. století po Kr. svou Vardziu (zámek růží)

o 365 komnatách do kolmé skály u Achalciku, kde posud turista spatřiti může v šeru klenuté chrámové jeskyně na stěně v životní velikosti podobiznu slavné cařice gruzínské.

Zprávě letopisů gruzínských lze ovšem jen potud uvěřiti, pokud kladou první začátky města Uphlisova v dobu pradávnou, předhistorickou. Zdá se však, že skalní to hnízdo i národům pozdějším se zalíbilo tou měrou, že v práci Troglodytů pokračovali a jeskyně jejich sobě k bydlení po vkusu svém upravovali: tomu nasvědčují vnitřní okrasy, stopy různých slohů stavebních i starý gruzínský kostel uprostřed města. Toť vše, co z podání a domyslu říci lze o tajemné jeho minulosti.

Za to nalézá v něm obraznost široké pole. Odhrnuje vám záslonu věků a okazuje vám neznámé lidi, kteří trávili život svůj v těchto jeskyních, kteří tu družně pracovali, hodovali, nepřátelům se bránili, vzývali bohy neznámé. — Kde jsou? Zmizeli navždy, vymazáni jsou z paměti lidské; zůstaly tu jen prázdné, šeré dutiny, rozžhavená sluncem skála, po níž se míhají střelhbitě šedivé ještěrky a v jejíchž dutých ňadrech hledává za bouře útulek pastýř v huňaté burce, k němuž nedolétá ani tichá zvěsť minulosti.

Zeptal jsem se gruzínského kněze, kdy bylo asi dle náhledu jeho skalní město vytesáno. »Ó dávno, velmi dávno,« odpověděl, »dříve ještě, než Rusové Gruzii opanovali.« Před sedmdesáti lety začíná tedy pro nejučenější hlavu vesnice šerá dávnověkost! —

Hmátl jsem bezděky na pecku nějaké horniny, vyčnívající z pískovce stěny jedné jeskyně. Kněz popotáhl mne stranou a pravil mžouraje chytrácky čer-

nýma očima: »Oh, zdejší lidé jsou hloupí, velice hloupí! Slyšel jsem, že chtějí Angličané z kamene těchto jeskyň dělati železo; náš lid nechal by je do soudného dne ležeti ladem. Inu, je posud hloupý, velmi hloupý!«

Zpáteční cestu z Uphlis-ciche vykonali jsme za všeobecné veselosti. K vesnici vede totiž shora skalou šikmý, okrouhlý tunel; druhdy býval opatřen stupni, ale po těch nezbyly než slabé stopy a navštěvovatel musí se spustiti tunelem sedě, jako po ruské sklouzačce.

Když jsem si byl ještě prohledl malou, učazenou jeskyni, v úpatí skály patrně mnohem později vytesanou, s gruzínskými nápisy a miniaturním oltáříkem, na němž se dosud v jistých dnech sloužívá mše, rozloučil jsem se s gruzínskou družinou. Ale několikrát ještě ohledl jsem se z »faetonu« nazad k podivné skále, která tam nad řekou vážně a tajemně strměla jako obrovská Sfinx. Kdo rozřeší hádanku, vyrytou na jejím čele?

Projížďka gruzínským krajem.

I.

Běda tomu, kdo tvořiti musí v letních měsících část pikantního národopisného ragoût, dusícího se na dně rozpáleného kamenného kotlu se zubatou obrubou, jemuž je na vlas podobno vyprahlé okolí Tiflisu, hlavního města Zakavkazí!

V těchto měsících jest Tiflis hrozným. Hrubé zdi asijských domů představují bělořeřavé, horkem rozpukané plotny a sporá jejich okénka, lze-li tak nazvati uzounké černé skuliny, podobají se střílnám tvrzí, bránících se zoufale proti obléhajícímu je vedru. Kdo může, utíká se do nich nebo pod bizarrní jejich pavlače, skrblící bídnými odpadky pochybného stínu. Vzduch šlehá ti v líce neviditelnými plameny a z každého kouta přepadá jiný strašlivý zápach zákeřnicky tvůj nos. Všechna špína bazaru proměnila se v lehounký bělavý prášek, který se ukládá v každý záhyb tvých šatů jako křídové stíny na obrazech jisté malířské školy. Co zbylo s tebou na ulici, hyne mdlobou a žízní! Mdle klopýtá kolem zádumčivý osel s košem dřevěného uhlí po každém boku a líně vleče se za ním Asiat v těžkém kožichu, s huňatou papa-

chou na hlavě s obličejem suchým, rozrytým vráskami, vypáleným do brunátna v té ohnivé peci, s vousem ryšavým, jakoby požehaným tou plamennou výhní. Marně prahne zrak tvůj po úlevě: ze všad tisknou se rozpálené holé stěny, černé homolovité střechy arménských a gruzínských kostelů trčí nad nimi jak zuhelnatělé žárem, a řecké jejich kříže kmitají a blyští se jak hořící zlato. A nad tebou rozpíná se ohněm sálající, plamenně modrá obloha, bez nejlehčí třísně obláčkové, bez nejmenší naděje ve vlažnou úlevu.

Chceš-li okřáti na okamžik, alespoň v duchu, musíš se vydrápati na zříceniny perské tvrze nad městem a tvář svou obrátiti k severu; tam spatříš v dálce za tlupami nesčetných pahorků a vrchů bílé čapky kavkazských velehor, třpytící se věčným ledem a sněhem, i bude se ti zdáti, že svěží vánek horský ovívá žhavou tvoji skráň.

Ovšem jest tato vyhlídka jen skrovnou útěchou pro mučenníky tifliského léta.

Jaký div, že zmocňuje se na začátku té doby evropské části města zvláštní zimnice, — zimnice, která se jeví v šukání černookých gruzínských služek po pavlačích s chocholy různobarvého peří v rukou, v přenášení kufříků a krabic, v upevňování »sumek« — přesýpacích cestovních vaků z hrubé vyšívané látky — za čerkeská sedla horských koníků, hrabajících na dvoře netrpělivě kopytem, v hrčení »tarantasů« a rozmanitých barokních plodů obraznosti sedlářské, v nichž uložena jest jako v archách tresť celého domu, od Dumasa v kožené vnitřní kapse až po kanárka, v ozdobné kleci se houpajícího zvenčí po straně nemotorné boudy, z níž vyhlížejí svěží obličeje dívčí, zářící myšlenkou, že za krátko vyhlédati

budou z rámce květů granátových a magnoliových do nejkrásnějších krajin Karthvelie, Kachecie aneb Somchecie.

Zimnice, jejíž příznaky jsem tuto nastínil, zmocňuje se na začátku léta každého, kdo není přikován k Tiflisu chudobou nebo nezlomným okovem úřední povinnosti. Všechno pospíchá v Kadžóri, Manglis, Běloklјuč, Abas-Tuman a v jiná bližší neb vzdálenější lázeňská neb zábavní místa Zakavkazí.

V této době mizí téměř z kaleidoskopu tifliského elegantní oděv evropský. Malebnými tlupami Asiatů prosmyká se na ulici jen zřídka vychrtlý úředníček ruský, jemuž podřízené postavení a skrovný důchod nedovolují, aby byl účasten rozkoší obecných tifliských prázdnin.

V době příprav k všeobecnému tomuto stěhování učinil mi hostitel můj a krajan, vojenský kapelník M., návrh, abychom podnikli spolu výlet do Manglisu a Běloključe, kdež vyříditi hodlal zároveň některé úřední záležitosti.

Přijal jsem radostně tento návrh, ale radost má byla smíšena s teskným jakýmsi rozechvěním, kteréž pociťujeme na prahu velikých a tajemných událostí.

Zachoval jsem sice přiměřený klid při sdělení soudruhově, že nutno především najmouti pár koní; byl jsem chladným svědkem urputného smlouvání mezi ním a vyzáblým arménským koňařem, kteréž skončilo najmutím dvou hřebců i s jízdeckým náčiním po rublu za koně a den jízdy; mlčky přihlížel jsem z jitra výletního dne, jak »prefatýn« na dvoře koně obcházel, čerkeská sedla přitahoval a sumky i sbalenou burku na ně kladl; obul jsem s poděkováním

ohromné jízdecké boty, do nichž mne M. vnutil, a slyšel jsem, zastrkávaje nabitý revolver do kapsy, že na každý způsob před slunce západem do Manglisu dojedeme; ale v nitru mém nemohla se nikterak zakořeniti víra, že vůbec někam dojedu a své jízdecké boty ve cti opět k matičce zemi složím.

Mé přípravné vzdělání v ušlechtilém umění jezdeckém zakládalo se pouze na několika vyjížďkách za dnů mladosti radostné do panského rybníka, když tam čeledín koně brodil.

A s tou přípravou že bych se udržeti dovedl v potměšilém sedle neřku hodinu, dvě, ale po celý dlouhý den, až to slunce, které nyní nad ploskými střechami tifliských domů vychází, kamsi za neznámé hory zapadne?!

Však co naplat! Kostky jsou vrženy. První mé zkušenosti v novém umění byly, že překážejí při vstoupání na kůň nejvíce ruce a že je hlavní obtíží, dostati koně ze vrat.

Soudruh můj švihl nahajkou, krátkým bičíkem s koženým, pěkně vyšívaným srdíčkem na konci, a ztrápení hřebci naši dali se do vlažného klusu.

Pochválil jsem si v duchu prostá čerkeská sedla. Nikoli snad pro těsnost a tvrdost jejich, ani pro krátkost jejich třmenů, která vnucuje nohu v nepřirozeně skrčenou, pro začátečníka dvojnásob obtížnou polohu — nikoli! mne zaujala pro ně jiná věc. Jsoutě vpředu a vzadu špičatě vyvýšena a přední jejich špičku zdobívá kovový knoflík. Mžikem ocenil jsem výhodnost toho zařízení. Nevím, zdali jsem postihl úmysl čerkeského vynálezce, ale knoflík ten stal se mi jediným bodem Archimedovým uprostřed povšechné nejistoty, jedinou kotvou čáky na té živé

vlně, která mne unášela ku břehům naprosto neznámým.

Když jsem již zabředl do takové epické rozvláčnosti, mohu vám také nastíniti několika rysy naši dvojici.

Můj soudruh byl mladý, štíhlý muž s podlouhlým obličejem, jehož zdravá pleť se honosila brunátným nádechem jihu, kterýž tak dobře sluší martialní mužské tváři. Tento jižní zákal byl právě jen pouhým nádechem; neboť tvář mého přítele byla poctivou českou tváří, jejíž ráz zachoval se neporušen pod hnědým tím florem, kterýmž ji obestřelo sedmnáct roků pod žhavým sluncem kavkazským. Za to zakalil tento dlouhý pobyt na Rusi poněkud rodnou mluvu v paměti mého soudruha a proměnil ji v jakési všeslovanské nářečí budoucnosti. Tuším, že mu proto nezazlíte. Co jsem napsal o martialnosti jeho zevnějšku, zůstane napsáno, ač zamlčeti nemohu, že jsem ji považoval spíše za oběť přinášenou oblibě ve zvláštním rázu stavu vojenského; neboť každou chvíli trhala se ta uzda rázné odměřenosti a vážnosti i proskakovala těkavá, buršikosní letora a lehká, veselá mysl českého hudebníka. Však nyní seděl tu s bezvadnou vojenskou gracií v sedle, těsně upjat v bílou uniformu s mohutnými epaulettami na ramenou, s placatou bílou čapkou na ostříhané hlavě, až trochu nápadně vzpřímen, hrdý předmět tajného mého obdivu.

Jak jsem vedle něho já na koni vypadal, nemohu vám bohužel vylíčiti. Soudím jen, že rušila přílišná pozornost, jakou jsem knoflíku na přední vyvýšenině čerkeského sedla věnoval, poněkud dojem rejtharského mého zjevu.

Však dosti již o jezdeckých trampotách, jež zajisté mnozí cestovatelé poznali, avšak málokteří vylíčili. Chtěl jsem vám jen okázati, že hodlám kresliti tyto své skizzy věrně dle skutečnosti a nikoli za vzorem mnohých cestopisců, kteří malují do svých krajin sebe vždy jen s nimbem dokonalosti kolem hlavy.

Přenechám čtenářům, aby si po libosti malovali strasti a slasti mé první jízdy asijskou částí města, vířivým ruchem bazarů, aby si vymýšleli nejsmělejší kombinace obrovských nádob hliněných, odpočívajících velbloudů, mezků s plnými koši na bocích, slepých cimbalistů a pištců, hádajících se kupců, Peršanů hrajících klidně na zemi triktrak, modlících se Tatarů a jiných překážek, jež mi s klopotem překonávati bylo; aby se pásli na mých rozpacích posupnými zraky huňatých postav s kinžálem v pasu a s puškou na zádech neb velkýma černýma očima dívek, klonících se s vysokých pavlačí, s vlající sněhobílou čadrou kolem těla; aby si navedli s pánembohem polonahé malé Asiaty, by křikem a kamením pobídli mou Rosinantu k nesmyslnému trysku a mne rázem vyrušili z klopotně udržované rovnováhy; — podotýkám jen, že jsem si zhluboka oddechl, když stanuli hřebci naši za městem na výběžku skály, jejíž čelo věnčí rozvaliny prastarého perského hradu.

Pod námi rozestírala se široká tifliská kotlina v paprscích ranního slunce, jež odívalo třpytem špičaté věže gruzínských kostelů i bělomodře kostkovanou baňku tatarské mešity, trčící ze spousty plochých střech, a odlupovalo zlatými prsty svými i kostelíček svatého Davida od šedivé skály, v níž se jindy téměř ztrácí s šedivou svojí vížkou, tichý strážce hrobu Gri-

bojedova, vysoko v drsných ňadrech holé, fantastické Mta-Cmindy, hory posvátné.

S lehkým srdcem rozloučil jsem se s tifliskou kotlinou, obrovskou tou retortou, v níž jsem se byl po dva týdny žárem slunečním pražil, a klusal jsem dále za soudruhem kamenitou stezkou.

Hle, tu vyryla zbožná ruka do skály prostou kapličku, hrubý čtyřhranný výklenek s obrazem svatým, aby před ním postál vnímavý chodec a zašeptal modlitbu o zdar na cestu neb díků činění za šťastný návrat. Než evropské oko nemůže ve zbožném zanícení utkvíti na té skalní svatyni; neboť gruzínský svatý, vymalovaný v útrobě její, upomíná je příliš živě na malby rozpustilých žáků rudkou na stěně školní budovy.

Hledali jsme tedy raději tělesné posilnění v nejbližším duchanu (krčmě), za džbánem vína, s vyhlídkou na širokou bílou silnici, po níž se stíhaly dlouhé karavany mezků a velbloudů.

II.

Vyčerpavše celý jídelní lístek »duchanu« — tenký, hlíně podobný chléb, vejce na hniličku, ovčí sýr a slabé víno z německé osady tifliské — vydali jsme se na další cestu.

Za krátko opustili jsme kruh nahé, kamenité půdy, vypálený kolem Tiflisu jako stínem báječného jedovatého stromu. Za námi po levici prostírala se ještě písčitá, jednotvárná planina, v níž prozrazoval jen kovový lesk daleké, nejasně načrtané jezero; ale před námi začala se již pozvolna odívati země tím báječným

přepychem, v němž si libuje krásná příroda kavkazská. Hleďte na vkusné vzorky těch zelených krajek, jimiž halí své bujaré tvary, vizte ty bílé, červené, modré květy, jimiž září celá jako po dešti drahokamů! Překvapuje vás svým bohatstvím, ale mnohem více svým básnickým vkusem. Což jest všechno ozdobnické a čalounické umění člověka proti divům gracie a malebnosti, jaké provádí příroda kavkazská svou révou a svým chmelem! Kdybych byl malířem, myslím, že bych byl z počátku před každým skupením stromů rozbíjel svůj umělecký stánek.

Hleděl jsem ve tvář té země jako v obličej milenky, v němž objevujeme vždy ještě novou vnadu. Ona pak usmívala se na mne pohledem, zpitým rozkoší, a vonný její vzduch vanul mi v čelo jako dech milostné touhy.

Zapomněl jsem docela na trapnou svoji závislost na libovůli koňské a bezděky emacipoval jsem se od železného knoflíku na špičce čerkeského sedla.

Potkávali jsme větší a menší karavany, smím-li tak nazvati řady kar s obrovskými dřevěnými kotouči na místě kol, tažené buvoly a voly, s tlupami mužů, kráčejících podle nich. Každá podrobnost mne zajímala. Snad přeceňoval jsem malebnost těchto skupení pro úplnou jejich novost, která mi je odívala svěžím kouzlem. Rozmanité cetky na čelech buvolů, zvláštní tvary povozů, nevídané kroje lidí — vše to vyzývalo a poutalo stále mou pozornost. Některé z těchto obrázků přiváděly mne málem u vytržení. Tak zaznamenal jsem si s obzvláštní pietou jeden výjev: v káře s párem velikých černých buvolů leží na surové bedně mladík v těsně přiléhajícím tmavém obleku, který jest po lýtkách, na zádech, po celé

obrubě prošíván složitými červenými arabeskami; kolem spousty havraních kadeří zadrhnut jest malebně hnědý bašlík a spící obličej souměrných rysů vyniká tím živým, jižním inkarnatem, jemuž se obdivujeme na obrazech Murillových; svalnatá ruka pohrává si ve spaní ozdobnou rukojetí dýky jež trčí z červeného pasu. Na voji mezi buvoly sedí jizdmo malá, opálená, vyjevená dívčina s drobnými penízky na obnažené hrudi a s velkými, tenkými kruhy z mosazi v uších; vedle káry pak ubírá se vážně a slavně stařec v zeleném turbanu, v haleně s širokými rukávy sáhající až po zemi, s bílou, ctihodnou bradou, obraz biblického patriarchy.

Krajina nabývá čím dále velkolepějšího rázu. Skály tu a tam porostlé chudou klečí střídají se s hlubokými doly, v nichž bují krásné lesy bukové, a zrak se potěšuje spoustou planých růží a kvetoucím sněhem hlohu.

Vyjíždíme na obrovskou skálu a náhle, jakoby ji byl meč Titána rozpoltil, zívá před námi široká hluboká trhlina, sáhající snad až do samých kořenů jejích. Opatrně stoupají hřebci naši po mostě, jejž tvoří několik vedle sebe ležících, ledabylo okleštěných stromů; s hrůzou hledíme do závratné hloubky, na mysli tane nám bajka o Sesamu a s udivením zalétá pak oko naše, odkud se nám tou trhlinou skalní usmívá vstříc, z úžasné hlubiny, úryvek nějaké idyllické krajinky.

Jedeme dále. Hledíce na šik buků po pravici, jejichž korunami se promodrává čisté nebe a mezi jejichž bělavými kmeny prohlížejí hluboko zapadlé vrcholky zadních stromů, představujeme si, jak sráznou asi cestou sestupují zadní řady toho voje do

hluboké propasti, z níž se na nás usmála ona půvabná krajinka.

Po levici upoutal pozornost mou rozkotaný jakýsi hrad na holé, strmé skále. Byly to jen chatrné trosky nějaké pevné, ale surové tvrze, jež tam čněly pustě a posupně jako polámané zuby z kostlivé čelisti.

»Smatri, krajánku,« pravil mi soudruh můj ve své všeslovanské řeči budoucnosti, »vot zámek, v němž choval Ker-Oglu své žínky.«

»Kdo byl Ker-Oglu?« otázal jsem se.

»Eh, kdo? Razbojnik byl, tatarský loupežník, jenž unášel krásné děvy a skládal při tom bohatýrské písně. Každý Tatar zná jeho kousky i jeho zpěvy.«

Nebude vám s podivením slyšeti, že mne těchto několik slov naplnilo vřelou touhou, seznámiti se blíže s bývalým pánem rozkotaného hradu. Osoba, spojující v sobě zároveň dvě tak zajímavá povolání, s mocným kouzlem úplné novosti a původnosti, v pohádkovém přísvitu východu, zaujala mne rázem pro sebe. Obraznost má vracela se ustavičně k tomu mohamedánskému pěvci a loupežníku v jedné osobě.

Doufám, že mi dovolíte, abych vám představil několika slovy tuto původní a zvláštní postavu.

Ker-Oglu je mohamedánským kmenům střední Asie asi tím, čím Srbům králevic Marko. Jako slepci jihoslovanští, slaví tam kočující pěvci, »aušikové«, činy svého hrdiny a protkávají vypravování to vlastními jeho zpěvy. Každý »aušik«, sebrav kolem sebe tlupu posluchačů, přednáší jim nějaký úryvek z dobrodružného jeho života, pouštěje ovšem při tom obraznosti své volně uzdu, a — pokud vím — sebral posud jen Alexander Chodzko tyto rhapsodické zlomky v jakýsi

celek, jejž vydal v anglickém překladu pod názvem perského národního románu.

V postavě Ker-Ogluově zidealisoval a zkrystalisoval se národní hrdina, jak si ho představuje divoký, loupeživý Kurd a Turkoman a ostatní příbuzné mohamedánské kmeny oněch stran. Smělost a udatnost, láska k nevázané volnosti, divoká pýcha, ukrutnost a hrabivost, věrnost v přátelství, nedůtklivost v záležitostech cti, slepá horlivost náboženská a ve všem ohnivá smyslnost — tyť jsou hlavní rysy v obraze našeho hrdiny. Ale nade vším rozestřen jest jemně krášlivý pel poesie. A Ker-Oglu není básníkem poslední řady; jeho zpěvy chovají nejednu zářivou perlu a žijí i budou dlouho ještě žíti v ústech jeho souvěrců a soukmenovců.

Rodem byl Ker-Oglu Turkoman, žil asi v druhé polovici sedmnáctého století a skládal své zpěvy v nářečí persko-tureckém

Než vizme již, jak si upravují osobnost jeho asijští rhapsodové. Z pravidla mívá obyčejnou lidskou míru, ztrácí se mezi ostatními figurkami na šachovnici bazaru, ale časem vzrůstá pod rukama pěvců v pohádkového obra. Pak dosahuje výšky minaretu, zatáčí si obrovské kníry za uši, hází celé měřice vařené rýže do propasti úst, škrábe se na lýtku, do něhož se zakouslo deset otrokyň unášené jím krasavice, a střílí z luku palcem své nohy, že mečí každý vymrštěný šíp jako telátko, hledající svou matku.

Zbraněmi jeho jsou kopí bambusové a meč egyptský; vedle nich houpá se na pleci jeho kytara, nerozlučná družka, s níž se mazlí jako otec s miláčkem dcerou. Dal si ji vyložiti drahou mosaikou a štíhlé její držadlo zařídil tak, že je po libosti své přišroubo-

vati a odšroubovati mohl, jak hlásají »aušikové«, s patrným obdivem nad takovým technickým zdokonalením, které prý vynalezl sám Ker-Oglu.

Při každé příležitosti, uprostřed kvasu i boje, před milenkou i nepřítelem chápe se Ker-Oglu kytary a naznačuje několika akordy a krátkou písní svoji okamžitou duševní náladu.

Však více, než svoji loutnu miluje Ker-Oglu svého Ajvaza, přijatého syna. Nazývá ho svým okem, svým mladým jeřábem, svou duší, svojí srnou, odívá ho v zlato a hedvábí a často opěvuje jeho krásu.

Ale nejvýše miluje oblíbeného svého koně Kyrata Tato vroucí náchylnost ke koni, stálému soudruhu bojovného a kočovného jejich života, jest význačným rysem v povaze zakavkazských mohamedánských kmenů. Tatar tamější, lišící se valně od zjemnělého a vybroušeného Tatara krymského, líbá dosud oči svého koně a mluví k němu nejněžnějšími slovy: »Ty hvězdo východu!« »Květino ráje!« a podobné.

Ker-Oglu pak měl koně obzvláštního. Kyratův otec pocházel z rodu Bedů, matka z rodu Kohlanů, pradědem jeho byl slavný Duldul. Jaký div že vynikal výstřelek tak staroslavné koňské šlechty neobyčejnými vlastnostmi těla i duše!

Měl všechny ctnosti, jaké vyhledával Ker-Oglu na dobrém koni. A těch nebylo málo. Vypočítá jich celou litanii v několika zpěvích a tyto veršované hippologie chovají se dosud v ústech asijských koňařů jako zákony svaté. Dobrý kůň má býti prostřední postavy, ale silný; záda jeho mají upomínati na hřbet zajíce, krk na šíji páva, nohy jeho buďtež jako jelení, huba jako velbloudí. Hříva jeho má býti čistá, jakoby z hedvábí jemně upředená, hlava malá, něžná a zvláštní

jak hlava hada Chamara, oči jako jablka. Když se chystá ke skoku, sbalují se nohy jeho k sobě jak lupeny vadnoucí růže, v bitvě hledí k nebesům a lapá vítr divoce rozevřenými nozdrami.

Takového pak koně halí ovšem šťastný pán v hedvábné pokryvky, podkovává stříbrem a koupá ve víně.

O srdce hrdiny našeho dělí se loutna, syn a kůň. K této trojici lne náklonností hlubokou, vroucí a stálou.

Zcela jiná jest náchylnost jeho k ženám. Tyto miluje, abych tak řekl, in genere, aniž by ho některá z nich upoutati dovedla tou idealní trvalou páskou, kteráž se u nás na západě rýmuje s láskou. V poměru jeho k druhému pohlaví obráží se mužsky sobecký, žhavě smyslný duch Mohamedův, jenž snižuje ženu na pouhý nástroj vášně mužovy a po smrti ji státi nechává před branami ráje, jimiž uvádí manžela a pána jejího v objetí hurisek, skvostnějšího vydání pozemských otrokyň.

Ker-Oglu hoří náruživostí k ženám, ale ve smyslných těch plamenech zůstává jeho srdce chladným. Kdežto se loutna, Ajvaz a Kyrat ustavičně vyskytují v zlomkovité epopeji jeho života, vystupuje v ní každá z četných jeho milenek toliko jednou, obyčejně jakožto více méně trpná hrdinka dobrodružného únosu. Jako jinou kořist snáší si Ker-Oglu krásné děvy na svůj pevný hrad, Chamly-bil, kde sídlí volně jako král uprostřed svých 777 loupežníků.

Z četných milostných dobrodružství, jimiž obohacoval pěvec-loupežník rozsáhlý harem svůj, stůjž zde na okázku tresť episody o únosu princezny Nighary, dcery tureckého sultána Murada.

Rázná tato děva zamilovala se do pána loupežníků, jejž znala toliko ze slavné pověsti, a poslala mu

bez okolků svoji podobiznu s písemným vyzváním, aby ji unesl. Při prvním pohledu na podobiznu zamiloval se Ker-Oglu do krásné Nighary »tisícem srdcí«.

Osedlal si bez průtahu Kyrata, vzal na sebe sedmeru svoji zbraň a jel do Cařihradu. Tam dověděl se, že mešká sultán Murad na pouti v Mecce a že spravuje zatím říši syn jeho Burji sultán.

I koupil si Ker-Oglu na bazaru bílou řízu, jakou nosí molahové, a karneol, do něhož dal vyryti jméno sultána Murada. Pak vlákal do své hospody jednoho tureckého fakyho, muže to, jenž čítává za peníze místa z koranu, a přinutil ho, aby psal toto psaní sultána Murada k princezně Nighaře: »Dcero, posílám ti z Mekky chavuše (vůdce poutníků) jménem Rušana. Přijmi ho tak, jakobys přijímala mne. Na povrchu zemském není muže zbožnějšího, v bohovědě zběhlejšího, sluhy Allahova věrnějšího.« Faky domníval se, že neumí Ker-Oglu čísti, a napsal místo toho: »Dcero, chavuš Rušan, doručitel těchto řádků, je největší lotr, šibal a loupežník, jakého kdy svět viděl. Dej mu vysázeti tolik ran, kolik unese.« Ale Ker-Oglu, jenž uměl čísti, roztrhal tuto divnou doporučenku a zastrašil písaře hrozbami tak, že nejen psaní správně napsal, ale ještě z vlastního popudu přidal, aby Nighara doručiteli těchto řádků, kterýž je fénixem svatosti, vyjela na čtyři míle před město vstříc. (!)

Když byl ještě rozkaz k strážím paláce, aby svatého muže propustily, napsán a falešnou pečetí sultána Murada zapečetěn, pravil Ker-Oglu písaři: »Mám s tebou útrpnost. Napsal jsi ty listiny čistě, ale dukát, který jsem ti dal závdavkem, je falešný. Vyměním ti jej za pravý.« Když mu byl faky dukát vrátil, udeřil Ker-Oglu písaře svou palicí tak silně do hlavy, že byla

jeho lebka na plocho sražena jako zavřená kniha. Na to vyšel z hospody a kopl do ní tak prudce, že mrtvolu svými zříceninami pokryla.

Po tomto šlechetném kousku oděl se Ker-Oglu v bílou řízu molahů, přehodil přes sebe poutnický plášť a ovil hlavu bílým turbanem. Dýku schoval za ňadry. V jedné ruce hůl poutnickou maje, v druhé pak růženec, ubíral se s očima napolo zavřenýma a s hlavou zbožně sklopenou vážně a velebně k paláci princezny Nighary.

Když strážníci přečetli rozkaz s pečetí sultána Murada, propustili svatého muže, políbivše uctivě lem jeho pláště.

Tak podařilo se — vypravuje aušik — lotru všech lotrů, muži, který byl hotov uříznouti prs matce, ana kojila své děcko, že vejíti mohl do sultánova harému. Usedl si ve vnitřním dvoře, plném stromů a květin, tekoucích vod a vodoskoků, a hleděl na palác Nighařin, obklopený nádhernými kiosky. Za chvíli vyšla do sadu jedna ze služek dcery sultánovy. Spatřila tam sedícího molaha, v bílém turbanu, s polozavřeným okem, propouštějícího mezi prsty jantarové kuličky růžence. »Co tu tropíš, muži?« oslovila ho; »zde jest sultánův harem.« — »Muži! jaký to název?« pokáral ji Ker-Oglu. »Nezpůsobné děvče, což nejsou ústa tvá dosti veliká, aby vyslovila slovo hadži (poutník)? A nemohla mi tvá paní vynésti vstříc polovičku svého pantofle?« — »Kdo pak jsi?« — »Jsem královský chavuš Rušan; sultán posílá mne z Mekky.«

Dívka odběhla, aby zvěstovala paní velikou novinu. Ale po jejím odchodu strhl Ker-Oglu turban s hlavy a nahradil jej čapkou z černého beránka, kterou si postavil šikmo na skráň po způsobu perských šviháků.

*

Na to odhodil bílou kněžskou řízu a upravil záhyby svého šatu, kterýž byl ušit ze sukna olivové barvy, v perském střihu. Pod šálem, který mu sloužil za pás, vyhlédala rukojeť dýky, hojně drahým kamením posázená, v ceně čtyř set tumanů. Pak vyňal kytaru, položil si ji do klína a přejel několikrát struny mezraubem (tenkým dřevem, na způsob plectrum Řeků a Římanů). Kytara zněla jako slavík.

Nighara byla velmi překvapena, když našla v sadě místo zbožného chavuše kočujícího zpěváka. Kázala nejprve služce vysázeti kopu ran na paty a pak poštvala své otrokyně na drzého vetřelce. (»Bože, chraň každého muže, aby se dostal pod prsty a nehty hněvivé ženy!« neopomine tu podotknouti přednášející aušik.) Brzy visel olivový šat v cárech kolem jeho těla. Ale Ker-Oglu nespouští uprostřed toho krupobití ran oka s krásné Nighary. Obdivuje se jejím ňadrům, jež nejsou větší oranžů a jejichž bělost zahanbuje panenský sníh na hoře Savalan. Přemýšlí, k čemu by je přirovnal. Se stříbrem je porovnati nechce, neboť toto přechází jako půvab nevěstky z ruky do ruky. Ani obraz sněhu se nehodí; neboť sníh taje na prvním paprsku slunce. Však již našel podobenství a pěje:

> Hruď tvá — kniha uzamčená
> bílých, nedotknutých blan,
> sejmu sponku, vpíšu do nich
> sladký lásky alkoran!

Když mezi tím otrokyně své pěsti o básníka do krvava otloukly, učinila Nighara krátkou přestávku, aby se vínem a lahůdkami rozjařila k novému týrání drzého zpěváka.

Rozdrápaný Ker-Oglu pak zpívá klidně dále:

Byť proklálas mé srdce, sladká děvo,
přec zulíbám tvé kruté ručky běl,
jak líbává ďaur bídný kříže dřevo,
ač prorok jeho na něm dotrpěl!

Zpěv jeho umlkl pod novým deštěm ran. S těží vymkl se konečně náš hrdina z rukou otrokyň, skočil do vodojemu a doplaval, vznášeje kytaru nad hlavou, k mramorovému sloupu uprostřed, na němž se usadil.

Po bouři vyjasňuje se obloha. Nighara dovídá se z úst rozedraného záletníka, že připravila nelákavé toto uvítání muži, po němž byla tak dlouho v horoucí touze vzdychala Prosí ho za odpuštění a praví: »Sestup s vodojemu, drahý Ker-Oglu! Nahradím ti bohatě rozedraný šat Přinesu ti královské roucho svého otce; bude-li ti dlouhým, dám ti vtlouci do každé paty po hřebíku, abys byl větším; bude-li krátkým, dám ti utnouti nohy právě na tom místě, až kam roucho dosáhne. Bude-li příliš volným, dám ti rozpárati tělo a vycpati slamou, právě do míry. Nuže, sestup již; ustrojení bude brzy odbyto.«

Vlastnoručně pomohla princezna svému milenci do královského roucha, které naň ulehlo, jakoby bylo zvlášť pro něho šito.

Po výjevech zloby následují obrazy lásky. Ker-Oglu usedá s Nigharou v kiosku a pije s ní víno z jedné číše. Ona klade hlavu na zlatotkanou podušku a hledí na něho vlhkýma krásnýma očima. Ňadra její okazují se průsvitným rouchem jako granátová jablka z Arabistanu neb jako pomeranče z Farsu.

A Ker-Oglu pěje:

Ó, Nigharo, tvá krása plní svět!
Tys vonná kdoule, granátový květ.
Tvá hruď se dme růžovým roušky stínem
a zrak tvůj plane milostí a vínem.

Na konec umluvili se, že Ker-Oglu v přestrojení molaha z haremu opět vyjde a zítra Nigharu na obyčejné její procházce před městem uchvátí a v Chamly-bil unese. Tak se i stalo.

Burji sultán vypravil se sice s nesmírným vojskem za nimi, aby vyrval únosci svou sestru; ale Ker-Oglu zahnal polovici vojska na útěk svým válečným zpěvem, který býval tak hrozný, že hory sněhem pokryté při zvucích jeho se chvěly a všechen sníh střásaly s polekaných čel.

Muž jsem, jenž hrdě Ker-Oglu se zove.
Egyptský meč mám, kopí bambusové
a v zubech drobím čepel železný.
Mé lýtko krví brodívá se rádo,
zlý beran jsem, jenž vodí lidské stádo,
Ker-Oglu jsem, Ker-Oglu vítězný!

Druhou polovici vojska pobil náš hrdina a s Burji sultánem se na konec spřátelil.

Podobného rázu jsou ostatní milostná dobrodružství jeho. Nezbytným je pokaždé přestrojení za poutníka nebo kněze, notný výprask a po něm sladké milování. A když si přináší nový květ do pestré kytice haremu hledívá mu syn Ajvaz nevrle vstříc a ptává se: »Což jich není dosti?« Ale Ker-Oglu odpovídá s úsměvem: »Znáš přísloví: Proti veliké bolesti jest zapotřebí mnohých léků.«

Zdá se ostatně, že jsou milostné zpěvy Ker-Ogluovy nejslabší. Je v nich mnoho cukru. Válečné jsou lepší ale nadýmají se často bombastem.

Nejpěknější jsou jeho básně, když jimi vane zdravý dech horské přírody, když jimi prozírá drsně malebná, horská krajina s věčným sněhem a ledem v pozadí.

S láskou pak maluje Ker-Oglu:

K hor vrcholkům se šedá mlha sklání
a závoj páry halí čela jich,
bouř sněhová se valí s jejich skrání
a vrch i dol již naplňuje sníh,
již karavan tu ztichly hlaholy,
jen vítr bouří stromů vrcholy.

Někdy podává nám obrázek přírody, prodchnutý náladou vlastní duše:

Nadešla zima chladná, již je tu;
v údolí prchá stádo antilop
a nad jezerem, smutným jako hrob,
divoké kachny krouží v přeletu.
A Ker-Oglu, tys sám; jen vítr kolem šumí
a nikdo na světě tvé duši nerozumí.

Ale kabinetním kouskem jeho poesie zdá se mi tato píseň, věnovaná koni Kyratovi:

Oj, líbám dokola tvou krásnou, malou hlavu
můj Kyrate! Můj blesku, horská bystřino!
Rád ovsem tobě plýtvám, zlatem na úpravu —
kdo duší svou tě získá, koupí lacino.
On řehtá, stoupaje v hor čela nejvyšší,
a řehtá vesele, jak buben uslyší,
květ horský, vonný jetel mívá za večeři,
nejčistší vodu hor žíznivým pyskem čeří
a v otěž zavěsil jsem zvonců pár,
by nemořil jej nudy suchopár.

Mně laciným je samet na tvém boku
i stříbro podkov tvých, jež svítí v skoku,
přikuto zdobně hřeby ze zlata —
Chraň, Allahu! Chraň mého Kyrata!

Jednou, když přišel holič ostříhat Ker-Ogluovi hlavu, nahledl tento do zrcadla a tu spatřil, že má vousy bílé jako sníh. Bylť právě sto roků stár. Onen pohled naplnil duši jeho hlubokým žalem a odvrátil srdce jeho od věcí pozemských. Dal zatlouci především pochvu svého meče na obou stranách hřebíky, aby jej nikdy již vytasiti nemohl.

Na to jal se konati přípravy k pouti v Mekku. Pohnutlivé bylo jeho loučení s rodnými horami. Procházel se jimi dlouho, navštívil je všechny a zapěl jim poslední pozdrav. Na to políbil všem svým 777 loupežníkům po řadě oči a vydal se na cestu.

S mečem se rozloučiti nemohl. Opásal se jím, ač byl zanýtován a k nepotřebě.

Ale šedivý pěvec-loupežník nedošel k hrobu prorokovu. Cestou zavraždili ho zrádně dva dvořané perského šacha Abbasa druhého. Vlákali ho do jedné hospody a v noci, podřezavše Kyratovi žíly na nohou, přepadli se svými služebníky pána jeho na loži. Starý lev setřásl sice smečku vrahů a proklestil si cestu do stáje, ale když tam spatřil Kyrata v krvi, chytil se oběma rukama za hlavu a plakal jako dítě. Pak odhalil prsa a přijal, zpívaje si píseň pohřební, smrtnou ránu.

Vrahové uťali mrtvému hlavu a stáhnuvše s ní kůži, přinesli ji vycpanou ke dvoru šachově do Ispahanu.

Tak skončil proslavený pěvec mohamedánský. Tam ty trosky na skále, na jejímž úpatí leží Kadžori,

Tusculum evropských Tiflisanů, bývaly prý hradem jeho. Lze však o tom pochybovati. Zdejší Mohamedáni připojují téměř ke každému zbořeništi na skále jeho jméno, jako Gruzíni jméno královny Thamary Ker-Oglu míval své sídlo nepochybně mnohem jižněji, na blízko Erzerumu.

III.

Jeli jsme podél bujného lesa bukového. Náhle ucouvl tento daleko na pravo a před námi prohloubila se krajina v pustou, smutnou dolinu. Ale dno její hrálo zvláštním životem Na první pohled byl bys řekl, že tam rozbila tlupa cikánů své neklidné stany; čistá bělost plachet vyvedla tě záhy z omylu.

Tábořil tu oddíl ruských vojáků zaměstnaných stavbou široké silnice do Manglisu Tu vycházeli s lopatami a motykami na ramenou z ležení; tam hemžili se již jako mravenci na skalnatém pahorku. napolo rozhlodaném a roztrhaném železnými špičáky jejich.

Ku podivu jadrné to dřevo, z něhož se vyřezává ruský voják. Hledíš-li na něho, poznáváš teprve celou sílu, jaká dřímá v mohutném pni lípy slovanské, a po chopuješ, čím to, že rozepnouti mohla obrovskou svoji korunu nad třemi díly světa.

Pozorujme vojáka ruského v dalekém Zakavkazí. Bílé plátěné spodky do bot, bílá plátěná bunda, zastupující zároveň košili a stažená v bocích koženým pasem, lehká bílá čepice s pytlíkovitým, do předu skloněným svrškem — toť celý jeho oděv A v polním jeho kotlu vaří se zamilovaná kapusta, kyselé »šči« (polévka ze zeleniny) jsou alfa i omega jeho kuchyně a sklenice čaje na konec tvoří korunu vezdejších jeho

požitků. Vodka má ovšem ve společnosti té také své pevné místo. Taková jest asi míra potřeb ruského vojáka. A co lze vykonati s vojákem takto ustrojeným a nasyceným? — Všechno, pravšechno. Velí mu: pochod! Jde — jde — ni řeky dravé, ni hory nebetyčné, ni pouště žhavé a mrtvé nezastaví jeho krok; jde s požehnáním matčiným na čele, s obrázkem svatým na srdci, s dřevěnou posněženou rodnou chatrčí v paměti do cizích krajů, o nichž nikdy neslýchal, mezi cizí lid, o němž slýchal jen divné báchorky, neohlíží se na pravo ani na levo, jde klidně dále a kdyby car batuška chtěl, nezastavilo by ani moře pochod vojáků jeho.

Ruský voják naučí se snad každé práci a neštítí se žádné Jsi-li hostem v rodině zakavkazského důstojníka, představuje se ti tam ruský voják jako lokaj, děvečka, kuchař a chůva v jedné osobě. Ba všechny jeho úřady nelze ani vypočítati. Spravuje oděv, zašívá boty, stříhá vlasy a holí, plete rohožky, koupá děti, pomáhá slečnám při strojení se do plesu — zkrátka, jest factotum v pravém slova smyslu.

Jedeš-li divokou spoustou horskou od Tiflisu do Vladikavkazu, staví se náhle povoz tvůj v těsné úžlabině, mezi skalami, jejichž fantastické vrcholky jen stěží rozeznáváš horskou mlhou v úžasné výši nad sebou; s některého útesu těch skal řítí se ohromný balvan s rozdrcenou klečí do propasti a padá s rachotem do zběsilých proudů Tereku; chvíli halí oblak prachu a pěny všechno před tebou a když se znenáhla rozptyluje, spatřuješ tam nahoře několik vojáků ruských, skloněných nad svými rýči a hledících klidně do zbouřené propasti. S týmž klidným pohledem prodírají se v tu chvíli soudruzi jejich močálovitým pralesem Min-

grélie, překrásným pařeništěm zimnice a tiplic, anebo stoupají sněhem Sibiře neb žhavým pískem divokých pouští střední Asie, kde obletuje ve dne v noci krvežíznivý Turkoman řídnoucí jich zástupy. Všechno to podstupuje ruský voják bez reptání, zároveň pak bez okázalosti, bez bravury — vše rozumí se samo sebou.

A cizí jest mu při tom marnivost vojenské kasty. Na bazaru tifliském spatřiti můžeš zástupy vojáků mísících se klidně mezi ostatní prodavače a nabízejících ke koupi výrobky své soukromé píle: tu boty, tam rohožky, onde pěkně vyřezávané dřevěné dýmky.

Sjeli jsme do stanové vesnice, kde nás uvítal velmi srdečně představený její, švarný mladý důstojník. Byl známým mého přítele. Musili jsme vstoupiti do přijímací jeho komnaty. Tuto představovaly čtyři koly a na nich krov z větví, jejichž listí bylo již sežloutlé a stočené jižním vedrem. Předek byl úplně otevřen, dvě stěny tvořily plachty a v zadním laťovém přepažení spatřoval se vchod do vlastního stanu a zároveň ložnice důstojníkovy, kde stála železná postel na udupané zemi, postlané rohožkou z rákosiny. Nějaká podobizna dívčí nad postelí a věšák se šatstvem a rozličným vojenským náčiním v koutě doplňovaly skromný obrázek té mládenecké domácnosti.

Právě přinesl voják v plechových nádobách nezbytné »šči« a beefsteak Marné bylo naše zdráhání. Musili jsme se rozděliti o důstojníkův oběd. Shledaly se také dvě sklenice a vyprázdnily se častěji na zdraví naše a na zdraví vaše, jak již to v hostinné Rusi ani jinak býti nemůže.

Hostitel náš zářil dobrým rozmarem. Myslím, že byl z příchodu našeho vskutku potěšen.

Vždyť vídá dosti zřídka někoho, s kým by si rozumně pohovořiti mohl o světě, od něhož bývá tak dlouho odloučen.. Hle, nyní má ještě vyhlídku na krásné Kadžori, tam pod rozbitým hradem Ker-Ogluovým, ale za krátko, až stavba silnice pokročí, přestěhuje se stanová vesnice dále odtud do nějakého zakletého údolí, kde zahradí hory a lesy vyhlídku do světa nadobro, kde osamotní náš důstojník se svými vojáky snad uprostřed němé přírody anebo mezi nevlídnými Tatary. A takto kočovati bude bůh ví jak dlouho.

Rozloučivše se s bodrým důstojníkem, klusali jsme vzhůru do protější stráně kamenitého údolí. Brzy zmizelo za námi mraveniště ruských vojáků a později ztratil se také posupný hrad pěvce-loupežníka s našeho obzoru. Krajiny, jimiž jsme na to jeli, měly na sobě zhusta ráz neobydlenosti. Stěží rozeznával jsi tu a tam nizounké »sakle« s ploskými střechami od hnědé půdy, v níž napolo zapadaly, a mezi bujným stromovím, v jehož malebném chmelovém a révovém věncoví se úzkostlivě schovávaly.

Rozhodně milý dojem učinila na mne po delší jízdě podobnými krajinami ruská vesnice. »Ruský Prijút«, v níž jsme se z nenadání ocitli. Šedivé čisté její domky pohlížely k nám nadmíru přívětivě drobnými okny s malovanými okenicemi přes barvité tyče, jimiž ohraženy byly skrovné zahrádky před nimi — skrovné ovšem jen co do prostory, již zaujímaly, neboť jinak honosily se velikým přepychem květů všech barev, mezi nimiž mohutné topolnice jen stěží přiváděly k platnosti své veliké žluté, bílé a červené růže, a celá prostora mezi tyčemi byla protkána guirlandami povíjivých rostlin, rozlézajících se bujně na všechny strany,

že dřevěná ohrada stěží držela pohromadě tu zelenou všetečnou chasu.

Stejně přívětivě, jako tyto domky, pohlíželi na nás obyvatelé jejich.

Převalná část usedlého ruského obyvatelstva za Kavkazem skládá se z rozkolníků, sektářů pravoslavné církve, a sice namnoze takových sekt, které nejdále do výstředností zabočily a jež ruská vláda do těchto dalekých končin zapudila, čímž zabila dvě mouchy jednou ranou: vzdálila od národního těla rozkolnickou nákazu a získala osadníky pro nově opanovaný cizí kraj A většina těchto osadníků osvědčila se navzdor svým zvláštním a divným mněním náboženským výtečně.

Hnusná je mezi nimi sekta Skopců. Nešťastníci tito proměňují v náboženském třeštění podobenství obrazu božího — tělo své — v ohyzdnou, příšernou karikaturu. Viděl jsem asi tucet polovičních těchto samovrahů a na všech jevily se mi následky pověstné operace, jíž se smutně proslavil Origenes, způsobem opravdu hrozným. Byly to kostry, potažené žlutou, svraštělou, nepřiléhavou kůží s mrtvým, ledovým okem a s příšerným, ztrnulým úšklebkem kolem tenkých, bezbarvých rtů.

Tyto kleštěnce náboženské třeštivosti usadila houfně ruská vláda v nejnezdravější, ač velmi krásné končině Zakavkazí, při Černém moři v okolí Poti, kde spatřiti můžeš časem v zelenavém soumraku pralesa, napitého takořka vlhkostí, scvrklé mumiovité jejich postavy, divně vystupující z rámce úžasně bujné tamější přírody, která jim zahražuje každý krok obtížné cesty zmotaninou povíjivých rostlin, která je mučí oblaky tiplic a hubí zimnicí, jakoby pokutovati chtěla přestupníky svatého svého zákona.

Ale přes tyto svízele daří se jim v nové vlasti dobře. Mají tu kvetoucí osady a mnozí z nich nabyli velikého bohatství. Jsou pracovití, pořádku milovní, střízliví a spořiví.

Zajímavá jest sekta »skakounů« čili »sobotníků«. Jméno jejich pochází od toho, že se scházejí v noci z pátku na sobotu k bohoslužbě své, jejímž hlavním obřadem je posvátný tanec. Křepčí po příkladu krále Davida, jenž tančil před archou úmluvy.

Obřad ten začínají zpíváním žalmů. Na to berou se muži s dívkami za levé ruce a nechávají pravé volnými, aby je mezi tancem do taktu zdvihati mohli. Tomuto způsobu tance naučil je jakýsi Komar. Před tím skákali každý jak mohl a uměl. Skáčou do úplného znavení, až se trhne v nepořádku tančící kruh a tanečníci zemdlením upadají na podlahu.

Zde svíjejí se v křečovitém škubání celého těla — »duch,« říkají pak, »vchází do těla našeho.« Mnohdy obracejí při tom oči v sloup a hustá pěna objevuje se kolem jejich rtů. A když se probírají z mdloby, začínají mluviti rozličný nesmysl, jak jim právě na jazyk přichází. Čím pestřejší je nesmysl tento, tím lépe. Ostatní naslouchají mu zbožně, jako zjevením »ducha«, mluvícího ústy svých vyvolenců.

V hlavním kole tančí jen muži s dívkami. Staré ženy křepčí opodál ve zvláštním kruhu.

Někdy přechází prý tanec jejich v hotové šílení; lezou po stěnách, běhají po lavicích a stolech, skáčou do stropu a provádějí odvážné krkolomné kousky, že by je střízlivý člověk napodobiti nemohl.

Hlavní jádro sektářů zakavkazských tvoří »molokáni« a »duchoborci«. O způsobu jejich bohoslužby slýchal jsem na Kavkaze divné věci. Scházejí prý se

v noci ve svých modlitebnách, kdež pak v jistý okamžik shasínají náhle všechna světla, a všechno množství, muži a ženy, mrzkým způsobem následují vyzvání předříkatele, jenž zneužívá k zahájení té orgie krásných, vznešených slov Jana miláčka: »Milujte se vespolek!« Avšak tyto povídačky jsou jistě pouhými zlovolnými klepy.

Molokáni modlí se doma z jitra a z večera, před obědem a po obědě obyčejné modlitby pravoslavných a scházívají se občas v některé chatě, aby naslouchali výkladům evangelia. Duchoborec naproti tomu pohrdá modlitbou a rozjímáním písma svatého naprosto. Říká, že spasení nepřichází z knihy, ale že přichází z ducha.

Ve schůzkách svých sedí na lavicích podél stěny; na jedné straně mužští, na druhé ženy. Jeden začíná čísti žalm, po něm čte jiný a tak to jde dále řadou, při čemž nesmí opakovati nikdo žalm již jednou přečtený. Na to zdvihají se z lavic a vykonávají zpívajíce obřad klanění se živému obrazu božímu, t. j. člověku. Berou se za ruce a kloní se druh druhu k prsoum. Na to se líbají a opakují klanění a líbání to po třikráte. Při tom líbají se mužští pouze s mužskými, ženské s ženskými. U molokánů děje se líbání to bez rozdílu pohlaví, což jest zajisté rozumnější, ale bohužel také bez rozdílu stáří.

Molokáni zachovali půst a veřejnou zpověď; duchoborci zamítají posty i pokání, pravíce: duch, kterýž jest v nás, očistil nás od hříchů na všechny časy.

Než buďte si věroučné články sektářů těchto jakékoli, tolik je jisto, že jim náboženství jejich svědčí. Zevnějšek jejich září svěžestí a zdravím. Jsou pilní, střízliví, upřímní a poctiví. Zejména chválí se při nich nezlomná věrnost danému slovu.

Vesnice jejich bývají velmi spořádané a čisté a činí na cizince vesměs onen přívětivý dojem, jaký na mne učinila vesnička shora vylíčená.

IV.

Krajina za ruskou vesnicí až k Manglisu míhá se toliko nejasně v mé paměti. Marně namáhám se, abych vzkřísil v duši obrazy pahorků a hájů s kamennými krtkovišti gruzínských vesnic a s malebnými skupinami lidí a bravu; všechno je v ní smazáno jako vlhkou houbou. Vím jen, že byla tato polovina mé jízdy nepřetržitým pásmem utrpení. Nohy, nezvyklé skrčené poloze v krátkých čerkeských třmenech, bolely mne v kolenou jako přeřezané; tvrdé, úzké sedlo měnilo se pode mnou znenáhla v mučicí nástroj, podobný tomu, na němž usazovali za starých časů vynalézaví páni vrchní tvrdohlavé sedláky; slunce pralo mi nemilosrdně na hlavu a v útrobě žířily plameny neúmorné žízně.

A jízda nemá konce! Údolí za údolím, vrch za vrchem — o Manglisu ani vidu ani slechu. K tomu slyšeti musím ustavičné nářky soudruhovy, že jedeme jako hlemýždi a že takto před nocí k cíli nedorazíme.

Stojíme po dlouhé době opět před duchanem; sáhám s koně po sklenici vody, již mi duchanči podává — a náhle převrací se sedlo se vším všudy pod břicho koně a já ležím na zemi u nohou překvapeného Gruzína.

Pak jedeme krásným dolem, po jehož travnaté stráni se pase volné stádo koní mezi stromovím; pojednou obracejí hřebci naši hlavy, napínají předky

k bujnému skoku a již letí s námi přes balvany a trní vzhůru do stráně; s nadlidským úsilím nutíme je nazpět na rozumnou dráhu

Když konečně útrapy tyto vrcholu dosáhly, překypěla míra mé nespokojenosti Pod krásným skupením »činarů« (vodoklenů), ověnčených kol do kola divokou révou, slezl jsem v zoufalém odhodlání s koně a sklesl jako mrtev na znak ve vonnou trávu, do příjemného stínu, hotov uhájiti se v této sladké poloze proti celému světu. Rozkošná chvíle! Narovnávám zmučené nohy, kladu ruce pod zemdlenou hlavu a hledím líně, jak se nade mnou lazur nebe mile snoubí se smaragdem rozmanitého lupení, jak škubá koník můj květnatou trávu, kterak leze kolem po žhavém písku krásný pavouk jako z černého sametu, na těle i na nohách žlutě proužkovaný, v úředních rakouských barvách.

Bohužel nemělo mé štěstí dlouhého trvání. Soudruh vnutil mne nazpět do čerkeského mučidla; avšak podrobil jsem se toliko na základě řádně ujednané smlouvy. Hlavní klausule byly, že pojedeme vlažným klusem, že se zastavíme v nejbližším duchanu a že mne soudruh nebude upozorňovati na krásy přírodní.

Slunce chýlilo se již povážlivě k obzoru, když nás k novému životu vzkřísil tak draze vykoupený pohled na Manglis, ležící před námi v dlouhém lesnatém údolí. Nejprve upoutal pozornost naši starý Manglis, surový asijský otec nového, evropského. Představuje pustý, nevlídný obraz většiny asijských měst v této straně: nepravidelnou, hustě stlačenou směs neovrhnutých ploskostřechých domů, s tmavohnědými, jako rezem pokrytými stěnami a s úzkými černými skulinami v nevlídných jejich plochách. Za ním pak na konci údolí prohlížejí šindelové a cihlové střechy nového

Manglisu přívětivě hustým stromovím, tvořícím předvoj krásného jehličnatého lesa.

Za tmy dorazili jsme v nový Manglis. Stanuli jsme na dvorci jednopatrového domku, v němž přebýval kolega mého přítele, vojenský kapelník Šuman.

Byl rodem Němec, tuším Prus, ale mluvil rusky hbitě a se zálibou. Bylo patrno, že nevadí domácímu jeho štěstí po boku mladistvé choti, v kruhu sličných, kvetoucích dítek ohromná vzdálenost od vlasti a vybroušenosti evropské, v níž byl vyrostl Upravil si ostatně skrovný byt takovým způsobem, že v něm vzdálené vlasti téměř ani nepohřešoval. Byl zařízen po evropsku pěkně, ba skvostně. Mile hověli jsme si po celodenních trampotách v pružné lenošce, při výtečné studené večeři, za družného hovoru o zvláštním životě Východu, jakoby nás dělily od tohoto země a moře, nikoli tenká dřevěná, hlinou ovržená stěna. Mnoho jsem z hovoru toho ovšem neukořistil, neboť splýval v uchu mém s žvatláním Šumanových dítek, probírajících se listy starého ročníku »Gartenlaube«, víc a více v neurčitý šum, podobný šplíchotu mořských vln na boku lodním, nejkrásnější a nejmocnější ukolébavce na světě.

Druhý den vzešel ve znamení vodnaře. Pršelo s přestávkami od rána téměř až do večera.

S roztaženým deštníkem prohlížel jsem si Manglis. Ostatně netrvala tato přehlídka dlouho. Není to lázeňské nebo zábavní naše město s dlážděnými ulicemi, vysokými hôtely a živým šumem. Manglis podobá se spíše větší vesnici, skládající se ze skrovných letních vill. Ale ty prosté, nejvýše jednopatrové domky s dřevěnými, obarvenými sloupy pod vyřezávanými štíty činí — na mne alespoň — rozhodně příznivější dojem,

než rozsáhlá, blaseovaná průčelí lázeňských hôtelů. Dýší vesnickou útulností. Představují skutečný venkov, kdež oddechnouti lze volně po prachu a puchu městském.

Některé z těchto vill jsou ovšem nádhernější, kamennými sloupy a sochami ozdobené.

Než hlavní půvab Manglisu tvoří bujné rostlinstvo. Svěží, lahodná jeho zeleň vtírá se v bohatém přepychu do oken a pavlanů, ovíjí sloupy a sochy, skáče s tyče na tyč a zavěšuje se na špičky štítů. Celý Manglis je zastíněn, ověnčen a propleten šťavnatým lupením a parfumován vůní květů.

Stále sídlí zde oddíl ruského vojska. Ale v létě plní se útulné domky hostmi z Tiflisu, Evropany, kteří sem přicházejí, aby okřáli na čistém zdravém vzduchu, aby zapřádali idyllické milostné poměry, aby se nadýchali vzácné vůně jehličí a plným douškem užívali krás bujné venkovské přírody.

A poloha Manglisu jest vskutku pěkná. Obklopují jej malebné vršiny a hory, pokryté světlými veselými háji a tmavým zasmušilým lesem jehličnatým

Ke sklonku odpoledne přestalo pršeti. Obloha se rozjasnila. Vydali jsme se na další jízdu k Běloključi. Tato jízda byla pravým opakem včerejší Zachovám povždy její úchvatné dojmy ve vděčné paměti.

Přes noc bylo mé tělo úplně okřálo a trampoty včerejšího dne vybrousily ze mne hotového jezdce. Seděl jsem v sedle bez bázně a nepohodlí a shlížel pohrdlivě k lesklému knoflíku na špičce sedla, jenž se mi jevil dnes věcí naprosto bezúčelnou.

Za Manglisem projeli jsme »slobodkou«, vesnicí vysloužilých ruských vojáků. Vyznačovala se vzornou čistotou. Před ní stála prostá brána, utvořená ze tří

velikých rahen, z nichž bylo hořejší příční ozdobeno snůpkem suché trávy.

Odtud dali jsme se úzkou cestou do porostlé vršiny. Ale brzy ustoupila nízká porostlina krásnému hustému lesu. Kéž bych dovedl věrně vylíčiti panenský jeho půvab!

Jsem přesvědčen, že by žádný vkus lidský nedovedl utvořiti z té krabaté, rozervané krajiny mezi Manglisem a Běloključem krásnější park, než si tu příroda v božském krasocitu svém vykouzlila.

V něm nescházejí ani hračky architekturní, vnášející proměnu v obrazy prosté přírody. Ovšem nejsou to ani švýcarské domky ani čínské pavillony. Jsou to výtvory způsobu zcela samorostlého, jež by si žádná obraznost evropská nevysnila.

Tu dřímá v hlubokém lese sřícený kostelík gruzínský, jehož černé stěny jen kradmo prohlížejí lupením révy, břečtanu a chmele, v němž rostou akacie a fíky, vynášejíce zelené vrcholky prolomeným nízkým krovem a prostrkujíce zvědavé větve úzkými skulinami okna, vedle něhož se míhají střelhbitě kovově lesklé ještěrky po prastarých náhrobních plotnách kamenných s omšenými nápisy v divně skrouceném mcchedruli, písmu gruzínském.

Jinde překvapuje tě nízká zubatá věž strmící na vrcholku hory mezi hustým stromovím, které již již vynáší koruny nad šedivé její zdi a snad za málo roků zapomenutý tento klenot gruzínské romantiky úplně zakryje oku poutníkovu.

Kdesi spatřuješ v houštině několik ploských balvanů. Jedeš lhostejně kolem. Náhle vynořuje se zpod některého z nich lidská postava a před tebou stojí, jakoby byla ze země vyrostla, bosonohá dívka v pe-

strých širokých kalhotách, s bílou, podkasanou čádrou kolem štíhlého těla a s velikou hliněnou nádobou na hlavě. Hledíš pozorněji na balvany a poznáváš, že je to nejbídnější z bídných vesnic gruzínských. Vidíš pod těmi balvany otvory, vedoucí kamsi do země, okénka v podobě štěrbin, tu a tam otýpku klestí, dvojuchý hliněný džbán, na křovině rozvěšené strakaté cáry. Při pohledu na takovou vesnici zdá se ti, že tu přebývají lidé pod kameny jako stonožky.

Onde obdivovati se můžeš ztepilým podobám srn, pasoucích se klidně na travnaté mýtině. Pojednou vyrušuje tě z pozorování toho hřmotný lidský hlas a z lesa za mýtinou vynořuje se divoká mužská postava v burce a papaše s kinžalem v pasu a s dlouhou puškou na zádech. Sáhl bys po revolveru, kdyby tě nepoučil průvodce, že jest ten hrozebný zjev strážným andělem tvým v této pustině, že je to vládou ustanovený strážce bezpečnosti cestujících na této osamělé, ztracené cestě.

Les, čirý les! Vysoko nad hlavou tvojí vrůstají v sebe zelené vrcholky, že jedeš jako přirozenou klenutou chodbou Místy zastavuje tě zvrácený kmen, ležící jako most nad hlubokým úvozem; musíš seskočiti a provésti koně pod ním, při čemž se zachycují celá klubka úponkovitých rostlin na špičkách tvého sedla.

Úzká lesní stezka vedla nás ustavičně s vrchu, do vrchu. Táhnouce za sebou koně v sráznou hlubinu vídali jsme vždy mezerami větví před sebou husté vrcholky stromů, stoupající do protější strmé výše. Ale nikde nejevila vyprahlá plocha neb skalnatá stráň kostru zkamenělého toho vlnobití: vše postřeno bylo

hustým zeleným rounem. Jen kradmo prohlédaly po obou stranách bělavé a hnědé kmeny trhlinami listnaté opony, míhajíce se v hlubokém soumraku, jakoby tu dřímaly sen od věků nerušený. Však nikoli! Tamo spatřuješ na jednom dvé vyrytých omšených srdcí, ten všude srozumitelný, zde v té tiché pustině dvojnásob výmluvný symbol lásky. Spousty planých růží a jiných kvetoucích keřů tvoří bujný podrost a časem překvapuje tě v kouzelné pršce světla, hrajícího po mechu jako drobné míhavé penízky, květina dosud nevídaná, tvarů tak půvabných a barev tak skvostných, že slézti musíš s koně a vzíti ji s sebou. Lituješ, že nejsi botanikem a že ji nemůžeš osloviti jménem; avšak těšíš se tím, že je to zajisté nějaké nemotorné, sáhodlouhé jméno latinské, málo přiměřené její něžné kráse.

V pravdě úžasnou bujnost rostlinstva nalézali jsme na dně těch hlubokých údolí. Tam měly soumrak a vlhkost bezpečnou brlohu pod krovem mohutných olší; tam dosahovaly lupeny vodního bylinstva netušených rozměrů a pokrývaly jak obrovské pokličky ze zeleného kovu zasmušilou vodu, v níž hnily nabobtnalé kmeny v rubáši svlačců; tam vrhaly se při zvuku našich kroků vodní želvy s obou chaoticky zarostlých břehů v oblíbený živel, a krásné modré libely kmitaly se přitmělým vzduchem.

Dostoupivše protější výšiny ohledli jsme se nazad. Za námi tlačí se v polokruhu malebný zástup porostlých vrchů, jako zelené stádo, vynášející své hřbety výš a výše, až k blankytnému obzoru; jsme obklíčeni kol a kol tím zelenorouným bravem, jenž tu dřímá v nebeském klidu, beze známky lidského života – jen kdesi v dálce prozrazuje nám sloup kouře, vznášející

se nad lesy, že nejsme úplně samotni v té krásné pustině.

Sjeli jsme opět do hlubokého údolí. A tam přikvačila na nás noc — zákeřnicky, jak činívá obyčejně v těchto krajinách. Rychle jako na divadle proměnily se ty zelené kulisy kolem nás v tajemnou noční scenerii. Jen chvíli hrál kolem blednoucího jejich věncoví zlatý přísvit večera, jen chvíli rděl se hasnoucí červánek v nesčetných jejich skulinách, pak slívaly se ve hnědé hmoty, v černé spousty, v nichž mizely rychlým postupem jemnější i hrubší podrobnosti, až jsme rozeznávali konečně nad sebou jen obrysy černých vrchů na tmavomodrém nebi.

Studený větřík ovál nám spánky. Obklopilo nás velebné mysterium noci. Mysterium dvojnásob úchvatné uprostřed hluché pustiny cizího neznámého kraje.

Ptal jsem se soudruha, brzo-li již vyjedeme z toho bludiště vrchů. »Stoupáme tuším do posledního!« odpovídá. Vystoupili jsme — a před námi nová hlubina a naproti nový černý hřeben. Sestupujeme bůh ví kam; kolem čirá, úplná tma, v níž rozeznáváme stěží spousty stromoví, splétající se nad námi v příšerné klenby. Nezbývá nám, než důvěřovati slepě ostražitosti horských našich koníků, kteří si libují bohužel v stoupání po samém kraji srázů.

Náhle vane nám vstříc opojná vůně. Jest to dech kvetoucího černého bezu, nakupeného tu po celé stráni; rozeznáváme ve tmě bílé chomáče nesčíslných jeho květů. Dvakráte překvapila mne mocná vůně kavkazské květeny obzvláštní silou; zde v tom bezovém háji a později u Gelatského kláštera v Imerecii pod trojicí

obrovských lip zvláštního druhu, posněžených zářícím bílým květem a obletovaných miliony bzučících včel.

Jedeme dále v hlubokém tichu, jež ruší jen kopyta našich koní Nezapomenu nikdy na poesii této noční jízdy divokým lesem, bezlidným krajem — mně tak úplně novou!

Na mysli tanuly mi živě obrazy noční krajiny, jimiž provádí Lermontov v čarokrásné básni »Mciri« útlého žáčka klášterního, jenž puzen nezdolnou touhou po daleké horské vlasti, z níž ho byl vítězný ruský generál do Gruzie s sebou přivezl, prchá noční dobou z šedivého gruzínského kláštera a váží strašnou cestu k severu, odkud mu kynou bílé hlavy rodných hor, bludištěm skal i lesů, kde zraňují ostré kameny a trniny jeho údy, kde hledí k němu noc milionem černých očí, kdy stoupá černý les až vzhůru k nebesům a klesá v propasti, do nichž jen ďábel scházel, svržený s hvězdné výšiny, až na konec mohutný levhart, král té pustiny, na stříbrojasné mýtině uprchlíka vyzývá k nerovnému zápasu a přemožen nadlidským úsilím srdnatého hocha, v tělo jeho zarývá ostré spáry.

Bezděky zabočily trhané naše rozprávky k předmětu, jímž rozčilovalo naši obraznost tajemné, hrobově tiché okolí! Soudruh vyprávěl mi rozličné kousky tatarských loupežníků. Kavkazští Tataři netěší se vůbec chvalné pověsti. Liší prý se valně od svých uhlazenějších a vybroušenějších soukmenovců na Krymu. Praveno mi, že není radno jeti bez průvodu vesnicí kavkazských Tatarů za bílého dne. Nedávno před naším příjezdem našli o polednách nedaleko Manglisu na pokraji lesa ruského důstojníka, obraného do naha, s rozpoltěnou lebkou. Před krátkem jel německý lékař

s desítiletým synem a s tatarským sluhou za dne k Čatahu; náhle zastoupila jim cestu tlupa Tatarů a žádala »daň z podkov« — po rublu z každého hřebíku. Když se sluha k odporu proti nepovolaným výběrčím daně odvážil, byl povalen rázem kinžalu a s ním byli by jistě dokrváceli i oba Evropané, kdyby se nebyl hošík, odchovaný tatarskou chůvou, před lupiči na kolena uvrhl a v jich jazyku úpěnlivě je prosil, aby darovali alespoň otci život; obměkčení Tataři propustili na to otce i syna, obravše je ovšem dříve do poslední niti. Při těch a podobných historkách dívali jsme se na pravo, na levo do černé, fantastické zmotaniny nezřetelného stromoví jako děti při strašidelných pohádkách do tmavého kouta.

Konečně otevřela se před námi rovina Rozeznávali jsme na ní rozptýlená skupení stromů.

Pod jedním z těchto skupení spatřili jsme náhle tlupu postav, nad nimiž čouhaly dlouhé štíhlé pušky. Stály tam v podezřelé nehnutosti — zdálo se, že nás očekávají.

Ohlížíme se po krajině — nikde nekmitá ani jedno z těch družných světélek, jimiž těšívá západní večerní krajina osamělého chodce. Dle rychlého společného usnesení vzali jsme revolvery s nataženým kohoutkem do ruky a pobídli koně k trysku kolem podezřelého skupení. Minuli jsme je šťastně, žádná z těch štíhlých, sáhodlouhých pušek sebou ani nepohnula.

O kus dále čouhala opět jedna vedle cesty. Můj soused se zastavil a zavolal v tu stranu: »Daleko-li ještě do Běloključe?«

Na mezi vztyčila se mohutná huňatá postava a odpověděla s neruským přízvukem: »Nedaleko.«

»Co tu robíš?«

»Pasu kozy.«

Bez rozčilení míjeli jsme nadále podobné postavy, které se hustěji a hustěji kolem nás objevovaly. Konečně proskočilo před námi tmou hravé světélko, pak zahrálo vedle druhé, třetí . . .

Přivítáni vzteklým štěkotem psů vjeli jsme mezi nízké domky, jejichž ozářená, přívětivá okénka se jasně rýsovala na tmavé půdě. Byli jsme v Běloključi. Potkali jsme tlupu zpívajících vojáků, kteří nás ihned ochotně dovedli k bytu kapelníka P., našeho krajana.

Přijal nás ovšem s velikou radostí. Přibyl teprve před nedávnem přímo ze Štýrského Hradce na Kavkaz a neuměl se dosud s ruským svým okolím smluviti jinak než v ryzí češtině, jejíž abecedu při tom doplňoval svými desíti prsty. Byl to mladý člověk statné, hřmotné postavy, kypící zdravím, jehož kulatý, hladký, silně zardělý obličej zářil nakažlivou veselostí. Obýval prozatím nízký domek, zcela podobný našim venkovským chalupám, v němž mu čistě vybílili jednu světnici. Ale tyto čtyři bílé stěny byly dosud hlavní částí jeho zařízení. Mimo ně spatřovaly se v mládenecké jeho domácnosti hrubý nenatřený stůl, dvě židlice a železná postel.

Avšak soused našeho krajana vyprázdnil ochotně své obydlí, aby vyplnil zívající mezery tohoto zařízení. Takto přibyly dvě židlice a železná postel, což postačovalo ovšem již úplně k našemu uhostění.

Úslužný onen soused, obývající druhou a bezpochyby poslední komnatu domku, byl mladý hubený člověk neúhledného zevnějšku, nosící s tichou skromností jméno dr. Linder. Jak vás již jméno poučuje,

byl Němec, kovaný Němec. Pocházel tuším ze srdce krásného Švarcvaldu. Jakým sběhem osudů se na Kavkaze ocitnul a která Alma mater ho čítala mezi své odkojence, nemohu udati; vím toliko, že zastával v Tiflise úřad vychovatele u jednoho ruského úředníka, a že meškal právě s kyprou chotí tohoto a svým malým svěřencem na letních prázdninách v Běloključi.

Zdálo se, že nějaká víla neviditelně pomáhá našim hostitelům. Na stole objevily se sněhobílý ubrus, slušná večeře a džbán rudého kachetinského vína, který se zdál rovněž darem z kouzelné říše; neboť ač jsme vyprazdňovali o závod své sklenky, stál před námi vždy plný až po samý okraj. Na druhý den poznal jsem dobročinnou onu vílu; avšak lišila se od svých větrných sester velmi pozemskou důkladností a zaokrouhleností svých půvabů.

Bavili jsme se pozdě do noci tak výborně, jak se vůbec čtverolístek mládenců za podobných okolností baviti může. A veselost naše stoupala po každém doušku z obsahu zázračného džbánu. Kapelník M. setřásl poslední zbytky vojenské grandezzy a placatá bílá jeho čepice sešinula se v postavení, které bilo ve tvář všem předpisům; obličej kapelníka P. přijal týž odstín granátově červené barvy, kterým se rdělo víno v nevysýchající sklenici jeho.

Mne zmocnil se hovorný dr. Linder. Učinil mi pochlebné vyznání, že poznal ve mně na první pohled spřízněnou duši, s níž možno pohovořiti opět jednou po dlouhém čase o věcech, sáhajících za obzor nynější jeho společnosti. Svěřil mi, že je básníkem. Má v rukopise dlouhou epickolyrickou báseň »Sylvii«. Dovolím-li,

přečte mi z ní zítra některé ukázky. Pochopil jsem tragický osud sdílného básníka, píšícího díla nesmrtelná uprostřed cizího, nevnímavého světa.

Líčil mi, jak bloudívá se svým svěřencem celé dny překrásným okolím Běloključe, v hlubokém soumraku lesů, sbíraje květiny, motýle a brouky. Ukázal mi své sbírky. Sbírky ty stály ovšem při skvostnosti kavkazské přírody za podívanou: byli tu rohatí brouci, podobající se filigránským pracím z ryzího zlata, byli tu motýtové, jejichž křídla předstihovala vkusností vzorků, skvělostí a líbezným sestavením barev vše, co by nejšťastnější kolorista kdy provésti mohl. Obdivoval jsem se ostatně již před tím podobným kabinetním kouskům kavkazské přírody v poměrně chudých přírodnických sbírkách musea tifliského.

K ruštině choval se dr. Linder s chladnou zdrželivostí; osvojil si dosud jen nejnutnější fráse. Za to jevil obzvláštní lásku ke všemu tatarskému. Vychloubal se, že umí již dosti dobře tatarsky. Chválil mi zvučnost a básnickou obraznost této řeči. Ujišťoval mne, že se skrývají celé poklady samorostlé poesie v životě a mravech kavkazských Tatarů.

Přinesl sáhodlouhé psaní, které hodlal zítra odeslati svým rodičům; důkladné toto psaní bylo by stačilo objemem svým na slušnou brošuru. Vypisoval tam zevrubně rozličné zjevy pestrého národního života za Kavkazem a protkával své pojednání důmyslnými úvahami a citupInými reflexemi. Představoval jsem si v duchu živě, jak předčítati bude tam daleko v některém zalehlém koutku Švarcvaldu šedivý otec dlouhé to psaní žasnoucí rodině a jak je na to pečlivě sbalí a jak si s ním hrdě vyšlapovati bude do krčmy za

lesem a jak je tam znova v útulné jizbě, provanuté vůní jalovce, předčítati bude žasnoucím sousedům.

Co dr. Linder k posledku mluvil, nemohu udati. Rovněž nevím, kdy vyschl kouzelný džbán; vím jen, že mne na druhý den probudil smích kapelníka P. a že jsem pozdvihl jen s namáháním těžkou hlavu se sbalené burky

---

Přátelé Osetinci.

Procházel jsem se mezi nízkými domy Vladikavkazu, severní brány hor kavkazských. Náhle zastavilo mé kroky zajímavé skupení u bílé dvoukolé káry, známé po celém Kavkaze pode jménem »arba«.

Stál tu muž prostřední postavy s hrubým, nepěkným obličejem, jehož výraz byl ostatně dosti příjemný. Oku zvyklému obdivovati se hrdé leposti a malebné, až bohaté úpravě kavkazských horalů jevil se tento člověk jaksi parodií na své krajany: držení těla jeho bylo nedbalé, ošacení ještě nedbalejší. Dlouhá hnědá čocha visela na něm jako vypůjčená a řady pouzder na patrony, přišité na prsou, byly prázdné a schlíplé: nohavice měl rozedrané, nohy bosé; nízká chlupatá čapka byla na křivo sešinuta a budila podezření, že pelichá. Vousy jeho krátce ostříhané podobaly se štětičkám v starém hřebílku na koně.

Nedaleko něho váleli se po zemi dva hoši štíhlí a pružní jako ještěrky: celý oděv jejich skládal se z úzkých nohavic končících na lýtkách rozmanitými útržky a ze špinavých košil na prsou otevřených. Co kroj tento nezastíral, lesklo se nejkrásnější cikánskou barvitostí; ale při tom byly obličeje jejich velmi hezké,

oči jak jiskry a zuby jak slonová kost. Na voji arby seděl statný výrostek s upřímným modrým okem a pihovatou, zdravím jen jen kyp·cí tváří. Oděv jeho lišil se od oděvu mužova jediným kusem, který mne velice překvapil: byl to nízký plstěný klobouk zvláštního tvaru, se schlíplou střechou a s hořejškem rozděleným tenkými prýmky ve čtyři pole, podobný kloboukům z látky, jaké se u nás některý čas nosívaly. Na vrchu ozdoben byl knoflíkem, s něhož padal do předu chomáček černých nití. Tato pokryvka hlavy překvapila mne proto, že jsem dotud nikde na Kavkaze klobouk jakožto část národního kroje nebyl spatřil.

Zvláštní ten obraz doplňovala stařena opírající se špičatým loktem o veliké dřevo, které volům k arbě zapřaženým sloužilo za jarmo. Oděv její tvořily široké, dole svázané kalhoty a dlouhá kytle s rukávy; obojí však byla vlastně spousta špinavých cárů, jejichž původní barvu nesnadno bylo určiti. Na hlavě měla sivou plachetku, jež se dobře hodila k vráščitému, zvětralému obličeji.

Abych obraz dokreslil, musím ještě podotknouti, že byla arba naplněna většími a menšími nádobami, na způsob soudků, mošen a košíků dílem ze dřeva, dílem z mladé zelené kůry pomocí dřevěných kolíčků a lýkových obručí surově zhotovenými, v nichž se červenaly drobné horské jahody.

Navzdor bídným podrobnostem představovalo toto skupení celek tak zvláště působivý, bylo obestřeno tak živým pelem divoké přírody, že jsem neodolal touze, abych se s ním zevrubněji seznámil.

Přistoupil jsem k muži s otázkou, zač prodává své jahody.

»Abas,« odpověděl mi lhostejně, ukazuje na jednu z korových schránek. Abas je gruzínský stříbrný peníz, platící 20 kopejek čili tehdáž as 30 našich krejcarů.

Namítl jsem, že to mnoho.

»Nekoupíš? Co škodí? — Na!« pravil muž klidně a hrábnuv rukou do jahod, podal mi jich plničkou hrst.

Okoušeje dar tázal jsem se ho dále, ku kterému národu patří.

»My Asetiny,« odpověděl jaksi udiveně a prohlížel si mne zkoumavě od hlavy k patě.

Odpověď tato byla mi vítána. Bylť jsem si vřele přál poznati blíže nárůdek Osetinců (rusky vyslovuje se Asetinců), o nichž jsem v některých spisech četl, že poukazují různými zvláštnostmi v zevnějšku, obyčejích i řeči k původu germánskému. Byl jsem žádostiv seznati, je-li tento náhled skutečně podobnostmi nějakými opodstatněn čili nic. V ohledu tom — musím vyznati — nabyl pro mne klobouk na hlavě výrostkově dvojnásobné zajímavosti.

I jinak těšil jsem se na důvěrnější známost s Osetinci. V Tiflise líčili mi je jako národ velmi divoký a surový, jemuž na životě a na jmění bližního hrubě nezáleží. Vejdeš-li k Osetinci do chaty — praveno mi, — přivítá tě hospodář s největší poctou a snese ti všechno, co má; dokud jsi pod střechou jeho, nezkřiví ti nikdo ani vlasu na hlavě; ale jakmile překročíš práh jeho příbytku, vzdává se všeho ručení za tebe, a tvůj život nemá pak, jsi li sám a v poli, ani kopejku ceny. Přiznáte, že má pro nás blaseované Evropany poznání takového zákony a mravoukou ještě nezkaženého syna přírody obzvláštní půvab.

Popošel jsem k Osetinu, který nyní loudavým krokem arbu obcházel, nevěnuje mi další pozornosti.

»Pověz mi, jak se jmenuje osetinsky tohle?« pravil jsem, ukazuje na jahody.

»Tohle?« tázal se nelepší ruštinou než byla moje s pohledem polo udiveným, polo nedůvěřivým. »Tomu říkáme naryškov.«

»A tohle?« okázal jsem na klobouk výrostka, který byl zvědavě přistoupil.

»Namathut,« odpověděl muž, nespouštěje se mne oka. Usmál se při tom. Také mladík v klobouku hleděl na mne s úsměvem. Malí nezbedové vyskočili, postavili se těsně přede mne a patříce mi zvědavě do tváře ukazovali sněhobílé zuby. Jen stařena zůstala ve svém dřívějším postavení a mžourala po mně toliko nevlídným okem.

Můžete si pomysliti, že mne slovo »namathut« velmi překvapilo. Klobouk — »namathut« — »hut« — jaká to shoda! V tu chvíli byl jsem přesvědčen, že mám před sebou potomky nějaké trosky křižáckého voje německého, zabloudivší před věky do hor kavkazských. Zvědavost má vzrostla tím více.

Vyňal jsem denník a zapisoval si nejobyčejnější slova, pokud jsem se jich mohl pomocí své a svých učitelů ruštiny dopíditi. Tyto počala věc patrně zajímati. Muž a výrostek předstihovali se odpověďmi, opravovali a radili se; oba hoši, jejichž ruština přestávala na »zdrastvuj« a »charašó«, opakovali alespoň každé slovo po starších několikrát a smáli se při každém radostně. Když jsem psal, nahnul se muž pokaždé nad můj denník a stopoval pohyby mé tužky velmi pozorně.

Snad mi nezazlíte, udám-li něco ze své skrovné zásoby slov osetinských na tomto místě — ač nechci ručiti za úplnou jich správnost, neboť při obtížích, s jakými jsme se rusky dorozumívali, a při zvláštní povaze jazyka, milujícího skupiny souhlásek pro nás téměř nevyslovitelné, snadno se mohl nějaký omyl přihoditi. Avšak poznáte z těch slov přece trochu povahu záhadného toho jazyka. Nad některými nevrťte hlavou a neříkejte, že jsou prostě nemožná; ujišťuji vás, hravě to všechno Osetinec vyslovuje. Chléb se jmenuje *zul*, voda *don* (porovnejte jméno řeky!), nebe *arv*, země *žach*, hora *obau*, les *kad*, dřevo *šu*, kámen *dur*, oheň *žink*, hlava *šar*, vlas *šarokon*, nos *fnc*, oko *cašt*, čelo *nh*, ústa *cch*, dívka *čižga*, světlo *dmge*, tma *mirch*, sníh *mit*, déšť *uarn*, ryba *kašak*, býk *gal*, beran *fš*, kohout *šišt*, slepice *kak* (pěkné onomatopoe!), kachna *babiš*, pes *kuc*, kůň *bach*, stolice *bandu*, zrcadlo *ajdem*, svíčka *crah*, mísa *avžinthabar*, nůž *kart*, dobrý *chorš*, zlý *avžer*, silný *fidar*, slabý *lamar*, velký *štr*, malý *čsl* — dosud málo »indogermánského«, řeknete. Pravda, než poslyšte tato slova: *fet* otec, *mat* matka, *jerunt* stařena, *dendak* zub, *dy* ty, *ma* mně, *na* ne, *due* dvě, *rte* tři, *achšaš* neb *šaš* šest, *ašt* osm, *deš* deset, *aldar* šlechtic! Ale pro smělou hypothesu o germanském původu Osetinů nejsou ovšem ani tato slova žádným důkazem, a hned podotýkám, že novější filologové řadí osetštinu mezi jazyky iranské.

Bůh slove osetinsky *tsau*, sami sebe nazývají Osetinci *Ir* nebo *Iron*, Rusy pak *Uršak*.

Než dosti již ochotnického mluvozpytu; vidím, že zíváte. Také Osetinci nabažili se již úlohy učitelů; muž ohlížel se bedlivěji po arbě, než bylo třeba, výrostek točil svým namathutem semo tamo a hoši odvrátili již

dávno pozornost svou od mne k vladikavkazské mládeži obojího pohlaví, která se byla znenáhla kolem nás v pestrou tlupu sebrala.

Však nehodlal jsem tak záhy propustiti své nové známé. »Slyš,« pravil jsem k muži Osetinci, »pojď se mnou do hostince a říkej mi tam dále osetinská slova, za každé dostaneš kopejku.«

Pohledl na mne s úžasem. Mlčky upíral na mne pátravé zraky.

»Nu, půjdeš? Košík jahod mi vezmi s sebou,« dodal jsem po chvíli.

Byl patrně na vahách. Chvílemi hleděl k zemi, a chvílemi měřil mne nedůvěřivým pohledem od paty k hlavě. Konečně se zdvihl, vytáhl z arby košík jahod a uděliv stařeně rozkazy nějaké, vydal se loudavě se mnou na cestu k hostinci.

Joviální Němec Basserin, u něhož jsem si byl dosti slušný pokojík najal, přivítal mne v průvodu tomto s patrným úžasem, však upokojil se rázem, když jsem mu vysvětlil, oč se jedná. Větší potíž měl jsem s gruzínským jeho sklepníkem: házeje hlavou prudce na pravo a na levo, obracel mžouravé oči se mne na Osetina, a věčné záhyby smíchu v osmahlém jeho obličeji ustoupily na chvíli výrazu palčivé zvědavosti. Několikrát musil jsem opakovati rozkaz, aby přinesl dvě sklenice piva, než uznal za dobré přání mému vyhověti.

Když jsem Osetinci jednu z přinesených sklenic nabídl, zavrtěl hlavou. »Nepiju,« pravil tiše.

»Jen pij!« pobízel jsem ho, »sklenice ti neuškodí.«

»Jsem Mohamedán,« zašeptal s významným pohledem.

*

Ah, zapomněl jsem, že plamenný meč islamu podrobil si také část národa osetinského. Valná jeho většina přiznává se ovšem k víře křesťanské, na niž byli obráceni již ve dvanáctém století gruzínským carem Vachtangem Gurgaslanem, jemuž byli poplatní. Nepatrná jich část je dosud pohanská — z polovice jsou všichni pohany.

Nechtěl jsem dále zkoušeti citlivost osetinského svědomí. Ale chytrý Basserin převzal sám úlohu pokušitele. Ukázal do sklenice na sladkou červenou břečku, které se po Kavkaze názvem piva lichotí, a pravil opravdově k Osetinci: »Hleď! to není víno ani pivo, to vaříme zvlášť pro Mohamedány.« — Vskutku prodávají ve Vladikavkaze jakýsi odporný druh piva, který si pod názvem »piva osetinského« zjednal pomocí shovívavých vykladačů koranu přístup i do zdravých žaludků mohamedánských. »Není-liž pravda, že to není pivo?« obrátil se ke mně.

»Ba není,« odpověděl jsem s plným přesvědčením.

Osetinec vztáhl mlčky ruku a vypil sklenici jedním douškem.

Když jsem Osetince do pokoje uvedl, obrátil nejdříve pozornost jeho k sobě šestihlavňový revolver, ležící na stole. Oko se mu zajiskřilo a ruka vztáhla se dychtivě po smrticí zbrani; počínal si jako dítě, když spatří oblíbenou hračku.

»Jak tomu říkáte?« otázal jsem se ho s úsměvem, předpokládaje, že tento amulet západních cestovatelů je Osetincům dosud uzavřen devaterou pečetí tajemství.

»Šašgarachu dambaca,« odpověděl host s vítězným pohledem, jakoby byl uhodl mé myšlenky. »Dambaca je bambitka a šašgarachu značí: jíž se střílí šestkráte.«

»A zhotovujete si sami takové bambitky?« ptal jsem se v udivení.

Osetinec neodpověděl; v rozpacích hrál si s vražedným nástrojem, dávaje potměšilým jeho otvorům každým okamžikem jiný směr.

Abych ukrátil tuto napínavou hru, vytáhl jsem z kapsy denník a počal se znova vyptávati na osetinská slova. Host můj odpovídal svědomitě k mým otázkám. Nemohl-li některou pochopiti neb zodpověděti, mnul si prudce čelo, mlaskal zvláštním způsobem a dával mi posuňkem i pohledy na jevo svou lítost. Zeptal-li jsem se po některém slovu dvakráte, vztáhl vždy ukazováček k mému denníku a podotkl vážně: »Už jsi napsal.«

Však znenáhla stával se roztržitějším; oči jeho utkvívaly častěji a toužebněji na dveřích. Pojednou přetrhl vstávaje mé otázky slovy: »Už je dost. Musím dohlednouti k arbě. Chceš-li, přijdu pozejtří zase.«

»Přijď, budeš mi vítán. Ale než odejdeš, řekni mi ještě, odkud jsi a jak se jmenuješ?«

»Jmenuju se Zarachmed Thošt,« odpověděl vážně Osetin. »Náš aul (vesnice) leží v té straně, odkud slunce vychází, a jmenuje se Mešlanau A jak ty se jmenuješ? odkud jsi přišel?«

Když jsem mu pověděl, z jaké dálky jsem přicestoval, »abych vás Osetince poznal« — jakž jsem diplomaticky přidal, — zavrtěl několikrát prudce hlavou a pohlížel na mne s jakousi posvátnou úctou.

Spočetl jsem povrchně slova a podával mu slíbenou odměnu. Zdráhal se chvíli; pak ji přijal s vděčným pohledem.

Na rozloučenou vztáhl mi vstříc širokou pravici; stiskl jsem ji přátelsky a doprovodil jej k vratům hostince.

Druhý den na to, krátce po poledni, ozval se na chodbě před mým pokojem šust pantoflí a přidušený smích. Pootevřely se zlehka dvéře a jimi vklouzl do pokoje snědý, šklebící se obličej gruzínského sklepníka. »Už jsou tu zase,« vypravil smíchem jedva ze sebe.

Uhodl jsem hned, že jsou to přátelé z Mešlanau.

»Nu, přiveď je sem,« přikázal jsem úsečně Gruzínu.

Za nedlouho objevil se ve dveřích Zarachmed Thošt s velikým sundukem (nádobou) jahod v ruce a za ním rýsovala se na chodbě jakás nemotorná, balvanovitá postava, která ve mně zbudila rázem upomínku na fantastické obrazy dávných Hunů.

»S kým to přicházíš?« otázal jsem se bezděky Zarachmeda.

»Můj bratr,« odpověděl tento.

»A čeho si přeje?«

Osetinec pohledl na mne téměř vyčítavě. »Nado poznakomiť« (Třeba seznámiti vás), pravil tiše.

Ustoupil krok stranou a jeho pozadí přiblížilo se polo uctivě, polo důvěrně ke mně, vztahujíc mi vstříc mohutnou širokou dlaň. Byla to zvláštní postava a tvář, jakých jsem posud nebyl spatřil. Porovnal bych ho s obrem, jenž byl shora stlačen na prostřední člověckou míru. Jeho tvář, prsa, ramena, bedra — vše bylo úžasně široké a ve všem jevila se neobyčejná divoká síla. Obličej jeho byl plný hlubokých vrásek a vyznačoval se téměř groteskní nepravidelností tahův, ostatně hrubých a pevných. Dolení část byla ozbrojena zpurnými štětinami, ježícími se všemi směry v četných

vysedlinách, záhybech a ryhách, jež tam byly jako dlátem vytesány kolem širokých, v jakémsi bizarním úšklebku ztrnulých úst. Řezbářovi byl by ten obličej poskytl nepochybně látku k novince v oboru louskačů na ořechy. Však přes to všechno byl výraz jeho dobrosrdečný, a malé, živě se lesknoucí oči hleděly na mne zespod hustého obočí dosti přívětivě

Když jsem byl příchozí uvítal, postavil mi Zarachmed sunduk s jahodami na stůl.

»Dnes jahod nekoupím « namítl jsem, »hleď, mám jich od předvčerejška ještě plný košík.«

»Nechceme peněz,« zvolali rychle oba Thoštové, »přijmi je darem «

Podal jsem jim stolice. Bratr Zarachmedův položil ruce na kolena a hleděl na mne s přátelskou pozorností. Tvář jeho vzala na sebe ráz téměř slavnostní. »Bratr mi pověděl všechno,« pravil po chvíli s významným pohledem a mně se zdálo, že pozoruju v hlase jeho záchvěv pohnutí.

Zarachmed měl patrně o schopnostech svého bratra neskrovné mínění. »Taž se,« vyzval mne důrazně, »bratr ví mnohem více než já.« A když silák k mým otázkám odpovídal, pohlížel střídavě s pýchou na něho a s němou otázkou, nedivím-li se vědomostem bratrovým, na mne.

Opakoval jsem celou zásobu slov, kterou byl Zarachmed do mého denníku složil, abych se přesvědčil, jsou-li věrně udána a správně napsána. K vůli zajímavosti podotýkám, že užívají Osetinci pro dvě rozdílné barvy, totiž modrou a zelenou, jediného názvu. Obojí jmenuje se »cach«. Když mi to Zarachmed pověděl, nechtěl jsem tomu věřiti. Nyní potvrdil mi to bratr jeho.

Konečně okázal jsem tomuto revolver. Chtěl jsem se dopátrati, odkud Osetinci zbraň tuto znají a zdali jí snad sami užívají. »Jak se jmenuje u vás tohle?« otázal jsem se ho.

Osetinec zavadil sotva okem o předmět, který byl bratra jeho tak velice zajímal.

»Nijak se to nejmenuje,« pravil zvolna, »neznám to «

»Jak že?« zvolal jsem. »Vždyť mi tvůj bratr sdělil, že máte též takové zbraně a řekl mi osetinský název.«

Silák střelil jen po bratru káravým pohledem. »Nemáme, nemáme,« tvrdil určitě, »u nás jen thop, puška, a kama, kinžál.«

Poznal jsem tedy jediné, že je bratr Zarachmedův nevšedním diplomatem a že uznává za dobré zatušovati tajemné — »šašgarachu dambaca«, které se bezpochyby nedostaly způsobem úplně zákonným v ruce osetinské.

Na konec prohlásili Thoštové, že již vím dosti osetinských slov a že nutno přihlédnouti k arbě.

Počastoval jsem je na rozloučenou pivem shora náležitě oceněným. Při tom zeptal jsem se nového známého, jak se jmenuje.

»Bezeko Thostev,« odpověděl klada důraz na poslední slabiku.

»Ale vždyť mi bratr tvůj řekl, že se jmenuje Thošt!«

»Nikoli,« pravil Bezeko s novým káravým pohledem na bratra. »Thostev nebo Thostov je naše jméno.«

Potom, že nemá Slovanstvo budoucnost! Celý Kavkaz obléká již svá rozmanitá jména v ruský stejnokroj: z Eristava se stává Eristov, z Orbeliani Arbelianov, z Tatišvili Tatiev, z bůh ví jakého arménského jména Gusikov a zde i z osetinského Thošta ruské

nedochůdče Thostev. Jednou odloží takový Tostev svou huňatou burku a divný namathut a bude o bratra Slovana více v ohromné imperii ruské.

Na konec dověděl jsem se ještě, že se jmenuje otec mých přátel Gadu Thostev a mladší jich bratr, pihovatý onen výrostek, Kembolat Thostev.

Když se měli k odchodu, otázal se ještě Bezeko: »Jak dlouho zůstaneš v Kapkaj (Vladikavkazu)?«

»Odjedu pozejtří na večer.«

»Škoda,« zvolali oba, »veliká škoda!«

A Bezeko doložil po chvíli: »Snad máš tam da leko, kde slunce zapadá, v rodném aulu otce a matku, bratry a sestry, kteří na tebe čekají?«

Když jsem přisvědčil, pokračoval: »Nu, vypravuj jim o nás. A vrať se někdy k nám, hodně brzy.«

Rozloučili se se mnou vřelým stisknutím ruky.

Druhý den na to díval jsem se oknem hostince na ulici, kterou měnil prudký liják v bezedné bláto. Litoval jsem štíhlých postav ve špinavých burkách, se schlíplými namathuty, jež se nohami po kolena obnaženými brodily tou spoustou. Náhle uviděl jsem mezi nimi povědomý pihovatý obličej.

Ano, byl to Kembolat Thošt. V každé ruce nesa veliký sunduk s jahodami zamířil přímo k hostinci. Přicházel ke mně s pozdravem od svých bratří a že mi posílají ty jahody na cestu.

Z DÁVNÝCH VZPOMÍNEK.

Tyto črty napsal jsem r. 1893 pro feuilleton »Národních Listů« a vřadil je pak r. 1895 do sbírky »Rozličná prósa«.

S. Č.

I.

Bože, jak jsem se těšil na Prahu! Sotva že jsme dovedli vlézti na kolena otcova, když po svých úřadních pracech večer s námi se bavíval, nechtívali jsme na jeho »běloušších« nebo »hnědouších« — podle barvy jeho kalhot — jezditi jinam nežli do Prahy. Koně se rozhoupali, popoháněli jsme je dost, ale přes to vše nehýbali jsme se bohužel ani o píď s místa a jenom naše dětinská obraznost zalétala mezi ty divy, jež nejasně míhávaly se před námi při pomyšlení na daleké veliké město. A když někdo se smíchem děcku říkal: »Chceš, abych ti ukázal Prahu?« vždy znova nechával jsem si jeho dlaněmi od zadu zakrýti oči, ač mne časté zklamání již mohlo ubezpečiti, že neuvidím pranic a zakusím pouze nepříjemný pocit, až strůjce toho žertu mou sevřenou hlavu prudce zdvihne do výšky.

Praha! Báječný kraj našich nejskvělejších snů, o němž jsme jen slýchali neuvěřitelné zvěsti a z něhož k nám jen řídká příhoda zanesla některou věc, jež tím více rozněcovala naši touhu po něm. Jak neobyčejně krásné a výborné bylo všechno, co nám otec ze svých pražských vyjíždek přivážel! Když ku příkladu přivezl pražské uzenky, jaký to býval božský kvas! Nevím, zdali se od té doby pražské uzenářství tou měrou

zhoršilo, ale jisto jest, že v pozdějších letech už nikdy neucítil jsem ani slabé stopy toho neskonale delikátního aromatu, jejž dychtivě ssálo naše chřípě, když matka vytahovala z hrnce kouřící se, hnědé uzenky. A té chuti, té nevypsatelné chuti! Dále přivážel hračky, s nimiž se nemohly ani z daleka rovnati nejskvělejší trety, jež bývaly u nás v Litni o jarmarku vyloženy. A což ty knížky s rozkošnými obrázky!

Z Prahy přijížděla také naše vrchnost, která vedle rodiny rytíře Brechlera z Troskovic, v blízkých Vlencích, představovala pro mne, správcova synka, nejvyšší vrcholy lidské společnosti. Malé dcerušky majitele panství ve svých krásných a drahých šatečkách jevily se mi jako pohádkové princezny.

Ovšem znal jsem již i takové pražské figurky, které na mne učinily mnohem slabší, ba částečně nepříznivý dojem. Byli to kramáři, potulní »umělci« nebo prostí tuláci a podobní lidé. A musím vyznati, že Pražané vůbec měli pro mne tehdáž ve své fysiognomii a svých způsobech cosi komediantského a kramářského, jakýsi cizorodý a dobrodružný ráz, který mi byl nesympatický. Vídal jsem v jejich tvářích divný, nezvyklý rys, který se mi nelíbil; jejich řeč připadala mi směšně affektovanou, chování jejich zdálo se mi buď výstředním nebo titěrným a k nesympatickému dojmu přispěl as nemálo také švihácký šat, jehož tehdejší modní střih by nepochybně i nyní vzbudil úsměšek a to nejvíce v Praze samé. Zvláště bledé, choulostivé děti pražské s běloučkými, měkkými ručkami, mazlivou řečí a škrobenými způsoby budily pohrdlivou nechuť mezi námi jadrnými, opálenými, otužilými a prostoduchými venkovskými kluky.

I v našem domě pobyl krátce jeden pražský hoch. Pražský krejčí B. Banzet — známý z roku osmačtyřicátého, kdy s Fastrem a Trojanem byl předním činitelem při schůzi svatováclavské — požádal mého otce, s nímž se seznámil jako s horlivým účastníkem vlasteneckého ruchu, aby na nějaký čas, tuším na část prázdnin, přijal k sobě jeho churavícího syna. Hoch zavítal k nám a toulali jsme se spolu po okolí. Byl starší nežli já, čilého ducha a měl se ke mně přátelsky, ale důvěrnější sblížení mezi námi nenastalo. Vadil mi ten shora vylíčený pražský rys v jeho zevnějšku a způsobech, který u něho velmi ostře vynikal. I jeho myšlenkový obzor, celý jeho duševní svět byl mi cizí. Ani jeho řečem o Praze nechtěl jsem věřiti. Vypravoval sice mnoho o jejích znamenitostech, ale pro mne bylo jeho líčení přece jen příliš střízlivé, nedosti vzletné. Kdež pak Praha! Ta nemůže vypadati jen tak, jak ji líčil. Ta vypadá jinak, zcela jinak. V mé fantasii nebylo barev dosti skvělých, abych je byl uznal za dostatečny jen k matnému nastínění toho kraje divů. Ovšem, tenhle schvácený motýl, který k nám přiletěl z toho báječného kraje, měl křídla porouchaná a pobledlá. Ubohý hoch, neduživé pleti, nosil již v úzkých, vyhublých prsou zárodek smrti a zemřel ještě v chlapeckém nebo v prvním jinošském věku.

V celé Litni byl snad jediný člověk, jemuž Praha neimponovala. Ovšem byl to barón. Avšak nepředstavujte si k němu parkety, čalouny, lokaje, ekypáž a podobné věci. Letní salonek našeho baróna býval slaměný, k nerozeznání podobný obyčejné hlídačské boudě, a jeho jediným sloužícím byl chundelatý starý pes, právě tak zpustlý a zubožený jako jeho pán. A přece byl ten člověk skutečný barón, který nevím

jakým zvratem štěstěny klesl tak hluboko, že nepohrdal v létě úřadem hlídače ovocných sadů a že se snad dokonce časem živil prací rukou svých. Ostatně však zachovával si dle možnosti příznaky své stavovské povznešenosti: nosil cylindr, který mu v jeho hlídačském povolání vůči vrabcům konal výtečné služby, krk měl obepjatý vysokým, tuhým, promaštěným nákrčníkem s výbojně vyčnívajícími umouněnými »fátrmordy«, tělo halil v roztrhaný, kdysi černý salonní kabát, kolem nohou, dle tehdejšího švihácého obyčeje lýtky hodně do zadu prohnutých, poletovaly mu zbytky elegantních pantalónů, mluvil německy, češtinu jen z nouze bídně lámal a pohrdal Prahou, blouzně jedině o krásné, velkolepé, fešácké Vídni.

II.

Přijel k nám jednou z Prahy pán, který vzbudil veliký rozruch. Jeho statná postava v lovecké úpravě líbila se mi jak náleží, ač pohlížel jsem naň i s bázlivým respektem, neboť v jeho konání a řečech bylo cosi neobvykle rázného a velitelského. Když se smál, zářil celý jeho obličej neodolatelnou veselostí, ale uměl se také zaškarediti a zahromovati, až byla v člověku malá dušička. Kromě toho naplňovalo mne úctou již dříve známé jméno doktor Brauner, jméno znamenitého vlastence a politika, o němž otec mnohokráte vypravoval.

Asi dvanáct let na to stýkal jsem se s drem. Braunerem častěji, docházeje po jeden rok jakožto domácí učitel do jeho domu; ale tyto styky byly přece jen tak povrchní, že mi nepodávají dostatečného a spolehlivého materiálu k vylíčení jeho povahy. Přes to nemohu si odepříti, abych nenastínil alespoň několika črtami dojem, jaký na chlapce a později na jinocha učinil muž v dějinách našeho života národního tak vynikající, třeba že tyto črty dotýkají se více jen zevnější stránky a snad nikterak nepřispívají k hlubšímu vystihnutí povahy. Ale přece soudím, že ani takové nepatrné drobty nejsou zcela od místa u nás, kde

často z osobnosti mužů i znamenitých zachovává se budoucím nemnoho více, než kolik mohla a dovedla zachytiti deska fotografická.

Nuže, osobnost Braunerova učinila na mne dojem neobyčejné svéráznosti. Celý jeho zjev a způsob připomínal mi rázovité postavy doby jiné, dávno minulé; připadalo mi téměř, jakoby v něm bylo něco té látky, z níž byli utvořeni dávní hejtmané husitští. Ráznost a přímost až drsná, při tom však pravá staročeská bodrost a srdečnost byly hlavními znaky jeho osobnosti, jak se alespoň mně mladíkovi jevila. Někdy zářilo jeho oko čirou přívětivostí a srdečný smích pohrával vlnami jeho krátkého plnovousu na širokém, mužně pěkném, výrazném obličeji; ale hned popudilo jej cosi a pak vnitřní jeho rozruch propukával způsoby nejživějšími, elementární silou: obočí se zježilo, z očí sršely blesky, hněv rozechvěl prudkými posuny jeho tvář i tělo a z úst valila se hromová bouře nejjadrnějších slov, jaké lze jen pomyslit. Jak často pro některou listinu, která nemohla býti hned v registratuře nalezena, ve hněvné zoufalosti obrátil oči i celý obličej k nebesům, zalomil rukama nad hlavou, až v nich klouby zapraskaly, a bědoval, čím se provinil, že ho Bůh tresce takovými ničemnými lidmi, kteří nedovedou ani akta položit na své místo! Ovšem v jeho častém hromování byl také někdy přídech komiky pro toho, kdo věděl, že z těch hromů obyčejně žádný neuhodí, a kdo znal jeho dobré srdce; v pozdějších letech činila ho asi také popudlivým nemoc, která jej častěji sužovala. Ale když se o něčem v dobrém rozmaru rozpovídal, nabývala vypravovaná věc zvláštního živého a lákavého koloritu, jenž budil v tobě tutéž svěží chuť a radost, s jakou vypravující na ni vzpomínal. Leckdy

také — zvláště za hovoru o záležitostech národních — spatřil jsem v očích jeho krásné záblesky nadšení, na něž nezapomenu.

Z pobytu dra. Braunera u nás v Litni zachovaly se mi v paměti jen dvě anekdotické drobnosti a to částečně jen z vypravování jiných lidí. Důstojnému obrazu znamenitého muže nebudou na újmu tyto poněkud směšné nepatrnosti, které — jak víte — mnohdy v paměť chlapeckou hlouběji se zaryjí než důležité události.

Brauner psal mému otci, že nechce jeti v kočáře (tehdáž nevedla ještě železná dráha v tuto stranu), nýbrž aby pro něho poslal obyčejný vůz a v tom aby dal jen upraviti pohodlnou sedačku ze slámy nebo hrachoviny — tak že pojede nejlépe a že se na tu jízdu již těší. Otec, který věděl, že chce míti všechno po své vůli, zachoval se dle jeho přání.

Čeledín, který byl pro něho do Prahy poslán, líčil pak jízdu asi takto: »Vyjeli jsme tedy a pan doktor si liboval, že se mu sedí na slámě stokrát líp než na polštářích a pérách. Když jsme ujeli kus, začal poposedávat a pak si vyměnil místo s mladým pánem. (Dr. Brauner přijel k nám s nějakým mladým příbuzným.) Ale i tam vrtěl sebou všelijak, začal vzdychat a bručet a najednou vzkřikne: Já řku, zastavte! Prý jsem sedačku přece jak se patří neudělal, že oba slezou a že ji mám předělat. Dobrá! Předělal jsem ji celou, jak mi poručil a ukazoval. Vylezli zase na vůz a jedeme dále. Ale za chvíli už zase začal hubovat a bědovat, že prý se propadá někam až do horoucího pekla. Musil jsem předělávat sedačku znova. Nějaký čas byl pokoj, ale brzy opakovalo se všechno jako dříve, jenže teď pan doktor začal už na mne pořádně

láteřit. Já jsem se omlouval, že není zvyklý jezdit po selsku, ale on se na mne rozkřikl, že mu vždycky bývala taková jízda nejmilejší, ale že arci nikdy netrefil na takového ničemu člověka, který neumí ani udělat pořádnou sedačku. Začal si ji dělat sám, ale tu zase spustil, z takovéhle slámy že by ovšem nikdo na světě nesvedl pořádnou sedačku, to že není ani sláma, ale řezanka a bůh ví co jiného. Raději že půjde pěšky. A tak to šlo celou cestu. Slézali, vylézali, přesedali, pan doktor hromoval a naříkal a jak mne ctil celou tu cestu, tím se chlubit nebudu. Zdá se to být hodný pán, ale vézt bych ho už nechtěl do nejdelší smrti.«

Druhá vzpomínka víže se k mladíčkovi, který tehdáž s Braunerem na hony k nám přijel. Jak již praveno, byl to nějaký jeho příbuzný a doktor říkal mu prostě Franta, Honza nebo tak nějak. Jmenujme ho tedy třeba Frantou. Uváděje ho k nám, vysvětlil dr. Brauner mému otci, že vzal s sebou také Frantu, aby něčeho užil. Chudák Franta užil opravdu, že toho asi měl dost na dlouhou dobu. Ráno vyšel s doktorem na hon a večer vrátil se klopýtaje za ním všecek uondán, schlíplý, s hlavou svěšenou, snaže se, aby doktorovi přišel co nejméně možná na oči. Sotva vešli do dveří, postavil se doktor naproti němu, sepjal ruce nad hlavou a zabědoval: »Ó, Franto, Franto, nešťastný Franto, na tebe budu pamatovat!« A při večeři vysvětloval mému otci, máchaje prudce rukama směrem k mladíkovi, který tu seděl jako ubohý hříšník: »Sám ďas mi napískal, abych vzal Frantu s sebou. Myslím si, aby něco užil — a zatím užil jsem Franty já, že na to do smrti nezapomenu. Řeknu mu: Půjdeš tuhle — a Franta jde tamhle — řeknu: počkáš zde — a Franta

je bůh ví kde — nakřičel jsem se s ním zbůhdarma celý den, až chraptím — — Klacek na záda mu patří, ne flinta do ruky — Každou ránu mi zkazil — Ó Franto, Franto, tebe mi byl čert dlužen!«

Do Prahy vrátil se dr. Brauner s nešťastným Frantou v kočáře.

III.

Kromě Braunera poznal jsem v Litni ze známých vlastenců dále barona Villaniho

Villani, tehdáž majetník Střížkova a bývalý otcův chlebodárce, přijel se s ním poradit o nějaké hospodářské záležitosti a při tom rozhovořili se živě o politice a národních záležitostech. Hovory podobné slýchal jsem doma často; mívaly pro moji chlapeckou mysl zvláštní tajemný půvab tím, že hovořící při některých místech opatrně se ohlíželi a hlas přitlumovali. Bylať tehdáž reakce v plném květu a žandarmové — či jak se jim prostonárodně říkalo, »šandáři« — obdaření mocí neobyčejnou, hlídali každé hnutí obecenstva. Jejich třpytné přílbice zablýskaly se každou chvíli v dědině a šířily postrach na všechny strany. Jako za časů pobělohorských byla tehdáž skoro v každém českém domě pečlivě tajená skrýš, kde chránily se před slídivým okem pochopů knihy, časopisy a obrazy zapovězené. I my jsme měli takový úkryt, kde odpočívaly zejména publikace Havlíčkovy, pak vedle jiných obrazy Žižky a Husa. S těmito měl otec na svém dřívějším stanovišti v Benešovsku opletání: udalť ho nějaký zelota, že má ve svém bytě bezbožné obrazy, načež vykonána u něho prohlídka a drahé obrazy jen stěží uchráněny.

Vzpomínám, jak živě se tehdáž otec s Villanim zabrali do svých reminiscencí z roku osmačtyřicátého a z doby předcházející. Můj otec záhy přilnul k ruchu vlasteneckému a projevoval své smýšlení bez ostychu i jako patrimoniální úřadník v době předbřeznové. Uvedu nepatrnou, ale pro tehdejší dobu charakteristickou drobnůstku z tehdejšího jeho úřadování. Byl správcem v Ostředku, kterýž v úřadní státní němčině psal se Wostrschedek V první své zprávě k císařskému úřadu napsal otec jméno svého bydliště nejen s »ř«, nýbrž i bez začátečního »W«. Když potom na úřad přišel, měl o to »W« tuhou kontroversi; pan krajský či jak se jinak zval představený úřadu, stál na tom, že musí se psáti »Vostředek«, jako se psávalo prý odjakživa, a že »Ostředek« je nepřípustný novotářský nešvar. Když potom otec z úřadu odcházel, dobíral si ho jeden z úřadníků, mumlaje posměšně »Ostředek — Vostředek, Ostředek — Vostředek«. Otec obrátil se ve dveřích kanceláře s hlasitým: »Osel — Vosel!«

V roce osmačtyřicátém měl s úřady srážku méně rozmarnou. Ztrávilť tehdáž v Klatovech tři neděle ve vyšetřovací vazbě, byv obviněn, že podněcoval lid ku branné výpravě na pomoc Praze.

Loni zajel jsem si do Klatov a vydal se odtud pěšky k blízkému Bezděkovu, kde otec r. 1846—1848 správcoval. S pohnutým srdcem kráčel jsem tou přívětivou krajinou se šumavskými velikány v dalekém pozadí, kterou jsem částečně již znal z dopisů otcových, psaných mé matce v době, kdy tam prozatím samoten meškal, na příchod její toužebně čekaje

Zde je ta rozsáhlá zelená louka, po níž dle jednoho dopisu tak rád na procházku ke Klatovům chodíval a myšlenkami zalétal daleko pod Milešovku

k ženě a děcku. Tamo ze skupiny bujného stromoví kyne vížka toho dvorce, v němž pak moji rodiče šťastná dvě léta prožili, až bouře roku osmačtyřicátého zasáhla i v toto pošumavské zákoutí a rázem rozrušila klidnou rodinnou idyllu. Otec byl sice po třínedělním vyšetřování z vazby propuštěn, ale ztratil místo a nastala mu doba trpké zkoušky, nežli se znova uchytil.

V těchto vzpomínkách došel jsem nízkých domků vesnice. Přede mnou kráčel staroch, s nímž jsem se dal do řeči.

Ptám se, pamatuje-li se snad ještě na mého otce.

Pohledl na mne překvapen, chvíli jako by vzpomínal, a pak pravil živě: »Jakž bych se nepamatoval? Vždyť jsem ho sám vezl tehdáž do arestu do Klatov. Byl jsem mušketýrem . . .«

Tak náhodou první člověk, s nímž jsem se tu setkal, byl klassickým svědkem památné pro mne události . . .

Avšak vrátím se do Litně, kdež otec mohl v rozmluvě s bar. Villanim již klidně jako z bezpečného přístavu vzpomínati na klatovské ztroskotání. Villani pykal za své účastenství v bouřlivém hnutí pražském vazbou mnohem delší; ztrávilť ve vězení na Hradčanech sto dní.

Na osobnost Villaniho se z tehdejší doby nepamatuji. Za to trochu později, když za doby volnější náš tajný poklad směl opět na světlo boží, obdivoval jsem se častěji švarné postavě vlasteneckého barona v malebném kroji svornostském, vypodobněné mezi účastníky Slovanského sjezdu na velikém slavnostním obraze, který s Husem, Žižkou a jinými z tajné skrýše již bez ostychu přestěhoval se na stěnu. Záhy také

upoutala můj dětský zájem nádherně upravená, skvostně vázaná kniha básní Villaniho; mnohokrát prohlížel jsem s obdivem krásné desky a skvělou zlatou ořízku, ale z poesie Villaniho byly mi tehdáž známy pouze píseň: »Zasviť mi ty slunko zlaté . .«, kterou jsem slýchal zpívati v kroužku pěveckém, a báseň o smrti Napoleona I., již mi otec několikrát se zápalem předčítal.

IV.

Vyjel jsem tedy opravdu a skutečnými koňmi — ne jako doposud jen žertem a na koleně otcově — do Prahy, do té Prahy, která byla mým nejskvělejším dětským snem. Radost mou kalil trochu jediný stín: otec chtěl mne dáti do pražských škol a vezl mne tam vlastně již na dobro, ale aby mou bázeň před trvalým rozloučením s domovem uchlácholil, namlouval mi, že tam jedeme prozatím jen zajistit si přijetí do některé školy a že se pak s ním vrátím ještě na nějaký čas domů. Hrozivý mrak vznášel se tedy dle mého mínění dosud opodál a vrhal jen lehkou chmuru do radostného jasu v mé duši.

Tehdáž nebyla Západní dráha ještě vystavěna a musilo se jeti z Litně do Prahy povozem. Jeli jsme Mníšeckou silnicí a v jednom dvoře — nevím již kterém — zastavil se otec, aby si prohlédl tamější vzorné hospodářství; z ostatních podrobností cesty pamatuju si jen, že mi otec ukazoval vrch Felbabku a že mi vyprávěl, kterak dávní pohanští Čechové na vrších obětovali bohům.

Nepamatuji se také již na podrobnosti našeho příjezdu do Prahy; vím jen, že jsem byl jako v Jiříkově vidění, když jsme se octli uprostřed toho netu-

šeného hemžení, shonu a hlomozu mezi řadami obrovských domů, jakých jsem dosud nikdy nevídal a v jichž nesčíslných krámech pestřilo se a zářilo na tisíce věcí pro mne nových, dětskému pomyslu báječně krásných a nádherných. V Litni bývalo mi již předmětem obdivu fantastické věncoví imitovaných obrovských citronů (či jaké ovoce ten obvyklý emblem představuje) nade dveřmi kupeckého krámu — co to bylo však proti těm přerozmanitým divům, které jsem spatřil nyní v Praze!

Z pozdější doby mohu si jakž takž představiti obraz bývalé Prahy, objaté ještě neporušeným pasem hradeb, za nimiž místo nynějších Vinohradů a Žižkova rozkládaly se jen zahrady a role; Prahy bez nového Musea, bez Národního divadla, s nějakou vápenicí místo nynější České spořitelny; Prahy bez mostu Palackého, bez Podskalského nábřeží, bez řetězové lávky, bez Rudolfina a nábřeží při něm, bez mostu Františka Josefa a s pustou kamenitou strání místo nynějších Letenských sadů; Prahy bez celé řady později vystavěných rozsáhlých budov a za to s množstvím od té doby pobořených starých, zčernalých, rázovitých domů, kteréž musily ustoupiti moderním činžákům — obraz ten prokmitá ještě polojasně v mé mysli, ale vzezření živé stafáže ulic nedovedu si již naprosto připamatovati.

Kdybych zabloudil nazpět do staré Prahy z let padesátých, jak podivné a cizí by mi asi připadaly všecky ty postavy, hemžící se po ulicích, v tehdejším kroji! Mám před sebou starý modní žurnál z těchto let a pohlížeje na jeho kolorované obrázky, stěží jen dovedu si představiti, že takto oblékaly se dámy za mé paměti, že jako hoch vídal jsem stále svou matku

a mnohé jiné paničky v těchto širokých, k budoucí monstrosní krinolině již pomalu se rozbíhajících šatech s našitými kolkolem na sukni třemi, čtyřmi i více řadami všelijak prohýbaných nebo vroubkovaných »falblů«, tak širokých, že to vypadalo, jako by tyto šaty se skládaly z několika na sebe položených sukní různé délky, čím doleji širších, a že celek bez mála připomínal několikrát nastavenou sedlovou střechu — že jsem vídal dámy v takovýchto divných mantilách a v těchto zavřených, boudovitě do předu vystupujících kloboucích, z nichž jako z kukaně vyhlédaly obličeje pod hladce přičesaným, pěšinkou uprostřed rozděleným vlasem . . .

A také tehdejší mužský šat by nás asi zarážel svým střihem. —

Ubytovali jsme se v hostinci »u zlaté husy« na Václavském náměstí. Již v hlavních ulicích slyšel jsem většinou hovor německý a zde v hotelu přestávala čeština nadobro. Sklepník uvítal nás německy a můj otec, ač horlivý vlastenec, mluvil s ním touž řečí. I hosté hovořili jen německy. Myslím, že by si byl tehdáž málokdo troufal osloviti česky sklepníka v elegantnější místnosti a že hlasitý český hovor byl by se pokládal za zneuctění hotelu. Kdož by uvěřil, sedě nyní mezi bodrými venkovskými hosty »u zlaté husy«, že se tam před čtyřiceti lety česky smělo jen šeptat!

Samovládná němčina nekalila mi ovšem tehdáž božský požitek vídeňských řízků, které otec z jídelního lístku — rozumí se jen německého — vyvolil a které jsem tu jedl poprvé. Zůstaly pak na dlouho ideálem a vrcholem mých gastronomických snů. Litoval jsem jen velice, že mi otec přikázal, abych nechal

něco na talíři, a s bolestí jsem pohlížel, jak sklepník odnášel dosti slušný cíp zlatohnědého řízku, který uznán otcem za minimum povinného zbytku. Nevím, žádal-li toho skutečně tehdejší bon ton, ale vím, že otec ještě několik let potom k mé upřímné lítosti ono pravidlo v hostincích svědomitě zachovával.

V.

Jest pochopitelno, že vzpomínky z osmého nebo devátého roku života, i ty nejživější, nejsou dosti určité a zřetelné Tak i tehdejší první pobyt v Praze, jakkoli hlubokým dojmem na mne působil, zanechal mi v paměti po většině přece jen beztvárnou mlhu, z níž vystupuje více nebo méně určitě a jasně jen několik výjevů, jichž časový pořad nemohu však již stanoviti. Ostatně na něm pramálo záleží.

Jeden z těch výjevů: Vcházíme do pokoje, jaké jsem vídal venku jen při vzácných příležitostech v zámku naší vrchnosti nebo ve Vleneckém sídle pana rytíře Brechlera z Troskovic. Vstupuji za otcem s malou dušičkou přes práh té prostranné místnosti s podlahou hladce leštěnou, místy pokrytou pyšnými koberci místnosti se skvostným nábytkem a četnou společností elegantně oděných dam. Myslím, že to bylo obydlí jedné bohaté matčiny přítelkyně z mládí, kam šel otec vykonat povinnou návštěvu. Cestou poručil mi důtklivě, abych neopominul políbit ruku staré paní a slečně. Ale která je zde ta stará paní a slečna? Byl tu dam starých i mladých plný pokoj. Chvilku stál jsem v rozpacích, jak dostáti příkazu otcovskému, ale pak rychle odhodlán políbil jsem první damskou

ruku, která se mi namanula, za ní druhou, třetí — a tak dále po celém pokoji. Nemohu tím pochybiti, myslil jsem si: ruka staré paní a slečny bude někde mezi ostatními. Líbal jsem tedy kde kterou ruku — dost možná, že se mi připletla i ruka některé přisluhující kuchařky; pamatuji, že bylo ruk těch bez konce a že jsem si od srdce oddechl, když byla ceremonie šťastně odbyta. Možná, že jsem svým konáním vzbudil veselost poctěných dam; avšak ve své horlivosti nevšímal jsem si ničeho, ohlížeje se pouze, není li někde ještě nějaká ruka...

Po skončeném líbání nastala jiná útrapa. Otec představil damám svého nadějného synáčka a ty mne učinily středem přívětivé pozornosti, která mne však uváděla jen do rozpaků, tím větších, poněvadž jsem jejich německým řečem nerozuměl. Jen tu a tam oslovila mne některá drobtem češtiny, ale někdy češtiny dosti podivné. Avšak jedna mne přece zaujala, ba téměř okouzlila. Nespatřil jsem ji už po druhé v životě (nevím ani, kdo byla), ale dotud vidím bez mála zřetelně před sebou tu bujně ztepilou postavu v plném rozkvětu ženské krásy, ten královský obličej spanilých rysů, s velikým černým okem, plným ohně a života, s kyprými, pěkně utvořenými a krásně červenými rty, mezi nimiž se leskly zuby tak bílé a krásné, jakých jsem dosud neviděl. Byla to bujará, sebevědomá krasavice s lehkým přídechem pohrdavé ironie v pohledu a na rtech; ale na mne usmívala se laskavě a když její hebká, jako z alabastru vykroužená ruka pozvedla lichotně mou bradu, prochvěl mým nitrem slastný pocit... Bylo to snad poprvé, kdy napadlo mi při dospělé ženě, jak je krásná.

Ale navzdor tomu byl jsem rád, když se otec

poroučel A zase ty nešťastné ruce — otec byl již dávno za dveřmi, než jsem je všechny odbyl způsobným políbením na rozloučenou. —

Prožluklá způsobnost! Ani na ulici neměl jsem od ní pokoje. Hlava mi šla kolem z toho nezvyklého hemžení, shonu a hluku, ze zmateného hlaholu tolika hlasů a stálého drnčení povozů, a k tomu mne otec ještě bez přestání napomínal, nejen, abych do nikoho nevrážel a měl se na pozoru před kočáry, nýbrž také, abych nenechával ústa otevřena, abych se pěkně zrovna držel a zvláště abych neklátil rukama jako větrný mlýn, že je to nezpůsobné a že by se mi Pražáci smáli. Poprvé jsem si tu povšiml bedlivěji okolnosti, že se moje ruka při chůzi kolébá do předu a do zadu; kdež bych byl dříve věnoval zvláštní pozornost takové bezvýznamné a samozřejmé věci! Vždyť pohybují tak všichni lidé při chůzi rukama a zdali méně či více, což na tom! Nevrle přitiskl jsem obě ruce pevně k tělu, ale kdež pak! Již po několika krocích zapomněl jsem na svůj úmysl a obě ruce rozkolísaly se opět vesele do taktu jako kyvadla hodin, až je na chvíli zastavila nová otcova důtka. Praha začala se mi nelíbit. Zlatý venkov! — pomyslil jsem si — tam klátí každý rukama jak mu libo a nikdo si toho ani nevšimne!

Vešli jsme opět návštěvou do jednoho pokoje v jiném domě. Ale tentokrát byl to pokoj neokázalý, s knihovnou a psacím stolkem, pokrytým papíry kdež přátelsky uvítal otce pán v prostém černém oděvu. Na jeho podobu a tvář již se nepamatuji; vím jen, že nečinil žádných okolků a že gestikuloval živě za rozmluvy s otcem, jemuž si trpce stěžoval na nějaké lidi

a poměry, hovoře s rozčilením o věcech, jimž jsem hrubě nerozuměl. Otec mu přisvědčoval.

Než jsme se rozloučili, zašel pán tento ke knihovně a vyňav z jedné příhrádky knihu, odevzdal ji mému otci darem.

Ale pak pohlédl na mne a vzav knihu z rukou otcových, podal mi ji se slovy: »Ukaž, jak umíš číst, Svatopluku!«

Přečetl jsem nahlas dlouhý titul knihy, na který mi ukazoval a který začínal slovy: »Staročeské pověsti, zpěvy . . .« atd.

»Dobře; ale teď přečti, kdo tu knihu sepsal,« pobízel mě dále.

Přečetl jsem na obálce jméno spisovatele: »W. S. Sumlork«.

Sumlork — divné jméno! pomyslil jsem si a pohlédl na pána.

Ale ten tázal se s úsměvem: »Což neznáš Sumlorka?«

Zavrtěl jsem hlavou.

»Ale, ale — vždyť stojí před tebou,« smál se pán.

Hleděl jsem na něho s udivením; vždyť ho otec jmenoval zcela jinak.

Pán bavil se chvíli mými rozpaky a pak mne vyzval, abych přečetl jmeno Sumlork nazpátek. Když jsem tak učinil, vyklubal se z podivného Sumlorka — Krolmus, jak můj otec skutečně toho pána nazýval.

Krolmus smál se mému překvapení, ale pak podotkl s vážnou příchutí: »Nu, vidíš, člověk si ani netroufá podepsat se svým pravým jménem.«

Tento byl můj první a poslední styk se starým vlastencem a starožitníkem P. Krolmusem.

VI.

Zajisté navštívil otec ještě jiné své pražské známé, ale v paměti mé utkvěla již jen večerní návštěva divadla.

Poněvadž se tehdáž česky hrávalo jen v neděli odpoledne, nezbývalo tomu, kdo ve všední den do Prahy přijel a divadlo navštíviti chtěl, než vzíti za vděk představením německým. Ač jsem nechápal ani slova z toho, co na scéně se mluvilo nebo zpívalo — nevím již, dávala-li se opera či tragedie — byl jsem přece všecek u vytržení nad skvostností hlediště a báječným světem jeviště. Viděliť jsem před tím jen několikrát loutkové divadlo a již to činívalo na mne mocný dojem svými strakatými kulisami a pozlátkovým třpytem svých dřevěných hrdinů. Bylo to tedy pro mne jako zjevení z říše divů, když po vyhrnutí opony objevila se v magickém divadelním osvětlení velkolepá krajina s fantastickými věžemi a cimbuřími jakéhos hradu, na jehož nádvoří dva živí skuteční rytíři, konajíce patrně stráž, odměřeně přecházeli sem tam po jevišti, každý s opačné strany.

V duchu zdomácněl jsem sice již dříve mezi rytířstvem, díky románům Jana z Hvězdy a jiným podobným v bibliotéce otcově, které jsem hltával se

zvláštní zálibou; přilba a krunýř byly mi snad běžnějšími pojmy nežli čepice a kabát, znal jsem se důkladně v rytířském mravu a navzdor hrůzám lidomoren lnul jsem k té obrněné romantice celou duší. Nedostatek rytířů ve skutečnosti mne obklopující byl pro mne bolestnou mezerou.

A hle! nyní viděl jsem dvě živé, skutečné postavy bohatýrské, obrněné od hlavy k patě, v plné zbroji rytířské! Mohl jsem na nich oči nechat, jak zamračeni, z oněch románů dobře mi známým pádným krokem přecházeli před brankou hradní, řinčíce dlouhými ostruhami a — což vzbudilo zvláště mou pozornost — vybuřujíce i obláčky prachu s prken jeviště. Tito dva rytíři vévodili dlouho, dlouho v roji dojmů, které jsem si odnesl ze své první návštěvy Prahy.

Když jsme po divadle a večeři v hostinském pokoji »u zlaté husy« ke spánku ulehli, bděl jsem ještě hodnou dobu. V hlavě mi vířil a šuměl chaotický ten rej tisícerých nových obrazů a zvuků, který mne po celý den omamoval a ohlušoval. Ještě teď doléhal sem z venčí neurčitý, zmatený hluk jako šumění moře, každou chvíli zarachotil po ulici mimojedoucí povoz, reflexy pouličních světel míhaly se po stěnách ložnice. Jak jinak bylo tu, zcela jinak než tam v naší klidné Litni, kde hlubokým tichem nočním ozvalo se leda občas vzdálené zaštěkání psa nebo zatroubení ponocného! Chlapecké srdce sevřelo se mi divným, dosud nepoznaným tísnivým pocitem. Uvědomil jsem si, že mne obklopuje pojednou život zcela jiný, neznámý, plný horečného, zimničného ruchu, život cizího mně rázu a zvláštního myšlénkového ovzduší, před nímž jsem pociťoval tesknou bázeň. Bylo mi v tu chvíli jako plavci vyvrženému bouří na cizí břeh, jenž poprvé

usíná uprostřed neznámé země, kde všechno je mu nepovědomé, nezvyklé, omamující a hrozivé . . .

Z rána očekávalo mne při snídaní v »kafírně« (jak otec říkával a jak tehdáž říkalo se snad vůbec) bolestné překvapení. Otec mi teprve nyní sdělil, budu-li přijat na školu, kterou pro mne vyhlídl, že zůstanu hned v Praze. Dal jsem se do hořkého pláče. Pomyšlení, že bych měl zůstati sám uprostřed toho závratného hemžení a hluku, mezi těmi cizími, divnými lidmi, dalek útulného domova a svých drahých, bylo mi hrozné. Bylo potřebí dlouhého domlouvání a těšení, nežli jsem se poněkud upokojil.

Sklíčen a s malou dušičkou ubíral jsem se s otcem k tehdejší novoměstské škole, kdež jsme zašli do ředitelny.

Stáli jsme před pánem, jehož podobu si připomínám tak nejasně, že se neosměluji použiti ani jediné matné črty toho mlhavého obrysu, který se míhá v mé paměti. Viděl jsem ho tenkrát jako chlapec poprvé a naposled ve skutečnosti. Na obraze vídal jsem ho později častokrát; vždyť víte, jaké oblibě se těšívaly svého času podobizny českých výtečníků, jichž hustými řadami bývaly nezřídka téměř vyčalouněny hostinské místnosti, kde nyní kromě obrazů panovnických spatříte obyčejně jen nějakou chatrnou kopii dle Defreggera nebo fantastickou krajinu — v hojnějších sbírkách oněch podobizen bývala i jedna s podpisem: Karel Amerling.

VII.

Nepamatuji se již, do jaké třídy mě otec chtěl dostati. Z oko nosti, že mne dovedl k Amerlingovi, poznávám jen, že vyhlédl pro mne českou hlavní školu novoměstskou, jejímž ředitelem byl tehdáž jmenovaný český učenec a vlastenec. Byla to první r. 1848 zřízená státní škola s českým jazykem vyučovacím a nazývala se z počátku Budčí jako velkolepý ústav vyučovací, jejž Amerling před tím roku 1840 založiti usiloval, ale jehož uskutečnění se mu nezdařilo.

Nevím, zdaž Amerling otce již znal či zda se mu tento teprve představil; pamatuji toliko, že nás pan ředitel přijal velmi vlídně a že se rozhovořil s otcem přátelsky o rozličných záležitostech národních.

Pak podrobil mne malé zkoušce, které dal spíše ráz volného, přívětivého hovoru. Nevím již zevrubně, kolika a jakými dotazy zaťukal na skrovnou schránku mých vědomostí; v paměti uvízly mi pouze dva.

Ptal se mne po jednotlivých částech obilní lodyhy a dotazoval se mimo jiné, čeho jsem si povšiml na stéble. Nemohl ze mne dostati uspokojivou odpověď. Nepozoroval jsem na stéble nic zvláštního. Zkrátka stéblo. Stéblo, jakých jsem vídal doma ustavičně tisíce v polích nebo v stodole.

Konečně mi napověděl, učiniv posuněk, jakoby něco dlouhého přeštipoval v několik oddílů: »No — nevíš — —?«

Pochopil jsem. »Už vím. Na stéble jsou takové —« A mimicky vyznačil jsem určitěji to, co měl zkoušející na mysli.

»No, a jak tomu říkáme?«

Neříkal jsem tomu nikdy nijak.

»Jen si vzpomeň, jak to vypadá. No?«

Věděl jsem zcela dobře, jak to vypadá, ale název hledal jsem nadarmo.

Posléze poučil mě Amerling s patrnou výčitkou: »Ale — ale — kolínka tomu říkáme, kolínka —« a přešel na jiné thema.

Ta nepatrná kolínka utkvěla mi v paměti do dnes a živě si připomínám, jak jsem byl nespokojen s touto částí zkoušky. Rozumoval jsem v duchu: Jsi synem hospodářského správce, touláš se ustavičně po polích — a tu ten pražský pán myslí, že neznáš ani stéblo, protože jsi neuhodl ta nešťastná kolínka. Připadalo mi to až směšné. Kolínka, proč zrovna kolínka? Proč ne kotníky, uzlíky nebo něco jiného? A co vůbec na tom, jak to kdo jmenuje? —

Ale o mém tehdejším osudu rozhodla jiná otázka Amerlingova. Byla německá a vyrozuměl či spíše uhodl jsem, že se ptá: »Kolik«? — Ostatek jsem nepochopil prostě z té příčiny, poněvadž má znalost němčiny rovnala se téměř nule.

Amerling opakoval svou otázku zdlouhavěji, pronášeje co nejzřetelněji každé slovo.

Na zdařbůh podíval jsem se na nástěnné hodiny a odpověděl: »Tři.«

Snad to nebylo právě tři, ale jistě nějaké číslo,

které se nejméně hodilo na otázku zkoušejícího po mém stáří.

Další otázky zjistily ještě určitěji, že je moje příprava z němčiny pranedostatečná a můj otec přiznal, že na němčinu ani nepomyslil: právě proto že mne přivádí do české hlavní školy. Amerling pokrčil ramenem a vysvětlil bezpochyby otci, že ani tato škola není úplně českou a že bohužel nemůže měniti, co poroučí germanisující vláda vídeňská. Váll tehdáž s hůry opět vítr jedva se křísícímu českému školství rozhodně nepřátelský.

Tuším, že Amerling navrhl otci, aby mne dal do nižší třídy; ale o tom nechtěl otec slyšeti. Rozčilil se nemálo nad požadavkem němčiny, kde ho neočekával, a ve hněvu opouštěl ústav.

Já však plesal v nitru nad nezdarem zkoušky. Nezůstanu tedy v Praze, mezi těmi divnými cizími lidmi, v tom omamujícím hemžení a hluku; vrátím se opět domů, do milé Litně, kde budu zase volně dýchat, kde nemusím dávat pozor na každý krok a mohu nejen klátit bezstarostně rukou, ale i skákat, jak mi libo.

VIII.

Možná, že kromě Amerlinga a Krolmusa spatřil jsem tehdáž i jiné české vlastence, kteří mi však v paměti neutkvěli. Otec za svého pobytu v Praze obyčejně navštěvoval též Měšťanskou besedu, kdež vyhledával některé své známé z kruhu českých politiků a spisovatelů.

Mnohá jména, jejichž význam jsem teprve později náležitě poznal, měla pro mne již v dětství povědomý zvuk. Otec rád vypravoval o vynikajících sněmovnících z Kroměříže, kdež byl zastával nějaké místo ve sněmovní kanceláři. Jména: Palacký, Rieger, Brauner, Havlíček, Trojan, Klaudy a jiná byla mi z těchto hovorů již jako hochu dobře známa Z jiných národovců, které znal z osobního styku, rád ve svých hovorech vzpomínal zejména Franty Šumavského, Zapa, Tomka, Vrťátka, Fialky a jiných, na něž se již nepamatuji.

Ze spisovatelek dvě poznal osobně a vzpomínal na ně vždy s velikou úctou: Boženu Němcovou a Honoratu z Wiśniowskich-Zapovou.

O Boženě Němcové moje matka leckdy vypravovala, jak byla krásná a jak hluboký na ni učinila dojem.

Od Zapové nalézám mezi starými dopisy dva lístky, z nichž jeden datován je v srpnu 1846. Lituje v něm, že nemůže pozvání otcova použiti a naši rodinu v Bezděkově navštíviti, poněvadž se neodvažuje vydati se s malým děckem na cestu tak dalekou. »Neračtež, vážený pane, míti za zlé nešťastné matce, že to čtvrté dítě ráda bych ušetřila, co jen v možnosti mé, abych ji tak bolestně neoplakávala, jako předešlé tři její sestřičky. — Zajisté i Vy, vážený pane, se svou milovanou chotí všecku lásku a péči obětujete malému Svatoplukovi, jako já mé Zdislavce, prozatím ať se chovají ve vzdálenosti, kdož ví, jestli budoucnost dohromady jich nesvede? —« Žertovný ten poukaz na budoucnost tak málo se uskutečnil, že jsem se o její Zdislavce dověděl teprve tyto dni, kdy jsem ono psaníčko mezi starými papíry otcovými našel.

Na konci se omlouvá: »Pravopis je ještě tuze špatný;« ale v pravdě píše již dobře česky, bez polonismů, a jest viděti, že se již z bývalé šlechtičky polské přerodila v dokonalou Češku.

Vyjímám jiný sežloutlý list z hrstky těch starých papírů Německá adressa svědčí mému otci do Ostředka a uvnitř pod rázovitým, pevným rukopisem čtu podpis: Jan Kollár.

Dopis ten pochází z konce r. 1849. V té době, po udusení revoluce maďarské, zřizovalo ministerstvo Bachovo nové úřady v Uhrách. A tu mohlo se právem očekávati, že zejména na Slovensku budou v úřady dosazeni mužové, kteří by se chovali spravedlivě k Slovákům, zůstavším věrnými Rakousku a odčiňovali křivdy na nich dotud od zpupného Maďarstva páchané. Byla to zároveň doba, kdy Bach tvářil se jako přítel národní rovnoprávnosti, kterou v cirkuláři všem země-

správcům důrazně doporučoval, kdy v českém dopise k slovenskému spisovateli Radlinskému prohlašoval za povinnost svého úřadu, pomáhati k rozkvětu jazyka slovanského a kdy povolal do Vídně komisi pro stanovení slovanské právnické terminologie, v kteréžto komisi zasedali vedle Šafaříka Erben, Kollár a jiní vlastenci čeští — zkrátka, kdy zdálo se, že ministerstvo hodlá činiti ústupky ne-li politickým, aiespoň národním tužbám českým a slovanským.

Otec byl tehdy po rozpuštění kroměřížského sněmu dlouho bez místa a našel jen prozatímný útulek u dra Červinky v Ostředku, kde již dříve jednou správcoval. Dle jednoho dopisu, zaslaného ještě z Kroměříže mé matce, doporučili ho již tam Brauner a Štrobach ministrům Stadionovi a Bachovi pro některý z nových úřadů, které se měly v Čechách zřizovati; tehdáž psal, že »Čechy budou míti svou zvláštní centrální vládu«, a členy jejími že stanou se vynikající politikové čeští, kteří zajisté při obsazování úřadů budou pamatovati na muže smýšlení národního. Sen o »české centrální vládě« se ovšem brzy rozplynul. Ale nyní vzpomněl si snad dr. Brauner, který se účastnil ve Vídni porad o nové organisaci říše, nebo jiný známý na mého otce a snad mu poradil, aby se ucházel o úřadnické místo na Slovensku.

Otec obrátil se o přímluvu ke Kollárovi a tento napsal mu v odpověď onen list.

Zní takto:

Blahorodý pane!

Ačkoli přemnohými, dvojího ouřadu pracemi zavalen jsem: přece Vaší mně zaslané žádosti tím vyhověl jsem, že jsem písemné Vaše o ouřad ve Slovensku

se ucházení včera sám osobně ministrovi Bachovi s poroučením Vás odevzdal. Slíbil on Vaši prosbu bez odkladu svobodnému p. Geringerovi do Pešti zaslati, jenž nyní civilním správcem v Uhřích jest a osoby do ouřadu volí.

Těšil bych se sám upřímně z toho, kdyby se do našeho Slovenska hodně mnoho výborných vlastenců českých k ouřadování dostalo, dílem k upevnění národní vzájemnosti a jednoty, dílem že tam skutečně ještě nedostatek jest na praktických, politickou vzdělanost a ouřední zběhlost majících mužích.

Mějtež se blaze.

Ve Vídni, 8. listopadu 1849.

Vašnosti oddaný ctitel

Jan Kollár.

Tento krok otcův zůstal bez výsledku. Na štěstí — neboť za »bachovského husara« se můj otec dle celého rázu a smýšlení nehodil. Nic nebylo vzdálenější pravých úmyslů vlády, než dosazovati v úřady uvědomělé Slovany, doporučené Kollárem, hlasatelem vzájemnosti slovanské. Věci vyvinuly se naprosto jinak, než si otec a jiní ještě důvěřující Slované rakouští představovali. Brzo zmizelo slabé ličidlo »spravedlivosti ke všem národnostem« s rysů Bachových a zarytý centralista germanisator zjevil se v celé nahotě.

Slováci za svou věrnost k Rakousku odměněni jsou tím, že v úřady dosazeni jsou dřívější potlačovatelé lidu slovenského. »Staré Uhersko se svou samospasitelnou maďarštinou, se svým maďarským, jinými národy opovrhujícím panstvím na Slovensku úplně vy-

stupuje ve své předešlé slávě a nadutosti,« žaluje na toto jmenování úřadníků pamětný spis Hurbana, Štúra a jiných vlastenců slovenských, podaný tehdáž marně ministerstvu vnitra.

Člověk neznalý poměrů rakouských musil by trnouti nad politikou vládní, která jedva že revoluce maďarská byla povalena, týmž revolucionářům vydává na pospas loyalní lid slovenský. Ale kdo zná tradicionalní směr vlády vídeňské, pochopuje všecko. Germanisace — a kde není možna, raději prozatím maďarisace, povlašťování — jen žádného vzniku Slovanům! Zrovna jakoby Rakousko jen proto bylo na světě, aby v zájmu Německa bojovalo proti Slovanům ve spolku s kde jakým jejich nepřítelem.

IX.

S nepořízenou vrátili jsme se tedy z Prahy. Zůstal jsem ještě na venkovské obecné škole. Mé vzpomínky na tuto jsou velmi mlhavé. Připadají mi jako zvetšelá kniha, v níž vlastní text je už téměř nadobro nečitelný, a zřetelny zachovaly se kromě některých pestrých iniciál nebo miniatur jen ledabylé a malicherné poznámky a glossy na okraji listů.

Pouze jako ve snu zdá se mi o pravopisu s dvojitým **w**, s kličkovaným g̃ a jinými zastaralými formami (ač možno, že vzpomínka tato vztahuje se toliko k době nejstarší, k mým prvním školským začátkům v Postupicích nebo jinde), na krasopis tvarů a přízdob od té doby vymizelých, na počítání z hlavy (kteréž mi bývalo vždy tvrdým oříškem, jakož vůbec mathematika vědou nejméně sympatickou), na ten onen článek z čítanky a jinou učebnou látku. Za to živě si dosud představuji, jak nám pan učitel přiřezával péra, jak bral brk mezi prsty, kterak jej zručnými řezy přikrajoval a dělal nožičky; jasně si připomínám, jak vyplácel rákoskou na ruce, jak posílal nezdary na »místo hanby« a jak některému z nás hrozil trestem nejtěžším, na jehož vlastní význam se však už nepamatuji, že ho strčí »pod komínek« — ostatně myslím, že nebyl náš

pan učitel příliš zlý, přestávaje často na pouhých hrozbách a já sám okusil jsem jeho rákosky tuším jen dvakráte, a to spíše jako žertem. Vedle jiných podobných malicherností utkvěly mi v paměti hlavně přípravy ke zkoušce, kdy jsem, podporován panem učitelem, vedoucím zhusta mou ruku, znova a znova opisoval kalligrafický »předpis«, až konečně se vydařil podle přání, pak strašný i slavný den zkoušky samé před panem vikářem a četnými hosty, konečně radost, s jakou jsem si odnášel třpytnými barvami provedenou »Odměnu pilnosti a dobrých mravů«.

Pan učitel P. byl mi sympatický. Nevím, je-li obraz jeho zevnějšku v mých vzpomínkách zcela správný, ale představuju si ho jako statného, pěkně rostlého muže, podle tehdejšího zvyku hladce oholeného, s rozšafnou, bodrou tváří. Učil jsem se u něho také hře na housle, ale zcela bez úspěchu. Hmoždil se sice dosti se mnou a tuším, že nejednou jeho smyčec zabloudil na mé nemotorné prsty, ale všechno úsilí bylo marno; útrapy jeho i moje skončily naprostým zjištěním, že ve mně netoliko nevězí druhý Paganini, ale že by škoda bylo na další mé učení strun a času. Pořekadlo: »co Čech, to muzikant!« se u mne naprosto neosvědčilo. Později učil jsem se ještě dosti dlouho pianu — s výsledkem o nic lepším.

Ale ze všech styků s tímto paedagogem zachoval se mi nejživěji v paměti jeden úplně nepaedagogický. Jednou vyšel si na chytání raků a vyzval mne, abych mu nesl některé k tomu potřebné věci. S radostí a hrdostí, že mi svěřil tento důvěrný úkol, putoval jsem s ním k potoku Svinařskému, který míval pro mne vždy zvláštní kouzlo. Chladivá voda, v níž se kmitaly drobné třpytné rybky, široké listy blatouchů a zelené

vrboví kolem, tiché šplounání vlnek a zvláště modrolesklé »panenky« — jak jsme říkali vodním vážkám, — míhající se nad nimi, činívaly na mne hluboký, tajemně vábivý dojem. Teď k tomu ještě chytání raků — věc, o které jsem dosud jen slýchal — a to se samým panem učitelem! Tento svlékl kabát, zul si boty, vyhrnul si kalhoty až vysoko nad kolena a vstoupil do vody. Byla pro mne zvláštní podívaná, viděti v takové posici muže, kterého jsem spatřoval obyčejně jen seděti důstojně na katedře jako velemocného vládce nás maličkých. V županu prý se ztrácí každá velebnost — nu, možná; ale mně tehdáž pan učitel imponoval svým chytáním raků skorem více než psaním předpisů na školní tabuli. A byl vskutku dovedný rakař: vrátili jsme se obtěžkáni hojnou kořistí ... Jest významno pro povahu dětských dojmů, že z mých upomínek školských nejhlouběji zaryla se mi do mysli právě tato nepatrná račí episoda.

Od školy zalétají mé vzpomínky ku protější faře Byla to fara velmi skromná. Ještě před několika lety, když jsem Liteň navštívil, spatřil jsem tam totéž staré, nízké přízemní stavení s prostou šindelovou střechou. S ním spojena jsou dvě proslulá jména: Václava Beneše-Třebízského, který zde nějaký čas kaplanoval, a známého paedagoga Fr. Řezáče, který tu byl farářem od r. 1865.

Mé vzpomínky spojují však s touto farou postavu jinou. Vynořuje se přede mnou bělovlasá hlava s červeným, přívětivým, věčně se usmívajícím obličejem. Ba, byl přítelem žertů starý pan farář H.! Snad někdy i trochu stařecky dětinských. Vzpomínám si na jeden z takových šprýmů, které se mnou častokráte s velikou zálibou prováděl. »Jsi Slovan, hochu,« pravil mi na po-

hled vážně, »a musíš se naučit všem slovanským řečem. Začneme se spolu hned učit. ‚Vítr foukal, zima bylo, cikáně se narodilo . . .‘ to máš česky. A teď to opakuj po mně rusky: ‚Vatar fakal, zama bala . . .‘« Se samými **e** bylo to polsky, s **i** malorusky, s **u** srbsky atd. Když jsem se pak po této linguistické lekci, na jeho vyzvání, před otcem s onou cikánskou písní ve všech slovanských jazycích produkoval, smál se stařičký pan farář, až mu slzy tekly po tvářích.

Ještě než jsem opustil liteňskou školu, zemřel tento dobrý kmet. Pamatuji se na slavný jeho pohřeb a jak ho všichni litovali. Nešlo mi tehdáž ani do hlavy, že mohla chladná a ztuhlá ve smutné rakvi spočinouti ta věčně veselá tvář, která se na mne vždy jen smávala v rozmarných žertech.

X.

Nějaký čas docházel jsem také každý den na hodinu k mladému kaplanovi, který mne soukromě vyučoval. Na jeho jméno a vzezření se již nepamatuji. Vím jen, že se mi líbil svým zevnějškem i přívětivým chováním, a hlavně, že mi dával pokaždé jedno z krásných jablek, jichž dlouhá řada se usmívala na jeho šatníku.

Jest viděti, jak velký význam mají hmotné požitky pro dětský věk. Spřádají se nejtěsněji s našimi chlapeckými vzpomínkami a zachovávají si v nich neobyčejně svěží a rozkošný pel Zvláště ovoce. Huysum ani Ruyschová nemalovali ovoce tak delikátními a skvělými barvami, v jakých se naší obraznosti představují různé ty plody, trhané v kouzelném sadě dětství.

Kolik takových upomínek, věru živějších než památka leckteré důležité události, zachovalo se v mysli každého z nás!

Jest mi, jakobych cítil posud vůni krásných míšenských, darovaných mi nějakou mlynářkou v okolí Litně, kterou jsme jednou navštívili. Marně volám do paměti její podobu, příčinu a průběh návštěvy, vzezření mlýna i jeho okolí, jméno vesnice — jen ona jablková vůně zůstala mi z celé příhody.

Zřetelně vidím posud překrásné spářené dvě třešně, které o česání, zavěšeny srostlými stopkami na uchu mé malé sestry, jako dvé skvostných koralů houpaly se u její veselé tváře. A jak živě vzpomínám na plnou krabici tmavorudých višní, které nám dětem jednou teta z Prahy poslala — když jsem onehdy našel staré tetino psaní, zmiňující se o přiložené té »maličkosti« pro dítky, bylo mi to jako potvrzení závažného historického údaje a ty památné višně ožily v celé nově občerstvené kráse a libochuti.

V zahradě za naším obydlím stál statný hruškový strom, který býval záhy z léta obsypán medovkami. Tyto nezapomenutelné hrušky dělaly čest svému jménu. Bývaly tak lahodně sladké, že si tu božskou chuť nedovedu nyní už ani představiti. A větve štědrého stromu skláněly se málem až k zemi, jakoby nám malým své sladké plody přímo do ruky a k ústům podával. Používali jsme té nabídky ochotně a dolejší větve bývaly dávno před česáním prázdny. Zákazy rodičů nic nepomáhaly. Spíše krotily mou mlsnost včely, poletující ustavičně kolem toho stromu — zvláště když mne jedna píchla do rtu, který mi pak náramně opuchl, a když matka prohodila, že mne včely proto pronásledují, poněvadž mám ústa pořád sladká medovkami, které chroupám od rána až do noci.

A v zámeckém sadě zapsaly se mi nesmazatelným písmem do paměti hnědé mišpule, nádherné broskve, jejichž skvostně ruměná líčka prohlédala listím špalíru na zadní straně zámku, zejména však hrušky »pyksly«, jichž několik stromů stálo právě před naším oknem. Rohový náš pokoj sousedil totiž s panskou zahradou a byla z něho svůdná podívaná na ty veliké žlutočervené hrušky, když takhle po bouři skláceny

větrem a lesknoucí se dešťovou vláhou ležely v mokré, zelené trávě — tak svůdná, že jsem nejednou vlezl pro ně do sadu oknem pod záštitou houštiny, jíž částečně bylo zakryto Prováděl jsem arci svou krádež s úzkostlivou ostražitostí, aby mne nepřekvapil »pan inspektor«, jakž byl titulován — snad jen pro forma — jeden starý mládenec nebo bezdětný vdovec, trvám příbuzný naší vrchnosti, který bydlel vedle nás v jednom pokoji úřadnického domu. Měl-li skutečně nějakou inspekci na našem panství, vykonával ji asi nejpilněji v pivovaře. vydávalť o tom svědectví jeho neobyčejný, červenofialový, hojnými výrůstky ozdobený nos, o němž jsem se jinde už jednou rozepsal. Zde jen podotýkám, že jsme ho z té duše nenáviděli, poněvadž nám zřídka kdy ukazoval vlídnou tvář a poněvadž — není-li to přirovnání příliš smělé — čím býval prarodičům cherub s ohnivým mečem na bráně edenu, tím býval nám »pan inšpektor« se svým ohnivým nosem v zámecké zahradě, kde často konával strážné obchůzky, nejraději kolem těch krásných »pykslí« — —

Můj ty bože, pozoruji, že vyplnil jsem tuto kapitolu samými hruškami, jablky a třešněmi! Nu, je to obsah malicherný; ale pustíš-li se do dětských vzpomínek, těžko uchrániti se všeho dětinství. Chlapci je krásná broskev asi tím, čím jinochovi spanilá tvář dívčí. Myslím ostatně že i v dospělém věku jedlé věci hrají mnohem vážnější úkol, než se jim obyčejně přiznává. Kdyby bylo zvykem, sdělovati mluvou a pérem upřímně všechny své pocity, tuť by asi nejeden z těch, kdož horují nyní toliko pro krásu, dobro a vznešené ideály, zablouznil si někdy také o štýrských kapounech nebo smaženém jehněčím.

*

XI.

Rohový pokoj, z něhož jsem vykonával podloudné výpravy pro spadalé hrušky v zámecké zahradě, choval pro mne ostatně sám zapovězené ovoce jiného druhu. Stála tam knihovna otcova, vábící mne k sobě mocí neodolatelnou.

Otec nemíval arci rád, když jsme se my děti hrabávaly v nejvzácnějším jeho pokladu, bohaté a pečlivě opatrované zásobě knih zábavných i poučných, mezi nimiž zvláště všechny pozoruhodnější zjevy české literatury byly zastoupeny Často utržili jsme notnou důtku, když mu nelad v bibliotéce nebo pošpiněné či dokonce potrhané listy v některé knize prozradily, že tu byl někdo z nás malých návštěvou. Hlavním navštěvovatelem knihovny byl jsem já. Nadarmo zakazoval mi otec vstup do toho pokoje, kdykoli nehrozilo nebezpečí, že budu přistižen, neodolal jsem pokušení, vlouditi se tam s podobným asi pocitem, s jakým roztoužený milenec vkrádá se tajně v komůrku své zbožňované. Nic nepomáhalo ani, že otec pokoj dotčený zamykal a klíč dával v opatrování matce; nemoha dveřmi ke knihovně, vplížil jsem se do zámeckého sadu a jako jindy z onoho pokoje ven pro

panské hrušky, lezl jsem nyní oknem do vnitř pro zapovězená jablka se stromu poznání.

Otec dával mi sice ke čtení některé knihy, jež pokládal za přiměřené mému věku, a také na faře a ve škole vypůjčoval jsem si spisy pro útlou a odrostlejší mládež; ale čím byly ty drobty pro můj neukojitelný duševní hlad a jaké hranice respektovala má touha po nových objevech v říši skutečnosti a fantasie? Hltal jsem vše napořád, co nebylo suchou vědou: básně, povídky, romány, divadelní kusy, cestopisy atd Mnohdy rozuměl jsem jen zpola tomu, co jsem četl, ba leckdy zůstal mi úplně temným smysl celých stránek, listů, kapitol; ale chutě chvátal jsem dále tajemnými mlhami a přeskakoval zející mezery nebo je vyplňoval naivními výtvory své vlastní dětské obraznosti.

Myslím, že jsem pročetl takto celou českou zábavnou část naší knihovny. Pestrou směs představují některé ty literární plody, které mi z přečtené tehdáž spousty utkvěly v paměti a tedy na mne as učinily nejhlubší dojem: jmenuji pouze, jak mi právě napadají: »Jarohněva z Hrádku« od Jana z Hvězdy, Tylovu »Rozinu Ruthardovu«, český překlad Chateaubriandova »Posledního Abenceraga«, Grillparzerovy »Pramáti«, Warrenových povídek »Z denníku lékaře« a Gogolových satir »Nos« a »Plášť«, Zapovo »Zrcadlo života ve východní Evropě«, Malého »Prostonárodní dějepis české země«, Klicperovy divadelní kusy, z nichž se mi tehdáž nejvíce líbily »Uhlířka« a »Česká Melusina« atd. atd.

Jaké to byly přerozkošné chvíle, ztrávené potají v tom pokoji, s hlavou opřenou o dlaně, s okem letícím po řádcích knihy, zatím co duch toulal se po kouzelných nivách jiného, fantastického světa. Rozkoš tu nemůže si zralejší věk již ani z daleka představiti.

Vždyť tehdáž naivní duch, bez nejmenšího nádechu skepse přijímal jako čirou pravdu všechno, co četl; pro něho hrdinové povídky skutečně žili a líčené krajiny nebo předměty opravdu existovaly v celém tom lesku skvělých básnických barev, z nichž i nejotřelejší, dávno v bezvýznamnou šeď fráze vyšeptalé zářily ještě v plné svěžesti jako v té chvíli, kdy poprvé uvedla je do literatury něčí fantasie. Nic tehdáž nevadilo, abychom si nepředstavovali, že nejpodivnější výmysly románů jsou nejen možny, ale vskutku se dějí nebo existují tam někde ve světě, z něhož jsme znali jen tak nepatrný kousek. Zapomínali jsme i na propasti časové; zabrán v rytířské povídky, nepochyboval jsem, že takoví rytířové posud žijí, ovšem nikoli v nejbližším okolí našeho městyse — tam žil jen v blízkých Vlencích falešný pro mne rytíř Brechler z Troskovic, majitel toho panstvíčka, který nosil místo krunýře frak a místo přílby cylindr, tak že jsem nikdy nemohl pochopiti, proč jména rytířského zneužívá —, ale kdesi dále na těch starých českých hradech, které v povídkách byly vyjmenovány a zevrubně vylíčeny. Ani když mi otec řekl, že hrady ty jsou rozvalinami a čeští rytířové dávno odpočívají pod zvětralými náhrobními kameny, z nichž některé byly i v našem kostele, nemohl jsem se úplně rozloučiti s myšlenkou, že ta rytířská romantika dosud někde trvá. Kde? — tím jsem si hlavu nelámal.

Tehdáž dovedl jsem se vhroužiti celou duší v děj vypravovaný tak, že jsem se téměř stotožňoval s jeho hlavní osobou a živě s ní prociťoval všechny svízele a radosti, rozkoše a hrůzy. A putoval jsem s ní skutečně tu slunnou Granadou, tu po ukrajinské stepi, tu sněhem Sibiře, tu tropickým pralesem neb dokonce

mimozemskou říší vil nebo pohádkových králů, při čemž jsem obrazy líčených krajin leckdy as vídal v rozkošnějších ještě barvách, než se představovaly autorově fantasii. Takto jsem se za dnů, kdy nebyla škola, někdy kochával celé odpoledne a ještě v houstnoucím šeru kazil jsem si oči, které se od knihy odtrhly teprve, když postupující temnotou litery splynuly v jediný černý, nerozeznatelný mrak. Opouštěl jsem pak bibliotéku v pravém slova smyslu opojen tou směsicí výjevů a dějů, jichž jsem do sebe nahltal a které ještě drahnou chvíli mísily a pletly se s okolní skutečností, tak že jsem chodil jako ve snách nebo dlouho kamsi do prázdna za těmi přeludy nepohnuté zraky upíral.

XII.

Pro čtení zacházel jsem si také někdy k muži, který mi sice již tehdáž býval sympatickým, ale nyní po tolika letech, kdy snad již dávno v hrobě odpočívá, budí ve mně přímo úctu. Uvážím-li naše poměry vůbec a národní zvláště v letech padesátých, musím se obdivovati chuďasu a prostému muži z lidu, který své skrovné úspory obětoval na zakupování českých knih a to ne snad krvavých románů, nýbrž spisů obsahu cenného a ušlechtilého. Stačí, řeknu-li, že starý tento muž, svého povolání — ponocný, čítal i musejní časopis. Nevím, byl-li členem Matice, ale jisto jest, že jedna celá zásuvka starého prádelníku v jeho prosté světničce byla naplněna těmi sešity v zelené obálce, které mi byly tak dobře známy z knihovny otcovy. Stařec byl na tento svůj poklad velmi hrd a často, vytáhnuv některý musejník ze skříně, s nemotornými brejlemi na nose, s výrazem vážným a slavnostním ponořoval se v četbu, ač zajisté převážná většina článků tam obsažených svou látkou a formou byla mu nepřístupna.

Z ostatních knih jeho skrovné bibliotéky — umístěné hlavně v prostranném, prostou záclonou zavěše-

ném výklenku, u něhož v koutě stála jeho zrezavělá ponocenská píka — zajímal mě nejvíce »Pan Prášil«, jehož podivuhodných dobrodružství jsem se nemohl nikdy nasytiti, čítaje tu knížku vždy znova a znova s neochabujícím interesem. Zde jsem ovšem nemohl věřiti v pravdivost neb jen možnost líčených událostí, jako při jiných romantických výmyslech: i můj dětský duch musil tu ihned pochopiti vtipnou persifláži přepínající a přilhávající chvástavosti: ale více ještě než vtipný ten žert působil na mne fantasticky dobrodružný a groteskní ráz vypravovaných nemožností — jaké to bylo sousto pro mysl chápající se dychtivě všeho podivného, neobyčejného, vybočujícího z obvyklých kolejí skutečnosti! Tento rys vyniká nejsilněji v dětské povaze, ale neopouští ani vyspělého člověka nadobro a myslím, že dokud svět bude světem nikdy neumlknou docela báchorky pro malé i velké.

Leč nejhlouběji zasáhla v mého ducha kniha jiná. Snad uhodnete hned, která, vzpomínajíce na své vlastní dětství. Jako náhlé zjevení nejžádoucnějšího snu, který dávno neuvědoměle žil na dně dětské duše, působilo na mne první čtení Robinsona. Byl to dojem neobyčejný, všecku mysl zabavující a okouzlující. Nebylo pro mne dlouho po tom lákavější myšlenky, než abych sám se octnul na pustém ostrově a zařizoval si tam robinsonskou domácnost. Ještě v prvních letech studentských před usnutím nejraději kochával jsem se touto představou a s rozkoší maloval si podrobnosti takového života, tak že nesčíslněkrát ukolébalo mě ve spánek šumění vysněného moře kolem skaliny, na níž jsem v duchu seděl přioděn zvířecími kožemi, s kloboukem z palmových listů na hlavě, přítulnou lámu maje u nohou.

Neobyčejné kouzlo, kterým hrdina staré Defoeovy povídky stále působí na dětské duše, vysvětluje se zajisté tím, že lahodí jednomu z nejmocnějších pudů mladé bytosti: touze po samostatném tvoření. Dítě v civilisované zemi přichází, abych tak řekl, do hotového; jest obklopeno ustálenými již formami a způsoby vyspělé kultury. Židlice, na níž sedí, lžíce, která mu slouží při jídle, tužka, kterou čmárá na papír své první klikyháky, sirka, jíž matka rozžíhá světlo v jeho ložnici, postýlka, do níž ho ukládá — všechno jest tu hotovo ve formě, o jejímž zdokonalení pracovala tisíciletí, a tolikerým složitým postupem vzdáleno od původního základu, jejž lidské práci poskytla příroda, že již nikomu ani nenapadne pomýšleti, jakým způsobem tyto věci povstaly. I hračka podává se dítěti již hotova v typické, postupem dlouhých časů upravené formě. Ale v mladičké bytosti hlásí se mocná touha, aby sama po svém zkoušela svou tvůrčí sílu. Možno říci, že našinec v dětském věku prodělává jaksi za několik let celý proces, jímž lidstvo za tisíciletí dospělo k nynější civilisaci. Malému takovému divochovi jsou cizími okolní plody vzdělanosti; přijímá je sice kus po kuse, ale v duši chová jaksi odlesk pradávné doby člověčenstva, kdy jednotlivec stál bezprostředně tváří v tvář přírodě a svým úsilím i důvtipem dobýval si na ní primitivních potřeb a příkras života. Kupte hochovi u hračkáře pěknou píšťalu, den dva dni bude se z ní radovati a jí se chlubiti, ale pak zajde si s ostatními k potoku a pocítí mnohem větší radost z píšťalky, kterou si tam sám kudlou uřízl, za obvyklého říkání otloukl a nemotorně upravil, ať vydává tóny sebe chatrnější. Nebo přistihnuvše ho čmárajícího po papíře začněte mu ukazovati, jak má tu neb

onu věc načrtnouti, aby se kresba alespoň zdaleka skutečnosti podobala — nevrle a netrpělivě vymkne vám tužku z ruky a bude dále čmárati své podivné čiryčáry, v nichž právě jen dětská jeho fantasie může spatřovati lidi a stromy. Pamatuji se, že vždy mnohem více těšívala mne hra třeba nejpošetilejší, kterou jsem si sám vymyslil, nežli taková, ku které mne dospělí vybízeli.

Při takové povaze mysli dětské nelze se diviti ohromnému a kouzelnému dojmu, jakým na ni působí čtení o člověku, který ocitnuv se pojednou daleko ode všech ustálených výtvorů a poměrů civilisace, sám a sám vůči panenské přírodě, musí a může její pomocí a v zápase s ní upravovat si život pouze vlastní rukou, vlastním důvtipem, po své vlastní chuti. Jaká rozkoš! Co jsem nemohl nikdy dobře pochopiti a co jsem Robinsonovi zazlíval, byla jeho stálá touha po návratu do Evropy; bláhovec neuměl si vážiti vzácného štěstí, které jsem mu vždy záviděl z hloubi duše!

XIII

Z jiných Robinsonád velice mne zajímal český překlad Marryatovy knihy »Miloslav Vlnovský, kormidelník brémský«. Zálibu zvyšovaly přečetné obrázky, mnohem hezčí, nežli jsem kdy před tím vídal.

Každý ví, jak nesmírně obrazy působí na dětskou mysl, jíž dvojnásob se zamlouvá kniha, která neponechává znázornění svých hrdin a dějů toliko fantasii, nýbrž vyobrazeními budí hned určitou představu o tom, co spisovatel vypravuje. Je-li toto znázornění přesné a správné čili nic, po tom se malý čtenář hrubě neptá. Ještě několik let později díval jsem se s největší zálibou na primitivní, v pravdě dřevěné dřevorytinky v umouněných, na režném papíru nemotorným švabachem tištěných historiích o Jenovefě nebo Štilfrýdovi, a ty stromy z kolmých a svislých čárek, ty hrubými křivkami naivně znázorněné pahorky, na nichž rostly květiny, o kterých se Linnéovi nikdy nezdálo, vyšší nežli sám nešťastný Šmercenreich — všechno to líbilo se mi více než leckteré nejlépe provedené dílo umělecké.

Ostatně i valná část dospělých holduje obrázkům stejně horlivě. Jsou lidé, kteří svědomitě »pročítají« každé číslo různých zábavných časopisů tím způsobem, že

prohlédnou illustraci za illustrací a pak časopis klidně odloží. Nejvýše že si přečtou krátký text k některému vyobrazení, které vzbudilo jejich zvědavost. A víte, jak ochotně vyhovují nakladatelé té části obecenstva, která chce mít všechno pěkně malířem vypodobněno, čeho se v románu dočítá. Knihkupectví jsou plna takových »obrázkových knížek pro velké«.

I z německých knih otcových, jinak pro mne neexistujících, zamiloval jsem si některé pro illustrace v nich obsažené. Vzpomínám zejména jedné, »Länder- und Völkerkunde«, v celé řadě silných svazků s množstvím vyobrazení, představujících nejrůznější krajiny a národy světa. Jaká to bývala rozkoš prohlížet si roztodivné příbytky, čluny a podoby divochů australských, amerických a afrických! Jak oslňovaly mne barvité přílohy, znázorňující vojenské uniformy různých států evropských! Rovněž okouzlilo mne »Meyer's Universum«, přinášející ve skvostných ocelorytinách malebné pohledy na rozličná města a krajiny, mezi nimiž se mi ovšem nejlépe líbily obrazy z Číny, Indie, Persie a jiných dalekých zemí.

Tyto a jiné skvostnější knihy byly arci před námi dětmi bedlivě střeženy a jen při zvláštních příležitostech svěřovány za dohledu rodičů našim nebezpečným malým rukám. Nejvíce užil jsem jich v těžké nemoci, která mě navštívila asi v mém sedmém roce. Jindy obyčejně jsme si záviděli, když některé z nás dítek lehce ochuravělo; vždyť se rodiče s pacientem mazlili a činili mu pomyšlení. Jakousi tradicí vyvinul se zejména ustálený obyčej, že nemocný měl právo žádati, aby mu matka uvařila čokoládu, vrchol našich pochoutek, pak aby směl si prohlížeti ony illustrované knihy.

Tentokráte však neměli sourozenci příčiny k závisti: onemocněl jsem těžce vodnatelností a život můj visel prý na vlásku. Rodiče říkali mi později, jak mnoho jsem zkusil, že jsem nemohl na konec ani ležet ani sedět a kterak se divili, že jsem si nenaříkal a jen se staral, jak asi bude ve škole; mně však byla ta trpělivost snadno vysvětlitelna, neboť jsem se po uzdrávení nepamatoval na žádné bolesti. Buď jsem jich skutečně v nemoci nepociťoval, nebo mi vyšly hned z paměti. A přece vidím v duchu doposud jasně postel, v níž jsem ležel či vlastně napolo seděl, peřiny, jimiž jsem byl se všech stran podepřen, starostlivou tvář otcovu, věrné oči mateřské, hledící na mne s nekonalou něžností, péčí a soustrastí, ty knihy obrázkové, rozložené na peřině přede mnou ... O bolestech však nevím ničeho; jen se mi zdá, že mne na nějaký čas i ty knihy přestaly těšit. — Pak přišel jednou s naším liteňským lékařem ještě jiný, prohlédl mne celého, mluvil německy něco s ustaraným otcem a pak mi pokryli celou hruď jakousi ohromnou náplastí, která potom, nevím kolik dní, pevně lpěla na vyraženině, jež se utvořila na mých prsou. A začal jsem se uzdravovat.

Tato doba rekonvalescence zůstavila ve mně vzpomínky nejpříjemnější: Již mohu na loži volně sedět, veselé paprsky sluneční padají do pokoje, radostně usmívá se matka, hladíc a celujíc mne každou chvíli, s obličejem spokojeně zářícím přisedá ke mně otec a vysvětluje mi obrázky v těch zamilovaných knihách, jichž spoustu nanesli přede mne; já pak svižnou opět fantasií zalétám v ty divy dalekých končin, pohlížeje i na ty šeredné tváře nahých lidožroutů s touž rozkoší, s jakou jsem v prvních letech života naslouchával povídkám chůviným o zlých čarodějích.

XIV.

K jedné obrázkové knize víže se také můj první pokus spisovatelský.

Bylo mi asi osm let, když mladší bratr mé matky, odbyv školu hospodářskou, vstoupil do praxe k mému otci. Dědeček a babička s matčiny strany byli českého původu, ale obcovací řečí v jejich domácnosti byla němčina, jako tehdáž v úřadnických rodinách obyčejně. Starší děti, které ztrávily své dětství v české krajině, v Jirnech u Prahy, uměly ovšem také česky; ale když později dědeček povolán byl za hospodářského ředitele na Skalku pod Milešovkou v krajině poněmčené, zapomínaly na češtinu a oba nejmladší synové, tam teprve vychovaní, naučili se jí jen velmi nedokonale.

Když můj mladičký strýc k nám do Litně přišel, lámal češtinu tak bídně, že mi to bylo k smíchu. Zvláště působilo na mne komicky jeho německé »Sie«, které při oslovování stále do češtiny míchal a téměř jako »Zí« vyslovoval, tak že jsem ho často škádlil posměšným opakováním: »zízízí«. Přes to rád jsem vyhledával jeho společnost; arci neměl mnoho času se mnou se zabývati.

Otec, tehdáž v plném rozkvětu mužné síly, plný ohně a energie, býval sám od časného rána do pozdního večera na nohou a proháněl také svého praktikanta jak náleží. V době hospodářských prací býval milý Julius celý den venku na polích a jeho beztoho snědá pleť opálila se u nás brzy téměř do hněda. Večer přicházel zpocen, prosáklý vůní lučin a polí, se zbytky sena, klasů neb hrachoviny na oděvu, hladový jako vlk. Pamatuji se, s jakou výbornou chutí se pokaždé dával do večeře.

Po večeři hrával s ním otec »vlky a ovce«. Byla to hra už tehdáž z obyčeje vyšlá, jíž snad otce za jeho praktikantských let některý starý šéf právě tak mořil, jako nyní on strýce Julia; desku pořizoval si otec sám z lepenky, na níž hrací plán v podobě kříže nakreslil, za ovce sloužily fazole, oba vlky představovaly dvě čamrhy. Tato hra má jednu vadu: dobrý a pozorný hráč musí totiž s ovcemi vždycky vyhráti. Otec přenechával však Juliovi pokaždé vlky a rozumí se tedy, že strýc při té každovečerní kratochvíli nemíval mnoho radostí.

V dobách, kdy ustávaly práce v hospodářství, sedával strýc v kanceláři a míval někdy dosti prázdného času i k zábavné četbě. Navštěvoval jsem ho tam rád a jednou nalezl jsem ho čtoucího v jakési německé knížce, která vzbudila ve mně zájem neobyčejný. Soudím, že se o to přičinily hlavně: nezvykle malý formát, předmět prostých dřevorytinek, znázorňujících honbu na vodní ptactvo v bažinách uherských, a pak právě ta okolnost, že jsem německému textu nerozuměl. Naléhal jsem na strýce, aby mi vypravoval illustrovaný děj; ale stručné a suché jeho výklady, znesnadněné nad to chatrnou znalostí češtiny, neuspokojily mne ani

dost málo. Neodpovídaly ani z daleka představám, které ve mně budil pohled na obrázky. Zvláště jeden utkvěl mi v paměti: Střelec ve vysokých loveckých botách, zabořený až nad kolena ve velikém močálu — kolem rákosí vysoké jako les — divní vodní ptáci, vzlétající z něho. — Těžko vmysliti se již v kouzlo, kterým zajalo mne to prosté vyobrazení a mou obraznost naplnilo nejsvůdnějšími představami. Ach, býti tam, kde jsou takové hluboké močály a tak vysoké třtiny, moci se potulovati s puškou v ruce takovým báječným rákosovým lesem!

Vypůjčil jsem si od strýce tu knížku, prohlížel znova a znova její obrázky, přemítal, co asi nesrozumitelný pro mne text vypravuje, a pojednou šlehlo mi cosi hlavou jak ono pověstné »Anch' io sono pittore!« Proč bych i já nedovedl pořídìti podobnou knížku a napsat si k těm obrázkům sám český text? Alespoň mohu jej napsati tak, jak se mně nejlépe bude líbit.

Zaopatřil jsem si čistý papír, upravil z něho sešitek asi ve formátu té německé knížky, obkreslil do něho na příslušných místech její obrázky, arci tak, že by asi nikdo v těch čmáraninách nebyl poznal napodobené vzory, a pak jsem se dal do spisování textu.

Abych měl k tomu větší klid, zalezl jsem si do malé kůlny na našem dvorku, v jejíž pološerou prostoru, naplněnou zápachem borové kůry, padaly rozsedlinami prkenných stěn jasné prouhy na hromady pařezů a polen, uprostřed nichž jsem seděl na rozjizveném špalku, na kterém se štípávalo dříví.

Pocítil jsem tu poprvé plnou měrou rozkoš tvoření. Na základě těch několika drobtů, které strýc o Uhrách prohodil, líčil jsem dobrodružný výlet do toho podivného kraje, toulky mezi převysokým rákosím

ohromných močálů a lovecké příhody, o nichž se dosud žádnému myslivci nezdálo. Byl jsem tak příjemně vzrušen a do své práce tak cele pohroužen, že jsem procitl jako z opojení, když byla z nenadání poslední stránka sešitu popsána.

Mohu si pomyslit, že jsem své první literární dílo nenechal sobecky jen pro sebe, nýbrž matce nebo strýci jím se pochlubil; ale bezpochyby nebyl jsem s první kritikou valně spokojen, neboť teprve tři nebo čtyři roky později odhodlal jsem se zase k novým pokusům a to již v řeči vázané.

XV.

Buď před naší výpravou do Prahy nebo spíše snad po nezdaru pro moji naprostou neznalost němčiny tam utrženém, docházel k nám do domu krátký čas také židovský učitel a vyučoval mne němčině

Hodiny ty nezůstavily ve mně příjemnou vzpomínku. Nezamlouvala se mi ani osobnost učitele, ani jeho methoda. Mluvil se mnou málo — snad ani jak se patří česky neuměl — a vyučování záleželo v tom, že pečlivě nalinkoval papír a pak buď sám kalligraficky napsal nebo zvolna mi diktoval řadu německých slov, z nichž mne druhého dne vyslýchal. Při tom vypadal nevrle a každou chvíli se zlobil; domníval jsem se čísti v jeho pošmourných a nevlídných pohledech, že mě nenávidí.

Částečně bylo arci jeho židovství příčinou mé antipatie. Nemohl jsem důvěrně přilnouti k člověku typu cizorodého, nezvyklých způsobů, mluvícímu as kromě toho podivnou směsí češtiny a němčiny a to s tím zvláštním přízvukem židovským, jemuž jsme se my děti vždycky posmívaly; vedle toho působila nechuť k židům vůbec, vštípená a živená mnohým, co jsem o nich slýchal i čítal — nechuť, která jest dědictvím mnohých věků a valných pokolení a jejíž

alespoň lehký, neuvědomělý stín zůstává i tam, kde čistá humanita překonala všechny náboženské a plemenné předsudky, a kde stojí před námi individuum, prosté všech těch vad, které obyčejně židovské povaze vytýkáme.

Ostatně tyto pocity vůči židovstvu vůbec nebyly tak intensivní, aby byly bránily všem bližším, časem i dosti přátelským stykům. V našem městysi byl židovský živel silně zastoupen a do některých rodin jsem časem přicházel, buď sám nebo s rodiči. Pamatuji se zejména na domácnost židovského doktora, z níž mi utkvěl v paměti veliký obraz Mojžíše, s deskami zákona v rukou a s dvěma paprsky nad mohutným čelem. Jiná rodina zapsala se mi do paměti výborným, zvláště upraveným pečivem, kterýmžto mne přívětivá židovka o svátcích židovských »pod zelenou« častovala. Byl jsem také jednou na židovské bohoslužbě, kde divně mumlající a brebentící pobožní v rubáších a jiné zvláštnosti učinily na mne silný, s části komický, více však mysticky vážný dojem. I do židovské školy zabloudil jsem několikrát, kdež jako projev neznámého, tajemně děsivého i poutavého světa působila na mne vetchá tlustá kniha s podivným hebrejským písmem, z níž chlapci židovští snivých, černých očí přeříkávali podivně znějící slova

Neznám příčiny, pro kterou ony německé hodiny židovského učitele záhy přestaly; jen vím, že mi odpadl s nimi těžký kámen od srdce.

Ale za to s upřímnou láskou a vděčností vzpomínám na jiného učitele, ač mne vyučoval pouze přes jedny prázdniny. Byl to mladý kandidát učitelství, který jednoho dne pěšky z Prahy k nám přišel s doporučením nějakého pražského přítele pedagoga, jejž

otec za opatření domácího učitele pro mne a moji sestru na dobu prázdnin požádal. Nový ten praeceptor zalíbil se mi na první pohled. Byl štíhlé postavy, přívětivého, upřímného obličeje a v celém jeho chování obrážela se skromná, ušlechtilá a jemná mysl. Zvláště tato jemnost mne pro něho zaujala: jevila se v jeho tazích, v pohybu útlých rukou, v laskavém pohledu a milém úsměvu; když měl příčinu k pokárání, nehleděl z jeho očí hněv, nýbrž spíše tichá lítost, která na mne stokrát více působila než přísná důtka nebo jakýkoliv trest.

Podjal se svého úkolu velmi horlivě. Budil mne a sestru vždy již o páté hodině a sedl si s námi v zahradě k malému, z prken a kůlů prostě sbitému stolu, kdež nám diktoval, s námi četl a přečtené nám vysvětloval. Největší píli věnoval české mluvnici a dobropísemnosti, jak jsme tehdáž pravopis nazývali. Ale učení jeho nebylo suchopárné a velkou část našich hodin zaujímalo čtení a memorování básní, kteréž jsem si brzy zamiloval až vášnivě. Nebylo to pro mne prací, nýbrž spíše zábavou a požitkem. Vybíral pro nás ovšem prosté básně dětskému věku příhodné, z nichž se mi nejlépe líbily verše z Jablonského »Moudrosti otcovské«.

Náš učitel dbal o to, abychom každému verši úplně porozuměli a abychom je přednášeli s náležitým výrazem. Činil jsem to rád a čítal jsem je často s opravdovým zápalem; když mne pak pochválil, pociťoval jsem radost a pýchu velikou.

Často bral mne s sebou také na procházky do okolí, při nichž mne poučoval o rozličných zjevech přírodních nebo mi vypravoval ledaco z domácích dějin. Mohu říci, že kromě mého otce, který sám častými poučnými rozprávkami o vývoj mého ducha pečoval,

nikdo jiný nepůsobil tak blahodárně na mé první vzdělání jako mladý tento kandidát za krátkou dobu svého vyučování. U něho učení nebývalo mi mučením, nýbrž rozkoší a zejména v české mluvnici a počátcích slohu dostalo se mi od něho prvních pevných základů. Bylo tu viděti, jak důležitý podíl při zdárném vyučování má sympatická osobnost učitele.

Když po prázdninách náš praeceptor s námi se loučil, zaplakal jsem za ním jako za drahým, nezapomenutelným přítelem.

XVI.

Jen jako v mlhách, nezřetelně míhá se v mých vzpomínkách hlouček malých druhů a družek. A přece co jsme se spolu nadováděli na dvoře, před kostelem a na dlouhé návsi, která zejména za krásných letních večerů do tmy se rozléhala naším veselým povykem!

Nejblíže měl jsem ovšem děti panských služebníků a s těmi hrával jsem si nejčastěji ve veliké kůlně, která stávala tehdy na dvoře. Hoši i děvčata společně bavívali jsme se tam hrou na Héličku, na křepelku, na anděla s čertem a jinými těmi starodávnými hrami, které pouhou dětskou tradicí dědily se s pokolení na pokolení od nepamětných dob. Ostatně tehdy zachovávaly se i mezi odrostlou mladou chasou ještě různé starobylé zvyky národní. Pamatuji na příklad živě, jak vesničtí mladíci na návsi postavili vysokou »máj« s hladce oloupaným kmenem a s pestrými šátky ve vrcholku, kolem níž se pak s děvčaty točili za veselého zpěvu. Vídal jsem tu také pálení košťat a jiné obyčeje, které pozvolna mizejí na českém venkově.

Rozumí se, že po svém návratu z Prahy chodil jsem mezi malými soudruhy s hlavou hrdě vztyčenou, předmět závisti pro většinu z nich. Dříve záviděl jsem sám některým, kteří byli trochu dále ve světě, na pří-

klad v Dobříši nebo v Hořovicích; ba, záviděl jsem skoro i jednomu, který pobyl v Berouně — v šatlavě, poněvadž rozlomil kostelní schránku a vybral z ní peněžité dárky.

Nevyzpytatelny jsou cesty dětských citů. Dotčený chlapec, jak již z této ukázky patrno, byl dokonalý ničema, rodiče nakazovali mi přísně, abych se varoval všelikého styku s ním, a já sám jsem hledíval na něho s jakousi hrůzou jako na bytost, která náleží do světa jiného, stojícího nepřátelsky proti dobru a všem zásadám z útlého dětství mi vštěpovaným — a přece mísila se s tím odporem i jakási sympatie, kterou jsem nemohl utlumiti. Uměl robiti znamenité »špačky« a palestry, byl mistrem v otloukání píšťal a hotovení ručních stříkaček z bezu, uměl vypravovati steré, pro dětskou mysl zajímavé věci, a když jsem se zadíval do jeho tváře, neviděl jsem v ní pranic zvláštního, žádný z těch příznaků, které by se byly shodovaly s mou představou ničemníka a lotra. Naopak, bylo leccos v jeho prosté fysiognomii, co se mi zamlouvalo, a v hloubi duše budilo ve mně i jakýsi obdiv to, že on, malý chlapec, zaujímá již mezi lidmi vynikající postavení, nechťsi ve špatném smyslu, a že je schopen leccčeho, čeho se lekám již při pouhém pomyšlení. Šel prý s četníkem a měl řetízky na rukou — vyznal se mi sám s jakousi chloubou. Já se děsil pouhé myšlenky na nějaký styk s četníkem — a on prohodil jen tak ledabylo, že putoval jako zločinec spoután do šatlavy.

Vyhýbal jsem se mu, ale když mne někdy vyčíhal na místě, kde mne nikdo od nás nemohl viděti, nebyl jsem přece s to, odpuditi jej od sebe. Jednou vešel jsem s ním i do chudobného příbytku jeho ro-

dičů. Ti byli kdesi na práci i pobyl jsem s ním čtvrthodinku samoten v těsné jizbici. Připomínám si, že přepadl mě strach před ním a že jsem úzkostlivě pozoroval každé jeho hnutí, ač se pouze snažil baviti mne všelijakými hračkami, které sám si vyrobil. Ale nebyl to strach před ním samým, nýbrž obava, že se najednou přemění v osobu jinou, v toho zloboha, jakým jej moji rodiče a učitelé líčili a kterého jsem sám dosud nikdy v něm neobjevil.

Je to charakteristické pro povahu dětské mysli. Přehrady ať společenské, ať mravní nejsou pro ni ještě dosti vytyčeny a ustáleny. Dítě nesnadno si představuje v jiném dítěti zlosyna, jejž by naprosto odsuzovalo a jehož by se štítilo. Ve společnosti dospělých, kdo se dopustil špatného skutku a byl odsouzen, nosí obyčejně stigma po celý život a náleží takořka k jiné třídě lidí, k morálním pariům uprostřed počestné společnosti; dítě však nemůže se vžíti v představu, že by jiná, jemu rovná bytost lidská byla vyvrhelem, a snadno zapomíná na zlé její skutky, vidí v každé právě jen člověka s vlastnostmi špatnými vedle dobrých.

Malý onen ničema potrestal konečně sám sebe krutěji, než to kdys učinili berounští strážcové pořádku. Vylezl na dvoře cizího stavení na vysokou starou hrušku, pod níž byl narovnán sáh dříví. Pochutnával si tiše nahoře na výtečných čáslavkách, ale v tom zlomila se slabá větev pod ním a nezdara spadl se značné výše tak nešťastně, že se zachytil hlavou pod týlem na špičatém kůlu, u hranice zaraženém, který ho v pravém slova smyslu na polo skalpoval.

Poznámky, které jsem o tom neštěstí slyšel od starších lidí, měly asi smysl: »Boží trest na darebu!« Ale mně ho bylo upřímně líto.

Ostatně — kopřivu mráz nespálí. Rána byla zašita, hojila se a po některém čase objevil se malý ničema opět jakoby nic mezi hochy, budě jen ještě větší respekt tím, že se mohl nyní pochlubiti nejen řetízky četníkovými, nýbrž i sešívanou hlavou.

XVII.

Rád bych vzkřísil v paměti podobu té mladé dívky, která vzbudila ve mně cosi jako první lásku. Štíhlá, tváře přibledlé, s malou bradavicí vedle úst — asi tak mi ji nejasně kreslí upomínka a kdož ještě ví, nejsou-li i tyto povrchní rysy nesprávny. Byla dcerou »pana starého« a měla mladšího bratra, k němuž jsem docházel do pivovaru, stojícího ve dvoře naproti našemu bytu. Sládkovic mazlili se s oběma svými dítkami; tyto budily často mou závisť nějakým pamlskem neb aspoň krajícem tlustě namazaným, který si každou chvíli z domova přinášely. Hrávali jsme si spolu někdy před pivovarem nebo v zahradě vedle něho, ale přiměřenými společníky pro mne nebyli: Hošík byl mnohem mladší a dětinštější nežli já, dívka pak o něco starší mne a k tomu chování hrdě zdrželivého; ale právě tento aristokraticky povznešený výraz, v němž pyšně našpulovala rtík a s vysoka hleděla snivě zamlženým okem, měl pro mne zvláštní půvab. Sám jsem si netroufal důvěrně k ní se přibližovati, ale první lehké vzněty smyslné rozkoše prochvívaly mým nitrem, když se mne dotkla, ve hře za ruku mne vzala nebo jinou důvěrností mě poctila a kdykoli jsem četl nebo slyšel o krásné dívce, vždy představil jsem si bytost

alespoň některými tahy podobnou sládkovic Mařence, jak se tuším jmenovala.

Jakožto syn správce náležel jsem v ovzduší venkovské honorace, ale rázem svého myšlení a cítění více jsem tíhnul k prostému lidu. Že jsem se sdružil nejtěsněji s dvěma synky rolnickými, mnoho by nedokazovalo, poněvadž v Litni tehdáž nebylo žádných dítek úřadnických; ale vím, že mě málo vábily dítky honorace okolní, s nimiž jsem se o vzájemných návštěvách jejich a mých rodičů seznámil: byloť mé vychování jiné, nežli tehdáž z pravidla v kruzích těchto. Můj otec, syn rolníka, lnul svými vzpomínkami a celým srdcem k lidu a třeba že se později staral, nucen tehdejšími okolnostmi, aby nás vyzbrojil znalostí němčiny, činil to právě jen z nutnosti a tak neochotně, že jsme se doma ani špetce němčiny nenaučili, ač matka naše pocházela z německé krajiny a z rodiny téměř poněmčilé. Dělila mne tedy značná prohlubeň od dětí, jež byly vedeny k tomu, aby se vtloukanou jim němčinou blýskaly a pohrdlivě shlížely na »sprosté« děti české; nám vštěpována naopak láska ku všemu českému, my slýchali jen tutéž ukolébavku, táž říkadla dětská, tytéž pohádky a báchorky, jež slýchají naše vesnické děti pod střechou doškovou. Také domácnost naše vedla se dosti prostě; nebývali jsme asi nikdy příliš vyfintěni a někdy bezpochyby chodili jsme tak, že jsme se naprosto nehodili k ulízaným a vyparáděným dětičkám do honoračního salonu

Ale po demokratickém vzdoru nebylo tehdáž ve mně ani potuchy. Když jsem si někdy pohrál se synáčkem rytíře Brechlera z Troskovic v blízkých Vlencích, přijímal jsem to jako zvláštní česť, kterou mi blahosklonně prokazuje, a pokládal jsem za úplně správné,

že sobě vždy přiděloval roli kočího a mně úlohu koně, kterého držel na provázku a bičíkem popoháněl. Ani mi nepřipadla myšlenka, že bych mohl někdy já naopak malého šlechtice udělati svým koněm.

Avšak tento respekt vztahoval se spíše jen k pojmu urozenosti — o níž jsem sice neměl dosti jasné představy, ale která přece z četby a způsobu, jakým o ní dorostlí lidé mluvili, jevila se mi jako tajemný nimbus zvláštní povznešenosti — nežli k osobám samým. Malý Brechler z Troskovic osobně málo mně imponoval a věru ještě méně jeho otec. Již jsem se zmínil ve svých vzpomínkách, že se mi osobnost tohoto jinak asi ctihodného pána vždy zdávala pravým paskvilem na české rytíře, jak jsem si je představoval.

A přece nemohl jsem pochybovati, že je skutečným českým rytířem Přesvědčil jsem se o tom na vlastní oči na blízkém Karlštejně, když jsem tento hrad jednou s rodiči navštívil V jedné síni stály tam staré skříně, o nichž nám průvodčí vykládal, že chovali v nich své zbraně manové karlštejnští, rytířové Karlem IV. ke službám a ochraně hradu ustanovení. Na každé skříni bylo jméno jednoho z těchto manů a mezi nimi četl jsem také vybledlé jméno rytířů z Troskovic. Ale těžko mi bylo uvěřiti, že nástupcem oněch dávných manů, kteří v brnění a s mečem po boku hrdě nádhernými komnatami karlštejnskými kráčívali a snad i s hradních zdí slavné: »Dále od hradu, dále, ať vás nepotká neštěstí nenadálé!« do vůkolní krajiny volávali — že nástupcem oněch starých českých rytířů je tento obyčejný starý pán zcela nerytířského vzezření, v obleku dle tehdejší, málo imponující mody a k tomu všemu ustavičně mluvící jen německy. Česky buď ani neuměl nebo velmi chatrně.

Do r. 1850 patřila Brechlerům také Liteň. Toho roku prodali ji Jos. Doubkovi a v době, kdy zde můj otec správcoval, měl starý rytíř Brechler z Troskovic již jen blízký poplužní dvůr Vlence, druhdy karlštejnský lenní statek, patřící nyní také majiteli Litně.

Když jsem před několika lety tento stateček opět spatřil, učinil na mne dojem roztomilé zemanské idylky. Leží jako schován v polnatém dolíku: přívětivý, skrovný sice, ale úhledný zámeček či spíše jen domek v miniaturním parku, vedle pěkného dvora a nepatrné vesničky. Útulné panské hnízdečko.

Kráčeje kolem parčku, živě připamatoval jsem si dávnou dobu, kdy jsem tam poprvé jako chlapec vešel. Otec poslal mne tam jednou s nějakým dopisem nebo vyřízením. Ustrojili mne doma do nejlepších šatů a s tlukoucím srdcem vykonal jsem kratičkou tu cestu z Litně do Vlence; tehdáž neznal jsem ještě ani malého synka pana rytíře Když mne uvedli do zámeckého pokoje, připadalo mi, jako bych se byl ocitl v pohádkovém světě Ostýchal jsem se šlápnouti na krásný koberec a nesměle těkal jsem očima po třpytných čalounech stěn, po skvostném nábytku, obrazech s těžkými pozlacenými rámy a pestrých drobnůstkách, zkrátka po nádheře, která by as nyní na mne neučinila přílišný dojem, ale tehdáž hocha, zvyklého na prostší naše zařízení, v pravdě oslňovala. Jen jako v mlhách viděl jsem dvě nebo tři sličné, krásně oděné dámy, které mne přívětivě uvítaly a za stůl posadily. Po chvilce přinesla mi jedna z nich i kus dortu a jiné pamlsky, do nichž jsem se pustil se zbožnou úctou a jejichž delikátní chuť vhodně doplnila okouzlující dojem panského sídla.

Sličnost a skvělá úprava těchto dam zachránily alespoň část mých romantických illusí. Ani v nich nemohl jsem sice spatřovati hradní paní a slečny, jak jsem je znal z rytířských románů Jana z Hvězdy a jiných; ale zjevy jejich vyhovovaly přece mým představám o sférách povznešených nad obyčejnou, všední společnost lidskou.

XVIII.

V přízemí liteňského zámku bydlil »pan rajtfořt«, kterýž se v mé paměti míhá jako švarný mladý muž v mysliveckém oděvu, slušícím výborně jeho štíhlé, svižné postavě. Snažím se přivolati na paměť i jeho ženu — zdá se mi, že polojasně vidím příjemnou tvář, temné oči a vlasy, ale hned zase rozplývá se všechno v neurčité mlze. Vím jen, že jsem rád hledíval do té přívětivé tváře a že mi lahodilo, když mladá ta panička s laskavým úsměvem hladila mé vlasy. A zřetelně vynořuje se z dávné minulosti jedna chvíle: Sedím v útulném jejich pokoji, kde jsem tak rád návštěvou dlíval, všechno vůkol je čisto a ladno, všechno třpytí se jasnou září sluneční, vnikající oknem, na němž stojí hrnky s kvetoucími rostlinami, mladý muž sedí u stolu, prováděje barvami rozličné figury na dřevěné, bílým rýsovacím papírem polepené desce, kteráž má sloužiti za vrhcábnici k nějaké společenské hře, a jiskřícím se vesele zrakem časem zalétaje v kout, kde jeho mladá žena směje se za rozmarné rozmluvy s mou matkou — celý ten obrázek září štěstím mladosti, radostí ze života a klidným blahem spokojené domácnosti.

S tímto bezdětnym manželským párkem, našimi nejbližšími sousedy, družili se snad moji rodiče v Litni

nejvíce. V létě za krásných dnů sedávala moje matka s paní rajtfořtovou — vlastně ani určitě nevím, zda li manžel její měl právě tento titul či jen nějaký podobný — v zámeckém parku, v originálním altánu, zcela dutém to kmenu prastarého dubu, dávno koruny své zbaveného a stříškou krytého. V dutině mohutného pně bylo dosti místa pro malý stůl a sedadla, kdež obě přítelkyně s nějakým pletením nebo šitím v rukou prázdné chvíle odpolední trávívaly. Bývalo to i jedno z mých nejzamilovanějších míst, když mě nezdržoval od návštěvy parku buď ostych před přítomnou právě vrchností nebo strach před nevlídným »panem inspektorem«. Byly v tom sadě arci ještě jiné pro mne velezajímavé věci, na příklad špalíry broskví, celý hájek stromků mišpulových, sítí přepjatá ohrada bažantů a p., nemluvě ani o velikých zahradních jahodách, angreštu, rybízu, rozmanitě skupených křovinách a záhonech pestrobarevného kvítí.

Na jednom místě parku byl prázdný prostor v podobě kola, obstoupený stromovím vysázeným v pravidelném kruhu. Tam za letních večerů odbývaly se někdy pěvecké produkce. Utvořilоť se jakési volné zpěvácké sdružení, jehož členem byl také můj otec. Ve chvílích prázdně scházeli se a zpívali české sbory tehdáž nejoblíbenější, zvláště významnou pro tamější krajinu »Růži tetínskou«, pak nápěvy na slova Čelakovského »Ó radostné cestování!«, »Ach, radost, ach, radost . . .« a »Bětulinko boubelatá!« atd. Byl v tom skutečně poetický půvab, když zpěváci za jasných, teplých večerů v onom kole mezi stromy, měsíčním svitem ozářenými, sestavili se v kruh a tichem snícího šerého sadu rozlehl se lahodný sborový zpěv.

Vedle zpěvu pěstovaly se časem i jiné společenské

zábavy a jednou dály se také přípravy ku provozování Klicperovy veselohry »Dobré jitro«; zda-li však skutečně byla provedena, nevím.

Pořádaly se též společné výlety, zvláště na blízký, lesem porostlý vrch »Mramor«. Pro nás děti, kteréž brali obyčejně s sebou, bývaly to chvíle nejrozkošnější, zejména v době jahod a hub. Všechny ty rozmanité, pro dětskou mysl velezajímavé dojmy lesní: hra světel a stínů v různotvárném zeleném lupení, příjemný chládek, tajemné šumění stromů, vůně pryskyřice a tlícího listí, pestrost lesních květů, motýlů a vážek, časem dramatičtější effekt, způsobený nějakou nevinnou úžovkou, před níž dámy s bázlivým výkřikem couvaly, radost při sbírání purpurových nebo modravě nadechnutých černých jahod nebo při hledání všelikých těch hřibů, klouzků, holubinek, ryzců a jiných hub, vábících svým rozmanitým úhledným tvarem i zbarvením a vyhlídkou na večerní pochoutku, odpočinek na pružném mechu za veselého hovoru a zpěvu společnosti, vyjímání zákusků z košíčků a kabel, s nimiž jsme se my malí ochotně trmáceli, dostoupení místa, odkud bylo viděti dále do krajiny a zvláště na malebný Karlštejn, návštěva největší zajímavosti Mramoru, úzké jeskyně, do níž se vcházelo s hořící svíčkou a v níž bylo množství malinkých, pěkně zatočených a proužkovaných lasturek — to všechno zanechalo hluboké, nesmazatelné sledy v duši dětské.

Z přespolních přátel navštěvovali moji rodiče nejčastěji rodinu sousedního správce K., dobromyslného, ale nehrubě probudilého úřadníka starého rázu, jehož energická panička uměla udržovati v proudu živou zábavu. Libovala si ovšem v němčině, a v národnostním ohledu sváděla někdy s otcem malé šarvátky,

celkem však zachovávaly tyto spory spíše ráz žertovného škádlení.

Rád jezdil jsem k nim s rodiči do S . . ského dvora, v blízké vesnici, ležící rozkošně na úpatí lesnatého brdského hřebene, uprostřed hojného ovocného stromoví. Ale v pokojích u K. nebývalo mi dosti volno. Měliť skvělejší zařízení nežli my doma a paní K. bedlivě střehla vzorný pořádek vůkol sebe, takže jsem se bával, abych nějakým poruchem v tom harmonickém celku nevzbudil její nelibost, třebaže vůči dítku hostů projevovanou toliko jemně vyčítavým pohledem Vůbec pociťoval jsem ostýchavý respekt před tou ráznou paní vysoké postavy, výrazného obličeje a pohybů téměř mužsky resolutních. (Ostatně byla to žena — jak jsem se v pozdějších letech přesvědčil — od kosti dobrá.)

Milejší bývalo mi proto, když jsem s dítkami hostitelů směl opustiti tísnivý pokoj a proháněti se starým ovocným sadem na stráni za obydlím správcovským.

Po letech, když jsme již přebývali v krajině slanské, kdež se otec stal ředitelem jednoho většího panství, svedl obě rodiny podruhé dohromady osud, pro ubohého K nepříznivý. Pozbyl svého místa v S. a dostal se do blízké u našeho nového bydliště vesnice, kde žil spíše jako z milosti tamější vrchnosti v poměrech velmi nuzných. Tu přicházela k nám znova návštěvou tato rodina a mně bývalo jí upřímně líto, když jsem vzpomínal na její šťastnější minulost. Starosti a léta značně tu již paní K—ovou změnily: rázovitý její obličej velmi zhubeněl a povadlá pleť složila se v hojné vrásky a záhyby; vlasy, učesané po staré módě, se závitkem po každé straně na vpadlých spáncích, silně prošedivěly, ale vysoké tělo nesla dosud zpříma a z očí i pohybů probleskovala bývalá živost

a říznost. A kolem její staromodně upravené hlavy vídal jsem vždy cosi jako míhavý odlesk zapadlé slávy. Úplně beze změny zůstal jen její hlas, ten hluboký, silný, jako mužský hlas, jenž také nejraději se ozýval vzpomínkami zašlých lepších časů. Do němčiny sice dosud ráda zabíhala, ale čím dále řídčeji a dítky její měly plné české uvědomění.

Někdy přijížděla na panství V.. ské naše vrchnost k několikadennímu pobytu. Bydlívali v prvním patře zámku a moje matka jim vařila Tu vzkázala vždy paní K—ové, žádajíc, aby jí přišla na výpomoc. K—ová přicházela pak s tváří zářící, všecka jako omládlá a povznešená. Bylo tu na ní pozorovati, jak okřívá v živlu svém nejžádoucnějším. Ač moje matka, pocházejíc z rodiny úřadnické, sama dobře v takových věcech se znala a přítelkyni právě jenom na výpomoc si vyžadovala, zmocňovala se tato pak vždy žezla v kuchyni.

Činila, jakoby jen ona věděla, co panstvo nejraději jídá a jak se co má upraviti na vrchnostenskou tabuli, jen ona jednala s premovaným lokajem, jenž přicházel pro jídla do kuchyně, předmět uctivého obdivu pro nás malé a čeládku. Jednou upravila rybu na sladko nějakým zvláštním způsobem a zářila hrdou radostí, když pak lokaj v kuchyni sděloval, že milostpáni tuto rybu zvláště pochválili. Byl to jeden z nejskvělejších okamžiků v jejím tehdejším životě a dlouho ještě v rozhovoru vzpomínala na onu znamenitou rybu při každé vhodné příležitosti

Energii svou zachovala sobě i v neštěstí. Zápasila statečně s nepříznivým osudem. Měla na starosti nejen dítky, nýbrž i manžela, který byl již pouhou troskou člověka. Scházel vůčihledě na těle i na duchu; pravili,

že »dostává vodu do hlavy«. Mluvil nesouvisle dětinské věci; posléze pak už jen sedal ve staré lenošce, mumlaje občas toliko: »Ach, ja, ja!« a kývaje bez ustání hlavou jako čínská pagoda, až jej z toho živoření vyprostila smrt.

Paní K...ová bojovala dále a zemřela v trudných poměrech černými neštovicemi, které od jejího smrtelného lože oddálily i vroucně milované a navzájem ji milující dcery; zemřela, nedočkavši se šťastnějšího zase obratu, kdy tři její děti dosáhly pěkného životního postavení, jehož si zasloužily svými dobrými vlastnostmi a čestnou, pilnou prací.

XIX.

Otec večer obyčejně čítal.

Jest mi, jako bych opět seděl ve známém pokoji, kde bývalo tak příjemno za dnů zimních, když jsem se za soumraku vrátil domů po veselém klouzání na zamrzlých kalužích nebo tuhé šarvátce sněhovými kulemi. Jak tu bývalo milo pohlížeti z tepla na bílou chumelenici v oknech, ozdobených tu a tam fantastickými stříbrnými větvicemi a lístky ledové květeny, a naslouchati zvláštní hudbě kachlových kamen, v nichž důkladně praskala hořící sukovitá polena — kamenným uhlím se v naší domácnosti tehdáž ještě netopilo.

Za kulatým stolem seděl otec, zabrán do novin nebo nějaké knihy, vedle matka — nebylo-li jí třeba v kuchyni — zabývajíc se rovněž četbou a nějakou ruční prací, dokola pak časem i my děti — mladší arci z pravidla jenom na krátko, neboť obyčejně pozdvihl otec hrozivě prst a pokáral přísným pohledem malé neposedy, kteří jej hlasitější zábavou nebo hádkou z četby vyrušovali, napomínání stávalo se nevrlejším a důraznějším, až pak nenapravitelní rušitelé klidu přestěhováni do kuchyně nebo odvedeni do ložnice ke spánku Mně, nejstaršímu, méně vadilo nutné silentium, poněvadž jsem se mnohdy také rád pohroužil do ně-

jaké knihy, ovšem za přítomnosti otcovy jen do takové, při níž nehrozila žádná pedagogická námitka.

Osvětlení naší malé čítárny nebylo nikterak brillantní. O petroleji se nám dosud nezdálo a lampy jsme, tuším, vůbec ještě neužívali. První lampa, na kterou se z pozdější doby pamatuji, byla na obyčejný olej, který se musil vždy po krátkém čase zvláštním přístrojem ke knotu pumpovati. Ale v čase, o němž vypravuji, stával, tuším, uprostřed onoho kulatého stolu pouze mosazný nebo plechový svícen se svíčkou jakosti dosti chatrné; alespoň živě vzpomínám, jak často mne bavívalo pohlížení na přepodivné, bohaté krápníky, které se každou chvíli na té svíčce tvořily, a na bezděčné drobné ohňostroje, které nepravidelně hořící knot časem siptě a prskaje prováděl. Méně těšily mne ovšem tyto úkazy, když jsem byl zabrán do nějaké poutavé lektyry a když třeba na místě nejnapínavějším otec uznal za potřebné zlepšiti blikavé a skomíravé světlo. Pokusil se upraviti knot navlhčenými prsty a když to selhalo, vzal na pomoc důkladný železný »štipec«, který ležel vždy vedle svícnu. A zatím co jsem hořel nedočkavostí, abych po odbyté operaci mohl čísti dále napínavý příběh — jak často se tu stalo, že štipec místo opravy plamen nadobro uhasil a v pokoji pojednou nastala čirá tma! Hmatáno pak po sirkách a několik rozškrtnuto nadarmo, než prskající modrý plamének s pronikavým sirným zápachem pomalu, pomaloučku se rozhořel a svíčka znova rozžata. Vy všichni, kdož pamatujete těch nešťastných štipců a všeho ostatního, musíte uznati: Ba věru, svět pokračuje!

Jaké politické noviny tehdáž otec čítal, určitě nevím. Politika mne ještě nezajímala. Zdá se mi jen, že vídal jsem u nás »Pražské noviny«, které byly tehdáž

jediným českým žurnálem, možno-li tak nazvati ubohý vládní lístek. Samostatné žurnalistice české vláda již dávno odzpívala.

Havlíček byl násilně umlčen již r. 1851 a »ticho bylo pak v Čechách«.

Nebude snad od místa, uveřejním-li zde staré psaní, které jsem našel mezi papíry po mém otci pozůstalými. Je to zvetšelý sežloutlý dopis, adressovaný na mého otce a podepsaný literami H. B., rozuměj Havel Borovský. Toto psaní Havlíčkovo zní doslova takto:

Milý příteli!

Nedivte se příliš, že se k Vám nenadále obracím se žádostí.

Víte beztoho, že nyní podle toho nového paragrafu tiskového další vydávání »Slovana« nemožné jest, leč bych z něho udělal nějakou poloreakcionářskou vládní omáčku, čehož mne uchovej Bůh!

Předvídal jsem již nějaký čas, že něco podobného učiní a vidím patrně, že v časopisectví nelze již nyní, alespoň na čas, v našem smyslu zdárně působiti. Umínil jsem si tedy vydávati brožury a knihy a doufám, že tímto novým způsobem na nějaký čas, než zase proti tomu nějaký zákon vydají, lépe působiti budu nežli »Slovanem«

Do Prahy však, kdyby i obležení vyzdvihli, jíti nechci, poněvadž vím, že by mi tam dotěravost policie život ztrpčovala a ve všem překážela.

Zdá se mi tedy v mých okolnostech nejpříhodnější, abych si pachtoval nějaký větší dvůr; z toho bych si získal pro svou rodinu živobytí, a mohl bych literaturu zcela bez ohledu provozovati a bezstarostně.

Mne hospodářství, jakožto nejpoctivější řemeslo, těší a sloužilo by mi spolu za užitečnou zábavu, a můj tchán, který jest dobrý a zkušený ekonom, vedl by mi to a přiučil by mne, neboť chce k tomu účelu dosavadní službu svou (co hospodářský úřadník) opustiti a se mnou žíti K pachtování řádného dvoru postačují také právě moje peněžité okolnosti a držím to za lepší nežli koupiti si nějaký vlastní selský grunt. Na větší nemám dost a malý neposkytuje ani živobytí ani příležitosti k řádné a intelligentní ekonomické činnosti. — Vzpomněl jsem si tedy strany toho na Vás, neboť myslím, že dle svého postavení a dle zkušenosti své mohl byste mi nějaký dvůr poraditi, který by snad ve Vašem okolí neb jinde letos do pachtu přišel. Učinil byste mi veliký vděk, neboť já nyní k tomu mnoho příležitosti nemám.

Pachtoval bych to vždy jen na jméno tchána svého Frant. Sýkory, hospodářského kontrolora u hr. Waldsteina, a to proto, poněvadž bych rád tak svoboden zůstal, abych mohl vždy v pádu potřeby do Prahy se vrátit.

Jestli tedy něco dobrého můžete někde vypátrat, prosím Vás srdečně o tuto přátelskou službu, za kterou Vám budu velice povděčen, neboť jest to moje nejvroucnější přání a doufám také, že pak zase nového ducha nabudu, kterýžto ve mně nyní ustavičným pronásledováním přece jest trochu udušen.

Očekávaje brzy alespoň nějaké odpovědi, zůstávám s upřímným pozdravením

Váš

H. B.

V K. Hoře, 19. července 1851.

NB. Jméno mého tchána rozumí se bez potřeby nevyslovujte, aby snad bez potřeby neměl se svým hrabětem mrzutost, kterému nedal ještě výpověď. On ovšem, poněvadž již všechny děti zaopatřeny má, raději chce na stará kolena býti u mne nežli služebníkem, ale nerad by přece, aby Waldstein o tom se dověděl dříve nežli z pachtu co jistého bude «

Myslím, že i těch několik řádků, psaných krátce před násilným umlčením největšího českého publicisty a rok před jeho smrtí, může posloužiti za příspěvek k povahopisu našeho slavného politického hrdiny a mučenníka.

XX.

Kdysi — my děti s matkou seděly právě na zápraží domu — spatřily jsme vcházeti do dvora neznámou ženštinu s uzlíkem v ruce, která kráčela přímo k nám. Když došla, oznámila matce, že je otcova sestřenice, že slouží v Mníšku v jednom hostinci, že se dověděla o našem pobytu v Litni a že k nám tedy přichází.

Polaskala nás děti a vytáhla z uzlíku pro nás několik laciných cukrovinek. Zadívaly jsme se na ni. Byla dosti chudobně oděna, vysoké kostnaté postavy, hubeného zažloutlého obličeje s dlouhým silným nosem a velikými ústy. Na žilnatém krku pod vysedlou bradou měla značné vole. Ačkoliv na nás přívětivě mžourala, nezalíbila se nám na ten první pohled nikterak.

Vysvětlovala matce své příbuzenství s otcem a vyprávěla o svém dosavadním životě. Stěžovala si na své nynější postavení a konečně vyjevila vlastní účel svého příchodu: že by totiž zůstala u nás v jakémkoli služebném poměru, na výpomoc matce v domácnosti, při ošetřování dětí a p. Jistila, že je zvyklá ustavičné tuhé práci a na důkaz ukazovala své mozolovité ruce, ba »i to vole mám od samého lopocení«, dodala, při čemž jí slzy vyhrkly na hubené tváře.

Poměr příbuzenský, ač poněkud vzdálený, rozhodl asi, že bylo přání její splněno. Zůstala u nás a měla tu postavení zpola jako služebná, zpola jako člen rodiny. Antipatie, s jakou jsme ji s počátku přijaly, ponenáhlu mizela. Měla na starosti hlavně nás děti — ku konci pobytu v Litni bylo nás již šest, z nichž já nejstarší — a třeba že jsme v první době častěji na ni naříkali, po čase jsme se s ní přece spřátelily. Byla žena pracovitá, ve svých požadavcích skromná a k rodině příchylná; ale vedle těchto a jiných dobrých vlastností měla i povážlivé vady: nebyla valně čistotná, měla náklonnost k hašteření a občas ráda si přihnula, načež stávala se nepříjemnou v mnohém ohledu. Byl to asi zlý návyk z dřívější několikaleté služby v hostinci. Z počátku delší čas ještě svou vášeň přemáhala, avšak později začala se jí oddávati čím dále častěji; po každém takovém případě sice kajícně plakávala, odprošovala zkroušeně mé rodiče a zaklínala se, že nikdy již na nešťastnou sklenku nesáhne, ale dostavila se nová chvíle slabosti, záchvaty vracely se v kratších a kratších intervalech s rostoucí stále silou, tak že konečně musila být propuštěna. Ale po roce nebo dvou, když jsme se již přestěhovali do V. na Slánsku, přišla k nám zase a uprosila mé rodiče, aby ji znovu přijali, přísahajíc, že již se polepšila a nikdy více osudné vášni se nepoddá. Snad rok či dvě léta zdálo se, že skutečně zlého démona přemohla, ale pak objevil se v podobě tím škaredější, tak že jsme se s »tetou« rozešli podruhé a nadobro.

Od té doby setkal jsem se s ní po mnohých letech pouze jedenkráte. Bylo to před několika lety, ještě za života mé matky, kdy přišla k nám jednou šouravým krokem stařena dosti slušně oblečená, shr-

bená, s rukama zachoulenýma do starého, opelichaného rukávníku, s velikým staromodním »kapyšonem« na šedovlasé hlavě. Přes tu dlouhou, dlouhou dobu, co jsem ji jako studentík viděl naposled, poznal jsem ji na první pohled. Snad k tomu přispěl také ten podivný čepec střihu málem téhož, jaký u nás vždycky nosívala. Ani obličej její se příliš nezměnil; byl spíše plnější než tehdáž a kromě té shrbenosti a schoulenosti nečinila na první pohled dojem přílišné sešlosti. Ale po malé chvilce pozoroval jsem, že je to již jen prázdná skořepina lidské bytosti. Zdálo se, že je duševně nadobro ztupělá. Žádný záchvěv vnitřního dojmu nebo pohnutí nejevil se v jejím bezvýrazném obličeji, v matném pohledu jejích jako ztrnulých očí; hleděla na nás jako bez účasti a bez upomínek, jako by jen zkrátka byla přišla k nám, aby vyhověla nějaké cizí vůlí jí uložené formalitě. Kromě toho byla hluchá; na oslovení naše kolébala jen hlavou a opakovala stále jen šeplavým a bezvýrazným hlasem několik vět, jakoby se jim byla před tím nazpaměť naučila a bez myšlenky je odříkávala.

Za několik měsíců na to zemřela.

Když jsem ji při oné poslední návštěvě viděl, choulící se u kamen, otupělou, nemluvnou, nehybnou, kývající — patrně ze slabosti — jen ustavičně hlavou, bez přestávky a odměřeně jako automat, — ani mi nešlo na mysl, že je to táž osoba živé letory, hovorná a vznětlivá, která nás malé kdysi tak ráda komandovala. A bývala silnou ve své náklonnosti i nepřízni. Jeden z mých mladších bratří býval jejím mazlíčkem, ba přímo idolem: pro toho mívala vždy nejněžnější jména a nejlepší kousky, tomu vyplňovala všechna přání a nikdo z ostatních nesměl naň ani křivě pohlédnouti. Za

to jedna moje sestra zakoušela od ní jen samé zlo, a hrsť vlasů, kterou jí kdysi »teta« vyškubla, byla asi také jedním z hlavních důvodů, které přiměly naše rodiče, aby nás zbavili této ošetřovatelky.

Přes to vše zůstavila v nás i dosti příjemných vzpomínek Zabývala se námi ráda a ustavičně, jevila živé účastenství ve všech našich drobných záležitostech i zábavách, a byla-li v dobré míře, stávala se mezi námi opravdu sama dítětem. Mívala podíl v našich hrách a sama vymýšlela nové.

Zvláště vzpomínám na večery, které jsme s ní trávili později ve V. My děti měly jsme tu s ní ložnici v prvním patře zámku, kteréž kromě nás hostilo jediného obyvatele, mladého hospodářského příručího, jehož pokojík byl však až v druhém křídle na opačné straně, oddělen od naší ložnice dlouhou řadou prázdných pokojů, kteréž se oživovaly do roka pouze jednou nebo dvakrát, když totiž vrchnost na několik dní panství navštívila. Bázlivě tulily se menší děti k »tetě«, když se po večeři ubírala s námi z veselého přízemku vzhůru po schodech a dlouhými osamělými tmavými chodbami, kdež světlo v její ruce vrhalo plaché, míhavé svity po šerých stěnách, po oknech se starými dřevěnými žaluziemi, po obrazech z předešlého století, z jejichž vetchých rámů shlížely podoby svatých nebo strašidelně bledé obličeje pod ohromnými napudrovanými parukami. Úzkostlivě pohlížely tu dětské oči do tmavých koutů a s největším respektem míjely jsme dvéře vedoucí do místnosti, kde byla pro vrchnost zřízena domácí kaple.

Ale když jsme pak uzamkly za sebou dvéře naší malé ložnice, bylo nám všem příjemno jako v bezpečném, útulném přístavě. Představa oněch tmavých stra-

šidelných chodeb venku spíše jen zvyšovala půvab té útulné teplé světničky, vesele oživené naší četnou malou družinou. Menší dítky hned svlékány a ukládány do postýlek, větší však sesedly se ještě u malého stolu, osvětleného olejovým kahancem. »Teta« ráda dávala si předčítati a s nejživějším účastenstvím sledovala prostičké příběhy spisů pro útlou mládež. A já vášnivě rád čítal jsem jí třeba i příběhy mně již dobře známé, jež nabývaly pro mne nové, zvýšené zajímavosti upřímnými projevy napjetí, úžasu, nevole, soustrasti a radostné spokojenosti, jimiž vděčná posluchačka různé obraty děje provázela.

Sama vypravovala také ráda ale ne pohádky a pověsti, nýbrž episody ze svého života. Nejraději a nejčastěji zalétala svými vzpomínkami do mníšeckého hostince, kde dříve sloužila. Ač při svém příchodu k nám naříkala, co tam zkusila a jaké tam měla lopocení od rána do večera, vždy přece bývala všecka v ohni, když se rozpovídala o pestrém a čilém životě, jaký tam ustavičně panoval. Byla to asi veliká hospoda u silnice, starého rázu, kde za tehdejších dob soustřeďoval se ruch, o němž nyní, v době železnic, nemáme již ani ponětí.

Poslouchal jsem alespoň vždy s údivem živé líčení »tetino«, co se tam stále střídalo a v kůlně stávalo formanských a jiných vozů i kočárů, jak v kuchyni celý den syčely pánve a pekáče, jaká směsice vozků, chudých pocestných i vystrojených pánů, hostů všeho druhu plnívala hlučnou, veselou šenkovnu.

XXI.

Za doby našeho bydlení v Litni vedla se právě válka krymská, a její ohlasy zasahují silně v mé upomínky chlapecké. Pamatuji se, s jakou dychtivostí můj otec nové zprávy z bojiště očekával a jak živou účastí všechny fáse velikého dramatu válečného provázel. Jeho sympatie byly na straně Rusů; již jako nadšený stoupenec myšlenky všeslovanské musil jim přáti vítězství. Jsa povahy snadno a prudce vznětlivé, zářil v den, kdy došly dobré zprávy, čirou radostí mnul si vesele ruce a rozjařen líčil matce, strýci a nám větším dětem hrdinské činy Rusů; za to v dobách, kdy vojska spojenců dobývala úspěchů, kabonil se nad novinami jako noc, pohazoval jimi hněvivě a v mrzutém rozčilení prudce chodíval pokojem, hotov uleviti své vnitřní bouři zlobným výbuchem proti každému, kdo se mu v takovou nešťastnou chvíli namanul do cesty.

Otec zabýval se rád a s láskou všemi slovanskými kmeny, ale největší sympatie choval k Rusům. A této náklonnosti zůstal věren až do svého konce.

Již tehdáž za krymské války horlivě se seznamoval s poměry ruskými. Kromě novin a map, na nichž sledoval operace válečné, nejčastěji ležela před ním tlustá německá kniha, obsahující zevrubné vy-

psání ruského státu a života. Z ní vypravoval mnohdy matce i nám dětem zajímavější podrobnosti a já litoval velmi, že nebyla česká; takto mohl jsem se baviti pouze jejími obrázky, z nichž utkvěl mi v paměti zejména jeden: ruský selský domek, celý ze dřeva, jako vysoustruhovaný, kterým jsem byl přímo okouzlen. Nad to líčíval ještě otec, jak příjemno je asi v takovém dřevěném domku, v teploučké trámové světnici, když venku chumelí se bez konce sníh a fičí mráz ukrutné ruské zimy. Tato zima měla pro mne zvláštní půvab již z té doby, kdy jsem začal čísti podivuhodná dobrodružství pana Prášila: na začátku knihy, dokud jsem z jiných příhod ještě nepoznal bezednou prolhanost Prášilovu, skoro jsem uvěřil historce, že hrdina knihy jednou na Rusi z večera, před noclehem v zasněženém poli, uvázal svého koně k železnému kříži u cesty, který však byl vlastně křížem na věži kostela, až po tuto špičku úplně do sněhu zapadlého, tak že pak ráno, když sníh přes noc roztál, pan Prášil ležel dole na hřbitově a jeho kůň visel nahoře na kostelní věži. Jisto jest, že ruská zima, jak jsem si ji představoval, nebyla příliš vzdálena té prášilovské gascognady. A zima vůbec měla tehdy pro mne velikou přítažlivost svým sněhem a ledem, třpytnými rampouchy u střechy a divnými květy v oknech, sklouzačkami a sáňkami a zvláště svým štědrým večerem, chvílí našich nejkrásnějších snů a vzpomínek po celý rok.

Také mezi četnými nástěnnými obrazy v naší domácnosti byly tři věnovány Rusku: jeden představoval cara Mikuláše, jedoucího na saních s bujnou trojspřeží (ač musím vyznati, že mne tehdáž více než car sám zaujímal jeho bradatý kočí v dlouhém premovaném

kaftanu, s rohatou čepicí na kadeřavé hlavě); druhé dva byly podobizny cara Alexandra II. a jeho choti.

Ale co nám dalekou Rus přisouvalo nejblíže, byla okolnost, že jeden z otcových bratří za svým povoláním jako zahradník dostal se tam, na Volyň; vrchnost jeho byla ovšem polská a později vzal si také Polku za ženu. Ten psával časem otci obšírné listy, načež jejich obsah a vůbec Rusko bývalo vždy dlouho předmětem hovoru u našeho večerního stolu.

Jeden ruský generál žil také v tradici liteňské. Otec slýchal od tamějších starých osob a několikrát nám dětem vypravoval, kterak jednou před lety šedivý cizinec v neznámém vojenském kroji, přicházející od Berouna, zastavil se u kříže na kopci, odkud bylo viděti Liteň Stál prý tam dlouho, pohlížeje na vesnici a vůkolní krajinu, ztopenou v zářích letní záplavy večerní, při čemž hojné slzy kanuly mu po zvětralých tvářích.

Když pak zavznělo klekání, obnažil šedivou hlavu a kleknuv na zem, vroucně se modlil. Potom dal se špatnou češtinou do řeči s lidmi, kteří se vraceli z polí, a vyptával se jich na jednu rodinu liteňskou. Na konec jim sdělil, že je zdejší rodák. Jako jinoch vyšel si do světa a potuloval se po mnohých zemích, až po různých změnách osudu dostal se na Rus, kdež ve vojenské službě vyšinul se posléze až k hodnosti generála. Již dříve dopisoval časem rodičům a posílal jim podporu až do jejich smrti. A nyní, stařec blízký hrobu, octnuv se opět v Čechách, kdež navštívil nějaké lázně, neodolal před odchodem touze, podívati se na své rodiště a své příbuzné. Vyhledal je, podaroval všechny, navštívil hroby svých rodičů a vrátil se pak zase do Ruska, odkud ještě několikrát dopsal svým

příbuzným, načež dopisy jeho na dobro přestaly a po čase příbuzných došla zpráva, že zemřel.

Otec, jenž rád vypravoval takové dojímavé příběhy, vyličoval nám vždy s obzvláštní živostí výjev, kdy cizinec od kříže se slzami v očích na své rodiště pohlížel, a já kdykoliv jsem zabloudil k tomu místu, vždy vídal jsem tam v duchu postavu starce ve vojenském kroji, hledícího s hlubokým pohnutím na dávno, dávno neviděnou rodnou krajinu, jeviště svých dětských her, zářící v paprscích zapadajícího slunce.

XXII.

Zvláštní je, jak se zachycují v dětské paměti obrazy přírody. Až téměř do šestí let nepamatuji se na žádnou určitou krajinu, ač jsem jich v té době viděl mnoho. Z Ostředku, kde jsem se narodil, vezla mne matka ke svým rodičům do Skalky pod Milešovkou, odtud pak za otcem do Bezděkova na pokraji Šumavy, pak po dvouletém pobytu do Peruce, rodiště otcova, pak zase nazpět do Ostředku u Sázavy, odtud stěhovali jsme se do Struhařova a Jezera za Benešovem, jeden rok pobyl jsem v Postupicích — ale nic z rozmanitých těch krajin neuvízlo v mé paměti, ani z Jezera, kde už jsem byl přece pětiletý, ani ještě později z Postupic, kde jsem zajisté nesčíslněkrát pohlížel na tamější lesnaté vrchy a rozsáhlý rybník.

Z té doby pamatuji se pouze na některé rysy bezprostředního, nejbližšího okolí: na polohu, částečně i vzezření světnic, některé detaily jich nařízení, na dům, v němž jsem bydlil, a na nejbližší prostoru před ním, na níž za to jako pod mikroskopem jeví se mi zřetelně malosvět rozličných nepatrných rostlin, hmyzu, kamenů a střepin.

Podržel jsem na příklad jasně v paměti malý prostor přede dvorem v Jezeře s rozličnými dolíčky a

hrboly, naprosto nepatrnými pro oko dospělého, s poprášenými lopuchami a bodláky — dále rybník a louku opodál — vše to zvětšené dětským pohledem, tak že jsem při návštěvě Jezera před několika roky nemohl ani pochopiti, že ten kousek louky a ty ubohé dvě kalužiny jsou skutečně onen rozlehlý luh a veliká ona hladina vodní, jaké mi paměť z dětských let představovala. Za loukou a rybníkem míhaly se mi ještě v dětských upomínkách nějaké nízké dřevěné chatrče — ale za těmi již nic, pranic...

V Střížkově, sídlu bar. Villaniho, kam jsem časem z Jezera s otcem dojížděl, kmitají se mi v paměti zděné pilíře u vrátek, dvůr s pávem, sad s besídkou, pokoje, leč ani jediný rys okolní krajiny. A při tom zase vzpomínka na jedno setkání v polích s bar. Villanim, kdy vzal mého otce a mne do své kalesky a kus cesty svezl, představuje mi určitě nejen tvar jeho kočárku, nýbrž i hrbolaté koleje a šípkovím porostlé úbočí polní cesty, jakoby světlo padalo právě jenom na ten malý kousek prostoru, který mne bezprostředně obklopoval.

Rovněž v Postupicích obmezuje se jeviště mých vzpomínek pouze na domek, v němž jsem u jednoho krejčího bydlil, na malé zděné schodiště před ním, na porostlé chudým bylinstvem prostranství, sklánějící se k protější hospodě, na kostel, faru a školu — okolí městečka zahaleno jest neproniknutelnou mlhou.

Věru mi připadá, jakoby dětské oko vidělo jenom nejbližší předměty, či spíše jakoby jenom tyto vkládalo určitě do vědomí a tím i do paměti, kdežto vzdálenější okolí rozplývá se mu v pouhý mlhavý, nevýznačný rámec, jímž se dětská mysl nezabývá, z něhož utkvívá v paměti leda jakási matná, stínovitá směs nerozlišitelných kontur.

V Litni však roztrhla se již ta mlha, zastírající můj dětský obzor. Tu již jasně vryla se do paměti celá krajina: nejen blízký lesnatý Mramor s vyhlídkou na mohutnou věž Karlštejnskou, nýbrž i ostatní méně nápadné vrchy okolní, jakož i vzdálené zamodralé pásmo mníšeckých chlumů, kamž jsem jednou i pěšky došel v průvodu dotčeného již pražského studentíka Banzeta: unaveni lehli jsme si tam na stráň do měkké trávy a já prožil tam chvíli nezapomenutelné rozkoše — živě tane mi na mysli, jak mne blažil pohled na ten krásný, čerstvě zelený sklon s hustou, pestrými květy hojně protkanou travou, výše ovroubený křovím a stromovím lesním, vybíhajícím do něho malebnými záhyby, jako ladně uspořádanými boskety umělého sadu, jak mi lahodila příjemná vůně lesní a teplá, veselá zář sluneční!

S tímto dojmem živostí svou závodí jen ještě jeden obrázek přírodní: Kdysi sekalo a vázalo se obilí na stráni u lesa, snad Mramorského. Seděl jsem tam na pokraji lesním, bavě se pohledem na práci sekáčů a vazaček. A tu pojednou přišla na mne chvíle — chvíle taková, kdy člověk jaksi přemítavě se zastavuje v obvyklém, téměř automatickém běhu života a pozoruje svět kolem sebe jako něco nového, co si dosud náležitě neuvědomil, ač to vídal každý den; a to vše, co v intensivním světle takového náhlého, ostrého uvědomění pozorujeme, utkvívá navždy zřetelně v naší paměti jako zachyceno na desce fotografické. Jasně vidím dosud před sebou ten položatý, nerovný lán, postavy mužů s kosami a žen s hráběmi mezi snopy a řádky položeného obilí, nepožatý ještě kus pole, zde přímo u lesa kamenitého, s množstvím trojbarevného černýše (jemuž jsme říkali »kukačky«) mezi žlutými

stébly a klasy, kterážto barvitá směs nesmírně se mi líbila a zvlášť ostře utkvěla v mé paměti — a na všem tom spočívalo zvláštní světlo slunce, klonícího se k západu, záře nepalčivá, mírná a jemná, ztlumená a jako v pruhy rozptýlená buď potrhaným závojem oblaků nebo stromovím řídkého lesa, za nímž slunce zapadalo, — dosud jasně vidím před sebou všechny podrobnosti toho půvabného obrazu!

Ani velkolepé obžinky, kdy po ukončení ohromného stohu na poli za dvorem panská chasa kolem něho tančila a pak s bohatě vyfintěným snopem na žebřinovém voze, v pravé záplavě věncoví z chrp a planého máku, výskajíc, k obžinkovým hodům do dvora se vracela, nezůstavily ve mně vzpomínku tak jasnou a určitou.

XXIII.

Dnem nejpamátnějším pro nás malé býval ovšem Štědrý den. Jako bývá v rodinách obyčejně. Kouzlo štědrého večera tak mocně i později mne ovládalo, že jemu byla věnována první moje vytištěná báseň i první prósa, kterou jsem napsal. A spisovatelstvo vůbec vyčerpalo tuto látku v nesčetných vánočních povídkách a básních tak důkladně, že se čtenářstvo rádo spokojí, odbudu-li své štědrovečerní vzpomínky co nejstručněji.

Naši rodiče velmi dbali o skvělou oslavu štědrého dne, a způsob, jakým se to dálo, opakoval se rok co rok do nejmenších podrobností s takovou přesností, jakoby šlo o nějaký liturgický výkon nebo dvorní obřad. My děti znaly jsme již zevrubně všechny tyto podrobnosti a vynechání i jediné z nich bylo by se nás dotklo bolestně jako částečné znevážení svatého dne.

Již den před tím zavládl v naší domácnosti neobyčejný ruch. Soustřeďoval se arci hlavně v kuchyni, kde konaly se již první přípravy k velkolepým hodům, o jakých se naší prosté tabuli jindy ani nesnilo. Avšak vedle ryb a jiných jedlých věcí, s nimiž měla matka plné ruce práce, objevovaly se v naší domácnosti i různé balíky, s nimiž se zase otec hlavně zabýval. Jeho vzezření bývalo při tom polo žertovně polo vážně tajemné

a často mizel na dlouhé chvíle do jednoho pokoje, který pro nás malé v tu předvánoční dobu byl nepřístupným sanctissimem. Zachovávalať se v naší rodině přísně legenda o tajemné návštěvě samého Ježíška. V prvních letech věřil jsem jí pevně; později viklala se ovšem tato víra čím dále tím povážlivěji, ale i ještě jako odrostlejší hoch, kdy jsem již prohlédl úplně, zavíral jsem jaksi násilně oči před tím světlem poznání, snaže se zachovati alespoň stín tajemně blaživé, nejkrásnějšími upomínkami dětství posvěcené illuse, a v ten štědrý den, kdy mne otec poprvé vzal s sebou do tajemného, pro mladší mé bratry a sestry zapovězeného pokoje, abych mu pomáhal strojiti vánoční strom, bylo mi teskno, jakobych navždy ztrácel překrásnou, nenahraditelnou část svého života.

O štědrý den zachovávaly jsme my děti svědomitě půst, méně proto, abychom uviděly zlaté prasátko — ve které jsem alespoň já nikdy nevěřil —, jako spíše, abychom se ničím neprohřešily proti zvyklostem nejvzácnějšího pro nás svátku. Okolo páté hodiny sedali jsme konečně k večeři. Byl nás vždy hezký počet. Měli jsme vytahovací stůl a to zařízení bylo velmi praktické: postupem času musil býti stále prodlužován, neboť každým rokem přibývalo k němu o nového malého jedlíka. Již v Litni bylo nás s rodiči osm osob a osůbek, později pak vzrostla naše rodina až na dvanácte členů, vedle nichž přisedal ke stolu ještě hospodářský příruči nebo praktikant, časem dva nebo i tři, někdy též některý příbuzný nebo jiný host, mnohdy delší dobu u nás meškající. K rovnému počtu štědrovečerních hodovníků úzkostlivě se přihlíželo, spíše z piety ke všem vánočním tradicím, nežli ze skutečné

pověry. Po případě vyrovnáván počet stolovníků usazením nejmenších dětí ke zvláštnímu stolku.

V ten den lesklo se na sněhobílém ubrusu nejlepší nádobí a náčiní, které jsme měli, a svícny zdobil vždy otec papírovými krajkami, vlastnoručně vystříhanými. Počet i pořad jídel byl tradicí nezměnitelně ustálen; vždy následovaly za sebou: rybí polévka, treska, černá ryba, jablkový závin, smažená ryba, šneky, modrá ryba, slaneček a dessert, skládající se z nakrájené vánočky, jablek, ořechů a lískových oříšků, načež naléval se punš do vysokých štíhlých sklének.

Onen závěrečný obyčejný slaneček přicházel na stůl jen proto, poněvadž otec jím zachovával jakousi reminiscenci na dětská svoje léta, kdy jakožto dítě rolníka slavíval štědrý večer způsobem sice o mnoho prostším, ale budícím v něm přece nejsladší upomínky. Při tom slanečku vždy se rozpovídal s okem zářícím o dávných oněch dobách, kdy v selském statku slavíval štědrý večer o »černém kubovi«, vdolkách, slanečku a křížalách. Vypravoval o svém otci, o dobrotě nebožky své matky, o svých bratřích a sestrách, o různých příhodách ze svého dětství, a vždy přicházela též na řadu historka »o peruchtách«. Tak prý se nazývali mladíci, kteří kolem nového roku v podivném, strašidelném přestrojení po vsi chodívali. Když jednou i k nim do statku vešli, schoval prý se otec, poděšen příšernými těmi postavami, do kouta za pec a když jedna z »perucht« i tam ho pronásledovala, uchopil ve smrtelné úzkosti válek tam ležící a vší silou udeřil strašidlo do čela, kteréž s výkřikem: »Ježíš Maria!« za hlavu se chytilo a bědovati začalo, načež v něm poznal domácího čeledína.

Jinde neslyšel a nečetl jsem o »peruchtách«; jenom v »Naučném slovníku« v článečku »Berta« čtu, že zvyk takový víže se ku starogermanské bohyni Perachtě a že obchůzky zakuklených mladíků konají se dosud pode jménem »Perchtentanz« nebo »Perchtenlaufen« v mnohých krajinách, i také prý někde v Čechách, zejména v okolí Budějovic, kde prý se jméno Perachty nebo Perchty přetvořilo v Peroutka. Vypravování otcovo svědčí, že obyčej podobný vyskytoval se mezi českým obyvatelstvem i v severních Čechách, v Peruci, odkud můj otec pocházel.

Vždy před závinem jablkovým zvedl se otec od stolu a s tváří žertovně tajuplnou odcházel z pokoje, mna sobě ruce, což bývalo při tém výrazem radostného vzrušení. Zajisté že v láskyplném jeho srdci otcovském obrážela se veliká část radostného toho rozčilení, jímž se naše dětské nitro zachvívalo. Po jeho odchodu z pokoje neměli jsme již poklidu; bystřili jsme sluch, nedočkavě upírajíce oči na dvéře, a když rozlehl se konečně hlas zvonku, o překot pádili jsme s radostným křikem do pokoje dotud zapovězeného, za jehož prahem jsme však na chvilku stanuli v němém radostném úžasu ze všeho toho třpytu a jasu, jímž zářily větve vánočního stromu a židle rozestavené kolem něho — na každé položeny byly dárky pro některého člena rodiny, s připojeným lístkem, na němž bylo napsáno jméno obdarovaného. Jako slepotou poraženi, nepoznávali jsme ani my větší na nich povědomé písmo otcovo; zdáloť se nám v pravdě písmem nebeským A co tu bylo jásotu nad každým dárkem, ať třeba lacinou dřevěnou krabicí s liliputánskými domky a stromky anebo některou knížečkou Douchovou či Rozumovou s prostičkými obrázky! A v jakém blahém rozechvění ma-

lých i velkých ztráven ostatek štědrého večera za rozličných her a veselých řečí, až neodolatelná dřímota malým u stolu sklížila oči nebo někdy větší z nás dočkali se zvonění na půlnoční!

Jeden štědrý večer v Litni byl nám zkalen chorobou otcovou. Dostal do tváře »růži« a trpěl delší dobu, po kterouž jsme si ani netroufali do jeho ložnice. Byltě ve své nemoci velmi nevrlým a nejmenší šramot, který jsme učinili, dráždil ho k nářkům nebo hněvným výbuchům. Ani o štědrý večer nebyl ještě zdráv; přisedl sice s ovázaným obličejem do lenošky ke společnému stolu, ale nebyl v dobré náladě a večeře musila být brzy ukončena. Ustrojení vánočního stromu a rozdělení dárků obstarala matka sama; avšak bez otcova účastenství nezdála se nám ta slavnost ani pravým štědrým večerem.

Můj otec byl člověk ušlechtilý a srdce velmi dobrého, ale popudlivý a ve hněvu neobyčejně prudký. Vídal jsem jej často rozhněvaného tou měrou, že se před ním chvělo jeho okolí, i sám jsem někdy zakusil prudkost jeho káravých slov, ale ruku na mne vztáhl jedinkrát v mém životě. Zaryl se mi ten případ do paměti jako cos neobyčejného a co jsem si kromě toho nedovedl nikterak vysvětliti. Seděli jsme jednou všichni při večeři, když otec chopil se rákosky a začal mne velmi citelně bíti. Nevím, co bezprostředně předcházelo; pamatuji pouze, že nebyl jsem si naprosto vědom žádné podstatné příčiny a že jsem pod bolestnými ranami vyčítavě volal: »Ale proč mne biješ? Vždyť jsem nic neudělal?« Zda-li a co otec odpověděl, již se určitě nepamatuji.

Byl jsem proniknut bolestí a studem při tom prvním tělesném trestu, jehož se mi od otce dostalo; ale

nade všechny tyto pocity vynikalo vědomí utrpeného bezpráví a lítost, že se mi taková křivda dála od bytosti, kterou jsem ctil nejvýše a v níž jsem dotud spatřoval téměř autoritu v oboru práva a dobra neomylnou. Tehdáž první vzdor proti němu pozdvihl se v mé duši Poprvé protestoval jsem v duchu proti zneužití moci, kterou měl nade mnou. Poprvé byla zviklána moje dosavadní skalopevná víra v jeho naprostou dokonalost.

Považím-li účinek toho trestu, účinek, jehož osten se neshladitelným dojmem navždy zaryl do mé paměti, vždy přichází mi na mysl, jak choulostivým článkem výchovy jsou tresty tělesné. Možná, že tehdáž otec podlehl návalu prchlivosti a že jsem se stal nahodilým hromosvodem hněvu, který v něm byl probuzen někým jiným, nebo jsem snad sám vzbudil jeho hněvný výbuch něčím, čeho jsem si v tu chvíli nebyl vědom: jisto jest, že jsem své utrpení a zahanbení pokládal za zcela nezaviněné a že ta skutečná nebo domnělá křivda vzbudila ve mně mravní otřes, jehož hloubku a sílu dokazuje neobyčejná živost a trvalost mé upomínky na tu o sobě malichernou událost.

Ovšem od té doby nevztáhl na mne můj otec ruky a největším trestem bývala mi jeho důtka, projevená slovem, nebo pouhým pohledem, jako jsem největší odměnu nalezl v projevu jeho spokojenosti. Obojí účinkovalo na mne mocněji, než mohly způsobiti všechny jiné povzbuzující neb odstrašující prostředky. Ale jak by se byl poměr mezi námi vyvinul, kdyby onen případ nebyl zůstal osamělým, nýbrž kdyby se zhusta byl opakoval?

Těžko ovšem odpověděti určitě, kde není vlastní zkušenosti. A mohu-li věřiti v upřímnost jiných, jsou

výsledky při jednotlivcích rozdílné. Mluvil jsem s nejedním člověkem, který vzpomínal s trpkostí, jak býval od svého otce bit při každé příležitosti, a již z hořkosti té upomínky bylo patrno, že ty časté tresty tělesné nepřály vývoji upřímné lásky synovské. Ale zase poznal jsem lidi, litující při takové vzpomínce každé rány, která šla mimo. Jeden z nich na příklad rád vypravuje, že bývala u nich každá sobota dnem pravidelného, obligátního výprasku, v kterýžto den všichni nedospělí členové četné rodiny po řadě odbývali si trest za všechny spáchané i nespáchané hříchy celého týdnu. Jako pondělek dnem prádla, byla prý sobota dnem všeobecné výplaty. Muž, od něhož jsem slýchal tuto reminiscenci, miluje sice silné barvy, ale celkem nemám příčiny pochybovati, že jeho otec rákosky, které ve svém povolání jakožto učitel starých, zlatých časů užíval ve škole, nešetřil ani ve vlastní rodině. A přece s plnou úctou a láskou vzpomínají naň synové, nyní sami již staří otcové rodin, a třeba že ve svých domácnostech nezavedli jeho sobotní methodu, schvalují v zásadě tresty tělesné

Necítím v sobě povolání, řešiti tuto obtížnou pedagogickou otázku, ale jisto jest, že cítím odpor proti všelikým trestům tělesným bez výjimky a že věřím v budoucnost, kdy metla zmizí právě tak z domácnosti, jako zmizela ze školy a jako odstraněna lískovka na vojně, kde ji svého času také pokládali za nezbytnou. Věřím, že pokročilejší člověk dovede i na děcko působiti jinými prostředky, nežli je hrubá síla hmotná A jedno veliké zlo by tím zajisté bylo zamezeno: právě tělesné tresty svádějí nejvíce ku zneužití moci otcovské. Je-li otec popudlivý, jak snadno ve špatné náladě bez příčiny nebo pro malichernou příčinu chápe se rákosky

a trestá své děcko krutěji, než by jindy byl učinil i při vážnějším jeho provinění! Vidí-li pak děcko, že trpí nevinně a nespravedlivě, nemůže to blaze působiti na jeho vychování. A jak hřešívají teprve na pořekadlo: »škoda každé rány, která jde mimo« otcové nevzdělaní a suroví! — —

Než se rozloučím s Litní, zachytím ještě několik drobných vzpomínek z tamějšího pobytu, jehož koncem uzavírá se jaksi také mé dětství.

Jsou to ovšem vzpomínky právě dětské: na dva veliké, dlouhonohé ptáky, kteří jednou přeběhli přes naši zahradu a v nichž můj s prostonárodním ptakoslovím lépe obeznámený spolužák rozpoznal »sekáče«; na psa, s kterým jsem sedával na prahu našeho obydlí a jenž potom k veliké mé lítosti byl zastřelen, poněvadž prý se pominul; na ohromnou houbu, skládající se z přečetných, spodní částí dohromady srostlých malých hub, t. zv. »oříš«, jejž nám kdysi polesný nebo hajný přinesl, a zvláště na výra, kterým týž dárce nás malé jednou překvapil.

S úžasem i hrdou radostí pohlíželi jsme na ohromného ptáka, jehož veliká klec umístěna byla u peci v rohu čeledníku, kterýž tou dobou sloužil zároveň za naši dětskou ložnici. Avšak dlouho jsme se z výra netěšili. Jednou probudil mne z prvního spaní drsný jeho skřek; byl to zvuk pronikavý, podivný, jako zpola zlobný a zpola žalobný a ozýval se po krátkých přestávkách znova a znova, pak téměř již bez ustání. Mně skřek tento zněl čím dále hrozněji; tušil jsem, že je výrazem bolesti, ale pak jsem se zase přemlouval, že nemá vážnějšího významu, a nechtělo se mi v čiré noci z čeledníku (kde jsme my větší děti spaly samotny) ven do tmavé chodby, abych někoho přivolal.

Avšak hrozný skřek působil na mne tak příšerně, že jsem si vytáhl peřinu vysoko nad hlavu a zacpal si uši. Přes to dlouho, dlouho ještě rozrýval mi strašný ten hlas duši, až buď sám utichl nebo spánek znovu mě přemohl. Ráno ležel výr mrtev na dně kleci. Jaká byla příčina jeho skonu, nepamatuji. Vím jen, že často pak mi zníval v duchu onen děsný, žalobný skřek, a že jsem si s hlubokou lítostí a s výčitkami svědomí představoval, kterak mohutný, okřídlený syn volného hvozdu bolestně umíral v těsné kleci, zatím co já usnul při jeho smrtelném nářku, nechav ho zahynouti bez pomoci.

RŮZNÉ ČRTY CESTOPISNÉ.

Různí židé.*)

(1879. »Kresby z cest.« 1884.)

Rozptýlím je mezi národy, kterýchž neznali ani oni ani otcové jejich. Toto proroctví Jeremiášovo připomínal jsem si nejednou na své cestě po východě.

Mezi četnými národy a nárůdky nenašel jsem tam ani jednoho, uprostřed něhož by neměli bydliště svá synové rozplašeného Israele. Jakkoli pestrá mosaika národností pokrývá na příklad Kavkaz a země po obou jeho stranách, v každé z nich najdeš přece silnější neb slabší přísadu čilého onoho kmene semitského.

Není národa osudu podobného! Těkavý rod cigánů rozptýlil se světem z pudu vrozeného, jenž nepřeje klidu lehkým jeho nohám a vodí jej kouzelnou mocí od ohniště k ohništi širým božím světem. Ale žid nemá povahy kočovnické. Miluje pevný krb, zůstává rád na blízku popelu otců svých a staví si tvrdou kamennou svatyni, v níž by se klaněl on i synové jeho i vnukové vnuků jeho po způsobu dávném jedinému velikému živému bohu israelskému. A přece rozprášen

---

*) Ještě ohlasy z cesty na Východ, vykonané r. 1874; vztahuje se tedy částečně také k nim poznámka připojená k »Několika obrázkům z Kavkazu« na začátku tohoto dílu.

do všech úhlů světa! Jako nerost, rozstříknutý před věky vrstvami jinorodé hornatiny; ale kam doletěl, sedí pevně po tisíciletí a zachovává uprostřed cizího obalu bez porušení své původní zrno. Ba, národ »nohou ušlých, prsou mdlých« vyhledal si již dávno pevné útulky a neplatí tedy již o něm, co pěje dále básník, že

Divoký holub má nad hnízdem strop,
svůj pelech liška — Israel jen hrob!

Pozorování židů na východě stává se zvláště zajímavým rozmanitostí podob, v jakých se tam pružný onen živel cestovateli jeví. Jako Proteus mění podél cesty tvé ustavičně svůj zevnějšek, způsob a kroj. Zvláštní národní ráz jeho tváře zůstává ovšem nedotknut uprostřed těchto proměn. Výrazný tento obličej, který srostl v představě naší s obyčejným všeevropským krojem, jen málo zmodulovaným po samorostlém vkusu, a kterýž namnoze již toliko sám jediný překáží úplnému zevnějšímu splynutí židů s ostatním obyvatelstvem západu, hledí na nás tam na východě z nejrůznějšího rámce a připomíná nám bezděky druh obrázkových knížek pro děti, v nichž bývá na každém listě vymalována jiná podoba: Řek, Španěl, Turek atd., ale s vystřiženým otvorem na místě tváře, kterýmž se spatřuje stále jediný, všem těm podobám společný obličej, vymalovaný na posledním listě.

Nuže, nastíním vám zběžně řadu těch pestrých převleků, v nichž se mi objevoval typ židovský na mé rychlé klikaté cestě přes Halič, Rus, kolem Krymu, Kavkazem, Tureckem až opět k hranicím rakouským.

Haličí jeti a žida nespatřiti bylo by ovšem zázrakem. Když jsem v Oświecimě oknem železničního vozu vyhledl, spatřil jsem na nádraží hlučný zástup

lidí. Ale polská národnost byla zde zastoupena pouze rolníkem v bílém plášti a vysokých botách, s bílými kníry a dlouhým šedým vlasem, dále svěžím selským děvčetem, v důkladných mužských botách, s červenou babkou na hlavě, konečně několika půvabnými Polkami, upomínajícími na ladné dívčí zjevy v »panu Tadeuszi«. Vše ostatní náleželo k plemeni židovskému. A tak to bylo po celou další cestu. Ve vlaku téměř samý Hebrej a na stanicích bezmála také. Konduktér žid. Hostinský na stanici žid. Když jsem ráno v Krakově v hôtelu »pod białym orlem» z pokoje vyšel, vrazil jsem do shrbené postavy, která bůh ví jak dlouho již u dveří mých na stráži stála. Klaněla se až k zemi, nabízejíc mi služby nosiče, průvodčího, penězoměnce, rádce i pomocníka ve všech potřebách, že jsem se jen stěží vybavil z klepet obětovného toho člověka.

Byl to židovský »faktor«. Zkrátka, kam pohledneš, všude se židů jen hemží. Polska jest vskutku druhou vlastí židů. Stali se již podstatnou črtou ve tvářnosti země. Sám Mickiewicz, chtěje líčiti v »Tadeuszi« věrně polský národní život, přijal mezi významné jeho postavy žida. Zevnějšek jejich nemusím líčiti. Kdož nezná obraz žida polského v dlouhém kaftanu, s černou čepičkou a vysokým huňatým kloboukem neb jeřebatou čepicí na hlavě, s pověstnými mastnými »pejsy« na skráních? Kdož neslyšel o jeho vzorné nečistotě? Zde zachoval se ještě žid v celé ryzosti, se všemi hranami, jež na západě již dávno v brusírně civilisace se obrousily. Zde ještě kvete v plné bujnosti »talmud« s omamující vůní své mystiky, zde ještě vládne »rabi« v bývalé slávě, zde ještě zachovává se úzkostlivě spousta starozákonních obřadů a jeví se při vší špíně zvláštní kouzlo starozákonní poesie. Zde vyvinula se také vedle

hebrejštiny druhá řeč židovská: neboť tu huhňavou, vřískavou, zpívavou haťmatilku, jíž polský žid užívá, nelze nazvati němčinou, ač jest opravdu němčina ubohou matkou té jazykové nestvůry.

Jak mocně vládne ještě zdejšími židy dávná nábožnost a jak nenuceně po domácku si v Polště počínají, poznáváš ve vlaku samém. Jest to spíše židovská modlitebna, než co jiného. Každou chvíli připínají si modlitební řemení, berou na sebe ošumělý, stříbrem ovroubený rubáš a na pravo, na levo, před tebou, za tebou vstávají, klanějí se a šeptají bizarrní postavy, jejichž konání musíš pozorovati s úplnou vážností, nechceš-li jakožto bídný goim vzbuditi proti sobě obecnou bouři, jejímuž vřískavému hlaholu ovšem nerozumíš, ale jejíž opravdovost můžeš vyčísti z rozjítřených obličejů.

Ve tvářích polských židů zachoval se také národní ráz přesněji než na západě. Nacházíš zde obličeje, při nichž bys mimoděk zvolal: Ajhle, pravý israelita, při němž falše není! Všechny známé typy židovské, červenovlasé i černovlasé, zastoupeny jsou zde v obzvláštní ryzosti, i mnohý ideál mužné krásy hebrejské »červenějších očí nad víno a zubů bělejších nad mléko«, jak velebí umírající Jakob svého syna. Východní Evropa smíšena jest v Polště s tím, co jmenujeme Východem ve zvláštním smyslu, s přistěhovalým totiž kmenem Asie od Jordanu, v konglomerát přímo již nerozlučný. Zde svítí dosti těch skvostných dívčích očí, jejichž divné kouzlo tak nadšeně líčí Byron ve své první melodii hebrejské. Zde nalézají se též ryze východní postavy mužské. Kdesi na větší jedné stanici, tuším lvovské, spatřil jsem v davu špinavých židů postavu, kterouž bys po celém západě marně hledal. Byl to mladík téměř vzdušně útlý a nadpřirozeně vysoký, jako

svatí byzantinské školy malířské, oděný v těsně přiléhající, až po kotníky sahající, v předu četnými drobnými knoflíčky spjatý oděv z měkkého černého sametu, se sametovou okrouhlou čepičkou na hlavě, pod níž spadaly dva černé »pejzy« jako křídla havraní na bílé skráně, s klínovitě dlouhým obličejem, s lehkým černým chmýřím na bradě a s velikýma černýma očima, jež zářily v jakémsi mystickém blouznění a neměly na pohled ani nejmenší vnímavosti pro zjevy okolní. Nevím, byl-li to snad nějaký nastávající rabbi, ale jisto jest, že by se ten mladík byl hodil za model mladého Ježíše v chrámě.

Však blížíme se hranicím ruským. V sousedním kupé strhla se bouře. Hověli si tam čtyři bohatší synové Israele, kteří vyplňovali pomocí svých polárních kožichů na vlas celé kupé. Křesťanský konduktér vnutil jim přes všechny protesty pátého společníka a pojmenoval je při tom »ludzie« (lidé). Tímto nevinným slovem bodl do vosího hnízda. Židé skočili po něm jako zběsilí a každý z nich byl v tu chvíli opravdu »lvíče Juda«, jak praví písmo. »Co řekl? My ludzie? Počkej, že my ludzie?« Tak a jinak křičeli jeden přes druhého a ve tvářích jejich vystřídalo se za vteřinu deset různých posunků zuřivosti. Lomcovali také dveřmi, vystrkávali z oken vlaku rozjítřené obličeje na dlouhých krcích a každý okamžik mohlo se za to míti, že vyletí celým tělem jako čtyři střely prchlivosti na konduktéra, který v odměřené dálce na stupátku stoje s dráždivou veselostí zuření jejich pozoroval. Zkrátka, trvalo dlouho, nežli se vosy utišily a rozcuchané kožichy na sobě urovnaly.

Můj soudruh v kupé, ač sám žid, usmíval se pohrdlivě nad zběsilostí svých spoluvěrců. »Co ludzie?

Co na tom?« pravil potichu ke mně a pokrčil rameny. Člověk ten se mi líbil Neměl kaftanu, ani »pejzů«; šedivá jeho hlava byla téměř do hola ostříhána a z hladce oholené snědé tváře hleděly dvě chladné, moudré, vážné oči. Podobal se věru filosofu. Skrblil slovy, ale choval se při tom družně. Oznámil mi, že jede za nějakým obchodem na Rus, do Balty. Dal mi jakožto cizinci několik užitečných pokynů pro další cestu. Peníze rakouské třeba vyměniti již v Podwołoczysce za ruské. Prohlídka na ruských hranicích je velmi obtížná. Mám-li knihy při sobě, abych se chránil vytasiti se s některou před ruskými pohraničními úředníky. Ponechali by si je k důkladné prohlídce, některou by snad zabavili a na každý způsob mohl bych snadno uvíznouti ve Wołoczysce déle, než by mi bylo po chuti. Následoval jsem jeho rady a nacpal si hned ve vlaku před jeho očima svou nevelkou zásobu knih do všech kapes kabátu, svrchníku, ba i za šle pod vestu.

Přijeli jsme v Podwołsczysku. V nádraží plno židů s usmolenými tobolkami, z nichž vyjímali přehršle rozsápaných ruských bankovek, někteří též s režnými pytlíky, do nichž sahali celou rukou pro blyštivé stříbrné kotoučky. Shrnuli se na nás jako mravenci na cukr, klaněli se, vřeštěli, tahali nás za šaty a strkali nám své ruble div ne do samých úst jako hostie. S velikým namáháním vytrhl jsem se z jednoho takového uzlu a již vězel jsem opět mezi dvěma židy, kteří ke mně s různých stran přiskočili a se mnou asi tak nakládali, jako obě loutky s králíkem na známých dětských divadlech. A sotva jsem těm vyvázl, navěsil se na mne dav jiných jako smečka chrtů na štvaného jelena. Proměnil jsem téměř všechny peníze již v Krakově, ale ani zbytek neodvážil jsem se třeba jen okázati těm

orvaným a špinavým postavám lačných pohledů. Konečně vyprostil mne z lapadel těch polypů můj soudruh z vlaku. »Počkejte, dovedu vás ku známému penězoměnci, který vám vyplatí bez smlouvání nejvyšší cenu, jíž tu lze podle kursu dosáhnouti.« Dovedl mne k jedné ze zasklených budek kolem stěn, v nichž seděli bankéři již úhlednější za kupami stříbra a papírových peněz. Můj obětovný průvodčí přednesl známému peněžníkovi naši žádost. »Jaký obnos chcete proměniti?« otázal se mne švihácký peněžník, rozumí se žid, s obličejem tak důstojným, jakoby choval v přihrádkách boudy za sebou nejméně milion.

Naznačil jsem obnos. Penězoměnec pokřidoval rychlostí blesku tabulku před sebou číslicemi a sázel pak s obdivuhodnou zručností ruské peníze na stůl. »Zač mi počítáte rubl?« otázal jsem se ho. Neustávaje v sázení pohledl na mne, jakoby spatřoval v otázce mé urážku, a po chvíli proklouzl mu z úst nestydatě nízký obnos tak nedbale a hladce, jakoby se rozuměl sám sebou. »To je příliš málo!« Peněžník pohledl na mne jako udiven a pravil ostře: »Snad nemyslíte, že vás chci ošidit? Zeptejte se tohoto pána, nepodávám-li nejvyšší obnos, který zde můžete obdržeti?« Můj šedivý soudruh pokyvl mlčky hlavou. Ale mně tkvěl příliš pevně v paměti poslední kurs, než abych se byl spletl tím němým kývnutím hlavy, třeba byla šedivá. Shrábl jsem své peníze, na kterých jsem byl z opatrnosti ponechal všechny prsty, a poroučel jsem se pánům.

Uspořil jsem tím dosti slušný obnos, jakž jsem se přesvědčil později, když jsem na konec své peníze přece proměnil u jednoho z těch špinavých drobných

peněžníků, kteří nosili své směnárny kolem nás v rukou a na zádech. —

Ah! V této slabice zahrnu nejlépe dojem, jaký na mne učinil nádražní hostinec ve Vołočisce, první hostinec na půdě ruské. Překvapil mne nádherností svou nemálo po řadě chudých a špinavých nádražních restaurací v Haliči. Stál jsem téměř zaražen v jasně osvětleném, elegantním salonu s obrovskými zrcadly po stěnách, před stolem, na němž byl rozestřen ubrus jako padlý sníh a blyštily se ozdobně broušené sklenice jako horský křišťál. Nač jen pomysliti lze, vše nalézalo se na tomto stole: od baterie vzácných vín až po vkusně ozdobený nůž na krymské ovoce, kteréž se zardívalo milostně v bronzové míse uprostřed. A přede mnou klaněl se švihácký sklepník v bálové černi, s ubrouskem sněhobílým pod paží, i podával mi sáhodlouhý jídelní lístek. Míval jsem z počátku nemalou potíž s takovým jídelním lístkem. Jako sfinx hledíval na mne z něho záhadný »štufat« — »šči« budily toliko bledou představu zelenosti — »antrykot«, »akružka« byla slova, slova, slova, jak praví tuším Hamlet. »Utka.« S potěšením utkvěl zrak můj na tomto povědomém slově. »Utka«, zcela jako ve slovníku. Rozumí se, že jsem si dal »utku«. Ale pojídal jsem ji obyčejně jen s čistě slovesnou rozkoší, neboť shledal jsem brzy, že je kachna a vůbec drůbež Achillovou patou ruské kuchyně. Dle ukázek na talířích soudil bych, že se skládá ruská drůbež z kostí a houžví.

Bezpochyby byl bych svůj první oběd na ruské půdě odbyl takovou houževnatou »utkou«, kdyby mne nebyl můj šedivý soused žid již ve vlaku poučil, že je nejlépe poručit si »boršč«. Jest to polévka s porcí masa zároveň, stojí pouze 20 kopějek čili as 30 kr.

r. m. a obyčejný jedlík nasytí se tím úplně, obzvláště vzhledem k tomu, že si může před obědem na buffetu vybrati zadarmo několik něžných nedozralých cibulek nebo peprnou sardinku neb jiný podobný zákusek a že se neúčtuje do řádu výborné ruské pečivo, bílé a černé, jehož se prý může najísti každý dle libosti.

Pojídal jsem právě s neskonalou pietou svůj první ruský »boršč«, když si tu ke mně zcela přátelsky přisedl šedohlavý soudruh z vlaku. Zachoval jsem hluboké mlčení, jehož ostří zajisté cítil. Ale stoický žid nedal se tím odstrašiti; prohlížel mne chvíli pátravě a zašeptal mi pak do ucha se sarkastickým úsměvem: »Mějte se na pozoru! Jste nápadně tlustý, pane.«

Trhl jsem sebou. Aha, odveta za nezdařilou spekulaci při výměně peněz! Těšil jsem se ovšem následkem knih, k radě jeho před slídivým okem ruských celníků na těle uschovaných, více než slušnému objemu. Oč že tento člověk nyní vyzradí neb již vyzradil tajemství mé tlouštky!

Když mi žid na rozloučenou přátelsky ruku tiskl, očekával jsem, že mne ještě obejme a políbí a takto doplní obraz Judy Škariotského.

Prosím ho nyní v duchu stokrát za odpuštění. Byl sice přítelem poctivého zisku a možná také, že mělo u něho slovo »poctivý« poněkud volnější objem, než u mravních šosáků, ale padouchem, za jakého jsem ho na chvilku pokládal, rozhodně nebyl. Proklouzl jsem s neztenčeným objemen drápy ruských celníků.

Letím k Oděsse. Vnitřek vlaku poskytuje obraz zcela jiný, než na straně rakouské. Tam vecpáni byli cestující i v druhé třídě do těsného příčního oddělení ve dvou řadách naproti sobě, koleny téměř protějšku se dotýkajíce. K vůli pohodlí konduktérovu vehnali co

možná nejvíce cestujících do jednoho kupé. Zde táhne se středem železničních vozů, jež jsou na Rusi širší než rakouské, chodba a do této otvírají se s obou stran přihrádky, určené vždy pro čtyři osoby a podobné útulným drobným komnatám. Obyčejné obsazení vlaku dovoluje tomu, že může osamělý cestující zabaviti pro sebe celý takový pokojík a zaříditi se tam úplně po domácku. Jsou-li mu protivny obličeje v sousedních domácnostech, může své oddělení na čtvrté otevřené straně zavěsiti plédem. Ostatně jest viděti přes chodbu pouze do dvou protějších oddělení a v těch nalézá se obyčejně též jen po jedné osobě. Židů ubývá šmahem. V našem voze nevyskytl se na trati od hranic do Oděssy ani jediný. V třetí třídě byl ostatně Israel as ještě dosti četně zastoupen. Hlavním a význačným cestujícím na ruských železnicích jest emancipovaná Ruska. Nebývá z pravidla ohyzdná neb stará, naopak! Náš vlak hemžil se v pravém slova smyslu mladými, více méně hezkými dívkami bez průvodců, se »skřipcem« na nosech, s uměle rozcuchanými vlasy a s nerozlučným papirosem v ústech. Užívají plně práva ruských cestujících na železnici k volným procházkám po vlaku; šustí chodbou uprostřed sem i tam, přecházejí do druhého vozu, do třetího, zkrátka počínají si tu jako na boulevardech. Mladá jedna brunetka vešla bez okolků do mé mládenecké domácnosti a vzala mi s lehkým »pazvoltě!« doutník z ruky. Když byla papiros svůj zapálila, usedla v oblacích dýmu naproti mně, skřížila nohy a začala štěbetati. Však netěšil jsem se dlouho pikantní její přítomnosti. Byl jsem sice před svou cestou několik ruských mluvnic prostudoval a dosti ruských knih pročetl, ale když jsem poprvé ruský hovor zaslechl, zněl mi v uchu jen jako bzučení mouchy za

oknem. Když to krásná nihilistka zpozorovala a zároveň snad se přesvědčila, že jsem nudný a suchý patron, vstala, pohodila na pozdrav nedbale hlavou a odšustila do svého oddělení, kde se dala do upřímného zívání.

Odhrnuv žlutou záslonu v okně zadíval jsem se do krajiny. Krásná Podolie přeletla mimo mne jako luzný sen. Vesnice po stráních jako kopce hřibů, nízké kostely se skupeními cibulovitých zelených bání a báníček, husté zelené háje, šťavnaté lučiny se stády dlouhohřívých koní a buclatých černých i bílých ovcí skupiny pestře oděných dítek kolem vesele plápolajících ohňů.

Čím dále k jihu, tím řídčeji objevoval se obličej hebrejský. Jedna skupina utkvěla mi v paměti. Vlak náš učinil krátkou zastávku na malé stanici uprostřed krásné zelené roviny. U domku stanice stál břichatý železniční úředník a před ním vrtěla sebou žalostná trojice židovská Byli hubení jako kost a kůže a hubenost tato vynikala tím ostřeji v dlouhých, těsně upjatých kaftanech neurčité barvy, s otřepenými rukávy a proklobanými lokty. Na hlavách měli huňaté, napolo vypelichané čapky a v rukou i na zádech špinavé rance. Dlouhé a zcuchané »pejzy« zadrhnuty byly na konci v uzlík. A tyto pejzy kývaly a třepaly se ustavičně na všechny strany, obrazíce věrně rozčilení svých pánů. Oč se jednalo, nevím. Snad chtěl ten židovský trojlístek uprositi úředníka, aby je propustil do vlaku jako slepé pasažéry, nebo se s ním smlouvali o jízdní cenu. Jisto jest, že vyčerpávali do dna zásobu pružnosti, jakou se honosí svaly obličejů a těl národa vyvoleného. Postavy jejich chvílemi div se nepropadaly pokorou a chvílemi vymršťovaly se prudce k úředníkovi, ruce jejich třepetaly se ustavičně ve

vzduchu a všechny vrásky jejich obličejů svíjely se úpěnlivou prosbou. Nepřeháním, pravím-li, že se tyto obličeje žalostivými svými posunky zcela podobaly tvářím skupení Laokoontova. Kámen by se byl nad nimi ustrnul. Ale úředník očil jen lhostejně palci nad kulatým břichem.

V tom rozjel se vlak a mžikem zmizelo žalostné skupení v dáli. Letíme opět nekonečným hájem. Jak milo položiti hlavu na zad na vycpané opěradlo a hleděti snivě do té zelené lesní spousty, jejímž středem nás vlak unáší! Střelhbitě prchají kolem okna bílé kmeny bříz, a drobné jejich listí přehání se po něm jako zelený déšť. Ale znenáhla houstnou stíny mezi kmeny, a lupení splývá v šerý soumrak. Nastává večer. Na stropě vozu rozžíhá neviditelná ruka kmitavé plaménky. Emancipovaná v protějším oddělení otvírá zívajíc vak a vyjímá z něho bílý polštář a jasně žlutou pokryvku. Kutí chvíli pod sedadly a hle! mezera mezi nimi vyplněna je náhle v ten způsob, že představuje její oddělení jediné měkce vycpané lože. Nová výhoda ruských železnic! Vypletla si klobouk z vlasů, zula botky, ulehla na improvisované lože a přikryla se nedbale pokryvkou. Zívla, pohledla na mne ospale a přitlumila světlo ve své ložnici. Chvilku zářila tam ještě hvězdička jejího papirosu, pak uhasla a tichý odměřený dech svědčil, že se ocitla krásná nihilistka v nirvanně. Nyní otvírá její sousedka vak, vyjímá bílý polštář a jasně žlutou pokryvku i následuje vše jako shora, až na to, že si druhá tato dáma, patrně teprv novicka nihilismu, ložnici svou stoudně zastřela obrovským šátkem.

Hledím opět v temno, jímž se dosud míhají bělavé kmeny bříz a v němž časem svítilna kondukté-

rova ozařuje malebná hustá skupení zelených stromů, jež jakoby zvala Ševčenkovy milence nebo Puškinovy rozbojníky k nočnímu dostaveníčku. Nad kývajícími vrcholky kmitají drobné bledé hvězdy. — Usnul jsem.

K ránu probudilo mne pronikavé: »Pět minut«. První myšlenkou mojí bylo, že se přes noc počeštily naše české železnice; vzpomněl jsem si ovšem hned na to, že jsem daleko na Rusi a že se tu »pjať (vyslovované téměř zcela jako naše »pět«) minut« rozléhá volně od Finska až do Gruzie. Také konduktéři ruští učinili na mne svým zevnějškem domácky milý dojem: byli oděni v slovanské barvy a měli na hlavách beranice, podobné našim »přemyslovkám« blahé paměti.

Krajina změnila svou tvářnost. Step až po obzor, pokrytá kvetoucím »buřanem« (stepní travou). V dáli oživuje jednotvárný ten obraz trojspřež koní s vlajícími hřivami, letící jako vítr před lehounkým povozem zvláštního tvaru. Vzpomněl jsem si na sonet Mickiewiczův, na kibitku, jež tudy kdys velikého pěvce unášela »jako člun po vlnách buřanu«.

Kraj pustne víc a více — sama stepní tráva zakrsá a žloutne — blížíme se k Oděsse.

Typ židovský, který mne byl v Haliči tak houfně obklopoval, ztrácel se čím dále na jih, tím více s mého obzoru. Ani v Oděsse neupoutal mou pozornost, ač je v tomto bohatém, přímořském městě Israel dojista četně zastoupen. Teprve před odplutím, v přístavě objevil se mi opět — v převleku z brusu novém. Můj průvodčí, krajan v Oděsse žijící, upozornil mne na jednoho člověka v davu cestujících s podotknutím, že je to Karaim Jinak nebyl bych si toho člověka věru povšiml. Dlouhý kabát, v bocích šátkem přepásaný, jest na Rusi zjevem obyčejným, turban není v Oděsse rovněž

vzácností a — v jiných ohledech nestál dobrý ten muž věru za povšimnutí. Prostřední postava, okrouhlý obličej se sporým prokvetavým vousem, suché vlasy, na šíji zastřižené, obyčejný nos, rozšafné střízlivé oči — ani stopa klikatosti v obrysech, ani stín nápadnosti ve způsobech! A přece byl to žid. Náležel ovšem k zvláštní odrůdě židů. Karaimové čili Karaité tvoří zvláštní nečetnou sektu židovskou. Zavrhují talmud, a náboženské obřady jejich liší se některými zvláštnostmi od obecné bohoslužby židovské. Praví, že zachovali dávnou víru židovskou v původní ryzosti, bez mystických cetek, jimiž ji ověsili v pozdějších dobách učení talmudisté. Jisto jest, že slynou Karaimové, ač se téměř výhradně obchodem živí, svou přísnou poctivostí a že požívají vůbec pro vzorný svůj mrav neobyčejné vážnosti. V romantických skalách jižního Krymu přilepeno jest na pokraji nahého srázu kamenné hnízdo Čufut-Kale (t. j. tvrz židovská). Tam nalézá se hlavní sídlo Karaitů. Tam žijí v nízkých kamenných saklách, odívajíce se většinou v tatarský kroj a mluvíce též mezi sebou jazykem tatarským. Tam vystavěli si také malou synagogu, v níž střeží učený rabbi drahocenné náčiní kostelní a vzácné rukopisy hebrejské. A když skončí Karaim svůj klidný, spořádaný život, odnášejí ho v tiché skalnaté údolí, nedaleko Čufut-Kale, nazvané biblicky Josafat, kde odpočívá ve stínu košatých stromů, pod oslnivě bílými kameny se zlatým písmem prach otců a praotců jeho.

Stojím na palubě. Za námi zmizela Oděssa, jakoby v moře zapadla. Jest to zvláštní pocit, když se ocitne člověk, který byl dotud vídal vodu jen v skrovných rozměrech potoků a řek, poprvé na místě, s něhož nespatří, nechť kamkoli obrátí pátravý zrak, ničeho mimo kolísavou zelenavou spoustu vodní! Jak divně a mocně

dojímá první pohled na krajinu, skládající se až po širý obzor jen z tančících měnivých pahorků toho neklidného, potměšilého živlu! I když se při delším pohledu oslabí mocný celkový dojem, nenudí tě jednotvárná tato krajina. Nemůžeš se nasytiti pohledu na věčnou hru vln, jež se zdvihají během v táhlé smaragdové hřebeny a vrškem svým pak se sklánějí a bortí v sněhobílou pěnu, poutá tě proměna různých odstínů zelené, modré a šedé barvy na té spoustě vodní, baví tě hemžení nesčíslných miniaturních rybiček, rojících se celými mračny kolem lodi v průhledné vodě, stíháš okem »nýrku«, brázdící v nizounkém letu vlny, laškování delfínů, bělošedé racky v dálce, a samy lehounké, nestálé zjevy modré oblohy nabývají v té jednotvárné vodní krajině větší platnosti, že stopuje zrak tvůj s účastenstvím bělorouné stádo jejích obláčků.

Z jitra druhého dne spatřil jsem bílé minarety Eupatorie. Odtud pluli jsme vždy těsně kolem jižního břehu Krymu V tento jižní lem shrnula Taurida všechny své klenoty. Ale vylíčením jeho vzácných krás, které by mimo to daleko za skutečností kulhalo, odchýlil bych se příliš od předmětu tohoto článku. Proto zavírám násilně duševní své oči před romantickými skupinami různotvárných a různobarvých skal, před velebným Čatyr-Daghem, před monastýrem sv. Jiří na hřebeni kolmého skalního srázu v závratné výši nad mořem, před nádherou jižního rostlinstva — Však nyní přivažte mne ku stěžni trojím lanem, ať mne tam ta čarokrásná siréna Jalta, ležící svůdně, s bohatým věncem cizopasných květů nad smavou lící, u nohou ohromné, srázné, zelenavé Jaily, která nad ní ochranně rozestírá kamenné lokty, nesvede k dvoustránkové vodnaté dithyrambě!

Pod palubu! Jaká to báječná směs východních krojů pestří se v těsných odděleních po obou stranách mezilubí, jako strakatá drůbež ve velikých posadách! Hledám kolébavé »pejzy« — ale nenalézám ani jediný v té živé mosaice. Našel jsem vůbec na lodi všeho všudy jen tři zástupce národa vyvoleného. Byla příčinou toho známá, národu Samsonů a Gideonů bezpochyby nedůvodně přičítaná bázeň před vodou? Či je zde na jihu, mezi lstivými Řeky a lstivějšími Arměny, živel hebrejský již tak málo četným? Tak houfně jako v Haliči tu židé ovšem nevystupují, ale přes to setkáváš se s nimi všude.

Jeden z židů na lodi byl zavalitý obstárlý člověk v prostém evropském oděvu, bez haličského střihu, ale s nezbytným rancem na zádech. Vedle něho stála štíhlá dívčina, bezpochyby jeho dcera, jejíž oděv představoval roztomilou směs střízlivého západního a fantastického východního živlu. Uvedu jen, že se houpala na čele jejím pod havraním vlasem řada velikých zlatých mincí, kdežto si aristokraticky útlá její ručka pohrávala s elegantním hedvábným slunečníkem nejnovější mody. Něžný její obličej vynikal nápadnou jemností bělostné pleti a párem velikých černých skvoucích očí. Třetím ve spolku byl vytáhlý mladý žid, oděsský commis voyageur; měl evropský letní oděv modního střihu, ale byl od krku až k patě bíle a červeně pruhován jako strážní domek a zpíval si po německu, drsným tenorem arie z rozličných vlaských oper.

Vrátil jsem se na palubu a přisedl u kormidla k mladému ruskému důstojníkovi, který si zpíval potichu ukrajinské dumky. Zšeřilo se. Teplá noc. Obloha zaskvěla se nádherně miliony hvězd — též Jalta změnila se pod ohromným hrbolatým stínem Jaily v ča-

rovné skupení třepetavých hvězdiček a po levici, na hraně temné skály zasvitla osamělá veliká zářivá hvězda — Alušta!

Z jitra probudili jsme se před Kaffou (Feodosií) se zříceninami dávné osady Janovanů a během téhož dne stanula loď naše před Kerčem, v neskrovné vzdálenosti od břehu. Od Kerče připlul líně a nemotorně starý parníček »Ďaďa«, aby přijal cestující, kteří zde chtěli vystoupiti na břeh. Při tom odehrálo se intermezzo, v němž připadly starému Hebreovi s rancem a s ičné jeho dcerušce úlohy velmi nevděčné. Ač bylo času k přestoupení dosti a »Ďaďa« všechny přestupující pohodlně ve své chrastivé náruči směstnati mohl, strhla se přece, když byl úzký můstek s lodi naší na »Ďaďu« položen, obyčejná v podobných případech tlačenice a strkanice, jako kdys u pověstného mostu přes Berezinu. Při tom dotkl se žid v přehnané starostlivosti o svůj ranec loktem poněkud nešetrně statné ruské panímámy v národním kroji a ta zdvihla bez odkladu obě zaťaté pěsti a začala jimi pracovati nejinak, než jakoby byly paličkami a náš ctihodný Hebrej bezcitným bubnem. Nestačil chrániti se rukama. Rány jen jen pršely na jeho záda, hlavu, obličej Teprve když se objevila na tváři jeho krev, zastrčila rázná bubenice s uspokojením své paličky do kapes červeného sarafanu a ulevila si jen ještě spoustou slov, které svědčily o malé její vážnosti k židovstvu vůbec. Tento politování hodný výjev způsobil strakaté směsi mezilubí pravé gaudium. Shlukli se kolem jako k zápasu kohoutímu. »Baba bije žida!« volali se smíchem na sebe a »Bij žida, babo, bij!« na vzteklou ženu. Někteří zdvihali také pěsti a potřásali jimi, jakoby měli sto chutí, zkusiti je vedle baby na improvisovaném

živém bubnu. Všechno stranilo babě. Snad pohlížel jsem já jediný s útrpností na žida, jehož hlavu obemkla sličná dcera útlýma, bílýma ručkama, těkajíc úzkostlivým a vyčítavým zrakem po bezcitném množství jako poplašená hrdlička. Bezděky připomněl mi výjev ten — více vzhledem k záští a opovržení, jež při tom z očí a rtů různorodého obecenstva proti židovstvu vyšlehlo, než vzhledem k těm několika modřinám, které si náš Hebrej ze rvačky za podobných poměrů velmi obyčejné odnesl — těžké, předlouhé martyrium rozptýleného národa židovského. Nejzarytější nepřítel národa toho nemůže bez soustrasti a studu obraceti ony stránky v dějinách svých předků, jež týkají se minulosti židů. Vrchovatou a natřesenou měrou muk a hanby odplatilo jim křesťanství každý trn, jímž se zaryla potupná koruna do čela Ježíše Nazaretského! Nyní leží ovšem ta minulost za nimi jen jako děsný sen. Minulo pronásledování a obmezování, zmizel vnucený podivný kroj, zmizely rezavé dráty, jež tolik století úzké a křivolaké uličky židovských čtvrtí objímaly, zmizela téměř ghetta sama neb naplnila se s polovice křesťany a místo žlutého kolečka, jaké druhdy židé na pláštích nositi musili, spatřuje se na mnohých hrdě vypjatých prsou židovských třpytivý řád. Časem vyšlehují kolem nich plaménky z výhně nenávisti, dotud nevychladlé, ale plaménky ty jsou neškodny. V pokladnici jejich sbíhá se jako v srdci zlatá krev našeho věku a spojená diplomacie evropská ujímá se s větším zápalem jednoho pošramoceného souvěrce Rothschildova v Rumunsku, než celých velikých mučených národů. Buď jak buď, zapříti nelze, že se vznesla jen z moře krve a slz k nejvyššímu lesku šestirohá hvězda židovská.

V Poti vystoupil jsem na břeh Zakavkazí a želez-

niční vlak donesl mne bujným zeleným pralesem mingrelským a řadou překrásných krajinných obrazů do rozkošné Imerecie čili Imerie, přivtělené teprve na začátku tohoto století k Rusku a tvořící nyní s Mingrelií a Gurií gubernii Kutaiskou. Všechny tyto tři země, jakož i Gruzie obydleny jsou národy plemene Karthvelského a připadly k Rusi co trosky dávné veliké říše křesťanské za Kavkazem, kteráž dosáhla pod gruzinskou cařicí Thamarou největšího svého objemu a lesku. Rod Bagratidů, jenž vládl velikou touto říší z nejdávnějších dob až po naše století, pocházel prý z rodiny židovské a prohlašoval se za ratolest téhož rodokmene, z něhož vzešel Kristus. Přes toto vznešené příbuzenstvo nedomohli se židé vůbec na Kavkaze nikdy veliké cti a moci.

Imeretin odívá se známým malebným krojem kavkazským. Nosí dlouhý, těsně upjatý kabát s řadami pouzder na náboje po obou stranách hrudi, dlouhý špičatý nůž (»kinžal«) po boku a na hlavě vysokou huňatou čepici aneb čtyřhranný kousek tuhé, ozdobně vyšívané látky, kterýž si přivazuje šňůrkami pod bradou. Vidíš-li ponejprv tuto poslední pokryvku hlavy, neubráníš se úsměvu. Ta čtyřhranná destička ztrácí se téměř v bujné spoustě drobně zkadeřených havraních kadeří, kteréž zdobívají jako mohutná krásná hříva hlavu Imeretina, a připomíná ti miniaturní klobouček na vrchu ohromné dámské příčesky. Obraz to, kterýž se ovšem velmi málo hodí k herkulské postavě a hrdé, mužně krásné tváři sveřepého Kavkazana.

Na jedné stanici před Kutaisem, hlavním městem Imerecie, spatřil jsem člověka, kterýž upoutal mou pozornost ohromnými rozměry huňaté černé čepice a nápadně jemnou, na lících lehce zarůžovělou pletí obli-

čeje, jakož i krotkým, na Kavkazana až příliš krotkým vzezřením dlouhořasých očí s narudlými víčky. Dověděl jsem se, že je to imeretinský — žid. Hle, Israel v novém fantastickém převleku. Když jsem nyní bedlivěji pohledl na jeho veliký kostrbatý nos, mžouravé zarudlé oči a celý ráz obličeje, divil jsem se, že jsem hned národnost jeho neuhodl Ale kdož by hledal žida v té dlouhé malebné »čoše« kavkazské s patronami na prsou, s bojovným kinžalem po boku?

Hlavním vnějším příznakem imeretinského žida jest pokryvka jeho hlavy. Obyčejná čepice kavkazská představuje huňatou homoli, více méně vysokou a špičatou. Ale čepice imeretinského žida libuje si ve tvarech tuřínu, černé řetkve, kostelní báně — jak chcete — a dosahuje výšky a šířky přímo kolosální.

V Kutaisu nalézá se zvláštní čtvrt židovská. Vlastně, není to čtvrt — jest to jedna ulice, dvě řady bídných domků podél silnice. Najímal jsem si tam koně k výletu do starožitného kláštera Gelathi. Kůň ten budil svým zuboženým zevnějškem mou hlubokou soustrast, kterou bych byl snad pánovi jeho projevil, kdyby nebyl vypadal ještě o něco hůře. Byl to vysoký stařec s bílým vlasem a vousem, skládající se na pohled pouze z kostí a žluté svraštělé kůže, s očima chorobně zapálenýma. V blátě kolem válely se úplně nahé děti a z rozbitých oken chatrných dřevěných domků pohlížely na mne černooké prostovlasé židovky rozhalených ňader. Ulice byla plna štebetání, křiku, vřesku a nečistoty, jako kterákoli ulička naší páté čtvrti. Světnice pronájemce koní, do níž jsem dveřmi — okno bylo příliš malé — nahledl, zdála se mi spíše brlohou, těsnou a dusnou, plnou rmutu a puchu. Některé domky byly ostatně lepší a mnoho zakrývalo též milosrdně smarag-

dové lupení révy a chmele, kteréž porůstají hustě každý strom, každý plot a každou střechu rozkošné Imerecie.

Rád opustil jsem židovskou čtvrt Kataiskou a zrak můj okřál, když spočinul v dáli za krásným Kutaisem a za mořem zelených vrcholků na čistých sněhových řízách a skvoucích ledových korunách kavkazských velehor.

Že tvoří židé na Kavkaze řádnou součást obyvatelstva, o tom poučuje tě mezi jiným národopisné oddělení tifliského musea. Chová se tam sbírka sádrových odlitků, představujících rozmanité národnosti kavkazské. Mezi nimi je také žid na koni. Proč si zvolil umělec žida právě v této posici, nevím. Velmi pečlivě provedeny jsou podrobnosti této sošky: hrbolatá tvář jezdcova, rozcuchaná brada, obrovská huňatá čepice a vlající kabát čerkeský s nezbytnými pytlíčky na patrony — avšak prázdnými — po obou stranách hrudi, s obzvláštní pak pietou spracována jsou žebra koně, jenž náleží patrně k biblickému tomu plemeni koní, »jejichž síla jest« — dle zjevení sv. Jana — »v ústech jejich a v ocasích jejich«. Méně podařilo se umělci při apokalyptickém tomto jezdci držení těla: nohy jsou přespříliš skrčeny a záda přespříliš ohnuta.

Ve skutečnosti jsem takového jízdného žida na Kavkaze nespatřil, ač se tam israelité zhusta zabývají pronajímáním koní a koňařstvím vůbec. Za to spatřil jsem jich jednou plný formanský vůz. Bylo to na mé zpáteční cestě z Vladikavkazu do Tiflisu, kterou jsem konal společně s kočujícím lakýrníkem, Němcem, v poštovní »těleze«, dřevěném to korýtku nebo truhlíku na kolech, opatřeném na místě sedadel otepí slámy pro cestujícího a dvěma přes příč napjatými provazy pro »jamš-

čika« (kočího). Můj společník lakýrník byl právě bez peněz a bez práce a proto nesmírně špatného rozmaru, v němž si ulevoval proklínáním a tupením všech nových zjevů ciziny, která nedovedla oceniti lakýrnických jeho schopností. A poněvadž se kolem nás na této cestě hromadily stále nové a nové dojmy, neměly potupné jeho výkřiky konce, což nebylo hrubě příjemným pro mne, který jsem nevycházel z obdivu a rozkoše. »Kinderspiel! Die Schweiz sollten Sie 'mal sehen!« volal, kdykoli se proměnil velkolepý obraz horstva a nějaký nový titan, ohromnější předešlých, nám objevil v úžasné výši sněhobílou hlavu aneb nějaká nová nedohledná propasť se hřmícími vodopády se otevřela pod našimi nohami, a »scheckiges Lumpengesindel« bylo obyčejným jeho výrazem pro malebné postavy Osetů, Tuvšínů, Gruzínů a jiných národností, objevujících se kolem naší cesty. Ve skalnatém jednom údolí potkali jsme nemotorný vůz, přepjatý obrovskou záplatovanou plachtou a zpod ní hledělo nám s nataženými krky vstříc asi patnáct — myslím, že jsem se v počtu hrubě nezmýlil — kučeravých židovských hlav, těsně k sobě sražených a téměř celý oblouk pod plachtou vyplňujících. Tento podivný chomáč obličejů jednoho téměř rázu, s mohutnými nosy, s kadeřemi na skráních a s divnou pohyblivostí v klikatých rysech působil na nás nezdolnou komickou mocí. Můj hrozný společník zdvihl se s naši otepi a projevil té kytici obličejů svou zveselenou náladu posuňky a slovy tak výraznými, že by se byl udál jistě nemilý výstup, kdyby nebylo na štěstí naše poštovní korýtko, připjaté k trojici větronohých tatarských koní, nemotornou archu Noahovu minulo jako blesk. Bezpochyby sedělo ve voze onom všechno židovské mužské obyvatelstvo

některého zakavkazského města, cestující k vůli úspoře tímto způsobem en compagnie na trh do Vladikavkazu.

Ostatně hraje Israel na tržištích kavkazských velmi podřízenou roli. Tam je téměř samovládcem chytrý Armén, »Armjaška«, jak mu říkají s posměšným přídechem Rusové. Musím vyznati, že se mi jevil obličej židovský dobráckým a prostosrdečným, když jsem se s ním v Tiflise poprvé opět setkal po spatření několika set šibalských tváří arménských. Zbledl vedle tváří těchto, jako luna před sluncem. Kde se zahnízdil prohnanější Armén, nemá Israel vzniku. Obchod ve velkém i malém, kramářství, vetešnictví, peněžnictví, podomnictví — vše to nalézá se na Kavkaze téměř výhradně v rukou arménských. Mluví-li se o milionářích kavkazských, slyšíš jména jen arménská. Křesťan bývá časem horší než nejhorší žid, říkává se u nás. Při Arménovi osvědčila se mi pravdivost toho pořekadla. »Armjaška« je křesťan, horlivý křesťan pravověrný, ale skutkové jeho jsou valně vzdáleni od skutků apoštolských. Armén jest vlastní »žid« Kavkazu. Čím jest Haliči Hebrej s kaftanem a pejzy, tím jest Zakavkazí »Armjaška« v placaté černé čepici, s černou bundou, spjatou v bocích ozdobným pasem z kovových, mnohdy stříbrných kotoučů, se štíhlým kinžalem po jedné a s nabotnalým měšcem po druhé straně. Postava tato vtírá se ti odevšad, všude vidíš v rámci černých kudrn výrazný, zchytralý její obličej s úlisným úsměvem kolem tenkých rtů s nápadně bílými zuby a s potměšilým, mžouravým pohledem černých očí, obklopených spoustou přívětivých vrásek. Všude slyšíš chraplavý, zpívavý její hlas, vábící tě do tmavého krámku, v němž sedí jako křížový pavouk, číhající ve středu své síti na tučnou mouchu.

Však co jsem shora Arménům na úkor pověděl, platí právě tak málo o celém národě arménském, jako frivolní snad ton těchto mých náčrtků národu Spinozů, Mendelssohnů a Heineů vůbec Měl jsem na zřeteli pouze obraz, jaký poskytuje cizinci většina arménských obchodníků v městech. Veliká spousta venkovského lidu arménského, obývající několik krajů ruského Zakavkazí a sousední turecké Malé Asie, dobývá si chleba poctivě v potu tváří svých na roli zděděné. Zvláště pak bych nerad, aby vrhlo hořejší líčení nějaký stín na krásné pohlaví arménské, a proto stůjž zde důrazné prohlášení, že pokládám ty malé, černooké Arménky v širokých ozdobných čelenkách s lehounkými jako mlha závoji, v hedvábných řasnatých oděvech světlé barvy a v zlatotkaných, zobákovitých střevíčkách za nejkrásnější květy Kavkazu. Gruzinky bývají vzrůstu vyššího, mají pravidelnější tahy a skvostnější pleť, ale spanilé obličeje jejich postrádají namnoze duševního osvětlení a tepla a podobají se zhusta krásně omalované tváři voskové loutky. Jejich velké černé oči s dlouhými černými řasami mohly by konati divy, kdyby se ku krásné jejich tmě přidružilo trochu toho duševního ohně a světla, jímž hrá opojné oko v živé, půvabné, třeba někdy trochu přibledlé nebo přisnědlé tváři arménské dívky. Naproti tomu mají arménské krasavice vážné sokyně v kavkazských mladých židovkách, závodících alespoň v kráse mocně s arménským plemenem, které v jiných směrech židovstvo na Kavkaze do pozadí zatlačuje. — Ba, úplně do pozadí! V Tiflise musíš mnoho krámků projíti, než spatříš v některém skromného žida, obyčejně zlatníka neb hodináře. Židé, s kterými jsem se na venkově setkal, byli buď pro-

najímači koní aneb hostinští na poštovních a železničních stanicích.

Několikrát svedla mne na mé cestě náhoda s oděsským obchodním cestujícím, který byl již na lodi povšechnou pruhovaností svého oděvu pozornost mou vzbudil. Švihácký tento žid byl pravý Mezzofanti. Žádný sebe neznámější idiom spolucestujících netvořil dostatečnou ochranu proti jeho sdílnosti. Naposled těšil jsem se jeho společnosti v dostavníku na cestě do Kutaisu, kteréžto po Tiflise nejdůležitější město Zakavkazí je více než hodinu od nádraží vzdáleno. Na štěstí dělila se s námi o prostor dostavníku ještě bohatá Imeretinka s dvěma dcerami. Osudné perfektum »fuit formosa« dostavuje se u krasavic Východu velmi záhy. Ale při naší matroně bylo to již plusquamperfektum. Její obličej skládal se z nesčetných záhybů žluté kůže a tenký, špičatý její nos byl s úzkými, bledými rty bezzubých úst ve zvláštním tom poměru, jaký ukazuje tvář mr. Punche na žertovném anglickém časopise stejného jména. Šerednost její neoslabovala nikterak malebná úprava hlavy se zlatou čelenkou a poloprůsvitným závojem, jenž kanul kolem dávno minulých lící úhlednými řasami k žlutému vychrtlému krku. Ale ani tato ohyzdnost nebyla s to odvrátiti od ní sdílnost pruhovaného obchodního jednatele. Pestře pomalovaný hudební nástroj, jakýs druh cimbálu (»dajra«), jejž stařena v Tiflisu byla koupila a cestou občas kostnatým prstem rozzvučovala, poskytl mu záminku k hovoru o hudbě vůbec a gruzínské národní hudbě zvlášť. Mluvil s Imeretinkou chvílemi gruzínsky (řeč imeretinská je pouhým podřečím gruzínské) a chvílemi rusky, časem pak obracel se též, aby se společnice naše jeho znalosti jazyků náležitě obdivovati mohly, ke mně s ně-

meckými poznámkami. Konečně začal zpívati fistulovým chraplavým hlasem gruzínské národní písně. Gruzínský zpěv jest věcí, kterou jsem nemohl naprosto pochopiti. Myslil jsem si vždy, že jest konečně možno, že by i člověk pravidelně zařízený pomocí hrdla a nosu podobné krkolomné hlasové kotrmelce, podobnou zvukovou nestvůru, jakou jest prostonárodní gruzínský popěvek, ze sebe vyraziti dovedl, ale že jest potřebí zcela zvláštního ústrojí sluchového, od našich ušních bubínků úplně rozdílného, aby kdo takový zpěv se zalíbením mohl poslouchati. Jedeš-li Gruzií, uslyšíš najednou někde v poli žalostný pronikavý vzkřek, až sebou leknutím trhneš, a pak jakési podivné kuckání, vzlykání a hrkání v nejvyšších tónech — je to začátek gruzínské písně. Působilo to na mne při prvním uslyšení stejně, jako když vedle mne poprvé mladý velbloud zařičel, což jest rovněž zvukem pro nezvyklé ucho hrozným. Dle úsměšných pohledů, které obchodní jednatel kradmo se mnou vyměniti se snažil, parodoval pouze tento gruzínský zpěv, ale stará Imeretinka pokyvovala spokojeně hlavou a její sličné dcery odměňovaly pěvce laskavými pohledy.

Mně však nezbývalo, než zacpati si dlaní ucho a vyhnouti se hodně daleko ven oknem dostavníku. Jeli jsme hájem, podrostlým hustými křovinami všeho druhu. Doba azalek, jejichž krásnými květy byl před nedávnem celý kraj v pravém slova smyslu posypán, již minula, ale za to planuly ze všad nesčíslné rudé květy granátové. Než jsme dojeli Kutaisu, setmělo se úplně. Ale krásnou teplou nocí míhala se divná, chvílemi slabší, chvílemi pronikavě zářící, od křoviny ke křovině létající světla. Chvíli nemohl jsem si úkaz ten vysvětliti; pak jsem v něm poznal svatojanské mušky. Vídal jsem

je ovšem nejednou doma, ale nikdy v takovém úžasném množství a s takovým mocným krásným světlem, jako za této noci v Imerecii Sršely vzduchem všemi směry a kolem některé křoviny míhaly se houfně jak ohnivé včely kolem úle.

Bez žalosti rozloučil jsem se v Kutaisu s oděsským židem a tím loučím se zároveň s ruskými židy vůbec.

Obrovský je skok z Kutaisu do Ruščuku, přes celou délku Černého moře a ještě notné kusy pevniny po obou stranách, avšak musím chtě nechtě skok ten učiniti. Viděl jsem sice v přístavních městech Malé Asie a v Cařihradě dosti židů v rozmanitých převlecích, ale žádný neupoutal v té masopustní strakatině národnostní náležitě mou pozornost a nikde nesvedla mne s nimi náhoda v těsnější styky.

Teprve v Ruščuku padl jsem opět do plného hnízda hebreů. Jmenovalo se »hôtel London«. Přijel jsem před hôtel »London« od nádraží v ekypáži, kteráž se lišila od našeho obyčejného vozu na brambory a řepu jediné tím, že měla pouze dvě obrovská skřípavá kola a stálý svah na zad. Můj kočí — vyčouhlý jednooký Turek v zeleném turbaně, pod nímž se spatřovala směs žlutých vrásek a zrzavých štětin — otevřel dvířka ekypáže neb lépe odšoupl zadní prkno a já jsem vypadl do náruči mladého zavalitého žida s tučným růžovým obličejem a šafránovými kudrnami. Se sladkým německým štěbotem uvedl mne začazenou kuchyňkou s podivným nádobím a náčiním, podobnou dílně alchymisty, do dusné jídelny se špinavou podlahou a s černým bzučícím mračnem na místě stropu. Dověděv se, kdo a odkud jsem a co mne na Ruščuk přivedlo, poklepal mi přátelsky na rameno a pravil: »Nu, nyní

jste opět mezi svými. Počínejte si u nás jako doma. Žijeme tu všichni jako jedna rodina.«

Brzy na to pěnila se přede mnou sklenice vídeňského piva, dým rakouského c. k. doutníku — což jsem se po něm natoužil v končinách, kde se kouří papír v podobě ničemných papirosů (cigaret), při nichž se tráví mnohem více času plněním, stáčením, lepením a zapalováním, než kouřením samým! — obletoval vonnými obláčky mou hlavu, němčina zaznívá opět kolem — čeho si ještě přeješ, srdce české?

Obyvatelstvo hôtelu tvořilo skutečně jednu rodinu, v níž zaujímal postavení biblického patriarchy obstárlý žid hôtelier, v dlouhém černém kabátě, s oblou sametovou čepičkou na černé hlavě a s výrazem nevrlé popudlivosti v pošmourném, nedbale oholeném obličeji. K němu pohlížela s dětinnou úctou celá rodina, skládající se z vrásčité židovky se šmelcovým věnečkem na ryšavé paruce, z dvou synů hostinského, z odkvetlé Vídeňačky, představující sklepnici. panskou i služku v jedné osobě, a konečně z několika hostí, ubytovaných v hôtelu.

Život rodiny této byl za mého pobytu velmi dramatický, plný napínavých, rychle se střídajících proměn děje a pohnutých výjevů. Dle tří dnů, které jsem v Ruščuku strávil, mohu si tuto látku vhodně rozvrhnouti ve tři jednání.

První jednání. Sedím v jídelně a seznamuju se s jednajícími osobami. Starší syn hostinského, pravý opak svého otce co do zevnějšku i letory, kterého jsem vám již nahoře při vystupování z ekypáže mně pomáhajícího představil, shromáždil ostatní hosti kolem stolu mého a ti vítají mne srdečně jako nově přibylého člena rodiny Jest tu předně mladý Maďar s urput-

ným vzezřením a navoštěnými kníry, z pod nichž se často ozývá jadrné maďarské klení. Jmenují ho Tyči. Čeká pouze na příští parník. Vedle sedí jakýs holobrádek, jenž přijel asi před týdnem do Ruščuku v průvodu svého otce a nějaké tajemné dámy, kterou jsem potkal nedávno na schodech, vkusně černě oděnou, s bílým šátkem na očích a s patrnými stopami slz na krásné tváři. Otec odjel za jakousi záležitostí dále do Varny a syn čeká jeho návratu. Dále nalézá se tu hubený německý inženýr, který očekává každý den telegram, jímž bude povolán kamsi hloub do Turecka na výnosné místo. Konečně rozplývá se tu bledý jeden muž touhou po své mladé ženušce, která měla přijeti s děckem již včera za ním z Cařihradu.

Líčí mi ji desetkrát po sobě, rusou, modrookou, prostřední postavy, vyptává se, neviděl-li jsem nějakou takovou dámu na parníku neb železnici, a přijímá s hlubokými povzdechy přátelskou útěchu ostatních. Jak viděti, jest očekávání čehosi společnou známkou všech hostí, bydlících pod krovem hôtelu.

Mimo tyto sluší snad ještě připočísti k rodině zajímavou osobnost, jež tráví téměř celý den v hostinci. Jest to tmavě oděný muž s hladce oholeným obličejem rázu rozhodně východního. V jeho vzezření a konání obráží se nápadná opravdivost a důstojnost, ale při tom zdá se, jakoby byl tento vážný habitus pouze nastudovanou úlohou, která mimo to povaze hercově hrubě nesvědčí. Skrblí velice slovy, ale i tato mlčelivost činí dojem, jakoby vrozenou hovornost krotil z pouhé obavy, aby se nějak neprořekl na úkor své úlohy. Naslouchá rozpustilým řečem ostatních s němou shovívavostí, ale časem povolují bezděky přísné záhyby obličeje a šibalským okem prohlédá Satyr nebo Faun

zpod tragické masky. Se mnou má patrně něco za lubem; vidím ho stále na blízku sebe a zastihuju často černé jeho oko zpytavě na mne upřené.

Rozveselili jsme se kolem stolu a připíjeli jsme nyjícímu manželu na zdraví a brzký návrat rusovlasé žínky. Jen patriarcha v lenošce u dveří stahoval čím dále posupněji husté černé obočí.

Druhé jednání. Rozhrnuv žluté záslony žlutě omalované ložnice, zadíval jsem se na dvůr hôtelu. Vidím polosesutý dřevník. Z otvoru jeho střechy čouhá bidlo, na němž přešlapuje sokol, k němu přivázaný. Ve směsi hnijících odpadků prohání se s veselým chrochtáním bujaré sele. V pozadí máchá stará Bulharka s šedivými copy, oděná pouze v režnou krátkou košili a bachraté bílé spodky, prádlo v obrovských neckách. Od vlastního dvorku oddělena jest rezavou mříží hostinská zahrada, skládající se z pěti stromů skutečných a stejného asi počtu namalovaných vzadu na stěně jakéhos letního salonu v mezerách mezi zaprášenými okny.

Vyšel jsem si na procházku. Na schodech potkal jsem něžného manžela, zářícího štěstím. Na jedné ruce nesa děcko, na druhé krabici a pléd, letěl nahoru, skákaje vždy přes dva schody najednou. »Přijela!« zavolal na mne v přeletu. Za ním vystupovala volněji mladá dáma, rusá, modrooká, prostřední postavy — jak mi ji desetkrát vylíčil.

Procházel jsem se Ruščukem. Slunce pražilo shora nelítostně na střechy a hrbolaté dláždění. Zdálo se, jakoby všechno stálo v bílém plameni. Bloudil jsem tureckou čtvrtí. Ulice skládaly se z dlouhé řady úzkých, plochostřechých domků, většinou čistě obílených, s hustým, dřevěným mřížovím v oknech. Zabedněné ty domky vypadaly z ulice jako vymřelé. Zřídka jen vy-

klouzla z některých dveří zakuklená mohamedánka a pospíchala málo graciosním chodem, jakým se vyznačují dámy turecké, kolem slepých zdí, na něž vrhala silhouettu jeptišky. Podobají se jeptiškám ovšem jen obrysem svým, neboť jejich nepěkná kukle, pod níž vyhlédá časem k dovršení podoby jantarový růženec, oblíbená hračka rukou tureckých, honosívá se velmi světlými a nápadnými barvami. Pestrost těchto oděvů vyniká tím živěji na řeřavé bělosti domů, mešit a dláždění, na němž leží vrstva bílého prachu jako rozemletá křída. I ty šikmé, arabským písmem pokryté kameny s vytesaným na konci turbanem, jež trčí kolem mešity všemi směry jako jehly v polštáříku, oslňují oči, jakoby byly do běla rozžhaveny. Dostal jsem se do lidnatější ulice, polo východní, polo evropské. Obklopila mne pestrá směs Turků a Bulharů, smlouvajících se o sýr a drůbež. Lákavé volání prodavačů zmrzliny a šerbetu ozývalo se se všech stran. Náhle rozestupuje se hlučící dav a středem jeho letí jako vichřice rychlonohý běhoun, za nímž následuje skvostný povoz s bílými bělouši; v něm sedí pyšně nějaký hodnostář turecký s fesem na šedivé hlavě a s bleskem řádů na prsou. Samum bílého prachu pohřbil na chvíli uctivě se sklánějící obecenstvo

Pak jsem se dostal do části obydlené bohatými Bulhary. Bylo mi, jakobych se ocitl »za humny« české vesnice. Kráčím po pěšinách mezi zdmi a živými ploty stinných zahrad ovocných a potkávám ztepilé dívky v evropském oděvu, s čilýma očima a svěžími rty, pravý opak líných Turkyň.

Ostatně — bůh ví, jak vypadá Ruščuk nyní po obležení a kruté válce, která jej vyrvala bohdá navždy z rukou tureckých!

Když jsem se vrátil do jídelny »hôtelu London«, našel jsem tam situaci úplně rozdílnou od včerejší. Patriarcha přebíhal v největším rozčilení po jizbě, všecky svaly jeho obličeje chvěly se pohnutím, zaťaté pěsti byly zaryty do skloněného čela a dlouhé šosy jeho kabátu vlály divoce za ním — byl to skutečně obraz nejprudčího vzrušení mysli. Pod svislým obočím vyšlehovaly blesky hněvu a z opěněných rtů draly se nesouvislé výkřiky. Po jedné straně běžela za ním věrná choť, zarývajíc prsty křečovitě do ryšavé paruky a vzdychajíc: »Ó bože! ó bože!« Po druhé pak snažil se syn slovy i posuňky, aby uchlácholil zuřícího otce. Ale ten vyhazoval zpurně proti oběma špičaté lokty, až pak se před nimi zastavil, sršící oči na ně upřel a v největším hněvu strašlivou kletbu zařičel: »Verpulvert soll sein das ganze Haus!« při čemž učinil rukou pohyb, jako by chtěl celý hostinec i s živým jeho obsahem roztříštiti jednou ranou pěstí.

Snad se ubožákovi zoufalé jeho přání vyplnilo při bombardování Ruščuku v poslední válce rusko-turecké.

Po hrozném tomto výbuchu začal se patriarchův hněv poněkud umírňovati a propukával jen časem trpkými výčitkami Nyní mohl jsem též poněkud seznati příčinu jeho rozčilení. Nyjící manžel přiznal se hostinskému již před několika dny, že nemá ani haléře, poněvadž pokladnici svou s ženou a dítkem zanechal v Cařihradě. Potěšil však zděšeného hostitele ujištěním, že manželka i s dotčenou pokladnicí co nevidět za ním do Ruščuku přijede. Následkem toho létaly sličné blondince po několik dní myšlénky starého Hebrea se stejnou — ne-li větší — toužebností vstříc, jako myšlénky sirého manžela. Dnes byla touha obou

splněna, ale — ó běda! — blondinka přivezla do Ruščuku mimo děcko, krabici a pléd sebe samu, což bylo snad dosti pro milujícího manžela, ale ovšem nikoli pro ubohého patriarchu, jemuž tím přibyl »do rodiny« jen nový pár hladových krků. Když mu manžel na schodech ukrutnou pravdu vyjevil, vydal ze sebe nešťastný žid hlas jako »řvaní lvové«, které však manžel pomocí ostatních členů rodiny šťastně utlumil poukázáním k tomu, že je ubohá jeho choť po cestě churava a že tedy snažně prosí, aby se zdrželi domácí všeho zbytečného povyku a hluku. Na to odkvapil po špičkách k churavé choti, a hôtelier, ulevuje si přitlumeným repotem, odvlečen byl do jídelny, kde pustil teprve hněvu svému jak náleží uzdu.

Ale neštěstí nepřichází nikdy samo. Když hostinský po prvním návalu hněvu poněkud vystřízlivěl, rozhodl se, že požádá i ostatní pochybné hosti o bezodkladné zaplacení řádu, aby se neocitl s nimi v podobných koncích. Po této šťastné myšlence odebral se k holobrádkovi, kterého zastihl v prudké hádce s tajemnou krasavicí. Tato hádka roztrhala před ním od shora dolů oponu tajemství. které dotud sličnou dámu zahalovalo. Vyšlo na jevo, že byla pouhou společnicí mladíkova otce na cestách, že ji tento jen proto v Ruščuku zůstavil, aby se jí zbavil, a že poslal synovi místo peněz na cestu otcovskou radu, aby si buď k nějakému místu v Ruščuku dopomohl, aneb aby čekal, až si otec nějaké peníze opatří, což se snad v blízké budoucnosti stane. Opuštěný syn byl se hned po odchodu otcově znepřátelil s ubohou společnicí z neznámých mně důvodů, po obdržení osudného psaní pak stala se roztržka tato nescelitelnou tím, že společnice poslední naději mladíkovu v pomoc se strany její vyvrátila ote-

vřením prázdné tobolky. Patriarcha nahodil se právě k tomu, když si obě strany svou nemajetnost slovy nejurážlivějšími vyčítaly. Jak se při výstupu tom tvářil, nevím. Spatřil jsem jen doburácení jeho hněvu dole v jídelně.

Sklesl unaven do odrané lenošky, svěsil ruce bez vlády přes opěradla a oddychoval si zhluboka. Chvílemi ptal se slovy i pohledy své choti, syna a nebe, proč že je k tomu určen, aby přechovával a živil zadarmo poběhlíky všech zemí. Chvílemi pak zmocňoval se ho jakýsi šibeniční humor a se rtů jeho syčely poznámky, že teď neví, má-li hlídati své hosti, aby mu s dluhy neutekli, aneb je i s dluhy vyhoditi, aby je nemusil nadále zadarmo živiti. Osudná to ovšem alternativa! Konečně zamlaskl žid zlobně rtem a položil hlavu na dlaň. Seděl tu jako Jeremiáš, truchlící nad zříceninami Jerusalema.

V tom vešel do kuchyně po špičkách něžný manžel a svěřil hostinské šeptem, že choť jeho — ubožák! — cestou ničeho nepožila a že bude třeba, aby se pro ni něco připravilo, ovšem vzhledem k její churavosti něco lehkého. Nejlépe smažené kuře. Slovo »kuře« účinkovalo na starce v lenošce jako elektrická jiskra. Vyskočil jako lev, zavyl zhluboka a střásl se sebe choť i syna, kteří hněv jeho, znova probuzený, ukrotiti chtěli. Vyřítil se ze dveří za něžným manželem, který byl po objednání kuřete po špičkách zmizel. Hostinská a syn vyběhli za rozkaceným otcem.

Sotva se byla jídelna takto vyprázdnila, přiběhl holobrádek a lítal jako šílenec, skřípaje zuby a mávaje tagem, které byl s kulečníku uchvátil, kolem hlavy — a podobné bouřlivé výstupy stíhaly se v ne-

šťastném tom hôtelu po celý den, až konečně krásná hvězdnatá noc všechny rozpoutané vášně v míruplné náruči své uchlácholila.

Zmínky zasluhuje snad ještě, že mne navštívil odpoledne v mém pokoji inženýr a při této příležitosti požádal o zápůjčku několika piastrů, pak že se mnou tajemný host po večeři zapředl rozprávku o náboženství, nesmrtelnosti a podobných věcech.

Třetí jednání. Utěšený obrat! Rodina naše rozmnožila se o deset hlav. Přiletla s houslemi a basou, s notami a falešnými copy společnost vídeňských hudebníků a zpěvaček a rozbila v »hôtelu London« kočovnický svůj stan. V zaprášených oknech zahradního salonu míhaly se tajemně obrysy zpěvných rusalek, které tam byl hostinský ubytoval.

Tvář tohoto vyjasnila se poněkud předtuchou zlatého a stříbrného deště, který mu družné tyto vlaštovice slibovaly. Také poměry s hostmi byly jakž takž urovnány. Opuštěné společnici zaopatřil šťastně místo guvernantky v rodině jednoho tureckého hodnostáře a shrábl ještě za prostřednictví dosti slušnou sumu. Osiřelému synovi nabídl úřad výpomocného sklepníka pro nastávající čilejší sésonu a mladík přijal po některém upejpání tento návrh. Co pak se týkalo něžných manželů, nezbývalo, než těšiti se sladkému jejich cukrování a přáti si brzkého zotavení rusovlasé žínky, aby žaludek její snesl též něco jiného než smažená kuřata.

Večer poskytovaly jídelna a hostinská zahrada pestrý, života plný obraz. Patriarcha sedí v lenošce u dveří a přemítá patrně o nastávající žni přerozmanitých zlatých, stříbrných a měděných, velkých i drob-

ných, domácích i cizích mincí, které byly tehdáž v Ruščuku v oběhu Všechny stoly jsou obsazeny vybraným ruščuckým obecenstvem, mezi nímž se spatřují také Turci v černých, po krk upjatých kabátech a rudých fesech. V jednom koutě umístěni jsou hudebníci a zpěvačky a občas vystupuje některá svůdně vyfintěná blondinka nebo brunetka na malé podium, aby uchvátila přednesením vídeňského kupletu obecenstvo. Straussova hudba rozjařuje společnost. K vůli Turkům zahráli také nějaký turecký kousek, jednotvárné a nekonečné klinkání; ale mohamedáni usmívali se při něm spokojeně a mladý jeden Turčín byl přímo u vytržení: každá žilka hrála v bledém jeho obličeji a hlava jeho lítala do taktu, až jej šlehal modrý střapec fesu po oholeném krku. Zábava stávala se čím dále živější. Výpomocného sklepníka, který konal dnes poprvé svůj úkol, musili odvléci nahoru, aby se vyspal. Maďar Tyči zamiloval se do rusého jednoho altu. Faun vyhlédal hustěji než jindy zpod vážné masky tajemného hosta a konečně dověděl jsem se od něho, že je pokřtěný Španiol (tak se nazývají v Turecku židé, přistěhovavší se tam před časy ze Španělska) a že béře stálý plat od jedné anglické společnosti za účelem náboženské propagandy, zejména pak za příčinou obracení bývalých svých souvěrců na víru křesťanskou. (A pak prý se Anglie nestarala o blaho ujařmených křesťanských národů v Turecku!) Ale je to perná práce, doložil s úsměvem. V tom nahnul se tučný jeden hudebník přes basu k sousedovi a stavě vyprázdněnou sklenici na stůl prohodil: »U Mořechovských bývalo lepší — že?« v nejbručivější basařské češtině, a rusá altistka zazvonila do toho rovně nějakým českým žertem. A hned na to přitočil se k ní Tyči a požádal ji česky,

aby si s ním připila na zdraví. Když se vrátil, otázal jsem se ho udiven: »Vy — Maďar — umíte česky?« — »Jakž bych neuměl, vždyť jsem Čech!« smál se on. — »A jak jste se dostal k tomu divnému jménu?« — »Inu, jmenuju se Tichý a oni to vyslovují — prý po maďarsku — Tyči. Maďar zde požívá větší vážnosti — víte —« Hudba zní, zátky bouchají do stropu, smích a šum — bude nejlépe, když opona spadne.

Nazejtří doprovodil mne lovec duší k přístavišti parníku. Doufal, že tam najde nějaký židovský materiál k obrácení na víru křesťanskou Činil dotyčné pokusy ze zvyku a z povolání, ač byl sám přesvědčen o neúspěšnosti jejich. Do odjezdu parolodi bylo ještě dosti času; nabídl mi, abych byl svědkem spasného jeho konání. Šli jsme tedy obracet židy. Natažen celou svou délkou na holé zemi ležel uprostřed zástupů, čekajících na parník, rumunský žid a hřál se na výsluní Kdybych dle této a několika jiných okázek, které jsem spatřil, o rumunském židovstvu vůbec souditi mohl, přiřkl bych mu vzhledem k zevnější špinavosti palmu před židovstvem haličským. Ležel tu před námi v hadrech a špíně jako nejbídnější žebrák a ve spoustě zmodrchaných vlasů a vousů viděti bylo takořka jen mohutný nos a nesčíslné tenounké vrásky, třpytící se na slunci jako zlaté nitky. A přece jevilo se v obličeji tom klidné blaho. Můj průvodce promluvil k němu řečí, která zněla jako zkroucená němčina, ale jíž jsem přes to ani za mák neporozuměl. Žid odpověděl mu, neměně nikterak svou polohu, stejnou řečí líně několik vět. Když pak Španiol pokračoval, obrátil se k nám žid poněkud zády: patrně neměl Diogenes tento jiného přání, než abychom mu ustoupili se slunce. »Zatvrzelý, jako všichni,« pravil lovec duší s úsměvem,

»Víte, co mi odpověděl? Má prý ve svém nebi množství příbuzných, známých a mocných přímluvců; co by si počal v našem nebi, kde nemá ani přítelíčka?«

Blíže se po vlnách Dunaje hranicím rakouským, položil jsem tento poslední, poněkud zašpiněný obrázek do své cestovní mapy.

Vineta.

(1884. »Několik povídek a různých črt.« 1888.)

Dříve jsem pokládal za vrchol nudy recitaci nepodařené pětiaktové tragédie s obligátní sklenicí vody; ale nyní znám věc ještě nudnější: jízdu po železnici z Berlína do Štětína. Nebudu vám líčiti tu jednotvárnou, suchou, ubohou krajinu; dojem její znázornil bych nejlépe upřímným, nekonečným zívnutím.

Ale prozíváš-li se touto pouští, kyne ti přece jakás odměna. Za Štětínem leskne se před tebou obšírná, stříbrná hladina Pomořského Haffu a za ním spatřuješ zase opravdové vršky a skutečné lesy. Haff, rozsáhlý líman řeky Odry, ohrazen jest totiž na severu proti moři Baltickému dvěma většími, z části hornatými a lesnatými ostrovy: Uznojmem (něm. Usedom) a Volínem nebo Volyní (něm. Wollin). Ostrovy tyto utvořeny jsou třemi rameny, jimiž se vlévá Odra do Baltu: Děvanovou (něm. Dievenow) na východě, Pěnou (něm. Peene, zároveň ústí řeky stejného jména) na západě a úzkou Svinou (něm Swine) uprostřed.

Již tato jména poučují tě, že meškáš v končině někdy slovanské, a když pak procházeje se tudy slyšíš názvy měst, vesnic, pahorkův a lučin, tu poznáváš, že

poněmčení obyvatelstva zdejšího krajiny samé téměř ani se nedotklo a na mysl přicházejí ti slova Kollárova:

> Jen sama zůstává příroda nezměněná.
> Les, řeky, město a ves změniti své jméno slovanské nechtěly . . .

Lebbin, Strummin, Kartzig, Latzig, Lüskow, Stengow, Netzelkow, Pankewitz, Zinnowitz — zkrátka samé —ic, —ov, —ík, —ín, a namnoze znetvořuje jen německý způsob psaní nezměněný zvuk slovanský. Zřídka jen vyskytuje se jméno zvuku čistě německého a někdy skrývá se i za takovým slovanský původ. Jdeš na příklad na Volíně krásnou rozsáhlou lučinou, která se honosí jménem »liebe Seele«; obdivoval bys se poetičnosti toho názvu, kdyby ti nevysvětloval sám německý »průvodce po Volíně«, že za »milou duší« skrývají se prostě slovanská slova »lípa« a »selo« (sídlo).

Prošel jsem oba ostrovy a chci vám z cestovního svého denníku podati jeden lístek: pouť z Heringsdorfu k Vinetě. Jaké to spřežení jmen! řeknete asi. Nejhrubší prosa s nejjemnější poesií, nejvšednější skutečnost s nejtklivější bájí.

V jednom se přece mýlíte. Budí-li ve vás jméno Heringsdorf dojem, souvisící se známými otevřenými sudy v našich kupeckých krámech, jež za léta co nejrychleji míjíte s nosem pečlivě zastřeným, musíte představu tuto důkladně opraviti Vždyť patří Heringsdorf mezi nezbytné »perly«, jež ruce nadšených cestopisců tak hustě světem rozsily — »Perle der Ostsee« říkají mu chlubně Severoněmci. To by arci mnoho neznačilo; neboť obyčejná krajinářská stafáž Severoněmce je tak žebrácky chudá a tak děsně střízlivá, že se

snadno nadchnouti může již nějakým pahorkem s trochou čerstvé zeleni. Ale Heringsdorf je opravdu krásný a proto mu s pánem bohem necháme hrdé příjmí »perla Baltu«.

Podél dlouhé terasy pobřežní táhne se řada skvostných vil s malými parky, před nimi modrá se širé moře a pozadí Heringsdorfu tvoří malebné výšiny, porostlé krásně zeleným, nejvíce bukovým lesem. Obzvláště půvabná vyhlídka na moře jest s jednoho povýšeného místa pobřeží, tak zvaného Kulmu. Balt rozpíná se před tebou ohromným modrým polokruhem, a po pravé straně přehlížíš lesnatý břeh Uznojmu, táhnoucí se krásným a širokým obloukem až ke štíhlé světlárně Swinemündské; stíháš za ní daleko i modravý břeh sousedního ostrova Volína, jenž se zraku pozvolna ztrácí bělošedou, vlnitou silhouettou. Na levo táhne se podél moře řetěz krásných, lesnatých vrchů. Moře samo je v předu stříbrně modré, rozčeřené lehkými bělohřívými vlnami, dále vypadá jako temnomodré zrcadlo a na obzoru splývá nejasným, bledě šedým pruhem s blankytnou oblohou, posněženou tu a tam jemnými obláčky. Pobřeží oživují lázeňští hosté buď se procházející, buď z rákosových budek vyhlídky na moře užívající, buď do mořské koupele sestupující. Vlna za vlnou valí se ke břehu. Nejprve utvoří se na vodě dlouhá vypuklina, tato zostřuje se nahoře v táhlý hřeben, ten se z prvu jen místy, pak po celé délce zpěněným bělostným čeřenem (rozkoší koupajících se) hučivě do předu převalí a ta kypící, stříkající, zkadeřená spousta valí se dále, až pak se rozplyne ve hloučky řídké, bledé pěny. A písčitý lem břehu, k němuž tato ustavičně stejná hra neunavných vln doráží, podobá se nejjemnějšímu bílému posýpátku. Běl rozptý-

lených plachet a racků nad modrými vlnami doplňuje krásný obraz.

Za jménem Heringsdorfu nevězí žádná slovanština, nýbrž prostě — skutečný slaneček, který tu Bedřichu Vilému IV., tehdáž korunnímu princi, za jeho návštěvy r. 1820 mezi jinými pokrmy předložen byl a výbornou svojí přípravou nejvyšší pochvaly došel. Událost tuto zachovali obyvatelé zdejší na věčné časy tím, že malou osadu, teprve rok před tím zde založenou, jménem šťastného slanečka pokřtili. Heringsdorf je tedy bez falše německý a také nejbližší jeho okolí obdařila fantasie lázeňské správy a hostí jen německými a poetickými jmény, jako: Präsidentenberg, Viktoriahöhe, Räuberkuhle, Waldsicht a podobné. Kousek za Heringsdorfem má ovšem již zase silně slovanskou příchuť ukazovatel u cesty hlásající, že se tudy jde »nach Retzow« a »nach Catschow«.

Čas již, abych putoval dále na západ — k Vinetě. Avšak — namítne tu snad některý čtenář — což nevíš, že Vineta jest totožná s Julinem čili Volínem a že staroslavné to město neleželo na Uznojmu, nýbrž na jižním cípu ostrova Volína, u Děvanovy, právě tam, kde leží nynější Volín? Což nevíš, že teprve nekritičtí němečtí dějepisci 16. věku Vinetu od Volína oddělili a ji na severní břeh Uznojmu přeložili, spatřujíce zříceniny její ve spoustě velikých kamenů, které se u vsi Damerova v moři spatřovaly a o nichž okolní rybáři bájili, že jsou to pozůstatky velikého města pro hříchy mořem pohlceného? A nevíš konečně, že střízlivé zkoumání v těchto domnělých zříceninách podvodních shledalo toliko přirozené útesy mořské a hromady balvanů?

Vím to všecko. Navštívil jsem již před tím onu

pravou Vinetu historie — nebo vlastně místo, kde stávala. Bylť jsem den před výpravou na Uznojm ve Volíně a smutně pohlédl jsem na to tiché, nepatrné městečko se dvěma kostely a několika větrnými mlýny, vzpomínaje, že se tu před časy rozpínalo znamenité město Slovanů Baltických, soupeřící ve slávě s Arkonou a Retrou, velebené cizími kronikáři jako div světa, kvetoucí rozsáhlým obchodem a proslulé ušlechtilostí a zvláště pohostinností svých obyvatelův. Ubohá Vineta! Rána za ranou dopadala na její hlavu. Dvakráte pobořili a popálili ji Dánové; ale pokaždé zkvetla znova. Na počátku 12. století obrátil ji biskup Otto Bamberský na víru křesťanskou a založena tu i stolice biskupská. Ale ani svaté znamení kříže neuchránilo ji před zlobou nepřátel: vždyť byla těmto víra jen rouškou, jíž zahalovali svou panovačnost a plemennou zášť, bažící po ujařmení a vyhlazení nešťastných plemen slovanských. Král dánský Valdemar Veliký s biskupem Absolonem zadali roku 1172 Volínu ránu smrtící; ze smutných zřícenin, v nichž jej zůstavili, nepovznesl se již nikdy k nějaké znamenitosti. A nyní nespatřuješ tu ani stopy dávného, slavného Volína; jen při kopání základů nalézají se staré zdi a ozdoby i mince dávnověké, zvláště mince arabské, svědčící o znamenitém obchodním květu dřevní Vinety.

Vím také, že ono podmořské kamení u Damerova je právě jen kamením; ba, z »průvodce po Uznojmu« dověděl jsem se, že většiny těch balvanů bylo užito ke stavbě pobřežních hrází u Swinemünde. A přece vábí mě cosi k tomu místu — jdu do báje.

Jdu krajinou dosti pěknou, ač nehrubě úrodnou. Většinou jsou zde lučiny a lesy. Nohy boří se často do jemného, bílého písku, který se místy kupí jako

mohutné sněhové závěje. Tu otvírá se na levo vyhlídka do zelené, otevřené krajiny s větrnými mlýny; tam prohlíží na pravo mezerou lesů velebné moře, jehož hukot k uchu mému dolétá; tu kráčím zase podél rákosnaté obruby tichého, modrého jezera. Jakési teskné ticho spočívá na celé krajině.

Teď vítá mě do svého stínu jeden z těch krásných bukových hájů, které jsou hlavní ozdobou této pobaltické krajiny. Nad červeným vřesem a vysokým, již zažloutlým kapradím prosvítají v tajemném šeru mohutné bělavé kmeny a zelené vrcholky jejich šeptají cosi jako divnou, smutnou báj. Zde strmí mezi nimi obrovská, zvětralá lípa, pamětnice snad mnohých věkův . . .

> Rci, strome, chráme jejich rostlý, pode nímž se obětné
> dávnověkým tehdáž pálily žertvy bohům:
> kde jsou národové ti . . .?

ptám se s Kollárem, jehož plamenné a dojemné verše při každém kroku těmito krajinami zaznívají v mé duši. Kde jsou mocní kdys Luticové, kteří uměli nejen chrabře válčiti, ale i pluhem dříve pustou půdu zúrodňovati, koráby stavěti, čilý obchod vésti, kvetoucí dědiny a znamenitá města zakládati, jejichž jména znějí dosud širou poněmčenou oblastí severní? Kde jsou? Duchem táhne řada děsných obrazů, plných zloby nepřátelské i vnitřního sváru, plných krve a slz, neslýchaných útisků a kruté potupy, zuřivého hubení živlu slovanského, jemuž cizinci za pomoci vlastních odrodilých knížat berou životy, statky, půdu, česť, víru, mrav, jazyk.... A konečně bylo dílo dokonáno: třinácté století zaslechlo poslední umírající zvuky slovanské v těchto končinách.

Kde spanilá v zelených hájech pěla písně Slavenka,
už hlaholem zpěvná ústa umlkla němým.

Dávno umlkla a jen ty zelené háje šumějí zde dosud jako tehda šumívaly, šumějí snad tiché zvěsti o národu zahynulém, který někdy šepotu posvátných korun jejich naslouchával se zbožnou úctou. Hledím teskným zrakem do soumraku lesního; zdá se mi, že tam vlají světlé stíny, bělostná roucha žreců: snad tam kdesi duchové jejich dosud střehou zlatou sochu Triglava, kterou zbožná pohanka kdys ukryla před modloborcem Ottou do nitra dutého kmene...

Lidi potkávám zřídka. A také na nich, zdá se mi, spočívá jakýs teskný stín jako na krajině kolem; snad na ně padá z mé vlastní nálady.

Hle! tu kráčí proti mně přece jeden veselejší zjev; hezká, mladá žena, červenolící, jasnooká, s bílým šátkem malebně na babku uvázaným, v černé šněrovačce a v modré sukni, dosahující jen k lýtkám, která vězí v modrých punčochách. Vzpomínám na Moravu a hledím ženě do tváře, hledaje tam rysy slovanské; tu ozval se ze rtů jejích německý pozdrav. Bylo to jedinkrát, kdy mohl jsem vzpomenouti Kollárových slov o Slovanu přišlém mezi bratry odrodilé:

Zrak mu lže Slavjana, sluch klamy bolně kazí.

Mimo tento jediný zjev potkával jsem na obou ostrovech jen postavy krojem a po většině i tváří nehrubě zajímavé. Muži měli někdy modré plátěné kalhoty a kazajky; ženské obyčejně sukně krátké a nahoře tak podvázané, že tvořily kolem boků úzký jakýsi nádor. Zvláště oblíbena zdá se býti barva modrá.

Domky v dědinách mívají stěny z hlíny nebo

z cihel s omítkou nebo bez ní, v nichž se křižují trámy zhusta černě natřené. Kryty bývají rákosím, nebo cihlami. Před nimi spatřuješ obyčejně malé zahrádky s jiřinkami, topolnicemi a slunečnicemi. V jedné dědince na Volíně, Dargebanzu (Drahobuz?), viděl jsem vysoký kůl ovinutý chvojovým věncovím a nahoře ozdobený větvičkami. Říkají tomu »Pfingstbaum«. Koho chtějí zvláště vyznamenati, tomu prý takový strom před domem postaví; vyznamenaný zaplatí jim nějakou částku peněz a veselá chasa baví se pitkou a tancem. Tedy naše »máje«.

Ostatně k vypátrání zbytků slovanství, jsou-li tu ještě jaké, bylo by arci třeba delšího pobytu a pilných studií.

Došel jsem do vesnice Ueckeritz, chudičkého vzhledu, ležící na břehu rozsáhlé zátoky, jíž se rameno Haffu, Pěna, hluboko do západního břehu Uznojmu zabírá, tak že ji toliko úzký pruh země dělí od moře Baltického. Tato zátoka, zvaná »Achterwasser«, rozrývá Uznojm v četné cípy a poloostrovy, kterým zde říkají »winkel«. V těchto zákoutích prý se tu onde zachovaly stopy z dob slovanských v některých zvláštnostech, zvláště ve »winklu« Lipském, ležícím právě naproti Ueckeritzi za Achterwasserem a majícím své jméno od vesnice Lípy (něm. Liepe). Rozhodl jsem se, že se tam také podívám.

Ale především zamířím dále k Vinetě, ač se dovídám od hostinského v Ueckeritzi, že již i poslední podmořské kameny nevím k jaké stavbě byly vybrány a že tam není pranic viděti. Někteří prý říkají, že byly ty kameny pouhé přirozené balvany, jiní zase, že shledali na nich stopy lidské práce. »Nevím, bude-li teď slyšeti zvony Vinetské,« doložil s úsměvem; »naši

staří lidé říkají, že vyzvánějí vždy jednou v roce, o sv. Janě.« O slovanskosti Vinety, ba o slovanství vůbec neměl dobrý ten muž, snad sám poněmčilý Slovan, ani potuchy. Jmenoval ji ostatně Finetou. Ubohá jména slovanská! Německé kroniky vypravují, že dávní Slované zdejší posmívali se cizí, nesrozumitelné řeči bohoslužby křesťanské, překrucujíce prý »Kyrie elejson« v »u kri volša« (v olšovém křoví). — Jak za to teď chudé zbytky vlastní jejich řeči překrucují se v ústech odrodilých potomků! Před Swinemünde viděl jsem zakotvenu krásnou, velikou loď s hrdým, daleko čitelným nápisem »Swantewitz«. To měl býti Svantovít!

S hostinským jsem se jakž takž dorozuměl, ale dolnoněmčina (»platt«) jeho synka, který mě vezl do Kozerova, byla mi naprosto nesrozumitelna. Nedaleko za Kozerovem jest nejužší místo ostrova Uznojmu, kde se Achterwasser téměř stýká s Baltem R. 1872 prolomil strašný orkán úzký ten proužek země u Damerova, vesnice tato byla zničena a Uznojm na krátkou dobu ve dva ostrovy roztržen. Nyní jest průlom ten opět vyplněn; ale Damerov existuje již toliko na mapě.

Blízko Kozerova zdvihá se nad mořem nevysoká, krásným lesem bukovým a borovým porostlá hora, zvaná »Streckelberg«. K té jsem zamířil.

Jdu vzhůru lesem. Šepotá mi smutně nad hlavou v mrtvém klidu letního dne. Po nedlouhé pouti stanul jsem na hřebenu, kterýž na této severní straně příkře k moři spadá. Dole bijí vlny do sypkého, bílého písku, do něhož i zde nahoře nohy mé se boří; zdá se věru, jako by celý ten vrch byl pouhý pískový násep, ohromná »dýna«.

Přede mnou třpytil se opět široko Balt a v něm bělaly se rozptýlené plachty, těkaví motýlové modrého

vodního luhu. Jen chvilku bloudily zraky tou krásnou hladinou, pak upřely se pevně na vlny pod pahorkem. Něco mi šeptalo, že snad přece uvidím ty tajemné rozvaliny pod vodou, které mi obraznost tak často, v obrysech tak fantastických malovala. Bláhová naděje! Hledím bystře blíž i dále — zde, zde by to dojista bylo — zde vyznačují tři křížky na mapě vodní hrob nešťastné Vinety — nic, nic! Jen jasná, stříbromodrá vláha houpá se tu hravými vlnami,

A přece! Viz ten stín — viz, jak se určitěji z pološera vodního probírá, jak se prohlubuje — tam jiný — opět jiný — rozeznávám míhavé obrysy malebných věží, lomenic, výstupkův, ulic a hluboko v nich i nejasné vlnění zástupů, vlání dlouhých, bělostných řiz... A vše to splývá podivně jako hra oblaků pod vodou, jako báječná podmořská fata morgana. Obemknuv kmen stromu, vychýlen daleko nad moře stíhám dychtivým zrakem ten obraz čarovný, míhající se ve vodní propasti. A slyš! Zvuk jakýsi ze hluboka donesl se k mému sluchu.

Zavírám oči. Zvuk ozývá se dále, zřetelněji a zřetelněji. Slyším přitlumený hlahol zvonů, hlahol divukrásný, slavný i truchlivý, duši unášející i srdce rozrývající — utonulé zvony propadlého města vyzvánějí hrany dávno zemřelému, zapomenutému národu... Šest set let již ozývá se ten truchlivý zvuk, a zřídka jen zabloudí sem člověk vnímavý, který jej zaslechne a jemu porozumí, který s vlhkým zrakem na tom pahorku poklekne, zašeptá modlitbu nad tím ohromným hrobem, zalká, zaúpí a pak zaťatou pěstí zatřese proti vrahům nešťastných plemen slovanských...

Zmizel sen, bláhový sen. Dole třpytí se jen bez-

tvárná voda a vlny její dorážejí s temným, hluchým šuměním ke břehu — s bohem, Vineto!

V Kozerově mi potvrdili, že není již v moři kamenův oněch viděti A kdyby bylo — což je po několika mořských útesech! Šel jsem toliko navštívit Vinetu své obraznosti, Vinetu báje, a tu jsem zahlédl — arci v obraze, jenž neměl asi se skutečnou slovanskou Vinetou žádné podobnosti.

Již se šeřilo, když jsem v Ueckeritzi konečně získal majitele nákladní lodice, který se uvolil převézti mne na Lipský »winkel«. Pravidelného převozu zde není.

Lodice byla dosti široká i hluboká a z části naplněna pařezy a břevny. Usadil jsem se na jednom takovém improvisovaném sedadle v zadní části a díval se na blednoucí »Achterwasser«, ležící před námi jako malé moře. Na třech stranách lemovaly jej tu blízké, tam vzdálené prouhy plochého, zeleného, z části lesnatého břehu; na čtvrté straně, západu, míhala se za valnou hladinou Achterwassru jen neurčitá silhouetta pevniny. Voda byla šedá, ale hřebeny vln třpytily se ohnivě v posledních odlescích dne.

Můj »kapitán« byl statný, ramenatý muž v modrých spodkách a modré kazajce a pod lodnickou čapkou s ťupkou nití nahoře okazoval se prostosrdečný, vrásčitý, do hněda opálený obličej, vroubený krátce přistřiženým plavým plnovousem. Za kormidelníka měl svižného, červenolícího výrostka, svého syna. Ač se jejich taklování skládalo pouze z nevysokého stěžně a dvou záplatovaných plachet, byli s ním ustavičně zaměstnáni tu lana napínajíce, tu plachty otáčejíce, a starý zhusta pokřikoval na syna úsečnými, mně nesrozumitelnými rozkazy.

Blížili jsme se zvolna k Lipskému vinklu, jehož

plochý břeh táhl se před námi jako zelený pruh s pěknými skupinami stromů. Vystupoval zřetelněji, ale po chvíli opět bledl v houstnoucím nyní šeru. Tma snášela se zvolna na vodu, po klenbě nebes třpytily se hvězdy. Zvláštní blahý pocit zmocnil se mne v té houpavé lodici, v tom tajemném šeru, jímž probleskovaly dole hřebeny vln, v tom teplém, svěžím vzduchu. Lodice zdála se mi báječnou kolébkou a ten měkký, hnědý vzduch jemným rouchem neviditelné bytosti, která nesmírná, s diademem hvězd na čele, uklání se nade mnou a šeptá mi podivné, krásné zkazky. Jsi tady, matko Poesie?

Bezděky přivřel jsem oči a slyš! tu ozval se opět, tichounko a již zřetelněji tklivý hlahol utonulých zvonů Vinetských . . .

»Zapálíme si!« přerušil drsně mé sny lodník, přisedaje ke mně na břevno, s krátkou, dřevěnou dýmkou v ruce.

Nabídl jsem mu doutník, a dvě družné hvězdičky zasvítily šerem.

Ptal se mne, odkud jsem, a když to zvěděl, zamyslil se na chvíli a pak pronesl s úsměvem: »Maslo, leb, pivo.«

Chvilku pásl se na mém překvapení a pak mi sdělil, že byl také v Čechách s vojskem v r. 1866, a že se mu ta země líbila. Z češtiny zachoval si jen ta tři slova, kteráž ovšem byla velmi obsažná a lépe než dlouhé, dějepisné líčení v mé paměti oživila osudný onen rok. Myslím, že měl můj převozník s tou trojicí slov u nás lepší časy než v bídné rybářské dědině své.

Tak jsem tedy zaslechl přece slovanský hlahol na těchto zalehlých hrobech Slávy.

Konečně jsem v Lípě, v prostém hostinci. Usedl jsem si v rohu na lavici za dlouhý, nenatřený stůl a hostinský kořenil mi skrovnou večeři vypravováním o Berlíně, což mne arci velmi zajímalo.

Ostýchavě ptal jsem se, nemají-li tu v Lípě nějaký zvláštní kroj; usmál se a prohodil, že tu mívali kroj, ale za stara, teď prý se nosí všude stejně. Když jsem se ho pak zeptal, ví-li, co znamená jméno jeho vesnice, pohlédl na mne udiveně a mlčel. Řekl jsem mu, že zde bydlívali Slované a jaký je význam zkrouceného »Liepe«; on vrtěl a potřásal jen hlavou, jako bych mluvil o nějakých předmětech metafysických, a zapředl raději zase hovor o svém zamilovaném Berlíně, ba ukázal mi s hrdostí korrespondenční lístek, kde mu nějaký obchodní cestující berlínský oznamoval, že ho ten a ten den ku přijetí zakázek v Lípě navštíví Zakládal si patrně velice na tomto svém spojení s Berlínem.

V tom naň kývla hostinská, pošeptala mu několik slov a on mne poprosil, abych si přesedl k malému stolku u kamen. Za chvilku po té přinesla hostinská na onen dlouhý stůl ohromnou mísu s podmáslím a brzy shromáždili se kolem stolu domácí: hospodyně, dvě děvečky a dva čeledíni. Stáli kolem stolu a čekali — patrně na hostinského, který měl prostřeno v čele stolu u zdi. Ale hostinský pokývl, aby jedli bez něho, a trochu se zarděl; snad se před cizincem styděl, že zachovává ještě takový vesnický zvyk. Společnost u stolu se tedy tiše pomodlila a dali se do jídla, nabírajíce plechovými lžicemi podmáslí společně z jedné mísy.

Mně ta scéna tak živě připomenula celý způsob večeře v našich vesnických, dosud po staru zařízených

domácnostech, že se mi zdálo, jako bych byl kouzlem přenesen do Čech, do známé jizby vesnické, kde jsem vídal výjev na vlas stejný. Jen dvě věci rušily ten přelud: talíř vařených slanečků, jež hospodyně k zemčatům přidala, a — němčina arci pro mne nesrozumitelná dolno-němčina, ve které tu a tam potichu nějaké slovo u večeře padlo. A pak vypadali i zde ti lidé nějak uzavřeně, zasmušile jako všude v těchto končinách — či se mi tak jen zdálo?

Po večeři uvedl mne hostinský do ložnice, prostého pokojíku v prvním patře.

Otevřel jsem okno; větve košaté lípy dosahovaly téměř do vnitř a nad nimi třpytily se hvězdy na temně modrém nebi. Kde je ona lípa, od níž asi tato vesnice má své jméno? A tahle lípa, zda doslechla snad ještě za mládí svého nějaký poslední dozvuk umírajícího jazyka, nějakou poslední píseň toho národa, který kdys pod těmito posvátnými stromy tkal duhová pásma své poesie? Zapadlo všechno! Nezůstal tu již ani jazyk, ani kroj, ani mrav, ba ani památka předků; jsou tu jen znetvořená jména měst a vesnic, vod a lesů, cizí duch, cizí řeč — »rozškubaný hnusné zpotvořenosti věnec«.

Větřík zadul do lípy. Větve její se rozkolébaly a zašelestily; slyšel jsem v šumotu tom divný zvuk, tichý, tklivý hlahol zvonů z hluboka a z daleka, dojemné ty hrany nad hrobem mrtvého, bratrského národa... A zvuk ten se stával hlasnějším, ty zvony bily mocněji, znělo to úpěnlivě a výstražně, jako by duchové mrtvých synů Slavie bouřlivě zvonili na poplach proti nepřátelům, kteří hrozí živým jejich bratrům...

Ve stopách královny Dagmary.

(»Světozor« 1888.)

Ke stolu s panem Strangem král Valdemar si sedl
a rozličné s ním řeči o zašlých dobách vedl —
Tu plaví se pan Strange pro královnu Dagmar.

»Slyš, co ti pravím, Strange: Spěš na dalekou cestu,
do české země slavné mi dojeď pro nevěstu —«
Tu plaví se pan Strange pro královnu Dagmar.

»Pan Limbak s panem Lykkem tě věrně doprovodí,
pan Albert, v řečích sběhlý, též dobře se ti hodí — «
Tu plaví se pan Strange pro královnu Dagmar.

»S ním Sjellandský též biskup, jenž učeností slyne,
i Globa bohatého a druhy zvol si jiné —«
Tu plaví se pan Strange pro královnu Dagmar.

Tak pěje národní dánská píseň a vypravuje dále, kterak pan Strange s ostatními posly tři neděle přes moře se plavili, až dostihli mezí českých. I vystoupili na břeh a poslali vzkaz českému králi, že s ním chtějí mluviti jménem svého vládce.

»Nechť ku králi jen přijdou!« zní odpověď, a hedbáví stele se jim na cestu.

»Ó, slavný králi český,« vyřizují Dánové svoje poselství, »buďtež nám pozdraven! Král Valdemar posýlá nás pro vaši milou dceru.«

»Přijměte vodu a ručník, sedněte za stůl, pánové,« odpovídá český král. »Poselství vaše známe; buďte nám vítáni!«

Po té odchází do komnaty a radí se s královou, která svoluje, aby vyhověli žádosti krále dánského, načež uvádějí šlechetnou pannu, v modré hedbávné roucho oděnou a zlatem ozdobenou, do veliké síně k cizímu poselstvu. Za ní přinesena vrchcábnice z červeného zlata se zlatými kostkami a pan Strange vyhrál krásnou pannu pro svého krále.

Když po kvasu pan Strange odešel do ložnice, přivedli k němu královskou nevěstu, kteráž se ho táže: »Ó, rcete, pane Strange, když samotni jsme zde, zda dánský král jest krásný a plní sliby své?« načež Strange odpovídá, že Valdemar v pravdě dvakráte lepší jest nežli on.

A když pak dánští poslové s nevěstou odcházeli,

> král český s milou dcerou se loučí slovy těmi:
> »Cti své buď pamětliva tam v cizí, dálné zemi!
>
> Ctnost, bohabojnost vezdy buď snahou žití tvého,
> buď lidu štědrou matkou a těchou poddaného!«
>
> Hedbáví na zem stlali, již pannu k břehu vedou.
> Ó, dobrou noc, mí drazí! — Již ze země s ní jedou.
>
> A páni s veselostí zpět na cestu se dali,
> dva měsíce s ní pluli, než k Dánsku připlavali. —

Dva měsíce! Jak se časy mění! Nyní možno cestu z Čech do Dánska vykonati za dva dni.

Refrén »Tu plaví se pan Strange pro královnu

Dagmar« zněl mi stále v duši, když jsem se vydával před šesti léty na tuto cestu. I já putoval za královnou Dagmarou, jenom že mým nestkvělým průvodem byl pouze plaid s cestovním vakem, a že moje výprava neplatila krasavici z masa i krve, nýbrž jen vzdušné vidině obraznosti.

Přečetl jsem v Musejníku z r. 1846 článek Jana Eraz. Vocela o Dagmaře, dříve jen z některých zběžných zmínek historických mně známé, a jeho překlad čtyř národních písní dánských o této královně — část jedné z nich podávám nahoře v překladě změněném — a v mé duši vytvořila se ideální postava ženská, obraz milostné a dobrotivé kněžny, vábící mne mocně k poetickému zpracování. Nikdo nehledej arci ten obraz v básni, kterou jsem později napsal: staloť se mi jako tak mnohdy a tak mnohému spisovateli, že myšlenka nenabyla pravého těla.

Ale tehdáž vznášela se ještě krásná vidina přede mnou v nezkalené záři a kynula mi svůdně za sebou k severu.

Co jsem tam chtěl? Jisto jest, že mě nelákaly vavříny vědeckého badatele. Necítil jsem v sobě chuti ani povolání, šťárati se v zaprášených dánských archivech, hledati styků s tamějšími archaeology, konati důkladná a soustavná studia, abych snad vnesl nějaký nový paprsek světla do historie královny Dagmary.

Nepachtil jsem se příliš po historické pravdě Vždyť mi někde dokonce překážela. Na př.: Vocel a později dánští učenci dokázali, že Dagmar byla dcerou Přemysla Otakara I. s jeho první manželkou Adletou míšenskou, nikoli některého jiného Přemyslovce, jak jiní se domýšleli; ale v době zasnoubení Dagmařina, roku 1205, byla již Adleta s Otakarem

rozvedena a žila se svojí dcerou v Míšni, kamž tedy — a nikoli do Čech — poslové Valdemarovi bezpochyby pro nevěstu přijeli.

To však nehodilo se nikterak do mé poetické osnovy. Přidržel jsem se raději, ba musil se přidržeti starších podání a dánské národní písně, dle níž poselstvo dánské přijelo do české země a přijalo královskou nevěstu z rukou otce i matky, kteří jí svorně dali na cestu své požehnání. Ostatně, kdož ví při chudosti a nejistotě historických zpráv z té dávné doby, nemá-li snad přece pravdu ona národní píseň!

Pro mne stačilo úplně, že Dagmar byla dcerou našeho krále Přemysla, že všechny památky velebí její spanilost a dobrotu, že dosud vzpomínka na ni blaze rozechvívá srdce každého Dána. Milostný ten obraz české dcery královské tkvěl v mé duši a byl by zůstal nezměněn, i kdyby snad některý vetchý pergamen ty neb ony rysy krásné představy byl odkázal do říše bájí.

Avšak, chtěje zachytiti tuto představu v básnické skladbě, pocítil jsem touhu dáti jí alespoň částečně reální podklad, spatřiti na vlastní oči alespoň krajiny a místa, s nimiž jest jméno její spojeno, a nalézti snad i některé stopy a památky po skutečné Dagmaře, které by mohly přispěti k vyzdobení a výraznější barvitosti mého obrazu.

Musím však hned z předu vyznati: Krajiny jsem spatřil, ale památek našel jsem pramálo. Ovšem, vinu má snad i moje povrchnost a neobratnost. Neočekávej tedy nikdo v následujících řádcích nějakých nových příspěvků k historii královny Dagmary. Psány jsou jen pro toho, kdo chce přijati za vděk několika lehce

načrtnutými obrázky z mé dánské cesty, pokud se dotkla míst, sdružených s památkou sličné Přemyslovny.

* * *

Národní píseň dánská právě jako Shakespeare domýšlela se asi, že Čechy leží přímo u moře. Přistaloť podle ní dánské poselstvo u české země po třínedělní námořní plavbě.

Po vodě vůbec, totiž po Labi a částečně po moři, mohla by se arci ta cesta vykonati; pochybuji však, že by ji za nynějších časů někdo volil. Byla by pro nás trochu zdlouhavá a břehy Labské nejsou břehy Rýna!

Je-li pravdivo podání dánských dějepisců, že svatba Dagmary s Valdemarem slavila se v Bukovci (Lübeku), nebyla by bezdůvodna domněnka, že cestu svou do Dánska skutečně — alespoň z části — ne-li lodí po Labi samém, tedy vůbec tím směrem vykonala. Mohl jsem voliti tutéž routu, ale touha spatřiti hrob slavné, bájné Vinety rozhodla pro jiný směr. Jel jsem drahou přes Berlín do Štětína, probloudil odtud památné ostrovy Uznojm a Volín, kdež stávalo pyšné ono město slovanské, a vyplul pak ústím Odry do baltického moře.

Stoje na parníku, který nás k moři unášel širokou Odrou mezi zelenými břehy, představil jsem si koráb jiný, koráb starodávného, divulepého tvaru a nádherné výzdoby, nesoucí na palubě stkvělé poselstvo Valdemarovo a spanilou Přemyslovnu. Zdálo se mi vhodnějším, aby hrdinka mého epu konala cestu svou tudy mezi hroby a zbytky baltického Slovanstva, tehda již rozdrceného a skonávajícího, aby plula kolem Vinety

nedávno před tím (r. 1172) rozkotané a v tajemném vidění zahlédla ve hlubinách vodních pohřbenou její nádheru, aby zatruchlila nad tím hřbitovem bratrského národa a předsevzala si orodovati u příštího manžela za ubohé pozůstatky nešťastného plemene.

Mohla pak na moři alespoň z dálky zahlédnout i bílou křidovou skálu zahynulé Arkony, jako já jsem ji spatřil míhati se tajemně večerním šerem.

Balt zanechal ve mně nepěknou památku. Házel námi po celou noc tak nešetrně, že jsem tu konečně poznal mořskou nemoc, která mne za plavby, ač několikadenní, po Černém moři ušetřila.

Z jitra hleděl jsem kalným okem do husté, šedé mlhy, která parník náš opřádala se všech stran. Jako strašidelný koráb námořnických pověstí mihla se tu zde, tu onde v neurčitých, stínovitých obrysech nějaká mimo plující loď; zvonec na parníku našem bil ustavičně jako na poplach a časem odpovídalo mu výstražné zvonění z lodi jiné; do toho znělo pronikavé pískání a houkavé volání námořnické — zkrátka, tato plavba mlhami měla pro nás, zkrušené k tomu mořskou nemocí, ráz téměř příšerný.

S radostí pozdravili jsme břeh ostrova Sjellandu (Seelandu) a Kodaň.

Vstoupením na pevninu moje nálada rázem se rozjasnila. Po jednotvárném, střízlivém, vojensky ztuhlém Berlíně učinila na mne pestrá, čilá, veselá Kodaň dojem velmi příjemný. I malebnější, rozmanitější ráz města, i svěžejší a volnější život v něm rázem pro metropoli dánskou mne zaujaly. Cítil jsem se tu skoro jako po domácku

Avšak nebudu vám líčiti své procházky Kodaní. Nesmrtelná díla Thorwaldsenova, poklady rozličných

museí a sbírek, klenoty Rosenborgu, slavná »kulatá věž«, stará bursa s podivnou věží ze spletených draků, proslulé zábavní místo Tivoli atd. atd. — vše to známo vám již z jiných cestopisův a vymyká se z rámce mé črty.

Pro můj účel významnou byla jediné návštěva »musea nordických starožitností«. V této bohaté a velezajímavé sbírce poznal jsem názorně kus dávné minulosti dánské a spatřil také jedinou relikvii po spanilé Přemyslovně: malý, ale drahocenný klenot — křížek královny Dagmary. Byl nalezen v jejím hrobě v Ringstedu. Je zlatý, emailovaný, starobylé byzantinské práce, ozdobený drobnými malbami, jež po jedné straně představují uprostřed Krista, zdvihajícího k žehnání ruce, a na ramenech kříže jednu světici a tři světce, po druhé pak straně Ukřižovaného. Dle ouška nahoře nosil se na krku a jest dutý; patrně sloužil zároveň za schránku relikvií. S pohnutím a zbožnou úctou pohlížel jsem na posvátný klenot, který spočíval před sedmi sty lety na ňadrech milostné královny krajanky.

V témž anebo jiném museu spatřil jsem podobiznu Dagmařina manžela. V jednom sále jsou veliké obrazy dávných králů dánských a mezi nimi spatřuje se Valdemar II. Vítěz, vysoký, rusovlasý, s malými vousy na bradě, s nakroucenými trochu kníry a s lesklýma hnědýma očima. Nápisy těch obrazů jsou — ku podivu — německé a při Valdemarovi stojí mimo jiné: »Im Wendelande wird er auch König genannt.«

O věrnosti té podobizny lze arci pochybovati — nejsouť patrně ony malby příliš staré.

* * *

Rozkošná jest procházka z Kodaně na sever po t. zv. »Strandvej«, krásně upravené cestě, táhnoucí se podél mořského břehu. Po pravici máš Sund, vždy oživený loděmi; po levici pak provází tě nepřetržité, nekonečné pásmo vill, jedna roztomilejší než druhá, pravé korso letohrádků.

Bylo již ve druhé polovici září, ve vodě u břehu obrážely se zažloutlé a začervenalé vrcholky stromů, ale jinak smálo se všechno dosud nejkrásnější letní pohodou. Lehce rozčeřená hladina Sundu třpytila se všechna slunečním jasem a hrála měnivými barvami: po kraji bylo moře téměř křišťálově průhledné, dále leskle šedé nebo stříbrné, ještě dále krásně temnomodré nebo jasnomodré, místy bělavé s modrými nebo modré s bělavými prouhami, nad ním vznášely se sněhobílé, černavé nebo červenavé plachty rozmanitých lodí a v dálce uzavírala jej modrá silhouetta švédských břehů.

Po druhé straně, na břehu, táhla se houšť bukového lesa a jiných stromů, ale do ní byly hustě vedle sebe zasazeny jako klenoty přečetné hezounké villy. Sotva jsi minul jednu, vynořila se z houštiny jiná. Řetěz ten vlekl se bez konce a přece neunavoval. Vždy poutalo mne opět něco nového v té výstavě letohrádků, kde si Kodanští boháčové, každý dle svého vkusu nebo vrtochu, upravili villeggiaturu co nejpříjemnější.

Ve směsi různých slohů vyskytovalo se tu zvláště zhusta zjemněné napodobení dánských selských domů: útulná dřevěná stavení, červeně nebo jinak natřená, s vikýřovými světničkami a rákosovou střechou. Bezděky připamatoval jsem si naše rozmanité chalupy české i moravské a kolik asi vděčných motivů by mohly poskytnouti staviteli, kdyby chtěl jednotvárnosť našich

švýcarských domků a jiné opotřebované letní architektury promíchati originálním a svěžím domácím živlem.

S oblibou přidávaly sobě mnohé ty letohrádky lesní ráz pomocí neotesaných a neoloupaných borových a březových kmenů, z nichž byly sestaveny alespoň vkusné ohrady. Zvláště utkvěl mi v paměti jeden domek, který vypadal věru jako sídlo lesního ducha: byl z neotesaných borových kmenů, u dveří měl sloupy z neoloupaných březových pňů se šiškovými hlavicemi, římsy oken tvořily bílé březové hůlky, sestavené nad okny v úhledné tříhránky s pěknými ornamenty, rovněž z rozličných šišek zrobenými, a šedá rákosová střecha, dole po krajích hladce ostřižená, byla pokryta mechem.

Každou villu obklopovala krásná zahrada, obyčejně plná nachových, růžových, žlutých a jinobarvých jiřinek a topolovek, se sochami, skleníky, vodotrysky, rybníčky, mosty, pavillony a jinými hříčkami; v jedné stál na příklad miniaturní větrný mlýn. Většina domků byla celá obrostlá, tu svlačcem s velikými fijalovými květy, tam chmelem, obsypaným již hlavičkami, onde divokým vínem s listy již zarudlými; mezi různě zbarveným lupením kaštanů, lip, buků, modřínů zardívala se již někde ohnivá červeň jeřabin.

Ale navzdor těmto známkám podzimu třpytila se krajina ve skvostném, skoro jižním osvětlení a připomínala mi poněkud břeh krymský u Jalty. Bylo teplo, ale ne již dusné teplo letní; vzduch čistý a slunný; obloha zářivě modrá.

Jako v rozkošném snu kráčím dál a dále. Bonheur, Anna's Höi, Ehna's Höi, Wilhemine's Lyst a podobné nápisy čtu na letohrádcích a někde vidím i ty šťastné Anny, Viléminy atd., procházející se stezkami zahrad nebo sedící u vodotrysku s knihou v ruce. Nápadně

často jeví se mezi nimi útlé blondinky s neobyčejně jemnou pletí a vlasem skoro do bělava světlým.

Místy vábí elegantní restaurace nebo lázeňské domky v moři, místy kupí se letohrádky hustěji v malou osadu a někde vpletena je do nich rybářská ves. Tu pak vidíš nezfalšované chalupy dánské s polokruhovitými vikýři, s dřevěným rámem ve štítě a s řadou vidlovitých hůlek, hustě vedle sebe upevněných na hřebenu omšené, rákosové střechy. Mezi nimi rozvěšeny jsou červenavé sítě s korkovou obrubou. Škoda, že ty vesnice nezachovaly sobě též národní kroj. Z toho jsem vůbec mnoho v Dánsku nespatřil. Několik žen na trhu Kodaňském v černých sukních se širokým sametovým pruhem a v bílém, jasně žlutém nebo růžovém čepci zvláštního tvaru s lalochy a fáborem, jedna ve starobylém čepci zlatém, a několik venkovanek v bílých šátcích, v předu tuhých, že z nich hleděl obličej jako z oválné obruče — toť bylo vše, leda bych připočetl ještě černé sametové čepičky se stuhami, jaké zhusta nosí Kodaňské chůvy.

Tak minul jsem Bellevue, Klampenborg, Taarbäk, Skodsborg a byl bych nejraději putoval dále přes Vedbäk, Roogsted a Humlebäk až do Helsingöru, kdyby mě hodinky a mapa nebyly upomenuly, že bych tam před pozdní nocí nedorazil a že již pomalu čas, vrátiti se do Kodaně. Obrátil jsem se tedy před Vedbäkem a zaměřil nazpět ke Skodsborgu.

Ale můj Průvodčí po Kodani a okolí svedl mne přece ještě k malé zacházce. Vychvaloval tak výmluvně rozsáhlou bukovou oboru Dyrehave, prostírající se podél pobřeží, s velkolepými a rozkošnými prospekty, s tlupami pasoucích se jelenův a srn, že jsem neodolal a před Skodsborgem do řečené obory zabočil,

zamýšleje po malé lesní procházce oklikou vrátiti se nazpět na pobřežní silnici a po ní do Kodaně.

Kochal jsem se v pěkných obrazech lesních, arci náhodou bez živé oné stafáže. Hustý bukový les střídal se s malebnými tlupami lesních stromů, mezi nimiž se táhly krásné lučiny. Tu onde stál i nějaký idyllický domek. Znenáhla však stromy řídly a domky houstly, s lučinami družila se i pole, až jsem pojednou zpozoroval, že vlastně již nemám před sebou umělé parkové effekty, nýbrž pouhý, nefalšovaný dánský venkov.

Mohl jsem se ovšem dívčiny opodál v poli pracující zeptati, kudy se dostanu nejdříve nazpět na cestu ke Kodani; ale předně neuznával jsem to za potřebné a za druhé — nerad jsem se blýskal svou dánštinou.

Moje linguistická příprava na cestu do Dánska byla velmi prostá: pročetl jsem dánský trychtýř, z něhož mi uvízla v hlavě jen hrstka slov a několik nejobyčejnějších frásí, jichž jsem se však za krátko chránil užívati, poněvadž každý Dán, kterého jsem jimi oslovil, na mne v udivení se zadíval a pak s výrazem politování prohlásil, že nerozumí tatarsky. Totiž — určitě nevím, co prohlásil, poněvadž jsem já zase z jeho dánštiny ani zblu nerozuměl; ale jisto jest, že chápal ty dánské fráse v mé pečlivě dle trychtýře procezené výslovnosti právě tak málo jako tatarštinu. Proto obmezil jsem brzy svou dánštinu na spiseseddel (jídelní lístek) a öl (pivo), kterážto dvojice slov mi na cestě Dánskem — suď si kdo o mém směru duševním co suď — z nouze postačila.

V Kodani bylo mi ještě hej! V hôtelu druhé řady, kde jsem se ubytoval, ignorovali sice ubohou frančinu, s kterou jsem se po několika nezdařených dánských pokusech ostýchavě vytasil; ale za to spustili na mne

jakž takž německy a chtě nechtě musil jsem přijati tu obcovací řeč, uchlácholiv arci své vlastenecké svědomí prohlášením, že nejsem »tydsk«. I mimo Kodaň na místech, jež navštěvují cizinci, mohl jsem se tu a tam s hostinským, strážcem kostela nebo jiným člověkem dorozuměti, ale častěji osvědčila se skrovná zásoba mých jazykových vědomostí zcela neplatnou a celkem slyšel jsem v Dánsku, i v Kodani samé, pramálo cizího hovoru. Ovšem nechci z povrchních pozorování své krátké cesty a z toho, co stalo se mi třeba pouhou náhodou, vyvozovati žádných všeobecných úsudkův.

Nevím také, smím-li souditi z následující cestovní episodky, že němčina netěší se v Dánsku valné oblibě. Na cestě železnou drahou z Kodaně do Korsöru dostal jsem se do plného vozu třetí třídy, kde dva cestující mluvili spolu německy. Bodrému dánskému venkovanu, sedícímu naproti, nebylo to patrně po chuti. Neboť začal hodně nahlas, za pochvalného nebo alespoň shovívavého úsměvu ostatních tvrdou němčinou odříkávati posměšnou průpovídku Mein Hut hat drei Ekken, drei Ekken hat mein Hut — snad jediné, co z němčiny znal — a zvuk jeho slov i výraz jeho obličeje svědčil, že nehodlá tím nikterak němčině a Němcům projeviti své sympatie.

Ale čas již, abych se vrátil ke svému výletu. Pravil jsem si: K čemu zbytečně se poptávat — Kodaň leží asi tamhle a dám-li se tímto směrem, dostanu se zajisté brzy na silnici.

Jdu, jdu, ale silnice pořád se neobjevuje. Kolem jen lesíky, luka, role, rozptýlené dvorce. Po dlouhém putování dostihl jsem konečně malé dědiny. Drahnou chvíli jsem zkoušel na udivených vesničanech marně svou dánštinu, němčinu, ba snad i frančinu, až se po-

sléze vyskytl nějaký od hlavy k patě sice učazený, ale vzděláním pokročilejší kovář, který mi dovedl vysvětliti, že jdu cestou zcela opačnou a že se dnes již pěšky do Kodaně nedostanu. Mohu prý býti rád, dojdu-li za světla do nejbližší železniční stanice Lyngby.

Nezbylo mi než s díky uposlechnouti jeho rady. Přiznávám se, že mi nebyla hrubě příjemna ta chůze za večera neznámou krajinou s pomyšlením, že snad budu nucen hledati nocleh v nějaké bídné vesničce, kde živá duše se mnou se nesmluví, a byl jsem skutečně rád, doraziv za první tmy do Lyngby ještě v čas, abych se vrátil nočním vlakem do Kodaně ze své bezděčné potulky.

Ale jelikož jsem shora zároveň zabloudil do linguistiky, chci zde promluviti několik slov o jménu své hrdinky.

Dcera Přemysla Otakara I., provdaná za krále dánského, nazývala se původně Markéta a jméno Dagmar (což Vocel překládá »denní panna«) dáno jí teprve v Dánsku — dle jedněch pro její spanilost; jiní však odvozují to slovo od českého Drahomiř jak prý Markéta domácím slovanským jménem také byla nazývána.

Dánský básník B. S. Ingemann ve svém románu Valdemar Vítěz praví: »České jméno Danxmar, snad správněji Dargmar nebo Dragomir, jak Markétu krajané její také nazývali, proměnilo se v ústech nadšeného dánského lidu rázem v Dagmar čili Dagmor, jak říkali ranním červánkům; neboť když před ním z moře (Ingemann mluví tu o jejím příjezdě po lodi do Dánska) vystoupila se svým zlatorusým vlasem a dobrotivým, jasně zářícím obličejem, jevila se mu vskutku jako jitřní zora, a národ doufal také, že jejím příchodem vzejde Dánsku nové, překrásné jitro, v němž obraz

míru, zbožnosti a nevinnosti sdruží se s hrdinností a silou ve vzácný a šťastný svazek nejušlechtilejší ženskosti s nejstkvělejším rytířským mužstvím Jméno Dagmar podržela královna od toho dne v ústech lidu i písních skaldů a drahým jménem tím Dánsko odtud po všechen čas nazývalo své nejdobrotivější a nejmilostnější královny.«

Filologie dánského básníka, jenž překrucuje Drahomiř v Danxmar, může nám arci vylouditi úsměv jako v témž románu »hofmestr« u českého královského dvora s krásným českým jménem Ib Urne; ale citované věty dosvědčují, jak milostný a libezný obraz jméno naší Přemyslovny budí v myslích dánských.

Čím Dagmar vroucí lásku národa si získala, líčí jiná národní píseň dánská, v níž opakuje se po každé sloce refrén: »Ta panna přijela ze slavné české země.«

V první písni slyšeli jsme, jaké napomenutí král český dal dceři své na cestu; zde poznáváme, že i láskyplné naučení mateřské provázelo Dagmaru do ciziny.

Své dceři česká královna to naučení dala,
by, když do Dánska přijede, o ctnost a čest svou dbala —
Ta panna přijela ze slavné české země.*)

Dále ukládá královna dceři, aby vyprosila na budoucím choti, by propustil ze žaláře svého strýce biskupa Valdemara, vězněného pro skutky vlastizrádné, pak aby zrušil daň z pluhu a dal svobodu všem vězňům.

Poslušna vůle matčiny, Dagmar hned za jitra po sňatku vyprošuje si na manželi tento trojí »dar lásky«.

*) V této a následujících výňatcích z dánské písně národní podávám překlad Vocelův beze změny.

První prosbu nechce Valdemar splniti namítaje: »Vyjde-li biskup na svobodu, budeš za rok vdovou.«

Ale Dagmar snímá zlatou korunu s hlavy a klade ji před krále mluvíc: »Když slovo zde se neplní, což v Dánsku činit dále?«

Král rozkazuje po té, aby strýc jeho byl propuštěn z vězení v Oringsborgu.

Biskup těžkým krokem vystupuje ze žaláře a naříká: »Let dvanácte jsem ztrávil zde, jak čas mně dlouhý byl!«

Hřebenem zlatým sestra mu vlas žlutý česala,
na každou kadeř pletenou slzičku plakala.
»Ó přestaň, milá sestřičko, tak horké slze líti,
za jediný rok svobody chci žele svého mstíti!«

Píseň dokládá, že biskup Valdemar skutečně msty své netajil, až z Dánska byl vyhnán; Dagmar pak těžce nesla, že za dobré odměnil se jí zlým.

Než Dánsko plesalo nad příchodem dobré královny, blaze žil měšťan i rolník, sproštěn těžkých daní a platů z pluhu.

Lid miloval královské manžele a vznášel k nebesům prosbu:

Pán Kristus žehnej oba dva, by dlouho spolu žili,
by slovo boží, šlechetnost a pravdu velebili —
Ta panna přijela ze slavné české země.

Že Dagmar těšila se i vroucí lásce svého manžela, hlásají písně národní na mnohých místech. —

Vocel praví dle nějaké dánské zprávy, že Valdemar dal vystavěti pro ni zámek Dronningholm (královnin ostrov), jehož skrovné pozůstatky prý dosud spatřiti lze u Borre-Sö (sö = jezero) na Sjellandu.

Avšak hledal jsem marně na své mapě Sjellandu jezero toho jména a také můj Kodaňský hôtelier nechtěl o něm vědět. Obrátil se na nějakého »pana profesora«, právě v hostinci přítomného, ale i ten vrtěl hlavou a prohlásil konečně, že Borre-Sö neleží na Sjellandu, nýbrž na ostrově Möen a tam že neví o žádných zříceninách; snad prý se mýlím s Gurre-Sö, které leží vskutku na Sjellandu nedaleko Helsingöru v rozkošné krajině a při němž jsou zbytky starého hradu, kde prý Valdemarové mívali letní sídlo.

Nepátral jsem dále a vydal se na cestu k jezeru Gurrskému. Stačilo mi spatřiti vůbec půvabnou jezerní krajinu s rozvalinou, z níž bych si mohl vykouzliti onen ostrovní Dagmařin hrad, který svůdně kynul mé fantasii.

Znovu zamířil jsem tedy z Kodaně na sever, ale tentokrát nikoli po krásné »Strandvej«, nýbrž železnou drahou, která mne rychle donesla do Helsingöru.

V Helsingörské pevnosti, hrdém, staroslavném Kronborgu, připamatoval jsem si živě scénu Hamleta s duchem, kterou sem Shakespeare klade, a zaletěl přes úzký, plachtami oživený pruh Sundu alespoň zrakem do Švédska, jehož protější břeh s městem Helsingborgem a Kullenským pohořím zde již i v podrobnostech zřetelně se jeví a pestrý, v pravdě malebný obraz poskytuje.

Potoulav se ještě trochu v okolí města, kdež mi jedna studánka s vytesaným nápisem Ofelia's Kilde (Kilde = pramen) opět na mysl uvedla čarokrásnou postavu Shakespearova dramatu, odbočil jsem na cestu k vesnici Gurre.

Tichou, milou krajinou došel jsem k cíli své pouti.

Hrstka roztomilých chatrčí, poloskrytých v hustém stromoví, tulí se k malému jezeru, jehož modrostkvoucí hladina září z obruby pěkně skupených pahorků, porostlých po většině krásným bukovým lesem. Mezi nimi jsou údolí, do nichž voda zabíhá snivými choboty. U břehu chvěje se vysoké rákosí, prázdný rybářský člun houpá se u něžného, hustě rákosím porostlého ostrůvku, v lehce zamlženém, modravém pozadí míhá se bílá plachta — jinak vše bez hnutí, pohříženo v tichý, líbezný sen.

Vhodné to místo pro hnízdo duše holubičí. Ale kde jsou rozvaliny královnina sídla?

Musil jsem se doptávati a tu teprve dovedli mě na místo, kde skrývaly se pod hustou směsí buků a břiz, těsně u jezera nízké zbytky malého hradu, skoro již jen půdorys jeho: ze stop těchto můžeš jen souditi, že stála uprostřed čtyřhranná věž s komnatkami, obklopená malým nádvořím a hradbou se čtyřmi polookrouhlými výstupky nebo věžemi v rozích. Ale můj tištěný Průvodce míní, že jsou to jen ssutiny jedné části hradu, jehož hlavní budova stála prý uprostřed jezera; vesničané zase vyprávějí, že za starých dob voda sáhala dále a že teprve vyschnutím jednoho výběžku jezera zříceniny ocitly se na suchu.

Nuže v tom rozkošném zátiší prožili snad Valdemar Vítěz s Dagmarou dobu svých libánek. Hlavní postavou v historii a pověstech Gurrského hradu jest arci jiný Valdemar, poslední toho jména král dánský s příjmím Atterdag (prý dle oblíbeného jeho pořekadla: Zítra je také den), který zde zapomínal na říši a manželku Hedviku v objetí své milenky, krásné Tovelille (malá Tove).

Ale na mne shlédla místo malé sirény jiná, známá podoba, milostná tvář dobré královny, s arkýře báječného hradu, který zamihl se pojednou mé obraznosti uprostřed jezera, právě když večer okolní chlumy postýlal fijalovou mlhou a vodní hladina čarovně zaplanula v purpurových odlescích západu . . .

Druhého dne spatřil jsem skutečný zámek jezerní. Z Fredensbergu, kam jsem z Gurre na nocleh dorazil, navštívil jsem totiž slavný Frederiksborg u městečka Hillerödu. Tento velkolepý zámek byl na počátku 17. století králem Kristianem IV. uprostřed jezera Hillerödského ve zvláštním goticko-byzantinském slohu vystavěn a po strašném požáru roku 1859, který jen holé zdi zůstavil, ohromným nákladem v bývalé nádheře obnoven. Za mé návštěvy byla i vnitřní úprava zámku již skoro ukončena. Rozsáhlá, imposantní budova, jejíž červenavé cihlové zdi a malebné věže na všech stranách míhavě se obrážejí v jezerní hlubině, učinila na mne dojem neobyčejně mocný a když jsem prošel množstvím komnat, vyzdobených báječným věru přepychem zářivých barev, zlata, stříbra, maleb, řezeb a jiných uměleckých ozdob, když jsem konečně z nádherného, pestrými svity vysokých malovaných oken čarovně osvětleného zámeckého kostela opět vystupoval na prostranný dvůr: tu zdálo se mi, že se probouzím z divukrásného snu, že vycházím z kouzelného paláce pohádky.

* * *

Zpáteční cestu z Dánska konal jsem přes ostrov Fyen (Fünen) a Jutsko, možno říci po souši, neboť krátká přeprava po parníku přes Velký Belt mezi

Sjellandem a Fyenem a po parním prámu přes Malý Belt mezi posléze jmenovaným ostrovem a Jutskem nestojí skoro za řeč. Na Sjellandu učinil jsem ještě zastávku u hrobu Dagmařina v Ringstedu, o níž se zmíním na konec.

Fyen a Jutsko, jimiž mě bystrý vlak unášel, poskytovaly s malými proměnami tytéž tiché, idyllické obrázky, jaké jsem viděl na Sjellandu: ploché nebo mírně pahorkovité krajinky, role, lučiny s pasoucím se skotem, roztroušené skupiny buků a jiných listnatých stromů, jasná jezera a jezírka, osamělé dvorce, obklopené stodolami a stromovím, vesnice z domků krytých šedivým rákosím neb slamou, s obílenými nebo neovrhnutými cihlovými stěnami, v nichž se křižuje černé nebo hnědé trámoví, bílé nebo červené kostelíky zvláštního prostičkého slohu, tu tam sivý větrný mlýn, přívětivá městečka, někde s šedivým, zvětralým chrámem nebo jinou starobylou stavbou — a na všem spočíval klidný, mírný lesk jasného podzimku, který již lesy částečně zabarvoval do žluta a hněda.

Vzpomínám na jeden obrázek z Jutska: Slunce právě zapadlo a poslední bledé zlato hraje po údolíčku, jímž se kroutí potok. V dolince nevidíš ani stromu, ani zvířete, ani človíčka; jen osamělý domek stkví se v hasnoucí záři denní uprostřed prázdné, travnaté stráně, těsně obklopen stohy, stodolou, stájemi a skupením stromů. V něm a kolem něho nepozorueš ani nejmenšího ruchu — vypadá, jako by již odpočíval ve hlubokém spánku, přivinuv k sobě na noc ochranně a laskavě ty stohy, stromy a všechno, co mu patří. Když ten obrázek svatého míru přeletem zmizel po jedné straně, pohlédl jsem na druhou: tam blýskal krásný fjord (dlouhý záliv mořský) s temným lesem

v pozadí. Dlouho provázel nás jeho třpyt; tu se skrýval, tu opět vybleskoval; a ještě když jsme dorazili do Koldingu, zářila hustým již soumrakem jasná jeho voda, nad níž se rysovaly neurčitě plachty lodic a v níž se obrážel půlměsíc, stojící nad ohromnou zříceninou, která příšerně shlížela na nás prázdnými otvory četných oken — byl to zbytek prastarého zámku Koldinghusu, obývaného ještě r. 1808, kdy za pobytu maršálka Bernadotta vyhořel.

Za úplné tmy přijel jsem do Ribe a našel ve skromném, ale čistém hôtelu slušný nocleh, zkalený pouze nešťastnou náhodou, že právě tu noc Ribský mladý svět v hostinském sále konal nějaký elitní ples.

* * *

Ribe (něm. Ripen) spojeno jest nejtěsněji s historií královny Dagmary. Její jméno připomíná městu doby největší slávy, kdy soupeřilo i se staroslavným Roeskilde, stavši se na čas místo něho sídlem královským. Sem přivezl Valdemar II. svou mladou choť, zde sídlila obyčejně po boku jeho, zde také zemřela.

Za dávných, stkvělých dob mělo prý Ribe 14 kostelů a kaplí s 4 kláštery a kvetlo rozsáhlým obchodem do cizích zemí. Nyní je městečkem s 3670 obyvateli a slyne toliko vyráběním oblíbených po celém Dánsku vlněných látek. Domy má většinou jen nízké, trámovím prokládané, mnohdy s vystupujícím do ulice patrem, podepřeným dřevěnými vyřezávanými sloupci.

Ale jeden ctihodný, velebný svědek dávné slávy zachoval se dosud ve středu města Je to bývalá katedrála, s jejíchž cihlových, zvětralých zdí shlížejí na nás mnohé věky. Byla vystavěna koncem 12. a na za-

čátku 13. století, tedy právě za dob královny Dagmary. Půdorys má podobu kříže, a v předu po straně strmí vysoká, čtyřhranná věž beze střechy, jejíž platforma poskytuje rozsáhlou vyhlídku Mně jí arci neposkytla, poněvadž právě mlha zastírala vzdálenější krajinu. Viděl jsem pouze ploché okolí Ribské beze stromů, s jediným lesíkem: lučiny, role a šírá vřesoviště, po nich rozptýlené dvorce a tu a tam dědiny se špičatými vížkami kostelů.

Jutsko většinou postrádá přírodních krás; ale východní jeho pobřeží má řadu malebných krajin, z nichž nejvíce chválí se okolí městečka Veile, které jsem z Ribe před svým odjezdem z Dánska ještě navštívil. Krásný fjord vniká tu daleko do země a rozlévá se u městečka v podobu jezera, obklopen jsa se všech stran malebnými vrchy s hustým zeleným, ale tehdy již místy podzimně pestrým rouchem lupenatých a jehličnatých lesů. Veile samo má domky po městsku čistě vystavěné, ale kolem něho a semo tam údolím viděti obydlí selská z cihel a trámoví, různými barvami natřená: tu zdi bílé a v nich trámy černé, tu stěny červené a trámoví bílé, tam zase naopak a podobně v rozmanitém střídání, což činí pěkný a veselý dojem. S rozkoší pohlížel jsem na ty pestré domky, roztroušené mezi lučinami a políčky po obou stranách modrého fjordu, oživeného bílými plachtami, a na ty lesnaté vrchy kolem, zelené, hnědé, zažloutlé a začervenalé, tu s jasnějšími, tam s temnějšími pruhy, chvílemi vesele ozářené, chvílemi zakaboněné, podle měnivé hry slunce a mraků na obloze, a v dálce tam, kde směrem k moři súžené břehy fjordu zdánlivě se stýkaly, splývající modravou silhouettou.

Ale vraťme se k Ribskému chrámu. Postranní kamenný portál, stářím všecek zvětralý a zčernalý, jeví sochařskou práci pradávného rázu: podstavce sloupů s obou stran mají hrubou podobu zvířat, prý lvů, a kolem nich i nad sloupci spatřuješ množství polovypuklých figurek, namnoze již tak zvětralých, že stěží rozeznáváš nemotorné jejich obrysy. Uvnitř chrámu obdivoval jsem se velikolepé kupoli a některým náhrobním kamenům s krásnou starobylou prací sochařskou. Velmi staré jsou prý také gotické kostelní stolice pěkně vyřezávané z dubového dřeva. Avšak nejvíce zajímala mne prastará kovová křtitelnice — »dar královny Dagmary,« pravil o ní šedovlasý kostelník, který mne provázel chrámem. Jest ozdobena po stranách obrazy: Kristem ukřižovaným, Kristem žehnajícím, nejsv. Trojicí a jinými, jejichž ráz živě mi připomenul obrázky na křížku královny Dagmary v museji Kodaňském.

Kromě hlavního chrámu pozoruhodný jest v Ribe ještě jeden starý gotický kostel, rovněž z cihel vystavěný.

Pevný Ribehus, sídlo Valdemara a Dagmary, dávno zmizel s povrchu zemského. Jenom nepatrné stopy starého Ribského hradu zachovaly se nedaleko města: čtyřhranná, travou porostlá vyvýšenina, kolem níž táhne se močálovitý, rákosím zarostlý příkop a při níž dosud jest patrna bývalá hradní cesta.

Brzy vrátil jsem se z výzkumné procházky nazpět do hôtelu. Ač Ribe leží těsně při hranici německé, neuměli v hostinci jinak než dánsky. Arci sluší dodati, že ona hranice není ethnografickou: daleko za Ribe k jihu prostírá se ještě kraj čistě dánský, který byl hrabivým Německem po válce r. 1864 od ma-

teřské země odervân. Kromě toho neleží Ribe na dráze Hambursko-Kodaňské, nýbrž na odbočce této dráhy, stranou od obyčejné routy cizinců.

V buffetu trůnila štíhlá, hezká Dánka bleděmodrých očí a bělorusých kadeří. S přívětivým úsměvem popošla mi v ústrety a zasypala mne laskavými dotazy, jsouc patrně ochotna, snésti na můj stůl všechny poklady hôtelu; ale nikdy neobjevila se nedostatečnost mého jazykového repertoiru zřetelněji než právě v této chvíli. Ani moje obligátní ö l nechtělo se tentokráte uchytit. Marně vyrážel jsem úsečně ö l l a zpíval hned zase táhlé é é l — modré oči tázavě spočívaly na mně a bělorusé kadeře rozlétaly se vrtivým pohybem hlavy v třepetavou glorii Po drahné teprve chvíli pochopila, a všelidské slovo beefsteak, které dobylo sobě i na dánském jídelním lístku občanského práva, doplnilo moji skromnou objednávku.

Čilá a švitorná seveřanka, nedbajíc mé nechápavosti a nesrozumitelnosti, ujímala se i dále cizorodého hosta, a já, hledě v její vesele zářící oči a na třešňové, smějící se a štěbetající rty, vzpomínal si na besedy Puškinova Kavkazského zajatce s krásnou Čerkešenkou, ač podobenství kulhá ve mnohých příčinách a hlavně v té, že nebyl nám tlumočníkem důvtipný bůžek milosti.

* * *

Od Ribe je malý kus cesty k Severnímu moři.

Za stara přinášela blízkost moře městu našemu nejen bohatství zámořským obchodem, nýbrž i rozličné svízele: bouřlivé vlny časem zaplavovaly rovinu, mořští loupežníci vnikali vraždíce a pálíce až do samého

města a někdy strašily pověrčivé obyvatelstvo i tajemné mocnosti, jimiž pověsť naplňovala hlubiny mořské.

Mořská žena (Havfrue) má vynikající úkol v podáních o královně Dagmaře:

Národní píseň dánská pěje:

Král mořskou ženu lapit dal —
  Mořská žena na luhu tančí! —
a uvěznit ji rozkázal,
  že čelí jeho vůli.

Než Dagmar volá sluhy své —
  Mořská žena na luhu tančí! —
»Necht žena sem se přivede,
  by konala mou vůli.«

Podušku hladí Dagmar teď —
  Mořská žena na luhu tančí!
»Odpočiň sobě, u mne seď
  a vykonej mou vůli.«

I žádá královna, aby jí mořská žena zvěstovala budoucnost. Tato předpovídá Dagmaře, že porodí tři syny, kteří budou všichni korunováni, ale za třetího že dá mladý život svůj.

Královna zděšena zastírá si obličej a pak žádá krále, aby mořskou ženu propustil. Král se zdráhá pravě, že by mu zkazila sedm lodí, ale když Dagmar k nohám jeho se vrhá, činí dle její vůle.

Královna dala po té mořskou ženu obléci v šarlat, dovésti ji k moři a tam posaditi na vlny. Dagmar s pannami svými slzela na břehu, ale mořská žena zpívala k nim odplývajíc na vlnách:

Neplačte více přede mnou —
  Mořská žena na luhu tančí!
Nebesa otevřena jsou —
  tvou konala jsem vůli.

V nebesích budeš blaze žít —
Mořská žena na luhu tančí!
Tam věčný svatý pokoj mít —
tvou konala jsem vůli. — —

Ocitnuv se tak blízko Severního moře chtěl jsem pohlédnout i na jeho hladinu a zamířil proto odpoledne po silnici směrem jihozápadním doufaje, že tak nejpohodlněji dojdu k cíli.

Kráčím zvolna, málo lidí potkávaje, jednotvárnou plochou krajinou, rozbrázděnou příkopy a pokrytou z větší části pastvinami, po nichž se pase množství krav, ovcí a koní. Veliké plochy jsou porostlé jen hnědým vřesem. Po stromu daleko vůkol ani památky. Mezi rolemi a pastvinami viděti osamělé selské dvorce, z cihel, obílené nebo bez omítky, některé značně veliké, K obytnému stavení přiléhá obyčejně v pravém úhlu postranní křídlo, obsahující chlévy, stodoly atd.

Přede mnou na obzoru blýská se cosi na slunci, patrně kousek moře, za mnou vyniká nad Ribské domy čtyřhranná, nahoře ploše zakončená věž starého chrámu, která oku zvyklému na špičaté střechy nebo kulaté báně kostelů jeví se kusou.

Šel jsem tak dosti dlouho, snad hodinu nebo dvě, když mne pojednou zarazil strážní domek s německým nápisem. Rozhodnuv se v poslední chvíli k odbočce do Ribe, nepohlédl jsem před tím na mapu a neměl tušení, že město leží tak blízko hranic německých. Byl jsem proto nemálo překvapen, stanuv tak z nenadání na německé půdě.

Na prahu domku stál v plné uniformě statný německý strážník. Poněvadž mi zatím blyštivý proužek vody opět z obzoru zmizel, zeptal jsem se strážníka

na cestu k moři. Ukázal na vesnici stranou od silnice; za tou že jest blízko ke břehu.

Ve vsi bylo ticho a prázdno; jen několik psů, nezvyklých asi v tom odlehlém zákoutí na cizí hosti, uvítalo mě zuřivým štěkotem. Zašel jsem do hostince, kde stařičký hostinský oslovil mě dánsky. Na stole ležely dánské noviny.

Ptám se starce, náleží-li vesnice ještě k Dánsku.

»Ne, k Německu,« odpověděl s povzdechem, a z pohledu, kterým svou odpověď provázel, vyčetl jsem »bohužel!« A také mladá žena, snad jeho dcera, jaksi truchlivě na mne pohlédla. Či vložila jim ten výraz do očí jen vlastní moje nálada?

Buďsi tomu jakkoli, já viděl v té chvíli smutek na jejich tvářích, tesknota ovála mne v té jizbě a soustrasť lehla mi na srdce. Zdálo se mi, že všechno kolem žaluje na útisk a křivdu. Jakým právem stali se tito lidé a všechno dánské obyvatelstvo severního Šlesviku částí říše, která jim násilně bere jazyk mateřský, rve odvěké jejich svazky s rodnými bratry a vnucuje jim národnost cizí?! K čemu páše se takové barbarství v devatenáctém věku! Vzpomněl jsem si na francouzskou část Elsasko-Lotrinska, na zbytky Srbů lužických a především na ubohé Poláky poznaňské. Nestydí se veliký, mocný národ urývati a ubíjeti části národností jiných, jen aby rozšířil — třeba pouze o několik mil — hranice své obrovské říše, té říše, která z valné části již jest hřbitovem četných slovanských národů, vyhlazených surovostí temného středověku — nestydí se národ ten vysoce vzdělaný, jenž s chloubou nazýval sebe národem filosofů, páchati ještě v našem osvíceném století, jako tam v Poznaňsku, bezpráví do nebe volající, jen aby ukojil svou národní hrabivost a ješitnost?! Ba, nerdí

se ni dost málo za ty skutky; vždyť nejvyšší jeho modlou jest čirý, bezohledný národní egoismus. Ke zvýšení své moci a slávy neštítí se žádných prostředků. Jen pro sebe má hesla ušlechtilé lidskosti, práva a spravedlnosti — jiným ukazuje toliko zášť, násilí, brutální moc. Týž národ, který nadšeně deklamuje o své posvátné lásce k řeči a národnosti vlastní, neostýchá se urážeti jiné den ke dni v posvátných těchto citech a týrati je křivdami, které by prohlašoval za hanebné zločiny, kdyby na něm samém byly páchány od jiných národův.

Prominňte mi tyto reflexe — nevole má vzkypěla jako tehdáž v té šlesvické dánské vesnici a jako později na hraniční německé stanici, kde němečtí úředníci měli jen posupný úšklebek nebo urputné slovo německé na dánské dotazy obecenstva, ač stýkají se v této stanici skoro se samými Dány a »německý« kraj kolkolem a ještě daleko na jih nemá téměř ani jediného německého obyvatele. Vzpomněl jsem si bezděky na moravské úředníky, úředníčky a sluhy železniční, jež slýchal jsem jako na posměch německy hulákati do zástupu prostých Hanákův a Slováků, neznajících ani slova německého; vzpoměl jsem si na — leč nechci buditi v paměti vaší ta nesčíslná bodnutí jehlou i otrávenou dýkou, z nichž skládá se tak dlouho již naše vlastní národní martyrium.

A bohužel není národ onen v Evropě jediným, jenž nezná lidskosti a práva vůči lidem jiného původu a jazyka. Zda brzy již nadejde lepší doba, jež od posvátného citu vlastenectví a lásky k národu svému odstříhá ty ohyzdné a jedovaté výstřelky, poskvrňující naše vzdělané století?!

* * *

Severní moře! Měl bych mu věnovati obvyklou vzletnou apostrofu; ale k hanbě paměti své musím vyznati, že ani určitě nevím, zdali jsem spatřil královskou jeho tvář. Soudím sice, že jsem tu krátkou procházku z vesnice na jeho břeh vykonal, a v mých vzpomínkách míhá se nejasně cosi jako polokruh holých písčitých pahorkův a šedá vodní pláň; ale určitého tvrzení nechci se odvážiti.

I na mne učinilo moře, když jsem poprvé před ním stanul na pobřežním boulevardu Odesském, dojem náležitý; živě tkví mi také v paměti obraz Baltu, v němž zrak můj se kochal s pobřeží Uznojmského u Häringsdorfu; ale Severní moře, ač jestli jsem stanul skutečně u jeho vln, nerozechvělo příliš mou duši, neboť ani ve svém denníku z dánské cesty nenalézám o něm zmínky, ač tam několik stránek vyplňuje líčení, skoro směšně podrobné líčení všeho, co jsem viděl na zemi i na nebi zpáteční cestou od moře k Ribe. Byl totiž překrásný večer a tužka má snažila se zachytit všechny ty čarovné odstíny a přechody barev, jimiž slunce, klesajíc zvolna do moře, zdobilo západní nebesa.

Čtu v denníku a živě vzpomínám, kterak za mnou na obzoru proužek moře třpytil se jako zlatý diadem, kterak nad ním veliké slunce ve ztrhaných bílých a modravých oblacích tu se skrývalo, tu opět probleskovalo, zlatíc jejich okraje, kterak oblačnou třásní v nádherné proměně šarlatových, růžových, oranžových, fijalových a jinobarevných září níž a níže k moři se sklánělo, až zmizelo posléze za obzorem zůstavujíc na nebi jen bledě nachové odlesky po rozptýlených obláčcích.

Vzpomínám také, že při pohledu na ty červánky vynořila se přede mnou opět líc milostné podoby, která

kdysi z téhož moře jako blahověstná zora lidu dánskému vysvitla a naplnivši Dánsko lahodnou září, brzy opět zašla, tiše a krásně jako červánek večerní. Hle! tamo, kde právě bledý půlměsíc vychází nad šerou Ribskou věží, v komnatě hrdého Ribehusu, z něhož zůstaly tam u města jenom nepatrné stopy, vydechla kdysi Dagmar svou andělskou duši.

Ve směsi prastarých, zvětralých figurek, vytesaných na portálu Ribského chrámu, upoutala mou pozornost jedna dosti dobře zachovaná a jemně provedená tvář, spanilá a dobrotivá, s pohledem jako u blahém vytržení od země odvráceným a do záře nebeských vidin pohříženým. Tvář nějaké světice — ale já pravil sobě, že to zajisté obličej královny Dagmary, za jejíhož pobytu v Ribe a jejíž podporou tento chrám byl stavěn, a jejíž sličnou podobu zde souvěký sochař do kamene vtesal.

Tato líc, doplněná mou fantasií, představila se mi nyní na poduškách smrtelného lože, v komnatě dávného Ribského hradu, kde Dagmar skonávala jedné krásné noci májové.

Historická zpráva dí suše, že královna Dagmar po osmiletém manželství zemřela dne 24. května 1213.

Ale vděčný dánský lid vylíčil její smrt krásnou písní, nejkrásnější z písní o královně Dagmaře, jejíž každá sloka vyznívá v bolestný, tklivý refrén: »Královna Dagmar v Ringstedu leží.« (V Ringstedu byla Dagmar pohřbena.) V písni této obetkal poslední její chvíle šperkem poesie, jako příroda zářivým nachem a zlatem zdobí západ jasného slunce.

Podám zde obsah a některé sloky (v překladě Vocelově částečně změněném).

*

Umírá v Ribe kněžna Dagmar, v Ringstedu hrob čeká na ni.
Tu káže k sobě povolati všechny vzácné Dánska paní —
Královna Dagmar v Ringstedu leží.

Zvláště žádá, aby k ní přivedli zbožnou pannu Kristinu, milou její družku.

Ve zlatě rudém Kristina tu vešla, smutné líce,
slzícím okem nelze jí pohlédnout v jasné svíce —
Královna Dagmar v Ringstedu leží.

Dagmar objímá ji v úzkosti a ptá se:

»Znáš-li pak čísti též i psát a zažehnat mé hoře?
Chci šarlatem tě pokryti a dám ti svého oře.«
»»Jáť umím čísti, psáti též a věřte mému slovu,
že nemoc vaše krutější jest železného kovu.««
Tu vzala knihu Kristina a smutný osud hlásá:
»»Nad ocel tvrdší jest váš bol, jen v Bohu vaše spása.««
A opět písmo posvátné bedlivě čítá dále,
a vizte, oko královny se kalí neustále.

I prosí Dagmar, aby poslali do Skanderborgu pro jejího manžela. Mladý pacholík sedlá hned koně a s vichrem o závod uhání ke Skanderborgu, kde vyřizuje truchlivé poselství.

A král teď stolec překotil, že každá kostka zněla:
»Chraň, Bože, aby zemříti má drahá Dagmar měla!«
Ze Skanderborgu Valdemar se stem panošů spěl,
a přes most Gredstedský s ním jen Dagmařin sluha jel.
Když chvátal přes Randbölský luh, s ním patnáct bylo jen,
a přes Ribský když letěl most, tuť pán byl samoten.

Však přece dojel pozdě: Dagmar leží již mrtva uprostřed hořekujících žen a Kristina má pro něho jen útěchu, že mu z Dagmařina boku synáčka vyřezali. Ale Valdemar prosí přítomné ženy, by s ním vroucí modlitbou nebožku vzkřísili, aby mohl s Dagmarou ještě promluviti.

A pozdvihne se královna, má oči krvavé:
»Proč král a pán můj poznovu mě do té bídy zve?«

Oznamuje pak manželu své poslední žádosti: aby mír do země uvedl a vězně propustil; aby nejmladšího jejich syna brzy do boje nepouštěl a před smrtí svou korunovati dal, poněvadž syn Berngertin (Berengarie Portugalské, druhé manželky Valdemarovy) bude strojiti úklady jeho životu; konečně aby pustil z mysli Berngertu a pojal za choť krásnou pannu Kristinu. Valdemar slibuje, že vše milerád vyplní, jen s Kristinou služebnou že se nechce zasnoubiti.

»K služebné panně Kristině když velkou nechuť máte,
pro trpké kvítko na cestu do Portugal se dáte!«

praví královna, načež ještě oznamuje přítomným jediný svůj hřích, že totiž jednou v neděli rukáv hedvábný vroubila, začež ji Bůh potrestal touto zlou nocí.

A píseň končí posledními slovy umírající:

»A slyšte ještě, pane můj, co zjevím v této době,
že andílkové na nebi již kývají mi k sobě —«
Královna Dagmar v Ringstedu leží.

»Že volá čas, bych odešla, již moje žití v sklonku,
tam po dušičkách toužím jen — slyš znění rajských zvonků —«
Královna Dagmar v Ringstedu leží.

* * *

Královna Dagmar v Ringstedu leží! Valnou většinu zemřelých králův a královen dánských chová staroslavný dóm v Roeskilde; ale Valdemar II. s první i druhou manželkou a někteří jiní panovníci zvolili sobě za místo věčného odpočinku chrám sv. Benedikta čili sv. Knuda v Ringstedu.

Jak dříve ji pověděno, navštívil jsem i toto prastaré město, jež z bývalé slávy zachovalo si toliko jmenovaný chrám s královskými hroby. S pohnutím stanul jsem u několika prostých desek náhrobních, zapuštěných do podlahy chrámové, z nichž jedna nese pod vytesanou korunou krátký nápis: Regina Dagmar, prima uxor Valdemari II.

Zde tedy rozpadlo se v prach a popel spanilé tělo dobré královny z daleké české země, po levém boku královského chotě, blíže srdci toho, k němuž i za živa stále s vroucí a věrnou láskou manželskou se tulila; na desce po pravé straně Valdemarova hrobu čteš jméno jeho druhé manželky, zlopověstné Berengarie.

Kromě nich byli zde pochováni Knud Lavard, Valdemar I. Velký, Knud VI., Valdemar III., Erik Plovpenning a švédský král Birger, z části s manželkami svými. Všechny tyto hroby, v nichž prý za dřívějších dob i ruce loupeživé řádily, byly r. 1855 u přítomnosti krále Frederika VII. otevřeny a věci v nich nalezené částečně ve zvláštních skříních v kostele uschovány, kdež se navštěvovatelům ukazují. Strážce chrámu ukázal mi lebky krále Birgera a Sofie, manželky Valdemara I., prkénko, které měl Valdemar I. pod hlavou, kousky šatů Valdemara II. a Eleonory, ženy Valdemara III., vlasy Valdemara I. a Eleonory, pak zvláště zajímavou relikvii: podivuhodně zachovaný cop prošedivělých vlasů, který byl nalezen ve hrobě jmenovaného švédského krále, a konečně prastarý pergamen, na němž vyjmenovány jsou osoby zde pochované a kde jsem mezi nimi četl: »Ad laevas jacet prima uxor sua Dagmar, filia regis Bohemiae . . .«

Po Dagmaře není zde žádné relikvie. Lebka její prý se ukazovala ve chrámě Ringstedském až do roku

1769, kdy při opravování kostela byla ukradena. Křížek Dagmařin choval prý se v královských sbírkách Kodaňských již r. 1695.

Mně se hodila nejlépe zpráva strážce chrámu, dle níž prý v hrobě Dagmařině nebylo nalezeno nic. pranic kromě dotčeného křížku, jejž prý jí v Čechách mateřské ruce při loučení na hrdlo zavěsily a jejž dobrá královna stále na ňadrech nosila.

Příživníci pařížských kaváren.

(1899 „Květy“.)

Že v Paříži více než kde jinde v střední Evropě milují pobyt na ulici, dosvědčují zejména tamější kavárny. U nás spatříte jen výjimkou před některou veřejnou místností na chodníku improvisovanou malou letní verandu — několik stolků, zastíněných shora rozepjatým plátnem a koldokola pečlivě ohrazených mřížkou s břečtanem neb jinými živými zelenými plentami. A kdyby naše obecenstvo i více bažilo po takových vzdušných expositurách, postavila by se proti nim asi přísná správa obecní, které je solí v očích vše, co vybočuje z rovné plochy průčelí a jakkoli ruší zajímavý pohled na šňůrovité řady uniformovaných činžáků.

V Paříži nemají těch skrupulí. Na boulevardech a jinde opanovaly kavárny pro sebe dobrou polovici chodníku. Který majitel nelituje určeného za to poplatku, posype prostě za prvního krásného dne jarního (ba, Neruda ve svých Pařížských obrázcích z r. 1863 mluví dokonce již o únoru) část chodníku před svou místností pískem, přestěhuje tam filigránské stoly a židle, rozepne nad tím úhlednou plachtu, a má za-

řízenu letní místnost pro celou pěknější část roku Některý odloučí ji od sousedních podobných závodů zasklenými přepážkami, některý přidá i jinak nějakou lehkou ohradu, ale často neoddělují se ničím od živého ruchu uličního, jehož pestré šumné vlny proudí přímo kolem těch vystrčených kavárních stolků, div nevrážejíce do hostů, pijících tu klidně svůj »café crême« nebo »boc«. Tyto neruší ani dost málo, že snídají neb obědvají na samé ulici, uprostřed valících se po chodníku zástupů, vystaveni jim na odiv jako modní loutky ve výkladních skříních; naopak shledávají právě v tom zvýšení požitku, že i při své kávě mohou zůstati v nepřerušeném spojení s bouřlivým tepem pouličního života. Labužnicky užívají navzájem toho věčně se měnícího divadla, jehož i hercem i divákem je tak rád každý pravý Pařížan, ať již uhání v jednom z nesčetných různorodých povozů jízdní dráhy nebo dává se unášeti nekonečným proudem passantů na chodníku, nebo si klidně hoví u stolku před kavárnou či prostě na jedné z prostranných lávek, kterých je všude hojnost pod stinnými stromy boulevardů. Zkrátka, v létě přestěhováno je i obecenstvo kaváren na ulici a tvoří podstatnou část živého kaleidoskopu městského. A je to v uliční fysiognomii črta vynikající, poněvadž na boulevardech i v některých jiných ulicích řadí se kavárna ke kavárně někdy téměř nepřetržitě po celé délce.

Avšak mluvím-li o kavárnách, nemyslím kavárny v našem úzkém smyslu. V Paříži neodlišují se kavárny tak přesně od hostinců jako u nás. Možno ovšem rozeznati asi tak tři hlavní druhy veřejných místností: pijárny líhových a chladivých nápojů, kavárny, kde však obyčejně pije se i pivo, a restaurace, zařízené

hlavně pro podávání jídel. Ale všechny ty hlavní kategorie splývají spolu v nesčetných odstínech. Nejvíce je místností takových, kde — vedle různých likérů a chladivých nápojů — pije se i káva i pivo, toto ovšem jen ve skrovných dávkách: obyčejně malá sklenička, »boc«, a jen někde i větší »double-boc«, přibližující se poněkud našemu půllitru. (»Bok« zde neznačí druh piva, nýbrž vůbec skleničku piva jakéhokoli.) Nejrozšířenější je tu pivo bavorské — »Bière de Munich« čtete ohlášku na každém kroku, mnohdy s německým názvem pivovaru »Hofbräu«, »Löwenbräu«, »Spatenbräu« atd. Malá sklenička takového piva stojí 30 centimů; francouzské je lacinější.

Nuže, vejděme také do jedné takové kavárny »en plein air«. Slovo »vejděme« se ovšem dobře nehodí; neboť nevešli jsme nikam, nýbrž sedli si prostě k jednomu z titěrných, na chodníku postavených stolků, kolem nichž jsme právě šli. Jsme na živém boulevardu, ve větší kavárně a proto je zde rozestaven stolků hezký počet — ovšem dle možnosti stísněných, neboť majitel musí obmezený prostor co nejvtipněji využitkovati jak filigranskými rozměry stolků a sedadel, tak nejmožnějším ztenčením mezer mezi nimi. Našinec proplétá se těmi úžinami úzkostlivě se stálou obavou, že neobratným pohybem způsobí řícení a kácení se stolků, židlic, láhví, sklenic a všeho kolem sebe. A usedneš-li, není radno pohodlněji se natáhnouti.

Ale ty kavární letní expositury nejsou jenom na boulevardech a ve větších ulicích, kde šířka chodníků je ovšem taková, že omlouvá ten výboj soukromé podnikavosti; mnohde i na úzkém chodníku, před nějakou nepatrnou nalévárnou našly si místo třeba jen dva tři stolky a nacházejí také hosty, jimž nevadí, že tu

nemají nad sebou ani plátěné střechy a že v nejpravějším slova smyslu sedí na trottoiru.

Usadili jsme se tedy šťastně k jednomu stolku před onou boulevardní kavárnou. Přichází číšník a bez přepjatých poklon ptá se po našem přání. Nevím, ale zdálo se mi, že v chování pařížských číšníkův zračilo se větší sebevědomí nežli na jaké jsme zvyklí u nás. Obslouží tě zdvořile, ale bez jakéhokoliv sebe ponižování; jejich vzezření jakoby svědčilo, že dobře mají na paměti republikánské heslo: égalité. Obyčejně nemají prý zvláštního platu a odkázáni jsou na zpropitné, které jim proto dává každý v obnosu vyšším nežli u nás. Proti tomu pravidlu není radno se prohřešiti. Viděl jsem na příklad v jedné restauraci toto intermezzo: starší dáma pojedla něčeho a když jí přinesli účet, činila námitky proti jeho výšce; ale konečně zaplatila a před odchodem položila na talíř pro sklepníka zpropitné, snad následkem oné difference v obnosu nezvykle malém. Ale číšník hrdě pospíšil za odcházející na ulici a požádal ji s resolutní zdvořilostí, aby si svých několik centimů vzala. V restaurantech, kde bývá útrata větší, přinášejí obyčejně hostu na talíři neb tácku účet; není zde obyčejem, aby se host zpovídal, nýbrž sklepník sčítá hned sám u kredence celou útratu a přináší konsumentu hotovou již addici (l'addition).

Pro lepší kontrolu ponechávají před hostem na stole každou vyprázdněnou vinnou láhev a přinášejí mu každou novou sklenku piva na novém tácku, takže před větším pijákem brzy tvoří se celá baterie nádob nebo rostoucí sloupky nakladených na sebe tácků.

Kavárna, kterou jsme zvolili, je z těch, kde skutečně většina hostů pije kávu. Sklepník přináší mi na

požádání černou (řekneš prostě »café«, kdežto bílá se jmenuje »café au lait«, káva s mlékem, nebo »café-crême«) a přidává mi k ní bez požádání skleničku rumu, pro mne ovšem nepotřebného.

Srkám ze své číšky a pohlížím na to vlnivé, věčně se měnící pásmo sterých figurek, sunoucí se ustavičně po chodníku kolem. V nekonečném proudu defiluje před tebou živá Paříž. Divadlo věru zábavné. Pravda, vidíš tu známý všeevropský kroj městský, tu a tam prostříknutý modrou blúzou dělníka nebo živými barvami a třpytnými cetami malebné vojenské uniformy francouzské. Ale pozoruješ-li bedlivěji, shledáváš přece i v tom kroji jakýsi zvláštní, osobitý ráz. Zdá se ti, že zde ten světoobčanský stejnokroj není tak střízlivý, nudný a jednotvárný jako jinde, že má živější a svěžejší barvité odstíny a že jsou tyto lépe zladěny, že se ti vůbec představuje s nových výhodnějších stránek. Není toho asi jen příčinou převážná péče francouzského obecenstva o zevnější uhlazenost a moderně vybroušený vkus (jak známo, učinil car Francouzům poklonu, že mu za cesty ulicemi pařížskými připadalo, jakoby se ubíral salonem), nýbrž i to, že onen vševládnoucí kroj není zde pouhým importovaným napodobením, jako jinde v Evropě, ale že vznikl přirozeně z vlastní potřeby a záliby Pařížana a že přiléhá k jeho povaze.

Ač je to snad bláhové, byl jsem od jakživa nepřítelem té internacionální uniformy civilisovaného světa. A pociťoval jsem přímo vztek, když jsem na příklad z vesnic moravského Slovácka, kde byl v plném květu malebný národní kroj, přicházel zase do krajů, kde originální oděv bývalý ustoupil již karikatuře městského oděvu cizího. Tam v oněch slováckých dědinách

byla rozkoš pohleděti na šuhaje, jak mu slušela třpytná kordulka, sněhobílé řasnaté rukávy košile, cifrované nohavice, ten celý pěkný, barvitý oděv, jako ulitý na jeho statnou svižnou postavu — a zde viděl jsi mladíky třeba stejně urostlé, ale ohyzdně zakuklené ve zhudlařený oděv, jehož — ještě na štěstí nedostiženým — vzorem byla úprava nějakého otrapy z vídeňského předměstí.

Ano, tam v Paříži jsem si dokonale uvědomil, že jednou z hlavních příčin mé nechuti k soudobému kroji byl právě ten bezduchý shon po holém napodobení, ten čirý nedostatek původnosti, který se v něm u nás zračil. Snad na oděvu nezáleží (ač, myslím, pro esthetický smysl nemůže míti menšího významu než na příklad zevnějšek obydlí, architektura měst), ale v té maličkosti jeví se nápadně onen všenivelující válec jednostranné civilisace, který se snaží vyhladiti všechny originelní rysy a setříti všechny svěžejší barvy, aby změnil celý svět v jedinou stejnotvárnou a střízlivě bezbarvou nudu. Toho směru jsem rozhodným nepřítelem a tudíž se mi protiví u nás ten kroj, který nenosíme proto, že by se nejlépe hodil k poměrům našeho kraje a že by hověl našemu vlastnímu vkusu, nýbrž jen proto, že se nosí a líbí tam a tam jinde. V Paříži však odpadl pro mne tento důvod nechuti; vždyť tam je to skutečně původní, doma vzniklý kroj, a pojednou se mi zdálo, že je to vlastně oděv zcela pěkný a že alespoň Pařížanům sluší. A dost možná, že »v něm umějí lépe chodit«, poněvadž je to jejich vlastní kroj, přispůsobený požadavkům jejich vlastní individuality, kdežto my — —

»La Préééś! La Préééééééś!« Až jsem sebou trhnul při tom pronikavém sípavém křiku, který se

rozlehl právě u mne. Spěchal kolem člověk v ošumělém oděvu, »camelot«, třepaje mi pod očima exemplářem právě vyšlého čísla »La Presse«. Ah, prodavač novin! Nese jich spoustu pod paží, má jich plné kapsy a jedno číslo si zastrčil i v předu za stužku klobouku jako odznak svého povolání. Prodává své zboží téměř v běhu a není divu; vždyť to je zboží, které má odběratel nejraději čerstvé právě od lisu, a ubohému »camelotovi« jde o to, aby dle možnosti předstihl své konkurenty a seběhl co nejrychleji hodně veliký revír dříve, než tam vnikne jiný prodavač listů.

Však také již za ním tryskem běží kollegové. »La Patrie«, »La libre parole«, »L'Intransigeant« a t. d. hlásí se o závod chraptivými výkřiky a tamhle na rohu, kde stojí veliký, vysoký omnibus, nabitý lidmi, podává jeden z těch běhounů novinářských obecenstvu, sedícímu ve vzdušných výsostech imperiálu, na střeše té archy (a tam sedají Pařížané, mužští a ženské, nejraději), své časopisy pomocí dlouhé tyče, na niž je upevnil jako u nás preclíkář své pečivo.

Ostýchavěji a volněji než jeho kollegové přichází ke mně i jeden černý prodavač novin Dojal mě pohled na tu mírnou a dobrodušnou černou tvář, s prošedivělými již kudrnami pod ošumělým bílým cylindrem, jaksi stísněnou ve své osamělosti uprostřed té spousty jinorodých lidí, i neoslyšel jsem němou prosbu jeho skromných očí. Usmál se přívětivě, se zdvořilým úklonem a kráčel dále bez hlučného nabízení, patrně počítaje hlavně na reklamu svého exotického zjevu. Snad za mladých let začal zde. v daleké cizině svou kariéru v nádherné livreji, parádní kus nějakého velkopanského domu, a nyní, když ztratil svou pružnost a černé jeho kudrny probělaly, protlouká tu konec života jak může.

Koupených novin sice prozatím čísti nebudu; ale dobře, že mne vyrušily; kdož ví, k jakým koncům bych byl ještě dospěl ve svých krojových reflexích! Těžkopádné mudrování při pohledu na ten veselý shon a vír svižných, elegantních figurek pařížských, na nichž bych měl spíše studovati u pramene nejnovější vrtochy vševládné Módy — toť jako pěst na oko!

Ostatně, zdá se beztoho, že — —

Zase zajelo něco do mých zdání. Byl to chumáč štětiček na čistění dýmek a špiček na doutníky, kterým ruka obstárlého prodavače zamávala před mým nosem. Však se vám dost vytrvale nabízejí ty užitečné štětičky i v pražských hostincích. Nepotřebuju jich sice, poněvadž nemám ani dýmky ani špičky na doutníky, ale ten ubohý starý člověk přemlouvá mne tak přesvědčivě, že mu odbírám jednu štětičku.

— — Tedy zdá se beztoho, že nastává v nynějším oděvním řádu rozhodný převrat. Revolucionářem je tu Sport, který hustěji a hustěji v dosavadní mdlý modní ragoût míchá své lehké, pestré čapky a svou ostatní pikantní strůji. Zejména činí se v tom směru cyklismus. Damské spodky ušlechtilého toho sportu docházejí v Paříži takové obliby, že se jim neobdivujete pouze na přečetných cyklistkách, v průvodu pánů i bez nich obratně s rychlostí střely projíždějících spoustou povozů na jízdní dráze, ale i na chodníku spatříte každou chvíli švarnou cyklistku bez kola, tak že se zdá, jakoby tímto způsobem ponenáhla skutečně se blížil převrat v damské toilettě, o který usilovala Georges Sandová.

Ostatně, cizinci bloudícímu Paříží namanuje se myšlenka, že tam nožky damské — alespoň krásné — neštítí se do té míry světla denního jako u nás. Hle!

tu právě míjí kavárnu jedna, která nečeká ani na déšť ani na bláto ani na jinou podobnou záminku, aby svět přesvědčila, že řádně utažená černá punčocha znamenitě sluší krásně modelované noze — — —

»Testament Dreyfus!« křičí roznašeč tiskopisů, klada na můj stolek list s černým rámcem jako úmrtní oznámení. Pohled z blízka na »parte«, na němž nechybí ani obvyklý křížek s věncem a skříženými palmovými ratolestmi — pardon, jsou to vlastně dva rozskřípané a rozcuchané brky —, poučil mne ovšem hned, že to není závěť Dreyfusa samého, ale »testament de l'affaire Dreyfus«, nešťastné té záležitosti, která právě v tu dobu se projednávala definitivně před soudem Renneským. Koupil jsem si ten časový pamflet, ale shledal, že není příliš vtipný, ač začínal »Chystajíc se odejíti nazpět do lůna Abrahamova ... « a obsahoval mezi jinými podobnými nepřeložitelný calembourg »décédée à la suite d'une longue et Labori-euse campagne ...«

Z četby pamfletu vyrušilo mne něco pod stolem. Byl to dlouhý železný hrabáček, jímž si jiný camelot obratně a rychle přihraboval odhozené zbytky doutníků. Vidím ho tedy na vlastní oči, pařížského sběratele »slavíků«, o němž jsem kdysi četl velmi zevrubnou monografii. Seznal jsem z ní, že tam zaměstnání to není pouhým nahodilým paběrkováním pro vlastní potřebu jako u nás, ale že jest řádně organisováno i jakožto zvláštní druh průmyslu. Jsou prý malí podnikatelé, kteří od sběračů kupují celodenní žeň a proměnivše pečlivou manipulací zbytky doutníků v docela pěkný na pohled kuřlavý tabák, zavinutý v úhledných balíčkách, prodávají jej milovníkům na určitých stanovištích, kam si tito pro své kuřivo docházejí. Ba,

takový apprêteur roztřiďuje prý i »slavíky« dle jakosti a za tabák upravený z lepších druhů doutníků požaduje vyšších cen. Buď jak buď, již samo vyzbrojení sběračů zvláštním řemeslným náčiním, dlouhým oním hrabáčkem, svědčí, že jejich činnost není pouhým sportem, nýbrž skutečným průmyslem.

Hned za sběračem »špačků« přichází odkvetlá květinářka a se sladkým úsměvem nabízí kytičky karafiátů; starý pán u vedlejšího stolku koupil kytičku pro dámu s ním sedící, načež květinářka bez vybídnutí rychle zatkla i jemu druhou kytičku do dírky kabátu — ale, ku podivu, odběhla hned, nežádajíc zvláštní odměny za tu něžnou pozornost.

Za květinářkou následuje prodavač obrázkových knížek a pohledů na Paříž; pak zase muž nabízející sáčky z kovového pletiva a jiný prodávající klobouky s ohromně širokou střechou, které však možno smáčknouti v malý chumáček a pohodlně vstrčiti do kapsy; tu slepec vedený ženou žebrající a prodávající nějaká čísla na lístkách; tu opět camelot, ohlašující nové výrobky lascivní literatury s velmi slibnými tituly; dále stařec, vypadající jako učený professor a s hluboce vážným obličejem ukazující pitvornou loutku, která při zatáhnutí šňůrkou činí směšné pohyby — — Zkrátka, můžeš tu viděti, jak nivellující civilisace sbližuje životní formy různých končin. Zdá se ti, jakobys seděl v některé pivovarní restauraci pražské, kde kolem hostů také defiluje nepřetržité procesí prodavačů a žebráků. Některé ty figurky jsou tam i zde téměř stejny; jiné jsou ovšem lokálními zvláštnostmi. Preclíkářů jsem v Paříži neviděl ani »Kočeváků« s chrastícími čísly v pytlíku ani »Švertásků« s naloženými rybičkami; za to má Paříž zase zvláštní své typy a má v nich

ještě větší rozmanitost, jak se sluší na město o tolik větší a různější.

L. Paulian v časopise »Le Monde Moderne« líčí také řadu těchto příživníků pařížských letních kaváren. Z jeho serie buďte uvedeni ještě někteří, s jakými jsem se náhodou sám nesetkal.

Kejklíř, který každého naučí za 50 centimů, jak provésti kousek, aby vám kostka zmizela z ruky.

Prodavač psů, nabízející krásného černého pudla a dva psíky vzácného plemene, o nichž tvrdí, že jejich matka náležela ku smečce p. Baudry d'Asson a dostala čestnou cenu na výstavě psů. »Nevěřte tomu ani slova. Obě štěňata náležejí k raçe opuštěných dětí a veliký černý pudl byl bezpochyby ukraden. Koupíte-li jej, opustí vás než mine týden a vrátí se ku svým dřívějším pánům.« Autor připojuje historku o jednom chytrém pudlu, kterého znal. Pes tento, náležející podřízenému úředníčku, jednoho dne zmizel beze stopy. Ale po osmi dnech vrátil se milý »Mouton« ku svému pánovi čerstvě ostříhán, napuštěn voňavkou, ozdoben krásným obojkem a pentlí, což arci u svého skrovně placeného pána míti nemohl. Byl patrně ukraden, náležitě vyfintěn a pak prodán, upláchl však při nejbližší příležitosti domů. Ale elegantní úprava se mu bezpochyby zalíbila; neboť od té doby vždy asi po třech měsících, jakmile se mu zdá, že vypadá již příliš divoce, dává se chytrý Mouton znovu ukrásti a vrací se čistě umyt, ostříhán a parfumován ku svému pánovi. »Není proto nebezpečí —« končí vypravovatel svůj žertík — »že bych odkoupil camelotovi jeho pudla; bálť bych se příliš, že trefím na Moutona.«

Dále potulný malíř podobizen, nikoli bez talentu, jenž v pěti minutách u kavárního stolku nakreslí dosti

slušnou podobiznu hosta, který za to nelituje jednoho franku.

Konečně uvádí pisatel onoho článku specialistu mezi kavárními cameloty, mladého Gaillepanda, který se nabízí, že za 50 centimů zodpoví jakoukoli otázku z francouzské historie

Případna je reflexe, kterou týž causeur připojuje ke zmínce o žebrotě s dětmi:

»... Ale tak zvanou matku rodiny, která má stále na rukou děti, jež nikdy nevyrůstaji — ó tu nenávidím z hloubi duše! A to proto, poněvadž znám tyto ženy a znám do základu jejich řemeslo. Jak možno trpěti dále toto zločinné vykořisťování? Tyto ubohé malé bytosti, které bývají denně vystavovány na ulici, v dešti a sněhu, a při tom cynicky mučeny, aby budily soustrast mimojdoucích, mají tváře sinavé a pohledy vyděšené, jež vás rozrušují až na dno útroby.

A co činit? Odepřete-li almužnu, o kterou vás prosí pro »tyto maličké«, cítíte, že odepřeli jste pomoci skutečnému utrpení. Dáte-li však nějaký peníz, neulehčíte tím muka »ubohých maličkých«, nýbrž naopak jen je zvětšíte, neboť čím více dítko vynáší, tím vytrvaleji zločinná žena prodlužuje jeho pouliční výstavu. Léta a léta již zápasím, abych zamezil tento zlořád, ale mé námahy jsou malomocny. Zákon trestá otce nebo matku, kteří zle nakládají se svým děckem a kteří mu v záchvatu hněvu snad zlomí ruku neb nohu; ale tato krkavčí matka, která chladně, pozvolna, s plným vědomím ubíjí malou bytost, kterou najala, aby z ní těžila pěkný zisk, tato ohavná žena, která se tváří, jakoby laskala dítko, jež má v náručí, kdežto ve skutečnosti hledí jen využitkovati jeho slzy, jeho kašel, jeho pláč, jeho křik, — tato bídnice není znepokojována.

*

Může dokonati svůj zločin, aniž kdo pomýšlí žádati na ní účtu z obětovaných lidských životů.

A bylo by přece snadno zameziti tento hanebný obchod. Dítě jest statek národní, a jestliže rodiče prohlásí se za neschopny je vychovati, má se ho ujati z povinnosti a ve vlastním zájmu společnost. Jsou tu školy, útulny, jesle pro všechny tyto malé bytosti. Nedostává-li se místa, ať nám to řeknou, milosrdnost pařížská učiní čeho bude potřebí; ale ať se jen probůh zabraňuje těm vraždám úmyslným, vypočítaným, soustavným, jimiž si ony megéry opatřují tučné důchody.«

Slova tato hodí se zcela i pro poměry našich větších měst, zejména pro Prahu, kde můžete dosud spatřiti třeba na chodníku ve kruté zimě třesoucí se děcko s košíčkem žabince nebo několika kytičkami ve zmodralé ručce a podobné výjevy. Tu by měly povolané orgány konati svou povinnost a po případě appelovati na dobročinnost obecenstva, kdyby humanitní ústavy veřejné nestačily.

Za svého krátkého pobytu v Paříži neměl jsem trapnou příležitost, spatřiti v plné nahotě tamější bídu. Ovšem pobyt můj byl právě jen kratičký a nemohu tudíž pronésti žádných přesných úsudků; ale poněvadž jsem ty dva týdny téměř od rána do večera (kromě návštěvy museí) prochodil ulicemi, mohu snad přece na základě dojmů takto nasbíraných souditi, že bída pařížská v těch čtvrtích, jež cizí výletník při zběžné návštěvě města obyčejně prohlédne, alespoň tak zhusta a příkře se nestaví před oči navštěvovatele, jako v mnohých jiných městech, na příklad hned v Praze. Zubožené postavy v ohyzdných hadrech, vztahující prosebně ruku nebo již samým vzezřením svým vybízející k al-

mužně, naskytaly se mi na potulkách Paříží velmi zřídka. Pamatuji se jen asi na dva, tři takové případy. Jaký to kontrast zejména proti městům italským, kde výjevy bídy stíhají tě někde za každým krokem a žebrota dotírá všude na cizince, v rozmanitých podobách, ale ve všech stejně naléhavě a neodbytně! Zde v Paříži většinou vypůjčuje si masku neb alespoň nějaký malý emblem oněch potulných kavárních a restauračních prodavačů, žebrá alespoň s kytičkou fialek, krabičkou sirek neb jiným podobným fingovaným zbožím v ruce.

Že je v Paříži vedle přepychu oslňujícího i dost bídy nejkrutší, kdož by o tom pochyboval! Jsou toho plny knihy a rozumí se to při ohromném městě moderním samo sebou. Ale za svého pobytu nespatřil jsem tam tak příkrých kontrastů jako leckde jinde. Vzpomínám na příklad na jeden obrázek z Basileje, kde jsem prodlel jen několik hodin. Cestou od nádraží byl jsem tam překvapen nekonečnou řadou elegantních, šlechticky uzavřených domů s krásnými zahradami po obou stranách pěkně zřízených veřejných sadů a také přilehlá část vlastního města, jíž jsem pak sestupoval dolů k řece, činila svou výstavností, vzornou čistotou a tichostí dojem nějaké aristokratické čtvrti. Vzpomněl jsem ovšem ihned, že Basilej jest nejbohatším městem švýcarským a tato strana její skutečně čtvrtí peněžní aristokracie. Ale tu pojednou v záhybu náměstíčka tak tichého, nádherně výstavného a zářivě čistého, že se nezdálo ani veřejným místem, nýbrž vnitřním nádvořím nějakého paláce, objevil se nám obraz bídy, že si ani žalostnějšího nelze představiti. Celý dav vychrtlých, zmořených postav všeho pohlaví a věku, oděných spoustou špinavých hadrů,

seděl a ležel tu na širokých kamenných stupních nádherné budovy, přímo křiče svou bídou uprostřed toho skvělého, bezvadně čistého, hrdým jasem bohatství a spokojeným klidem blahobytu prosyceného okolí, od jehož téměř jako parketová podlaha vzorně upraveného dláždění, mramorového obkladu zdí a pozlacené ornamentiky mřížoví v plném výsluní tím pronikavěji se odrážel ten rmutný výjev. Ale ovšem, byl to obraz bídy cizokrajné — ty hadry pestřily se barvami jihu a i ta úžasná bída zachovala si trochu italské malebnosti: byl to zástup vlašských ubožáků, nevím jakým větrem mezi boháče basilejské zavátých.

S kontrasty tak příkrými jsem se tedy v Paříži nesetkal. Snad přispívá k tomu bedlivá péče o zevnějšek, která spočívá v samé povaze Pařížana a pobádá i nejchudšího, aby svůj oděv zachovával v pořádku a čistotě, pokud jen trochu možná.

Ale přes to provází tě ovšem sociální otázka neústupně i tou veselou, smavou Paříží a někdy chopí tě přímo za prsa, kde se nejméně nadáš. Sedíš uprostřed rušného života na boulevardním širokém chodníku, u stolku před slušnou restaurací a vzdáváš čest francouzské kuchyni: pochválil jsi v duchu výbornou polévku a s pietou pojídáš stejně výborného »merlana«, dávaje za pravdu tištěnému Průvodci, který ti tuto rybu z obvyklých položek pařížského jídelního lístku zvlášť odporučil. Potulní prodavači již ti nekalí hrubě požitek; zvykl jsi si na ně jako v létě na mouchy, tu od jednoho drobotinu koupíš, tu jiného odbudeš zamítavým posunkem — a klidně mísíš zábavné pozorování uličního života s gastronomickým studiem. Ale náhle onou magnetickou silou jakou působívá na nás něčí upřený pohled, obrací se tvé oko stranou ku

jedné z lavic, umístěných pod statným stromořadím na okraji chodníku a určených pro pohovu té části obecenstva, která nemá chuti nebo peněz, aby si usedla k restauračnímu stolku. A tam v tě straně setkal jsi se s pohledem tkvícím pevně na tobě a provázejícím sousto, které právě s talíře neseš k ústům. Pohled se v tu chvíli smekl jinam, ale když hned na to s novým kouskem na vidličce obracíš oko k lavici, setkáváš se s ním zase. Sedí tam člověk, nevypadající zrovna bídně a také dosti slušně oděný — pravda, klobouk má trochu starý a některá ta ošoupaná místa kabátu nezatušuje ani nejpilnější kartáč. Ale přece je to dosti slušný všední oděv obyčejného muže z lidu Ani tvář, ač trochu hubená a bezbarvá, nečiní dojem zbídnělosti Ale ty oči pod čelem lehce svraštělým — ty jaksi nuceně klidné a chladné oči — proč se stále vracejí ku tvému talíři a tvé vidličce? Snažíš se bezděky uhádnouti myšlenky, jež se skrývají za nimi.

Merlan není v Paříži tak vzácná ryba, je to dosti obyčejná část skrovného dîner a dînovati musí přece každý. Ale — možná, že tam ten člověk navzdor svému obstojnému kabátu odsouzen je ztráviti dnešek nejen bez dîner, ale bez kloudného sousta vůbec?! Možná, že by mu přišel vhod i kus toho suchého bílého chleba, jehož načatý dlouhý válec k libovolnému krájení položen jest vedle mého talíře? Kdož ví, do jakých situací se leckdo i s takovým obstojným kabátem může dostati v tom ohromném mraveništi lidském! Kdož ví? Zeptati se tam toho člověka ovšem nemůžeš — vždyť velmi možná, že kdyby uhodl jen tvé myšlenky, byl by hluboce uražen. Ale ten pohled pálí tě na ruce s vidličkou a pojednou ztratil jsi jaksi smysl pro výbornost merlana.

Avšak — ó ne! Nezdá se, že z těch očí mluví hlad a závist. Teď upřely se, klidně a pevně, na chvíli přímo na moji tvář a bezbarvou lící, koutkem úst onoho člověka mihlo se něco jako lehký záchvěv ironického, pohrdlivě soustrastného úsměvu. Sklopil jsem před tím pohledem oči a snad jsem se i mimovolně trochu začervenal. Zdálo se mi, jako bych byl z něho vyčetl: I jen jez dále, šosáku! Nedej se vytrhovat mým pohledem ze svého důležitého zaměstnání! Nestarej se o nikoho a krm jen dále svou drahou osobičku — co ti po všech těch nuzácích, kteří se ještě dnes nenajedli ani suchého chleba a snad již nenajedí?

V tom přistoupil ke mně sklepník s dotazem, co chci ještě dále jísti. Snad kotlety se špenátem či —

Nic více.

»Nic?« opětuje sklepník, patrně nespokojen se mnou. »Ani melón — sýr — nějaký dessert —?«

»Nic.«

Ztratil jsem jaksi chuť ke všemu a zaplativ účet, mísím se opět do šumného proudu passantů.

Přece je někdy trochu genantní takové obědvání na ulici uprostřed hemživého ruchu boulevardu.

OBSAH.